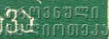

K 229 950
3

პეპლე გურჯინა
სერგო სოსელია

გურჯინა სერგო

პავლე ტაყაიძის სახელობის
საერთო სოციალური მედიცინის ინსტიტუტი

მკვლევარული უკონტროლო

თბილისი
საბავშვო ფიზიკური კულტურის ინსტიტუტი
1998

საბავშვო ფიზიკური კულტურის ინსტიტუტი
თბილისი

056 622 7
3

პ. გარუჩავა, **ბ. სოსელია.** მრეწველობის მ. ქვეყნის მ. I ნაწილი. თბილისი, საგამომცემლო ფირმა "სიახლე", 1998-316გვ.

პ. გარუჩავა - წინასიტყვაობის მაგიერ, I თავი, II თავის V საკითხი; IV, V, VI, VII, VIII თავები; ბ. სოსელია - II თავის I, II, III, IV საკითხი, III თავი.

წიგნში ახალი თვალთახედვით არის განხილული ეკონომიკის წამყვანი დარგის - მრეწველობის ფორმირებისა და ფუნქციონირების მეთოდოლოგიური და პრაქტიკული საკითხები. ახსნილია მრეწველობის ეკონომიკის, როგორც დარგობრივი ეკონომიკური მეცნიერების საგანი; განალიზებულია მრეწველობის როლი კულტურის პროცესში და მისი დარგობრივი სტრუქტურის განმსაზღვრელი ფაქტორები, გაშუქებულია დარგთაშორისი კავშირების შესწავლისა და პროგნოზირების მეთოდები, განხილულია საქართველოს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა და განსაზღვრულია მისი სრულყოფისა და განვითარების ძირითადი მიმართულებები. ნაშრომში სათანადო ადგილი ეთმობა წარმოების ეფექტიანობის, მართვისა და დაცვების, მტკ-თან და პროდუქციის ხარისხთან დაკავშირებულ საკითხებს, გამაზღვრულია ყურადღება საქართველოს საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესში ამ სფეროში წარმოქმნილ სიმწვევებსა და მათი დაძლევის გზებზე.

დამხმარე სახელმძღვანელო განკუთვნილია უმაღლესი სასწავლებლების ეკონომიკური სპეციალობის სტუდენტებისა და ასპირანტებისათვის. იგი გარკვეულ სამსახურს გაუწევს მეცნიერ-ეკონომისტებსა და სამრეწველო წარმოების თანამედროვე პრობლემებით დაინტერესებულ ყველა პკითხველს.

მეცნიერ-რედაქტორები: როზეტა ასათიანი - ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

გურამ ყუფუნია - ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი.

რეცენზენტები: გიორგი ჰაპავა - ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

პავლე ჩაგელიშვილი - ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

© პავლე გარუჩავა, სერგო სოსელია, 1998;

საგამომცემლო ფირმა "სიახლე", 1998.

საბაზრო ეკონომიკა მნიშვნელოვნად ზრდის ქვეყნის სპეციალისტების, განსაკუთრებით კი ეკონომისტების და პასუხისმგებლობას ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური ამოცანების გადაწყვეტაში. ამიტომ აუცილებელია ხერხიხული ცვლილებები საერთოდ განათლების, მათ შორის, ეკონომისტთა მომზადების ამჟამინდელ სისტემაში.

ეკონომიკური პროფილის სახელმძღვანელოებისა და ხალკეციო კურსების გამოცემა გართულებულია, რასაც, მრავალ სხვა მიზეზებთან ერთად, შესაბამისი საკანონმდებლო მახალების სიმწირე და მათი მოპოვების სიმნელე განაპირობებს. ეკონომიკური ხასიათის ბევრი საკანონმდებლო აქტი ჯერ კიდევ არ არის მიღებული. ხელისუფლების უმაღლესი სამსახურები აგვიანებენ ახალი ეკონომიკური მარეწებლებისა და შესაბამისი საგვემო-ხაღრიცხვო ფორმების შემუშავებასა და სხვ.

ასეთ პირობებში გამწელებულია კვალიფიციური კადრების მომზადება, რაც მომავალში გამოიწვევს ქვეყანაში ეკონომიკური აზროვნების დონის დაცემასა და პროფესიონალი ეკონომისტების დიდ ნაკლებობას. ეს კი, ბუნებრივია, იმოქმედებს ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ტემპებსა და მასშტაბზე.

ჩვენ შევეცადეთ რამდენადმე შეგვევსო წარმოქმნილი ვაკუუმი. მკითხველს ვთავაზობთ წინამდებარე დამხმარე სახელმძღვანელოს ორ ნაწილად.

მასში შეძლებისდაგვარად გამუქებულია საბაზრო ეკონომიკაზე გადახვლის თავისებურებები და სირთულეები, სწავლულ-ეკონომისტთა მოსაზრებები სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებულ საკითხებზე, სხვა ავტორების - ცნობილი ეკონომისტების შეხედულებები.

დამხმარე სახელმძღვანელო არ იქნება დაზღვეული ხარვეზებისაგან. ამიტომ მკითხველის ვველა ობიექტურ შენიშვნას ავტორი მადლიერების გრძნობით მიიღებს და გაითვალისწინებს მუორე ნაწილზე და, საერთოდ, სახელმძღვანელოს საბოლოო ვარიანტზე მუშაობის პროცესში.

პრეზვიდენტის კონსტიტუციური შინაარსი და მისი განვითარების
შენახვის მეთოდოლოგიური საკითხები

1. მრეწველობის ეკონომიკური შინაარსი და მისი როლი კვლავწარმოების პროცესში

თანამედროვე მრეწველობა მსხვილი მანქანური ინდუსტრიაა. იგი, როგორც ეკონომიკის ერთ-ერთი დარგი, წარმოიშვა შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების შედეგად. მრეწველობამ განვლილ განვითარების რთული და ხანგრძლივი პროცესი, დაწვებული საოჯახო წარმოების წარმოშობიდან და დამთავრებული თანამედროვე მსხვილი მანქანური ინდუსტრიით. მრეწველობა არის ეკონომიკის, კერძოდ, მატერიალურ-ნივთობრივი წარმოების ხვედრის უდიდესი და უმნიშვნელოვანესი დარგი. იგი მოიცავს: ა) წი.ღი-სული და სხვა ბუნებრივი რესურსების მოპოვებასა და გადამუშავებას; ბ) სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროდუქციის გადამუშავებას.

მრეწველობა აშხადებს შრომის საშუალებებს საკუთარი და ეკონომიკის სხვა დარგების მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად, შრომის ხაზებისა და პირადი მოხმარების ხაზების უდიდეს ნაწილს. ეკონომისტთა გაანგარიშებით მრეწველობა აწარმოებს 2 მილიონზე მეტი დასახელების პროდუქციას. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგად სწრაფად იცვლებოდა და მომავალშიც შეიცვლება წარმოების საშუალებებისა და მოხმარების ხაზების სახეობა, მათი ხარისხობრივი მაჩასიათებლები. ეს პროცესი მეტად დანქარდა მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქაში. გაიზარდა ახალი სახეობის პროდუქციის შექმნისა და თანამედროვე მოთხოვნილებების შესაბამისი პროდუქციის წარმოების მასშტაბები.

მრეწველობა განსხვავდება მატერიალური წარმოების ხვედრის სხვა დარგებისგან ტექნიკურ-ტექნოლოგიური, ორგანიზაციული და

ეკონომიკური თვალსაზრისით.

თანამედროვე მრეწველობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა უმჯარება მანქანათა სისტემებს, რომელიც არსებითად განსხვავდება მატერიალური წარმოების სხვა დარგების მიერ წარმოების მქეანიზაციის საშუალებებისაგან რბრივი, ისე ტექნიკური და ხარისხობრივი ღონით. ამიტომ მრეწველობის ტექნიკური ბაზა და წარმოების მქეანიზაცია-ავტომატიზაციის ღონე საგრძნობლად აღემატება სხვა დარგების შესაბამის მანუენებლებს.

მრეწველობა პროდუქციის დასამზადებლად იუენებს ბუერად მუტი სახეობისა და პრინციპულად განსხვავებული მახასიათებლების მქონე ნედლეულსა და მასალებს. განსხვავებულია მათი მზა პროდუქციად გარდაქმნისათვის გამოუენებული ტექნოლოგიები. ამასთან, წარმოების პროცესი ხაჭიროებს სრულიად განსხვავებულ პირობებს, რაც მნიშუენლოვან ხარუებთან არის დაკავშირებული.

მრეწველობა, გარდა სოფლის მუერნეობის პროდუქციის გადამმუშავებული სამრეწველო დარგის - კუების მრეწველობისა, ნაკლებად არის დამოკიდებული კლიმატის ცვალებადობასა და, საერთოდ, ბუენბრივ პირობებზე. ამიტომ იგი ძირითადად არახუზონური დარგია. ამავ უროს ბუენბრივი ფაქტორის გავლენა სულ უფრო მცირდება მუცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შუდვად. მოპოვებითი მრეწველობის გარდა სამრეწველო ხაწარმის გადაადგილება არ არის შუზლუდული ტერიტორიული ურთეულისადმი დამოკიდებულების თვალსაზრისით. გადამმუშავებული მრეწველობის ხაწარმოები, გარდა იშუიათი გამონაკლისისა, შუიძლება აიგოს ნებისმიერ რეგიონსა და პუნქტში, თუ იგი აკმაყოფილებს ბაზრის კანონების მოთხოვნებს.

განსხვავებულია წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის ფორმებიცა და მუთოდებიც. განსხვავებულად წუდება წარმოების ტიპისა და სიდიდის, ხუციალიზაციისა და კოოპერირების ხაკითხები. მრეწველობაში დიდია წარმოების კომბინირების შესაძლებლობები.

დასასრულ, ზემოთ აღნიშნულ თავისებურებათა გამო, მრეწველობაში რამდენადმე სხვაგვარად მიმდინარეობს ეკონომიკური მოვლენები და პროცესები, განსხვავებულია შრომის მოტივაცია

და ანაზღაურების ორგანიზაცია, შრომის ნაკლებობის დონე და სხვ.

მრეწველობა ეროვნული ეკონომიკის არა მარტო უმთავრესი, არამედ წამყვანი დარგიც არის. ეკონომიკურ განვითარებით განვითარებულ ქვეყნებში მრეწველობაზე მოდის შექმნილი მატერიალური დოვლათის, ძირითადი და საბრუნავი კაპიტალის ბევრად უფრო დიდი ნაწილი, ვიდრე ეკონომიკის სხვა რომელიმე დარგზე. აწარმოებს რა წარმოების საშუალებების უდიდეს ნაწილს, მრეწველობა მატერიალური წარმოებისა და მთლიანად ეკონომიკის ტექნიკური ბაზის შექმნისა და მისი შემდგომი განვითარება-განმტკიცების, აგრეთვე წარმოების ყველა დარგის მატერიალურ-ტექნიკური რესურსებით უზრუნველყოფის საფუძველია. ამდენად, მრეწველობის მასშტაბები და ზრდის ტემპები ძირითადად განსაზღვრავს ეკონომიკის კვლავწარმოების ტემპებსა და მასშტაბებს. აღნიშნულის საუკეთესო მაგალითია ეკონომიკურად განვითარებული სახელმწიფოების (აშშ, იაპონია, გერმანია, ინგლისი, საფრანგეთი და სხვ.) და მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში ამ მხრივ დაწინაურებული ქვეყნების (სამხრეთი კორეა, სინგაპური, ჰონკონგი, ფილიპინები და სხვ.) გამოცდილება.

განვითარებულ ქვეყნებში მრეწველობაზე მოდის მთლიანი შიდა პროდუქტისა (მშპ) და ეროვნული შემოსავლის, აგრეთვე მოგების მნიშვნელოვანი ნაწილი. ამდენად, მრეწველობა წამყვან როლს ასრულებს ეკონომიკური განვითარების დაჩქარებასა და მისი ღონის ამძღვებაში, მონხარების საგნებზე მოხაზულობის მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაში, ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და სხვა პრობლემების გადაწყვეტაში. მრეწველობის განვითარებაზე დიდად არის დამოკიდებული ქვეყნის თავდაცვის სიძლიერე. დასასრულ, მრეწველობის განვითარების მაღალი დონე, მისი ტექნიკური ბაზისა და გამოყენებული ტექნოლოგიების პროგრესულობა მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნებთან და ცალკეულ ფირმებთან ეკონომიკური და მეცნიერულ-ტექნიკური თანამშრომლობის გაფართოების, ერთობლივი საწარმოების შექმნის, ურთიერთობის სხვა ფორმების დამყარებისა და ამის საფუძველზე ქვეყნის შემოსავლების ზრდის უმნიშვნელოვანესი პირობაა.

ზემოთქმულის გამო, ყველა ქვეყანა უნდა ცდილობდეს

მაქსიმალურად გამოიყენოს ამ სფეროში წარმოების განვითარების შესაძლებლობები, არსებული ხაწარმოო რესურსები. განსაზღვროს პრიორიტეტული დარგები და წარმოებები, მთელი ძალისხმევა მიმართოს მრეწველობის განვითარების დონის უმაღლესად, საერთოდ, ეკონომიკური მაჩვენებლების გასაუმჯობესებლად. მრეწველობის განვითარების მასშტაბებსა და ტემპებზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ისტორიულად ჩამოყალიბებული ტრადიციები და კულტურული განვითარების დონე. ეს გასათვალისწინებელია განვითარების ძირითადი მიმართულებებისა და შესაბამისი საშუალებების განსაზღვრის დროს.

2. "მრეწველობის ეკონომიკის" საგანი და მისი შესწავლის მეთოდოლოგიური საფუძვლები

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე სახელმწიფოთა უმრავლესობის მიერ ენობრიობა აგებულია საბაზრო ურთიერთობებზე. ასეა როგორც ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში, ისე ახალინდუსტრიულ სახელმწიფოებში და "შესამეხამაროს" ქვეყნების უმეტესობაში. როგორც ცნობილია, სახელმწიფოთა ერთმა ნაწილმა მხოლოდ ბოლო წლებში დაიწყო საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა, მათ შორის არის საქართველოც.

საბაზრო სისტემისათვის დამახასიათებელია საკუთრების პლურალიზმი, სადაც განსხვავებული როლი კერძო საკუთრებას ენიჭება. იგი განსაზღვრავს როგორც მთელი ეკონომიკის, ისე ცალკეული ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების განვითარების ხასიათს, მიმართულებებს, მათ შორის არსებული კავშირის თავისებურებებსა და მოხალოდნელ შედეგებს. შესაბამისად იცვლება ეკონომიკური მეცნიერების სხვადასხვა დარგის წინაშე დასახული ამოცანები, შესწავლის საგანი, გამოყენებული მეთოდოლოგიის შინაარსი და კვლევის მეთოდი.

ახეთ პირობებში ეკონომიკური განვითარების კანონზომიერებათა დადგენა, ქვეყნის შემდგომი ეკონომიკური განვითარების ძირითად მიმართულებათა განსაზღვრა შესაძლებელია ხაწოგად-

ობრივი წარმოების განვითარების ღრმა მეცნიერული შესწავლისა და ანალიზის საფუძველზე.

საზოგადოებრივი წარმოება ორი თვალსაზრისით შეისწავლება:

პირველი - ტექნიკურ-ტექნოლოგიური თვალსაზრისით, როგორც ადამიანსა და ბუნებას შორის ურთიერთობის პროცესი. ამ პროცესს შეისწავლის საბუნებისმეტყველო-ტექნიკური მეცნიერებები. ამ შემთხვევაში შესწავლის ობიექტია წარმოების პროცესის ორი ძირითადი ელემენტი - შრომის საშუალებები და შრომის საგნები. კერძოდ, შეისწავლება შრომის იარაღების შექმნისა და გამოყენების კანონზომიერებები, ბუნებრივია, სამუშაო ძალასთან მიმართებაში. შესწავლის მიზანია ისეთი შრომის იარაღების შექმნა და წარმოება, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანის შრომითი პოტენციალის მაქსიმალურად ამოქმედებას ფიზიკური და გონებრივი ენერჯის რაციონალურად ხარჯვის პირობებში.

ტექნიკური მეცნიერებები შეისწავლის აგრეთვე შრომის საგნებს, მათ ფიზიკურ-ქიმიურ თვისებებს, მოპოვების (წარმოების) და საბოლოო პროდუქციად გარდაქმნის პროცესს, გამოყენებულ ტექნოლოგიურ პროცესებს, შრომის საგნების გადამუშავების შედეგად თავდაპირველი ფიზიკურ-ქიმიური თვისებების სხვა თვისებებად გარდაქმნის თავისებურებებსა და ეკონომიკურ მიზანშეწონილობას, მიღებული მზა ნაკეთობის სამომხმარებლო თვისებებს და ა.შ.;

მეორე - საზოგადოებრივი, სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით, როგორც ადამიანთა შორის ეკონომიკური ურთიერთობების, მათი თავისებურებებისა და განვითარების კანონზომიერებების დადგენის პროცესი. ეკონომიკური ურთიერთობები შეისწავლება საწარმოო ძალების განვითარებასთან კავშირში. საზოგადოებრივი წარმოების შესწავლისას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა შრომის დანაწილებასა და კოოპერირებას, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის ფორმებსა და მეთოდებს, წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ელემენტების გამოყენების, ეკონომიკური მაჩვენებლების გაუმჯობესების, საწარმოო-ტექნიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათის ფაქტორების ამოქმედების

საკითხებსა და სხვ.

ეკონომიკური მეცნიერება ადგენს წარმოების, მთელი ეკონომიკის, მისი ძირითადი დარგების ეკონომიკური განვითარების საერთო კანონზომიერებებს და შეიმუშავებს შესაბამის უწყვედ თეორიულ და პრაქტიკულ ხასიათის დებულებებს, მნიშვნელოვან წინადადებებს, ღონისძიებებს.

მრეწველობა, როგორც ეკონომიკის ნაწილი, მისი უდიდესი და წამყვანი დარგი, შეისწავლება არა მარტო ტექნიკური, არამედ ეკონომიკური ურთიერთობების თვალსაზრისითაც.

ეკონომიკური თეორიის, როგორც ეკონომიკურ მეცნიერებათა საფუძველთა საფუძვლის, ბაზაზე ჩამოყალიბდა დარგობრივი ეკონომიკური მეცნიერებები, მათ შორის, მრეწველობის ეკონომიკაც, რომელსაც აქვს საკუთარი კვლევის საგანი, მიზანი, კვლევის მეთოდი და სამეურნეო ხელმძღვანელობის მექანიზმის თავისებური სისტემა.

მრეწველობის ეკონომიკა შეისწავლის მრეწველობაში, როგორც მატერიალური წარმოების ამ უდიდეს და წამყვან დარგში, მოქმედი ობიექტური ეკონომიკური კანონებისა და წარმოების განვითარების ზოგადი კანონზომიერებების გამოვლენის ფორმებს. იგი დარგის თავისებურებების შესაბამისად ადგენს მრეწველობაში ეკონომიკური განვითარების კერძო, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელ კანონზომიერებებს, საბაზრო ურთიერთობების მოთხოვნათა მიხედვით განსაზღვრავს ბაზრის კანონების სრულად ამოქმედებისა და მათი გამოყენების ფაქტორებსა და პირობებს, მრეწველობის შეუფერხებელი განვითარების მიმართულებებსა და საშუალებებს; შეიმუშავებს დროდადრო წარმოქმნილი არაორდინარული მძიმე სოციალური და ეკონომიკური ხასიათის სიტუაციებიდან დროულად და ნაკლები დანაკარგებით გამოხვლის გზებს, ფორმებსა და მეთოდებს, მეწარმესა და მომხმარებელს შორის ურთიერთობის თანამედროვე ფორმებსა და მათი სრულყოფის ძირითად მიმართულებებს; წარმოების სამეურნეო ხელმძღვანელობის, მართვისა და დაგეგმვის მეთოდოლოგიური საფუძვლების, მეთოდებისა და ორგანიზაციული სტრუქტურების სრულყოფის საფუძველზე განსაზღვრავს წარმოების ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის ამაღლების ძირითად ფაქტორებსა

და გზებს.

მრეწველობის ეკონომიკა დაკავშირებულია სხვა ეკონომიკურ და ზოგიერთ ტექნიკურ მეცნიერებებთან. პირველ რიგში უკავშირდება მისი კავშირი მიკროეკონომიკის სხვა ეკონომიკურ სწავლულ მეცნიერებებთან. მრეწველობის ეკონომიკა ხელმძღვანელობს მიკროეკონომიკის მიერ შემუშავებული დებულებებით ეკონომიკური მართვის მექანიზმების, საბაზრო ურთიერთობების გარემოში მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების წესებს, ობიექტური ეკონომიკური კანონების მოქმედებისა და ეკონომიკის განვითარების ზოგადი კანონზომიერებების შესახებ, იყენებს ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების მის მიერ რეკომენდებულ კვლევის მეთოდოლოგიასა და მეთოდებს.

მრეწველობის განვითარების პროგნოზირებისა და დაგეგმვის მეთოდების შემუშავებისათვის იყენებს "მაკროეკონომიკის" მიერ მთლიანად ეკონომიკის განვითარების დაგეგმვის მეთოდოლოგიასა და მეთოდების შესახებ შემუშავებულ და განხორციელებულ დებულებებსა და, რეკომენდაციებს.

"მრეწველობის ეკონომიკა" დაკავშირებულია აღრიცხვასა და სამეურნეო საქმიანობის ანალიზთან. იგი ფართოდ იყენებს სტატისტიკის, განსაკუთრებით ეკონომიკური სტატისტიკის მიერ შემუშავებულ საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის შედეგების ამსახველ რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მაჩვენებლებს წარმოების განვითარების დაგეგმვის, წარმოების პროცესების მიმდინარეობის ანალიზისა და ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებების დასახატუბლად, აგრეთვე ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების მიმდინარეობის შესწავლის სტატისტიკურ ხერხებს, როგორცაა: კლასიფიკაცია და დაჯგუფება, ინდექსები, კორელაციური დამოკიდებულება, სტატისტიკური ცხრილები, დინამიკური მწკრივები, აბსოლუტური და შეფარდებითი სიდიდეები, საშუალო სიდიდეები და სხვ. მათი გამოყენებით იოლდება მრეწველობაში მოვლენების განვითარების, მისი ხარისხობრივი მაჩვენებლების განსაზღვრა, მოვლენათა შორის კავშირის დადგენა და ა.შ. საბუღალტრო აღრიცხვის მონაცემები გამოიყენება მრეწველობის ოპერატიული მართვისათვის, იმის გამოსაკვლენად, მიდის თუ არა საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობა დაგეგმილი მიმართულებით, რესურსების

გამოყენებაში ეკონომიაა თუ გადახარჯვა და სხვ. ამის შესრულებით განისაზღვრება საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის მოსალოდნელი საბოლოო ეკონომიკური შედეგები, ზორციელდება საჭირო ღონისძიებები. მდგომარეობის ყოველმხრივ შესაფასებლად უწყობილებელია სტატისტიკური და საბუღალტრო აღმსრულებლობის ანალიზი. ამ მიზნით გამოიყენება "სამეურნეო საქმიანობის ანალიზის" მიერ შემუშავებული მეთოდები.

მრეწველობის ეკონომიკა, როგორც მეცნიერება დაკავშირებულია ისეთ ეკონომიკურ მეცნიერებებთანაც, როგორიცაა: ფინანსები, განსაკუთრებით მრეწველობის ფინანსები, საბანკო საქმე, კომერცია, მარკეტინგი, შრომის ეკონომიკა, წარმოების მართვა, ეკონომიკური გეოგრაფია, ეკონომიკური ისტორია და სხვ.*

ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების, მთლიანად ეკონომიკის განვითარების მიმართულებების სწორად განსაზღვრისათვის აუცილებელია ვითარების ფილოსოფიური გააზრება, ჯანსაღი ფსიქოლოგიური კლიმატის შექმნა, ამ მიზნით სოციოლოგიური გამოკვლევების ჩატარება. წარმოება მეცნიერულ სამართლებრივ ბაზას უნდა ემყარებოდეს. მოზღვავებული ინფორმაციის პირობებში დიდი მნიშვნელობა აქვს კვლევის ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდების სრულყოფასა და გამოყენებას. ამიტომ მრეწველობის ეკონომიკა დაკავშირებულია ფილოსოფიურ, ფსიქოლოგიურ, სოციოლოგიურ, იურიდიულ, მათემატიკურ და ზოგიერთ სხვა მეცნიერებასთანაც. ამავე დროს, იგი დაკავშირებულია ტექნიკურ მეცნიერებებთან. ტექნიკისა და ტექნოლოგიების შემუშავებისა

* როდესაც საუბარია "მრეწველობის ეკონომიკის", როგორც ეკონომიკური მეცნიერების კავშირზე სხვა მეცნიერებებთან, უნდა გავარკვიოთ მათ შორის ე.წ. უკუკავშირის თავისებურებებიც. "მრეწველობის ეკონომიკა" არა მხოლოდ იყენებს სხვა მეცნიერებების მიერ დადგენილ დებულებებსა და მეთოდებს, არამედ თვითონაც აწვდის მათ საჭირო მასალებს, განზოგადებული ხასიათის დებულებებს და ბევრ სხვას. რითაც ხელს უწყობს შესაბამისი დარგების შემდგომ განვითარებას.

და წარმოებაში დანერგვის კანონზომიერებების გარდა, გათვალისწინებულია გარეშე შეუძლებელია ტექნიკისა და ეკონომიკის ურთიერთდამოკიდებულების სწორად ახსნა, იმეორებითაა და გველენას ახდენს ეკონომიკაზე უახლესი ტექნიკური მშენებლობა და სამრეწველო წარმოებაში გამოყენება და, პირიქით, როგორ ზემოქმედებს ეკონომიკა, წარმოების განვითარებისადმი ეკონომიკური მიდგომა, ტექნიკური პროგრესის ძირითადი მიმართულებების დაგეგმვაზე. წარმოებაში ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიური პროცესების დანერგვის ეკონომიკური მიზანშეწონილობის დასაბუთებაზე. საქმე ის არის, რომ ყველა შემთხვევაში აუცილებელია ახალი ტექნიკის წარმოებაში დანერგვის ეკონომიკური დასაბუთება, მისი დაკავშირება ისეთ მანქანებულბთან, როგორცაა პროდუქციის წარმოებისა და შრომის ნაყოფიერების გაზრდა, პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება და თვითღირებულების შემცირება, მოგების გადიდება და სხვ. ეს ყოველივე განიხილება საბაზრო ეკონომიკური ფონზე.

მრეწველობის დარგები ერთიმეორისაგან განსხვავდება წარმოების ტექნიკური ბაზის დონისა და გამოყენებული ტექნოლოგიების, ძირითადი და საბრუნავი კაპიტალის სტრუქტურისა და კვლავწარმოების თავისებურებების, პროდუქციის კაპიტალტევადობის, ენერგოტევადობის, მასალატევადობისა და შრომატევადობის, მოხმარებული ნედლეულის სპეციფიკის, წარმოების ტიპისა და მისი გაადგილების, პროდუქციის დანიშნულებისა და რეალიზაციის თავისებურებებისა და სხვა ნიშნების მიხედვით. განსხვავებულია შრომის საგნების მოპოვების, გადამუშავებისა და სასურველ პროდუქტად გარდაქმნის პროცესები, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის ფორმები და მეთოდები, წარმოებისა და შრომის პირობები, მომუშავეთა პროფესიულ-კვალიფიციური შესაძლებლობა, სხვა დარგებთან და წარმოებებთან კავშირურთიერთობის ხასიათი და ა.შ.

აღნიშნულის გამო, "მრეწველობის ეკონომიკის" მიერ დადგენილი წარმოების განვითარების ზოგადი კანონზომიერებები მრეწველობის სხვადასხვა დარგში სხვადასხვაგვარად ვლინდება. ამიტომ აუცილებელი გახდა მრეწველობის ეკონომიკის, როგორც მეცნიერების ბაზაზე შექმნილიყო დარგობრივ-ეკონომიკურ მეცნიერ-

რებები, რომლებსაც აქვთ საკუთარი კვლევის საგანი, ამოცანები, მეთოდები და ა.შ.

მრეწველობის ძირეული რგოლია საწარმო (ფირმა, მსხვილი გაერთიანება, კორპორაცია და სხვა). ერთი დარგის ქვეყნის შიგნით კი განსხვავდება ერთმანეთისაგან წარმოების ტექნოლოგიები და გამოყენებული ტექნოლოგიური პროცესების პროგრესულობის, სამეურნეო ხელმძღვანელობის, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის დონით, მომუშავეთა პროფესიულ-კვალიფიციური შემადგენლობით, მათი შრომითი პოტენციალის გამოყენების შესაძლებლობებით და ა.შ. ასეთი განსხვავება უფრო მნიშვნელოვანია სხვადასხვა დარგის საწარმოებს შორის. ამიტომ, ამა თუ იმ დარგის განვითარების ეკონომიკური კანონზომიერებები განსხვავებულად ვლინდება მის ძირეულ რგოლებში - საწარმოში (ფირმაში). ყოველივე ამან განსაზღვრა კონკრეტული ეკონომიკური მეცნიერებების შემდგომი დიფერენციაცია და ახალი შესაბამისი სასწავლო დისციპლინების ჩამოყალიბება.

მრეწველობის ეკონომიკის, როგორც მეცნიერების წინაშე დასახული ამოცანების წარმატებით განხორციელება დამოკიდებულია გამოყენებული კვლევის მეთოდოლოგიური და მის საფუძველზე შემუშავებული მეთოდური საკითხების სწორად გადაწყვეტაზე.

მრეწველობა მიკროეკონომიკის ურთულესი დარგია. როგორც უკვე აღინიშნა, იგი აერთიანებს მრავალ ასეულ, ერთიმეორისაგან დიდად განსხვავებულ დარგსა და წარმოებას. ძალზე რთულია სამრეწველო პროდუქციის უდიდესი ნაწილის წარმოება, გამოყენებული ტექნიკა, ტექნოლოგიური პროცესები და ა.შ. მრეწველობის პროცესში ეკონომიკური მოვლენები დროსა და სივრცეში განსხვავებულად ვლინდება. მრავალი ობიექტური და სუბიექტური მიზეზის გამო სწრაფად იცვლება ეკონომიკური განვითარების ხასიათი, შედეგები... ამიტომ ძნელია როგორც ცალკეული ეკონომიკური მოვლენის, ისე ერთობლიობაში ეკონომიკის განვითარების კანონზომიერებათა განსაზღვრა და მართვა, თუ მეცნიერება ვერ შეიმუშავებს კვლევის დასაბუთებულ მეთოდოლოგიასა და მეთოდებს, რომლის საფუძველიც იქნება ეკონომიკური მოვლენების განვითარების ღრმა მეცნიერული გააზრება და დებულებების კონკრეტულ ეკონომიკურ სიტუაციაში პრაქტიკული

შემოწმების შედეგები. ყოველივე ამას კი დიდი ღრმადობა, საბაზრო ურთიერთობების განვითარების გამოცდილება, ნათლად მეტყველებს აღნიშნული დებულების სისწორეზე. რაქონული

საბაზრო ეკონომიკა მკვიდრდება ძალზე მსხვილ და მსხვილ წინააღმდეგობების პირობებში. მოწინავე ქვეყნებმა, ვიდრე თანამედროვე მდგომარეობას მიაღწევდნენ, განვითარების მრავალი ეტაპი განვილეს. თითოეული ეტაპი ერთი მთლიანი პროცესის თვისებრივად განსხვავებული ნაწილია. რადგან ერთი და იგივე ეკონომიკური მოვლენა მთლიანად ეკონომიკის, მათ შორის, მრეწველობის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე განსხვავებულად ვითარდებოდა და ვლინდებოდა როგორც რაოდენობრივი, ისე თვისებრივი, ხარისხობრივი თვალსაზრისით. მხოლოდ ღრმა ანალიზის საფუძველზე ახერხებდნენ მეცნიერები ახლებურად გაეაზრებინათ ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების განვითარება პერსპექტივაში, შეემუშაებინათ მისი მართვის მეტნაკლებად ოპტიმალური ვარიანტი. ამიტომ ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების შესწავლა საჭიროა ისტორიულ და დინამიკურ ასპექტში. მხოლოდ ხანგრძლივი პერიოდის მიხედვით დინამიკური შესწავლით შეიძლება თვალი გავადევნოთ ამა თუ იმ მოვლენის განვითარებას, მისი გამოვლენის ფორმისა და შინაარსის ცვლილებას, მიღებული (მოსალოდნელი) შედეგების ხასიათს და ა.შ. აღნიშნულის საუკეთესო მაგალითია საბაზრო ეკონომიკასთან დაკავშირებული ეკონომიკური კატეგორიის - კონკურენციის, როგორც საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი მოვლენის სახეცვლილება. კონკურენციამ XIX საუკუნის I ნახევრიდან დაწყებული, არაკეთილხინდისიერი მეთოდების გამოყენებიდან, რითაც მან ბევრი უსიამოვნება მოუტანა კაცობრიობას (სისასტიკე და დაუნდობლობა, მშრომელთა აბსოლუტური გაღატაკება, საერთო ანარქია, კრიზისები, საზოგადოებრივი სიმდიდრის გაუმართლებელი ფლანგვა და ა.შ.)* თანამედროვე ეტაპზე მიიღო ე.წ. "შემწყნარებლური", ჰუმანური და სოციალური ხასიათი.

* თავისუფალმა კონკურენციამ, მიუხედავად ზემოთ აღნიშნულისა, დადებითი როლიც შეასრულა. მან ხელი შეუწყო საწარმოო ძალების განვითარებას, ეკონომიკურ და სოციალურ პროგრესს და ა.შ.

იგი ხასტიკი მეტოქეობიდან თანდათან გადაიზარდა პარტნიორობაში, თანამშრომლობაში, სამრეწველო აღიანსების ფორმირებაში და სხვ. თუ ისტორიული თვალსაზრისით არ მივეუდგებით კონკურენციის განვითარებას, მის სახეცვლილებას, მწყნარების მშენებლის ცალკეულ ეტაპებს ობიექტურად არ შევუფასებთ. განსაკუთრებით განსახილველად საბაზრო ეკონომიკისა და მისი ერთ-ერთი მექანიზმის - კონკურენციის განვითარების კანონზომიერებებს, შეუძლებელი იქნება კონკურენციის პროგრესულობის დასაბუთება.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი, შრომის დანაწილების გაღრმავების პროცესი, ცვლილებები წარმოების მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზაში, სამრეწველო პროდუქციის განუწყვეტელი განახლება, სამრეწველო პროდუქციისა და მომსახურებაზე მოთხოვნის ზრდა და მისი დაკმაყოფილების ფორმების, საშუალებებისა და დონის ცვლილებები და ა.შ. ისტორიული წარსულიდან მომდინარეობს, ამიტომ ასევე ისტორიული მიდგომით უნდა განვიხილოთ მოვლენებისა და პროცესების განვითარება. მოვლენების შესწავლა საჭიროა მათი განვითარების, დინამიკის მიხედვით. აგრეთვე აუცილებელია რეაგირება გარემო პირობებში მომხდარ ცვლილებებზეც. მხოლოდ ამ პირობით შეიძლება საზოგადოებრივი წარმოების, მათ შორის მისი განვითარების ამა თუ იმ ეტაპის კონკრეტული თავისებურებების არსში ჩაწვდომა, მისი განვითარების სწორად განსაზღვრა უახლოეს და შორეულ პერსპექტივაში ეკონომიკური მოვლენების განვითარებაში მოხალდნული ცვლილებების გათვალისწინებით.

მრეწველობის დარგებისა და საწარმოების განვითარების საკითხები შემოქმედებითად, მათი განვითარების კონკრეტული პირობების გათვალისწინებით უნდა წყდებოდეს. ამით შესაძლებელი გახდება ამ საკითხისადმი შაბლონური, ტრაფარეტული, მხოლოდ ზოგადი, საერთო პრინციპების მიხედვით მიდგომის დაძლევა. ეს არ გამორიცხავს, რომ მრეწველობის დარგებისა და წარმოებების გარკვეულ ჯგუფებს აქვს საერთო მახასიათებლებიც, განვითარების კერძო კანონზომიერებებიც. ამიტომ აუცილებელია დარგების დაჯგუფება ძირითადი ეკონომიკური და ტექნიკური მაჩვენებლების მიხედვით და ამ საფუძველზე მათი განვითარების მიმართულებების განსაზღვრა. ყოველგვარი საკითხი უნდა წყდებოდეს დროსა და ეკონომიკურ სივრცეში მიმდინარე

და მოსალოდნელი ცვლილებების გათვალისწინებით უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მრეწველობაში მიმდინარე ეკონომიკურ მოვლენებსა და პროცესებს შორის მახასიათებელი კავშირების შესწავლას. წარმოების მუშაობის საბაზრო ეკონომიკურ შედეგებზე დადებითად ან უარყოფითად ზემოქმედებს მრავალი ეკონომიკური მოვლენა და პროცესი, შესაბამისი გადაწყვეტილებები. ამიტომ ეკონომიკურ მოვლენებს (პროცესებს) შორის საბაზრო გარემოთი განსაზღვრული ურთიერთდამოკიდებულების, აგრეთვე წარმოებაში (და მის გარეთაც) მიმდინარე არაეკონომიკური ხასიათის მოვლენებსა და მუშაობის ეკონომიკურ მახასიათებლებს შორის კავშირების ურთიერთგავლენის მეცნიერული შესწავლა და ანალიზი სწორი გადაწყვეტილებების მიღების უმნიშვნელოვანესი პირობაა.

მრეწველობაში მომხდარი მოვლენების შესასწავლად აუცილებელია გარკვეული ეკონომიკური და არაეკონომიკური მარკეტინგული ინფორმაციების მომზადება, მათი დროულად მიღება, ანალიზი, შედეგების განზოგადება, რეკომენდაციების შემუშავება, განკარგულებების გაცემა და პრაქტიკულად განხორციელება. ინფორმაცია უნდა ეხებოდეს წარსულს და მიმდინარე პერიოდს, აგრეთვე შესაძლებლობის მიხედვით მომავალსაც. კონკრეტული მოვლენების შესახებ მასალების შესწავლითა და შესაბამისი განზოგადების მეშვეობით უნდა დადგინდეს განვითარების საერთო, ზოგადი კანონზომიერებები და, პირიქით, როდესაც დადგენილია ეკონომიკის განვითარების ზოგადი კანონზომიერებები, საჭიროა განსაზღვრა, თუ როგორ, რა ფორმით გამოვლინდება იგი მრეწველობის კონკრეტულ დარგსა და წარმოებაში, კონკრეტულ რეგიონში, კონკრეტულ დროსა და ეკონომიკურ სივრცეში და ა.შ. ამრიგად, კონკრეტულ ეკონომიკურ მოვლენებს (პროცესებს) და განვითარების ზოგად კანონზომიერებებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების მეცნიერული ახსნა, კერძოდან ზოგადისაკენ და ზოგადიდან კერძოსაკენ მრეწველობის ეკონომიკის, ისევე, როგორც, სხვა ეკონომიკური მეცნიერებების (და არა მხოლოდ ეკონომიკურის) კვლევის მნიშვნელოვანი მეთოდია.

გარკვეული საწარმოო შედეგი დაკავშირებულია წარმოებითი რესურსების გამოყენებასთან. მისი მიღწევა შეიძლება განსხვავებული

სახეობის და რაოდენობის ანდა ერთი და იმავე სახეობის წარმოებითი რესურსების ეფექტიანი გამოყენებით შეიძლება მივიღოთ ერთმანეთისაგან განსხვავებული პროდუქცია (მომსახურება) და, საერთოდ, საწარმოო ეფექტი. ამიტომ აუცილებელია ექვემდებარება ვეკონომიკური (და არა მხოლოდ ეკონომიკური) გადაწყვეტილების კარიანტების დამუშავება და ურთიერთშედარების შედეგად ეკონომიკური თვალსაზრისით ოპტიმალურის შერჩევა. არა აქვს მნიშვნელობა, რას ეხება იგი, მუშაობის ტექნიკურ, საწარმოო, სამეურნეო, ორგანიზაციულ თუ მარკეტინგული მართვის საკითხებს.

მრეწველობაში მიმდინარე ეკონომიკური მოვლენებისა და წარმოების პროცესში გამოყენებული წარმოების საშუალებების, მიღებული შედეგების (პროდუქცია, მომსახურება) სიმრავლის, აგრეთვე წარმოების პროცესის ძირითადი ფიგურის - ადამიანის, როგორც საშუალო ძალის პროფესიულ-კვალიფიციური და სხვა ნიშან-თვისებებით დიდი განსხვავებულობის გამო აუცილებელია სტატისტიკის მიერ შემოთავაზებული კვლევის მეთოდების გამოყენება. ამათგან გამოვეყოფთ ზოგიერთს:

სტატისტიკური დაჯგუფებების მეთოდის ამოცანაა მოვლენების, წარმოების ელემენტებისა და შედეგების სხვა ერთობლიობების არსებითი ნიშან-თვისებების ერთგვაროვნობის მიხედვით მეცნიერული კლასიფიკატორების გამოყენებით დანაწილება ჯგუფებად და ქვეჯგუფებად. აუცილებელია ინტერვალთა გამოყოფის წესის დაცვა საინდექსო მეთოდის მიხედვით. გაანგარიშებული ინდექსებით, როგორც შეფარდებითი სიდიდეებით, შეიძლება სწორად შეფასდეს ეკონომიკური და სოციალური მოვლენების ცვლილებები, განვითარების კანონზომიერებები დროსა და სივრცეში. დიდი მნიშვნელობა აქვს კორელაციული ანალიზის, ფაქტორული გათვლებისა და საშუალო სიდიდეების გაანგარიშების მეთოდების სწორად გამოყენებას. მათ გარეშე შეუძლებელია მოვლენებს (პროცესებს) შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირებისა და ურთიერთდამოკიდებულების ახსნა, მოვლენების სიღრმეში ჩაწვდომა, მათი სასურველი მიმართულებით განვითარებისათვის საჭირო გარემოს შექმნა. მეცნიერი თუ წარმოების მმართველი (მენეჯერი), ვიდრე კონკრეტულ გადაწყვეტილებას მიიღობდეს, უნდა დაუჭიროდეს

მოვლენებისა და პროცესების განვითარებას, გაანალიზოს შესაბამისი ინფორმაცია, დაადგინოს და შეაფასოს რეალური მდგომარეობა და ა.შ. ამისთვის მან უნდა გამოიყენოს დაკვირვების, ანალიზისა და სხვა სტატისტიკური მეთოდები.

მართვის ყველა დონეზე ეკონომიკური განვითარების პროგნოზირება - დაგეგმვისა და სააღრიცხვო-საანალიზო საქმიანობის, ბაზარკეთებისა და პროდუქციაზე (მომსახურებაზე) ბაზრის მოთხოვნების უზრუნველსაყოფად წარმოების განვითარების საკითხების სწორად გადაწყვეტა და ეკონომიკური დასაბუთება შეუძლებელია საბალანსო მეთოდის გამოყენებლად. ამ მიზნით ადგენენ პროდუქციაზე მოთხოვნისა და მიწოდების (წარმოების), საწარმოო ხიმძლავრეების, მატერიალური, შრომითი, ფინანსური და სხვა მრავალი სახეობის ბალანსს ნატურალურ და ღირებულებით მაჩვენებლებში.

ამრიგად, ვარიანტული დამუშავების მეთოდი ფართოდ უნდა იქნეს გამოყენებული მრეწველობის განვითარების საკითხების შესწავლა-გადაწყვეტის დროს. ინფორმაციის რაოდენობისა და შესასრულებელ სამუშაოთა შრომატევადობის გამო, იგი საკმაოდ ხანგრძლივ დროს მოითხოვს. დიდ ეფექტს იძლევა ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდებისა და შესაბამისი გამოთვლელი ტექნიკის გამოყენება, სამუშაოთა კომპიუტერიზაცია, პერსონალური კომპიუტერებისა და სხვა სახეობის მმართველობით-ორგანიზაციული ტექნიკის დანერგვა. გასათვალისწინებელია, რომ მშრალ მათემატიკურ კავშირებს, გამოსახულს აბსოლუტურ სიდიდეებში, არ შეუძლია ეკონომიკური მოვლენების, კატეგორიების ცვლილებების სწორად დახასიათება. ეკონომიკური განვითარების ნებისმიერი მათემატიკური მოდელი მხოლოდ მაშინ მოგვეცემს არსებით ეფექტს, თუ სწორად იქნება გარკვეული ეკონომიკური მოვლენების, ეკონომიკური კატეგორიების არსი, მათი ცვლილებების თავისებურებები, მათ შორის ურთიერთდამოკიდებულება, პირობები, რომელიც ამა თუ იმ სახით ზემოქმედებს თითოეული მათგანის განვითარებაზე და ა.შ. მხოლოდ ასეთი პირობების არსებობის შემთხვევაში შეიძლება მათი გამოხატვა აბსოლუტურ მათემატიკურ სიდიდეებში, შესაბამისი მოდელის შექმნა და ამოცანის ამოხსნა.

საკითხები გასამართლებად

1. შრომის საზოგადოებრივი დანაწილება წარმოების ჩახახვითა და განვითარების პროცესში.
2. მრეწველობის ეკონომიკური შინაარსი, მისი ძირითადი ნიშნები.
3. მრეწველობის, როგორც დარგის განსხვავება მატერიალური წარმოების სხვა დარგებისაგან.
4. მრეწველობის როლი კვლავწარმოების პროცესში.
5. მრეწველობის ეკონომიკის, როგორც მეცნიერების, შესწავლის საგანი და მისი კავშირი სხვა მეცნიერებებთან.
6. მრეწველობის ეკონომიკის კვლევის მეთოდი.

მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის და ეკონომიკური ეფექტიანობის

II თავი

მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა და მისი ბანკოთარების
აღრმავებული მიმართულება

1. მრეწველობის დარგისა და დარგობრივი სტრუქტურის ცნება. დარგობრივი სტრუქტურის პროგრესულობის კრიტერიუმი

მრეწველობის დარგობრივი დიფერენციაცია, ახალი დარგების აღმოცენება და პროგრესული ძვრები მის დარგობრივ სტრუქტურაში განუწყვეტელი პროცესია, რომელიც განპირობებულია შრომის საზოგადოებრივი დანაწილებით საწარმოო ძალების განვითარების საფუძველზე.

შრომის საზოგადოებრივი დანაწილება, როგორც ცნობილია, კლინდება სამი ფორმით. ეს ფორმებია: საერთო, კერძო და ერთეულადი. შრომის საერთო დანაწილება გამოიხატება საზოგადოებრივი წარმოების დანაწილებით მსხვილ სფეროებად, ისეთად, როგორცაა მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, ტრანსპორტი და ა.შ. შრომის კერძო დანაწილების შედეგად მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, ტრანსპორტის და ა.შ. შიგნით გამოიყოფა, გამოცალკევდება დარგები, ქვედარგები, დამოუკიდებელი წარმოებები. შრომის ერთეულადი დანაწილება გამოიხატულებას პოულობს შრომის დანაწილებასა და ორგანიზაციაში თვით საწარმოს შიგნით.

მიუხედავად იმისა, რომ ყველა ეს ფორმა ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთგანპირობებულია, რადგან ერთიმეორის ზეგავლენით ვითარდება, მაინც თითოეული მათგანი დამოუკიდებელ შესწავლას საჭიროებს. "მრეწველობის ეკონომიკის" შესწავლის ობიექტია შრომის კერძო დანაწილება მრეწველობაში, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მრეწველობის დარგობრივი დიფერენციაცია, დარგთაშორისი კავშირები და პროპორციები და მათი ცვლილებები

სხვადასხვა ფაქტორის გავლენით.

თანამედროვე მრეწველობა ბევრი ურთიერთდაკავშირებული დარგისაგან შედგება, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან რამდენიმე ნიშნით, რომელთა შორის აღსანიშნავია ტექნოლოგიის ეკონომიკური და ფუნქციონალური, მიზნობრივი და მნიშვნელობის ერთგვაროვნება, ამოსავალი ნედლეულისა და მასალების ხასიათი; წარმოების ტექნოლოგიური პროცესებისა და ტექნიკური ბაზის თავისებურებანი (ერთგვაროვნება) და სხვ. ეს ძირითადი ნიშნები საფუძვლად უდევს მრეწველობის ცალკეული დარგების გამოყოფა-გამოცალკევებას, მათ ეკონომიკურ კლასიფიკაციას. მაგრამ ასეთივე ნიშნებით ხასიათდება ცალკეული წარმოებებიც (მაგალითად, ინსტრუმენტების წარმოება მანქანათსაშენ ქარხნებში), რომლებსაც არ შეიძლება დარგი ეწოდოს. წარმოება მრეწველობის შესაბამის დარგად გამოცალკევდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შეიქმნება შესაბამისი სახეობის პროდუქციის წარმოებაზე სპეციალიზებულ საწარმოთა ჯგუფი. ამგვარად, მრეწველობის დარგების ჩამოყალიბება დაკავშირებულია შესაბამის სპეციალიზებულ საწარმოთა ჯგუფის აღმოცენებასთან. გარდა აღნიშნულისა, მრეწველობის დარგების შემადგენლობაში შემავალ საწარმოებს ახასიათებს კადრების განსაკუთრებული პროფესიული შემადგენლობა და მუშაობის სპეციფიკური პირობები.

ამგვარად, მრეწველობის დარგი არის ერთობლიობა სამრეწველო საწარმოებისა, რომლებიც ხასიათდება დამზადებული პროდუქციის ეკონომიკური და ფუნქციონალური დანიშნულების ერთიანობით, ძირითადი (ამოსავალი) ნედლეულისა და მასალის ერთგვაროვნებით, ტექნოლოგიური ბაზისა და ტექნიკური პროცესების ერთობლიობით, კადრების განსაკუთრებული პროფესიული შემადგენლობით და მუშაობის სპეციფიკური პირობებით.

მრეწველობის დარგთა შორის გარკვეული რაოდენობრივი თანაფარდობა მყარდება. ყოველი დარგი მომიჯნავე დარგებს აწვდის და, ბუნებრივია, ასევე სხვა დარგებიდან თვითონვე იღებს გარკვეული სახეობისა და რაოდენობის საწარმოო რესურსებს - ნედლეულს, მასალებს, სათბობს, ენერჯიას, ნახევარფაბრიკატებს, მანქანებს, მოწყობილობებს და ა.შ. ასეთი თანაფარდობით განისაზღვრება მათ შორის საწარმოო კავშირურთიერთობანი,

რაც დარგობრივ სტრუქტურაში აისახება.

მაშასადამე, მრეწველობის დარგების რაოდენობრივი თანაფარდობა, რომელიც ასახავს მათ შორის ხაწარმლო ურთიერთკავშირებს, არის მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის იგი გვიხასიათებს მრეწველობის ცალკეული დარგების წონას მრეწველობის საერთო მოცულობაში განსახზერული მაჩვენებლების მიხედვით.

დარგობრივი სტრუქტურა გვიჩვენებს მრეწველობის დარგობრივი ღიფერენციაციისა და სპეციალიზაციის ღონეს, მისი ცალკეული დარგების ადგილს და როლს გაფართოებულ კვლავწარმოებაში.

მრეწველობის ცალკეული დარგების ადგილისა და როლის განსახზერა გაფართოებულ კვლავწარმოებაში ანუ მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის გაზომვა ხდება შემდეგი მაჩვენებლებით: 1. ცალკეული დარგების პროდუქციის ხვედრითი წონით მრეწველობის პროდუქციის საერთო მოცულობაში; 2. ცალკეული დარგების ძირითადი ხაწარმლო კაპიტალის ხვედრითი წონით მრეწველობის მთელ ძირითად ხაწარმლო კაპიტალში; 3. მრეწველობის ცალკეულ დარგებში დასაქმებულთა ხვედრითი წონით მრეწველობაში დასაქმებულ მომუშავეთა საერთო რიცხოვნობაში. მთავარი და, მაშასადამე, უფრო გავრცელებულია პირველი მაჩვენებელი, რადგან სწორედ იგი - პროდუქციის წარმოების მოცულობა და არა სხვა რომელიმე მაჩვენებელი განსახზერავს ქვეყნის წინაშე მდგომი სოციალურ-ეკონომიკური და ტექნიკური პრობლემების გადაჭრის შესაძლებლობას. თუ მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურას ძირითადი კაპიტალის მიხედვით გავიანგარიშებთ, მაშინ ამ სტრუქტურაში გაზრდილი ხვედრითი წონით წარმოკვიდგება კაპიტალტვეადი დარგები (მაგალითად, ელექტროენერგეტიკა), თუ მომუშავეთა რიცხოვნობის მიხედვით - მაშინ შრომატვეადი, ანუ ისეთი დარგები, სადაც დაბალია წარმოების მექანიზაციის ღონე და შესაბამისად, შრომის ნაყოფიერება.

მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაში მიმდინარე ძვრების დახასიათებისათვის საჭიროა სამივე ამ მაჩვენებლის გამოყენება, რადგან მხოლოდ ამ გზით არის შესაძლებელი აღნიშნული სტრუქტურული ძვრების ყოველმხრივი, მეცნიერული ანალიზი.

მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის ცვლილების ანალიზი, საერთოდ მისი შესწავლა სხვადასხვა მეთოდით ხორციელდება. უწინარეს ყოვლისა, მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის ცვლილება კვინდება მისი დარგების $\frac{K_0}{I_{np}}$ მაჩვენებლებში ან კლებაში პროდუქციის საერთო $\frac{K_0}{I_{np}}$ მაჩვენებელში მთელ რიცხვებში. ამა თუ იმ დარგის ხვედრითი წონის ცვლილება გვიჩვენებს იმას, თუ რამდენი პროცენტული პუნქტით გადიდდა ან შემცირდა მისი ხვედრითი წონა დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში. საილუსტრაციოდ ავიღოთ სტრუქტურული ძვრები საქართველოს მრეწველობაში, რომლის პროდუქციაში მანქანათმშენებლობის კომპლექსის ხვედრითი წონა 1980 წლის 11,5 პროცენტიდან 1988 წელს 15,4 პროცენტამდე გაიზარდა, ხოლო კვების მრეწველობისა, პირიქით, 40,3 პროცენტიდან 35,6 პროცენტამდე შემცირდა და ა.შ. ეს იმას ნიშნავს, რომ აღნიშნულ პერიოდში რესპუბლიკის მრეწველობის მთელ პროდუქციაში მანქანათმშენებლობის კომპლექსის ხვედრითი წონა გაზარდილა 3,9 პროცენტული პუნქტით (15,4 - 11,5), ხოლო კვების მრეწველობისა შემცირებულა 4,7 პროცენტული პუნქტით (40,3 - 35,6). ასეთივე მეთოდით შეიძლება ყველა სხვა დარგის ხვედრითი წონისა და, მაშასადამე, რესპუბლიკის მთელი მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის ანალიზი და, საერთოდ, მისი შესწავლა აღნიშნული პერიოდისათვის.

მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაში მიმდინარე ძვრების გამოვლენის, შესწავლისა და ანალიზისათვის (რადგან ეს ძვრები დარგების ზრდის ტემპებით განისაზღვრება), გამოიყენება აგრეთვე წინსწრების დარგობრივი კოეფიციენტები. ეს კოეფიციენტი (K_0) გამოხატავს თანაფარდობას დარგის ზრდის ტემპსა (I_0) და მთელი მრეწველობის ზრდის ტემპს (I_{np}) შორის დროის განსაზღვრულ (პროგნოზირებულ) მონაკვეთში და გამოითვლება ფორმულით:

$$K_0 = \frac{I_0}{I_{np}}$$

წინსწრების დარგობრივი კოეფიციენტებისა და საბაზრო დარგობრივი სტრუქტურის საფუძველზე შეიძლება გავიანგარიშოთ მრეწველობის ცალკეული დარგების ხვედრითი წონა განსაზღვრული

პერიოდის, ვთქვათ, ხუთწლეულის, ოცწლეულის ბოლო წლისათვის, ფორმულით: $Y_n = Y_0 K_0^n$; სადაც, Y_n არის დარგის ხვედრითი წონა შესახწაველი პერიოდის ბოლო წლისათვის, Y_0 - დარგის ხვედრითი წონა საბაზისო პერიოდში, K_0 - დარგის წინსვრების კოეფიციენტი აღნიშნულ პერიოდში.

სტრუქტურული ძვრები თუ პროგრესულია, იგი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს შრომის ნაყოფიერებისა და, მაშასადამე, წარმოების ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის დონეს. წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდის ინტერესებიდან გამომდინარე, მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა პროგრესული ძვრებით უნდა ხასიათდებოდეს. მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის პროგრესულობა ხასიათდება მისი დარგების ისეთი რაოდენობრივი თანაფარდობით, რომელიც უზრუნველყოფს სამრეწველო პროდუქციით (მომსახურებით) მოსახლეობისა და ეროვნული ეკონომიკის მოთხოვნის უკეთ დაკმაყოფილებას შრომითი, მატერიალური და ფინანსური რესურსების უმცირესი დანახარჯებით დროის რაც შეიძლება მცირე მონაკვეთში. ამგვარად, მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის პროგრესულობის კრიტერიუმია საზოგადოებრივი შრომის დანახარჯების შემცირება პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე ანუ საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერების ზრდა.

აღსანიშნავია, რომ ამ კრიტერიუმით ყოველთვის არ შეიძლება განისაზღვროს მრეწველობისა და, საერთოდ, სახალხო მურენობის დარგობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბების ამოცანები. ამ კრიტერიუმით შეიძლება მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის განსაზღვრა გრძელვადიან პერსპექტივაში. შედარებით ხანმოკლე პერიოდისთვის (მაგ. ხუთწლეული), ბაზრის კანონების საფუძველზე, საქონელზე (მომსახურებაზე) მოთხოვნის უკეთ დაკმაყოფილებისათვის, წარმოება შეიძლება იძულებული გახდეს აწარმოოს შედარებით მასალატევადი და კაპიტალტევადი პროდუქცია (მომსახურება), რაც, ბუნებრივია, გამოიწვევს შესაბამის ცვლილებებს მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაში, გაზრდის მასალატევადი და კაპიტალტევადი დარგების ხვედრით წონას. ამიტომ ხანგრძლივი პერსპექტივის თვალსაზრისით ოპტიმალურად შეიძლება ჩაითვალოს მრეწველობის ისეთი დარგობრივი სტრუქტურა, რომე-

ლიც უკეთ უზრუნველყოფს მთელი გაფართოებული კლავწარმოების პროცესის ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ამაღლებას, სხვაგვარად და პირად მოთხოვნილებათა უკეთ დაკმაყოფილებას. ბუნებრივია, ასეთი სტრუქტურის ჩამოყალიბებისას უნდა გათვალისწინებულია ეკონომიკური - შრომატევადობის, მასშტაბუადობის და კაპიტალტევადობის მაქსიმალურად შემცირების ამოცანა.

მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის პროგრესულობას განაპირობებს მისი პროგრესული, ე.ი. ტექნიკური პროგრესისა და მაღალი ეკონომიკური ეფექტიანობის განმსაზღვრელი დარგების უპირატესი ზრდა და მათი ხვედრითი წონის გადიდება. ასეთ დარგთა რიცხვს, უწინარეს ყოვლისა, მიეკუთვნება მანქანათმშენებლობა, სათბობ-ენერგეტიკული და ქიმიური მრეწველობა. პროგრესული დარგების განვითარების მაღალი ტემპები მიიღწევა თითოეული პროგრესული დარგის, პროგრესული ქვედარგებისა და წარმოებების უპირატესი ზრდის ხარჯზე. ამიტომ სახელმწიფო ხელისუფლებამ უნდა განახორციელოს ასეთი დარგების განვითარების ხელშეწყობის სამეურნეო პოლიტიკა. სხვაგვარად საბაზრო ეკონომიკის პირობებში გაძნელდება ინვესტორთა დაინტერესება შეთავაზებულ სფეროში კაპიტალის დაბანდებით. თანამედროვე ეტაპზე მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის პროგრესული ცვლილება უნდა წარიმართოს მისი სამომხმარებლო სექტორის - ფართო მოხმარების საქონლის წარმოების ზრდის ტემპების დაჩქარების მიმართულებით, რადგან მხოლოდ ამ გზით შეიძლება სამომხმარებლო ბაზრის რაციონალიზაცია და მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლება. ამასთან დაკავშირებით მსუბუქი და განსაკუთრებით კვების მრეწველობაც პრიორიტეტულ დარგებს უნდა მივაკუთვნოთ.

პროგრესული დარგობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბებას მრეწველობასა და, საერთოდ, ეკონომიკაში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, რადგან იგი არსებითად განსაზღვრავს ეროვნული შემოსავლის ზრდის ტემპებს, მოსახლეობისა და ეკონომიკის მოთხოვნის დაკმაყოფილებას სხვადასხვა სახეობის სამრეწველო (და არა მხოლოდ სამრეწველო) პროდუქციით, კაპიტალურ დაბანდებითა მაღალ ეკონომიკურ ეფექტიანობას, შრომითი, მატერიალური და

ფინანსური რესურსების დანახარჯების ოდენობას საზოგადოებრივი პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე და, საერთოდ, საზოგადოებრივი წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონეს. ოპტიმალური დარგთაშორისი და შიდადარგობრივი სამართლებრივი ცილების ჩამოყალიბება, საქართველოს, როგორც სუვერენული სახელმწიფოს ეროვნული ინტერესების შესაბამისი ახალი ეკონომიკური სისტემის ფორმირების უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილია.

2. მრეწველობის დარგთა ეკონომიკური კლასიფიკაცია

მრეწველობის მრავალრიცხოვანი დარგების პროპორციული განვითარებისა და მართვის ძალადი დონის უზრუნველყოფისათვის აუცილებელია მათი მეცნიერულად დასაბუთებული კლასიფიკაცია (დაჯგუფება). მრეწველობის დარგთა კლასიფიკაციის მიზანს წარმოადგენს დარგთაშორისი კავშირებისა და პროპორციების შესწავლა მათი სრულყოფის მიზნით, წარმოების ეფექტიანობის განსაზღვრა. მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის სრულყოფა, მისი დინამიკური და შეწონასწორებული განვითარება, რაც საწარმოებისა და გაერთიანებების მეცნიერულ დარგობრივ დაჯგუფებას ემყარება, როგორც სამრეწველო, ასევე მთელი საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობის ამაღლების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. სწორედ ამით განისაზღვრება მრეწველობის დარგთა მეცნიერული კლასიფიკაციის მნიშვნელობა.

მრეწველობის დარგთა კლასიფიკაციას, უწინარეს ყოვლისა, საფუძვლად უდევს პროდუქციის ეკონომიკური დანიშნულების პრინციპი, რომლის შესაბამისად მთელი სამრეწველო პროდუქცია და მისი წარმოება იყოფა ორ დიდ ჯგუფად: პირველი - წარმოების საშუალებათა წარმოება ანუ წარმოების "ა" ჯგუფი და მეორე - მოხმარების საგნების წარმოება ანუ წარმოების "ბ" ჯგუფი.

ამ ჯგუფებს შორის პროდუქციის განაწილება წარმოებს მათი ფაქტობრივი მოხმარების ნიშნის მიხედვით. "ა" ჯგუფს მიეკუთვნება პროდუქცია, რომელიც განკუთვნილია საწარმოო მოხმარებისათვის, ხოლო "ბ" ჯგუფს - არასაწარმოო მოხმარე-

ბისტვის გამიზნული პროდუქცია.

ასეთი დანაწილება გარკვეულწილად შეესაბამება მრეწველობის მძიმე და მსუბუქი მრეწველობის დარგებად დაყოფის პრინციპს. თუმცა თანაფარდობა წარმოების "პროდუქტების" ჯგუფებს შორის მრეწველობაში ზუსტად არ ემთხვევა რაიმე მძიმე და მსუბუქ მრეწველობას შორის. ცნობილია, რომ მძიმე მრეწველობის დარგებში წარმოების საშუალებებთან ერთად იწარმოება დიდი რაოდენობის სხვადასხვა სახეობის სახალხო მოხმარების საგნები (მსუბუქი ავტომობილები, მაკინოები, რადიოტექნიკა, ტელევიზორები და ა.შ.), რომლებიც კლასიფიკაციის მიხედვით წარმოების "ბ" ჯგუფს მიეკუთვნება. ეს განსაკუთრებით დამახასიათებელია განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებისათვის. ხშირად დიდი სამრეწველო ფირმები მაპროფილებელი პროდუქციის დამამზადებელ წამოებებთან ერთად ფლობენ სრულიად განსხვავებული, მათ შორის, სახალხო მოხმარების პროდუქციის დამამზადებელ წარმოებებსაც (აღსანიშნავია რომ საქართველოს მძიმე მრეწველობის დარგები უახლოეს წარსულში აწარმოებდნენ ქვეყანაში გამოშვებული "ბ" ჯგუფის პროდუქციის ერთ მეხუთედს. ამასთან ეს მაჩვენებელი ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა). თავის მხრივ, მსუბუქი და კვების მრეწველობის პროდუქციის მნიშვნელოვანი ნაწილი გამოიყენება როგორც ნედლეული და ამიტომ ეს პროდუქცია მიეკუთვნება წარმოების "ა" ჯგუფს, მაგალითად, ბამბულის ქსოვილების ნახევარზე მეტი, შალეული ქსოვილების თითქმის ორი მესამედი, ხორცის თითქმის ნახევარი, შაქრის ნახევარი და ა.შ. მიეკუთვნება წარმოების "ა" ჯგუფს, მოუხედავად იმისა, რომ ისინი მსუბუქი და კვების მრეწველობის პროდუქციაა.

წარმოების საშუალებათა წარმოება პროდუქციის დამზადების პროცესში ფუნქციონირების ხასიათის მიხედვით იყოფა შრომის იარაღების წარმოებად და შრომის საგნების წარმოებად, სხვა სიტყვებით, - ძირითადი და საბრუნავი კაპიტალის ელემენტების წარმოებად.

ამა თუ იმ დარგისადმი მიეკუთვნების ობიექტია საწარმო. თუ საწარმო ამზადებს მხოლოდ წარმოების საშუალებებს (მაგალითად, კოქსი, ჩარხი და ა.შ.) ან მოხმარების საგნებს

(მაგალითად, ფესხაცმელი, კონსერვი და ა.შ.), იგი შესაბამისად მიეკუთვნება წარმოების "ა" ან "ბ" ჯგუფს. ხშირია შეთხვევა, როდესაც საწარმოს პროდუქციას აქვს ე.წ. ორმაგთ დანიშნულება: გამოიყენება როგორც წარმოების საშუალება ან როგორც მარების საგანი. ასეთ დროს მიეკუთვნების საკონსერვაციო მოწყობილობის უპირატესი დანიშნულების მიხედვით, ე.ი. საწარმო მიეკუთვნება წარმოების იმ ჯგუფს (დარგს), როგორი დანიშნულების პროდუქციაც ჭარბობს მის მთლიან პროდუქციაში. მრეწველობის მასშტაბით კი ამ ორ დარგს შორის თანაფარდობა განისაზღვრება ფაქტობრივად გამოშვებული პროდუქციის დანიშნულების მიხედვით განაწილების საფუძველზე.

შრომის საგანზე ზემოქმედების თავისებურების მიხედვით მრეწველობა იყოფა მომპოვებელ და გადამმუშავებელ დარგებად. მომპოვებელი მრეწველობა მოპოვებს იმ შრომის საგნებს, რომლებიც ბუნებაშია, თანაც ისე, რომ მოპოვების პროცესში შრომის საგნის ფიზიკურ-ქიმიური თვისებები არ იცვლება. გადამმუშავებითი მრეწველობა გადამმუშავებს სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულს, რის შედეგადაც შრომის პროდუქტი - ნედლეული, მასალები და სხვა იძენს ახალ თვისებრიობას ან იცვლის პირვანდელ ფიზიკურ ფორმასა და ზოგიერთ ქიმიურ თვისებას.

მომპოვებელ მრეწველობას მიეკუთვნება ლითონური მადნეულის, ნავთობის, გაზის, ქვანახშირის, ტორფის, საწვავი ფიქალების, არამადნეული წიაღისეულის მოპოვება, ქიმიური ნედლეულის (აპატიტები, ნუფელინები, გოგირდი, მარილი და ა.შ.) მოპოვება; ბუნებრივი საშენი მასალების მოპოვება; ხე-ტყის დამზადება, თევზჭერა და სხვ. დანარჩენი საწარმოები მიეკუთვნება გადამმუშავებელ მრეწველობას. იგი, თავის მხრივ, იყოფა სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გადამმუშავებელ დარგებად. გადამმუშავებელი მრეწველობა ასევე იყოფა დარგებად, რომლებშიც ძირითადად იყენებენ ქიმიურ ტექნოლოგიას (მაგალითად, მეტალურგია, ქიმიური და ნავთობქიმიური მრეწველობა და ა.შ.), და დარგებად, რომლებშიც უმთავრესად გამოიყენება შრომის საგნების დამუშავების მექანიკური ტექნოლოგია (მაგალითად, მანქანათმშენებლობა, საფეიქრო, სამკერვალო, ტრიკოტაჟის,

ფესხაცმლის მრეწველობა და ა.შ.). პირველი ჯგუფის დარგები ხასიათდება წარმოების უწყვეტობით, მეორე ჯგუფის დარგებში წარმოების პროცესი წყვეტადია. ამის გამო განსხვავებულია ამ დარგების წარმოების ორგანიზაციის ხასიათი.

მრეწველობის დარგების ამდაგვარი კლასიფიკაცია საჭიროა, მათი ინტენსივობის პროპორციების ზუსტად დადგენისათვის, ერთი მხრივ, ნედლეულის მომპოვებელ და გამამდიდრებელ დარგებსა და, მეორე მხრივ, მათ მზა პროდუქტად გადამმუშავებელ დარგებს შორის, რათა განისაზღვროს და შეფასდეს ამ უკანასკნელი დარგების დინამიკური განვითარება.

ფართოდ გამოიყენება მრეწველობის დარგთა კლასიფიკაცია დამზადებული პროდუქციის მიზნობრივი (ფუნქციონალური) დანიშნულების, ძირითადი (ამოსავალი) ნედლეულის, ტექნოლოგიური პროცესების ერთგვაროვნობის მიხედვით. დარგთა კლასიფიკაციის ეს პრინციპი უდევს საფუძვლად მრეწველობის კომპლექსური დარგების ჩამოყალიბებას. კომპლექსურია ის დარგები, რომლებიც აერთიანებს რამოდენიმე ერთგვაროვან სპეციფიკურ დარგს. კომპლექსური დარგებია: სათბობ-ენერგეტიკული მრეწველობა, მანქანათმშენებლობა და ლითონდამუშავება, ქიმიური და ნავთობ-ქიმიური, საშენი მასალების, ხის დამმუშავებელი და ცელულოზა-ქაღალდის, მსუბუქი, კვებისა და საოჯახო დანიშნულების საქონლის მრეწველობა და სხვ.

პროდუქციის მიზნობრივი (ფუნქციონალური) დანიშნულების ერთგვაროვნობის მიხედვით ჩამოყალიბდა სათბობ-მოპოვების, კვების, საშენი მასალების, მანქანათმშენებლობის მთელი რიგი დარგები. მაგალითად, ეს პრინციპი დაედო საფუძვლად სატრანსპორტო, სასოფლო-სამეურნეო მანქანათმშენებლობის დარგების გამოყოფას, მსუბუქი და კვების მრეწველობისათვის ტექნოლოგიური მანქანამოწყობილობების დამამზადებელი დარგის ჩამოყალიბებას და სხვ. კვების მრეწველობაში ერთიანდება ვეღა საწარმო და დარგი (ქვედარგი), რომლის პროდუქციაც განკუთვნილია ადამიანის საკვებად; სათბობ-მოპოვებელი მრეწველობა აერთიანებს ვეღა სახეობის სათბობის მომპოვებელ დარგებს და ა.შ.

ძირითადი (ამოსავალი) ნედლეულისა და მასალების ერთგვაროვნობის ნიშნით გაერთიანებულია ბამბეულის, შალეულის,

აბრეშუმის გადამმუშავებელი საწარმოები, რის საფუძველზეც შე-
სებაამისად წარმოიქმნა ბამბულის, შალეულისა და აბრეშუმის
მრეწველობის დარგები. ასეთი ნიშანი დაედო ქაფუძველად კლი-
თონდამმუშავებელი მრეწველობის ფორმირებასაც. პრინციპის
მიხედვით შექმნილი ხე-ტყის გადამმუშავებელი მრეწველობა აერ-
თიანებს საწარმოებს, რომლებიც ხე-ტყისაგან ამზადებენ სამშენებლო
დეტალებს, ავეჯს, ასანთს და სხვა პროდუქციას.

ტექნოლოგიური პროცესების ერთგვაროვნების ნიშნის მიხედ-
ვით დაჯგუფდა ქიმიური მრეწველობის საწარმოები, რომლებიც
განსხვავებული სახეობისა და დანიშნულების პროდუქციას აწარ-
მოებენ სრულიად განსხვავებული ნედლეულის გამოყენებით. ამ
საწარმოთა ერთ დარგად გაერთიანების საფუძველი, პირველ
ყოვლისა, ნედლეულის დამუშავების ქიმიური მეთოდების (ტექ-
ნოლოგიის) ერთგვაროვნებაა. ტექნოლოგიური პროცესების (ქიმიური
და მექანიკური ტექნოლოგიები) ერთგვაროვნება გახდა მეტალურ-
გიული, საფეიქრო და სხვა მრავალი დარგის ფორმირების სა-
ფუძველი.

ამგვარად, ერთგვაროვნების პრინციპის ფართოდ გამოყენებით
განხორციელდა მრეწველობის დარგთა ამჟამინდელი კლასიფიკაცია.
მრეწველობაში გამოიყო 18 კომპლექსური დარგი: ელექტროენერ-
გეტიკა, სათბობის მრეწველობა, შავი მეტალურგია, ფერადი მე-
ტალურგია, ქიმიური და ნავთობქიმიური მრეწველობა, მანქანათ-
მშენებლობა და ლითონდამმუშავებელი მრეწველობა, ხე-ტყის,
ხის დამმუშავებელი და ცელულოზა-ქაღალდის მრეწველობა, სა-
შენი მასალების, სამშენებლო კონსტრუქციებისა და დეტალების
მრეწველობა, მინის მრეწველობა, ფაიფურ-ქაშანაურის მრეწველობა,
მსუბუქი მრეწველობა, კვების მრეწველობა, საფქვევ-ბურღულეულის
და კომბინირებული საკვების მრეწველობა, მიკრობიოლოგიური
მრეწველობა, პოლიგრაფიული მრეწველობა, მრეწველობის სხვა
დარგები და დამოუკიდებელი წარმოებები.

თითოეული კომპლექსური დარგი რამდენიმე ქვედარგსა
და დამოუკიდებელ წარმოებას აერთიანებს, მაგალითად, სათბობის
მრეწველობა მოიცავს 40, მანქანათმშენებლობა - 50, მსუბუქი
მრეწველობა - 36, კვების მრეწველობა - 30 დარგს და ა.შ.

სამრეწველო წარმოების ეფექტიანი განვითარების ინდიკ-

ატორული მექანიზმებით რეგულირების, მართვის რაციონალიზაციისა და განვითარების პროგნოზირების მიზნით ზემოთ ჩამოთვლილი კომპლექსური დარგები გაერთიანებულია საბაზრო-ეკონომიკურ კომპლექსებად, რაც აუცილებელია საბაზრო-ეკონომიკის პირობებში. ყოველივე ეს უნდა განხორციელდეს პრინციპულად ახალი გზებით, განსხვავებული ფორმებისა და მექანიზმის გამოყენებით, ვიდრე ეს ხდებოდა ახლო წარსულში, კერძოდ ცენტრალიზებული სახელმწიფო ხელმძღვანელობის დროს. ასეთი კომპლექსებია: მანქანათმშენებლობის კომპლექსი; სათბობ-ენერგეტიკული კომპლექსი; კონსტრუქციული მასალებისა და ქიმიური პროდუქციის წარმოების კომპლექსი, რომელიც, თავის მხრივ, აერთიანებს მეტალურგიულ, ქიმიკ-ხე-ტყის, საშენი მასალების წარმოების კომპლექსებს; სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოების კომპლექსი და კვების მრეწველობა. ეს უკანასკნელი აგროსამრეწველო კომპლექსის შემადგენლობაშია, მაგრამ ცალკე გამოიყოფა და განიხილება.

მრეწველობის დარგების კლასიფიკაცია ხდება ეკონომიკური თავისებურებების მიხედვითაც: წარმოების დანახარჯების სტრუქტურის (პროდუქციის მასალატევალობის, ენერგოტევალობის, შრომატევალობის, კაპიტალტევალობის, ტექნოლოგიის ხასიათის, წყვეტილი და უწყვეტი პროცესების მქონე დარგები), ბუნებრივ-გეოგრაფიული გარემოსადმი დამოკიდებულების თავისებურებების, წარმოების სეზონურობისა და არასეზონურობის, წარმოების ტიპის (მასობრივი, სერიული, ერთეულებადი) ერთგვარონობის მიხედვით და სხვ. ასეთ დაჯგუფებას დიდი მნიშვნელობა აქვს წარმოების გადიდების რეზერვების გამოვლენა-გამოყენებისა და ამ საფუძველზე წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებისთვის, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის რაციონალიზაციისათვის, საწარმოთა ოპტიმალური სიდიდის განსაზღვრისა და მათი რაციონალური ტერიტორიული გადაადგილებისათვის და ა.შ.

მრეწველობა, როგორც დარგებისა და ქვედარგების ერთობლიობა, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, გარკვეული ფაქტებისა და ფაქტორების დარგობრივი სათავსოს როლსაც ასრულებს. ამავე დროს იგი გარემოზე ზეგავლენითა და სათანადო

ინდიკატორებით უხილავ ბიძგს აძლევს ფაქტებისა და ფაქტორების განვითარებას, რაც ზრდის მათ ეფექტიანობას. ეს პროცესი განუწყვეტლივ მიმდინარეობს. მაშასადამე, მას სისტემური, ხასიათი აქვს. შესაბამისად იცვლება და ვითარდება მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა და იგი უკეთ შეესაბამება ბაზრის განვითარების მოთხოვნებს.

3. მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის განმსაზღვრელი ფაქტორები

მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა, დარგთაშორისი კავშირები და პროპორციები ყალიბდება როგორც სამომხმარებლო, ისე წარმოების საშუალებების ბაზრის მოთხოვნათა საფუძველზე და ვითარდება ისეთი ფაქტორების ზეგავლენით, როგორცაა მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი, მრეწველობის და მისი ცალკეული დარგების ზრდის ტემპების დაჩქარება, წარმოების სპეციალიზაციისა და კოოპერირების ოპტიმიზაცია, მოსახლეობის მატერიალური კეთილდღეობისა და კულტურული დონის ზრდა, ქვეყნის ბუნებრივი რესურსების გადიდება და სხვ.

მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის ძირითადი განმსაზღვრელი ფაქტორია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი. ფაქტობრივად იგი განსაზღვრავს დარგობრივ სტრუქტურაზე მოქმედი ყველა სხვა ფაქტორის გავლენის ხასიათსაც. განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგად ფაქტორთა ერთი ჯგუფის მნიშვნელობა იზრდება, ხოლო მეორე ჯგუფისა, პირიქით - მცირდება. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგად ღრმავდება შრომის საზოგადოებრივი დანაწილება, იცვლება ეკონომიკური (მათ შორის მრეწველობის შიგადარგობრივი) პროპორციები, რთულდება დარგთაშორისი კავშირები, საზოგადოებრივ წარმოებაში სულ უფრო ფართოდ გამოიყენება მანქანები და მოწყობილობები, იქმნება ახალი სახეობის შრომის იარაღები, მასალები და ენერჯია, ვითარდება მათი მწარმოებელი დარგები. მაგალითად, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ზეგავლენით ახლო მომავალში უფრო ინტენსიურად განვითარდება ისეთი თანამედროვე

დარგები, როგორც არის ელექტრონული და მიკროელექტრონული, მიკრობიოლოგიური მრეწველობა, რობოტული და ლაზერული ტექნიკის, ბევრი ახალი სახეობის სინთეზური მასალის წარმოება და სხვ.

წარმოების მექანიზაცია და ავტომატიზაცია მშენებლობის ხვედრითი წონის გადიდებას მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაში, აგრეთვე მანქანათმშენებლობის შიდადარგობრივი სტრუქტურის, ცვლილებას მისი ახალი სპეციალიზებული დარგებისა და წარმოებათა აღმოცენების საფუძველზე. მაგალითად, სოფლის მეურნეობის მექანიზაციის დონის ამაღლების აუცილებლობა განაპირობებს სასოფლო-სამეურნეო მანქანათმშენებლობის რიგი ახალი დარგების შექმნა-განვითარებას და ა.შ.

მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაზე არსებით გავლენას ახდენს წარმოების ელექტრიფიკაცია, რომელიც იწვევს ელექტროენერგეტიკული მრეწველობის განვითარების დაჩქარებას და შესაბამისად, მისი ხვედრითი წონის ამაღლებას მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაში. ამასთან დაკავშირებით ვითარდება მანქანათმშენებლობის სპეციალური დარგები, სადაც იქმნება ტურბინები, კენერატორები, ტრანსფორმატორები და სხვა მოწყობილობები, აგრეთვე ისეთი დარგები, სადაც ამზადდებიან ენერჯის გადაცემისა და მოხმარების საშუალებებს - ელექტროტექნიკური და საკაბელო მრეწველობა, საიზოლაციო მასალების წარმოება და სხვ. ელექტროენერჯის მწვავე დეფიციტის აღმოფხვრის მიზნით ახლო მომავალში საქართველოში უნდა შეიქმნას მცირე ჰიდროელექტროსადგურების ინტენსიური მშენებლობის ხელშემწყობი გარემო, რაც განაპირობებს შესაბამისი მანქანა-დანადგარებისა და სხვა ნაკეთობათა წარმოების ორგანიზაცია-განვითარების იმპულსირებას. ამით მნიშვნელოვნად შეიცვლება რესპუბლიკის მანქანათმშენებლობის შიდადარგობრივი სტრუქტურა.

წარმოების ქიმიზაცია ხელს უწყობს სხვადასხვა სახეობის ქიმიური მასალების წარმოების განვითარებას და ამ გზით არსებითად ცვლის მრეწველობის (და არა მხოლოდ მრეწველობის) სანედლეულო ბაზის სტრუქტურას. ვითარდება ორგანული სინთეზის დარგები. ამ დარგების საწარმოებში ამზადდებიან სხვადასხვა სახეობის ძვირფას სინთეზურ მასალებს, რომლებიც წარმატებით

ცვლის დეფიციტურ და ძვირად ღირებულ ნატურალურ სუბსტანციას. ამგვარად, წარმოების ქიმიზაციის შედეგად იზრდება ქიმიური მრეწველობის ხვედრითი წონა მთელი მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაში. ამასთან ერთად იცვლება თვით ქიმიური მრეწველობის შიდადარგობრივი სტრუქტურაც. იგი უზრუნველყოფს აგრეთვე მრეწველობისა და სახალხო მეურნეობის სხვა დარგების განვითარების ტემპებსა და თანაფარდობაზე.

ქიმიური მრეწველობა კაპიტალტევადი დარგია და მისი უპირატესი განვითარება განაპირობებს სამრეწველო პროდუქციის საერთო კაპიტალტევადობის ზრდას. ამგვარად მხედველობის გარეშე არ უნდა დაგვრჩეს ის გარემოება, რომ ქიმიური მრეწველობის უპირატესი განვითარება, მიუხედავად მისი მაღალი კაპიტალტევადობისა, განაპირობებს საზოგადოებრივი შრომის დანახარჯების ეკონომიას, რადგან იგი, ჯერ ერთი, საშუალებას იძლევა ძვირად ღირებული და დეფიციტური ნატურალური ნედლეული შეიცვალოს ეკონომიური ქიმიური მასალებით და მეორე, აფართოებს როგორც საწარმოო, ისე პირადი მოხმარების პროდუქციის წარმოების მასშტაბებს, მის ასორტიმენტს, რაც ქმნის პირობებს მრეწველობის და, საერთოდ, სახალხო მეურნეობის ჯველა დარგის დინამიკური განვითარებისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლებისათვის. ამგვარად, მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის ცვლილების ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასების დროს მხედველობაში მიღებულია არა მხოლოდ შიდადარგობრივი, არამედ აგრეთვე დარგთაშორისი ანუ ის ეფექტი, რასაც იღებენ მომიჯნავე დარგები და საერთოდ მთელი სახალხო მეურნეობა საბაზრო შეფასებათა გათვალისწინებით. ასეთი თვალთახედვით უნდა მიუვლდეთ ელექტროენერგეტიკის, სათბობისა და ზოგიერთი სხვა კაპიტალტევადი დარგის განვითარებასაც.

მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის ცვლილებისა და სრულყოფის, დარგთა შორის ოპტიმალური პროპორციების ჩამოყალიბების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია განსხვავება მათი განვითარების ტემპებში, ცხადია, მრეწველობის ცალკეული დარგების მიხედვით მათი პრიორიტეტულობისა და შესაძლებლობების გათვალისწინებით, განსხვავებულია ზრდის ტემპი. ეს განსხვავება საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მნიშვნელოვანწილად

ბაზრის მოთხოვნით, მისი კონიუნქტურით განისაზღვრება პროდუქციის
იზრდება ამა თუ იმ სახეობის პროდუქციაზე ბაზრის მოთხოვნის
შესაბამისად მატულობს ამ პროდუქციის მწარმოებელთა დარგის
განვითარების ტემპებიც (ცხადია, იმ შემთხვევაში, როდესაც მწარმოებლის
ქვეყანაში არის სათანადო ბუნებრივ-ეკონომიკური პირობები),
პირიქით. ამით განისაზღვრება დარგთაშორისი პროპორციების
ცვლილება და პროგრესული დარგობრივი სტრუქტურის ჩამოყალი-
ბება.

საქართველოს სუვერენიტეტის აღდგენის თანამედროვე ეტაპზე
ეროვნული ინტერესების შესაბამისი სტრუქტურის შექმნის
დინამიკური განვითარების მაღალი ტემპების უზრუნველყოფა,
რაც მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლების ეკონომიკური
საფუძველია, შესაძლებელია ეკონომიკის განვითარების ძირითად
ინტენსიური ფაქტორების, კერძოდ, არსებული საწარმოო რესურ-
სების გამოყენების გაუმჯობესების, ე.ი. წარმოების ტექნოლოგიური
მანჯასიათებლების ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდის საშუალებით.
ამასთან, თავის მხრივ, დარგობრივი სტრუქტურის სრულყოფა
წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების მნიშვნელოვანი
ფაქტორიც არის. ვინაიდან ცვლილებები მრეწველობის დარგობრივ
სტრუქტურაში იწვევს ცვლილებებს ბაზრის კონიუნქტურაში. ბაზ-
რის კონიუნქტურულ ფასთა თანაფარდობაში ცვლილებების გავ-
ლენით იცვლება ტექნოლოგიურ მანჯასიათებელთა შეფასებები.
ამით იგი საბოლოო ანგარიშით განაპირობებს ეკონომიკურ ეფე-
ქტიანობას. ამგვარად, მრეწველობის განვითარების ტემპების ოპ-
ტიმიზაცია და ამის საფუძველზე მისი დარგობრივი სტრუქტურის
სრულყოფა წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების
შედეგად არის და უმნიშვნელოვანესი ფაქტორიც.

ასეთივე მიზეზ-შედეგობრივი კავშირით გამოიხატება მზარდება
განვითარების ტემპებსა და პროპორციებს შორის. განვითარების
ოპტიმალური ტემპები ცვლის მრეწველობის (და არა მხოლოდ
მრეწველობის) შიდადარგობრივ და დარგთაშორის პროპორციებს.
პროგრესული სტრუქტურული ძვრები კი ხელსაყრელ პირობებს
ქმნის განვითარების ტემპების დაჩქარებისათვის.

წარმოების საბაზრო სპეციალიზაცია და მასთან დაკავ-
შირებით კოოპერირების გაღრმავება, რაც პროცესის კერძო დანაწი-

ლების პროცესს ასახავს, იწვევს ახალი სპეციალიზებული საწარმოებისა და დარგების აღმოცენებას და, შესაბამისად, ცვლის მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურას.

მოსახლეობის მოთხოვნის ზეგავლენითა და საწარმოებში ბაზრის მეშვეობით, უწინარეს ყოვლისა, იცვლება და უმჯობესდება მსუბუქი და კვების მრეწველობის პროდუქციის ასორტიმენტული სტრუქტურა, მაღლდება მისი ხარისხი. ამასთან ერთად ვითარდება კულტურულ-საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო დანიშნულების ნაკეთობათა (ტელევიზორების, რადიოტექნიკის, მაცივრების, სარეცხი მანქანების, ელექტროხელსაწყოების, მრავალი სახეობის სამეურნეო მანქანებისა და ინვენტარის და ა.შ.) წარმოება. მძიმე მრეწველობის დარგების საწარმოებში აღნიშნული მიზეზით და, აგრეთვე თვით ამ საწარმოების ინტერესების შესაბამისად იზრდება სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოება და ფართოვდება მისი ასორტიმენტი.

მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბებას მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს ქვეყნის ბუნებრივი რესურსები, საერთოდ, ბუნებრივი ფაქტორი. მაგრამ ამ ფაქტორის გავლენა თანდათანობით მცირდება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების კვალობაზე, თუმცა იგი ჯერ კიდევ არსებითი ხასიათისაა. მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების საფუძველზე სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებისა და გადამუშავების თანამედროვე პროგრესული მეთოდები საშუალებას იძლევა სამრეწველო ბრუნვაში მოექცეს ნედლეულის ღარიბი რესურსებიც, რომელთა გამოყენება ადრე შეუძლებელი იყო. გარდა ამისა, თანამედროვე ქიმიის მიღწევები ქმნის შესაძლებლობას, გაფართოვდეს მრეწველობის სანედლეულო ბაზა ხელოვნური და სინთეზური მასალების წარმოების მასშტაბების გადიდების ხარჯზე, რომლებიც, როგორც უკვე აღინიშნა, წარმატებით ცვლის დეფიციტურ და ძვირად ღირებულ ნატურალურ ნედლეულს. სასოფლო-სამეურნეო სანედლეულო ბაზის გადიდების შედეგად ჩქარდება კვების მრეწველობის განვითარების ტემპები. კვლავინდებურად გადამწვევტი როლი ენიჭება ბუნებრივ-კლიმატურ პირობებს. ეს პირობები ქვეყნის რეგიონებისა და რაიონების მიხედვით არსებითად განსხვავებულია და სწორედ ამგვარი განსხვავებულობა განაპირობებს ამ რეგიონ-

ნებისა და რაიონების სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისა და კვების მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის თავისებურებებს.

ზემოთ განხილული ფაქტორებისა და ტენდენციების შესწავლას აქვს არა მხოლოდ თეორიული, არამედ უდიდესი პრაქტიკული მნიშვნელობაც, რადგან მათი გათვალისწინებით შესაძლებელი ხდება მრეწველობაში დარგობრივი სტრუქტურის ცვლილებების ინდიკატორული მართვა და ამ საფუძველზე მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის ღონის ამაღლება.

4. მრეწველობის დარგთაშორისი კავშირების შესწავლისა და პროგნოზირების მეთოდები

მრეწველობისა და საერთოდ მთელი ეკონომიკის დარგთაშორისი საბაზრო კავშირურთიერთობანი მრავალმხრივია და ამდენადვე რთულიც. ამასთან, ეს კავშირურთიერთობანი, შესაბამისად კი, მრეწველობისა და საერთოდ, მთელი სახალხო მეურნეობის დარგობრივი სტრუქტურა მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესისა და ამის საფუძველზე შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების გაღრმავების - ახალი დარგებისა და წარმოებათა აღმოცენება-განვითარების შედეგად ხულ უფრო რთულდება. ასეთ პირობებში, მეტად მნიშვნელოვანია, ეკონომიკის შეწონასწორებული, ბაზრის მოთხოვნილებების შესაბამისად პროპორციული განვითარების უზრუნველყოფა, რადგან ეს გაფართოებული კვლავწარმოების დაჩქარების ვითარებაში შრომითი, მატერიალური და ფინანსური რესურსების რაციონალური გამოყენებისა და მაშასადამე, საზოგადოებრივი წარმოების სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა. ამგვარი განვითარება შესაძლებელია კონკურენციისა და საბაზრო თავისუფლების შეუღლებით მიღწეული სინქრონიზაციის პირობებში.

სახალხო მეურნეობის, მისი სფეროებისა და დარგების შეწონასწორებული განვითარების პროგნოზირებისათვის ფართოდ გამოიყენება საბალანსო მეთოდი. დგება პროდუქციის წარმოებისა და მოხმარების მატერიალური ბალანსები, ძირითადი საწარმოო კაპიტალისა და საწარმოო სიმძლავრეების, შრომითი რესურსების

ბალანსები. მაგრამ მათი საშუალებით შეუძლებელია მრავალმხრივი, შეიძლება ითქვას, ჯაჭური ურთიერთობების გამოვლენა და განაწილება, რითაც ხასიათდება თანამედროვე ეკონომიკის განვითარება. აღნიშნული ბალანსებით შეიძლება შესწავლინოს პირდაპირი საწარმოო კავშირების განსაზღვრა, შესწავლა და ა. შ.

მთელი ეკონომიკის, მრეწველობის და მისი ცალკეული დარგების განვითარებაში პროპორციულობისა და რაციონალური დარგთაშორისი საბაზრო კავშირების უზრუნველყოფის ამოცანის ეფექტიანად გადაჭრისათვის სამეურნეო პრაქტიკაში ფართოდ გამოიყენება ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდები და მოდელები, ელექტრონულ-გამომთვლელი ტექნიკა.

მრეწველობისა და საერთოდ მთელი ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურის, დარგთაშორისი კავშირებისა და პროპორციების ანალიზის, პროგნოზირების, მისი ცვლილებების ძირითადი მიმართულებების განსაზღვრის ერთ-ერთი ყველაზე მეტად დამუშავებული და ეფექტიანი ეკონომიკურ-მათემატიკური ინსტრუმენტია პროდუქციის წარმოებისა და განაწილების დარგთაშორისი ბალანსი, რომელიც საშუალებას იძლევა განისაზღვროს როგორც პირდაპირი, ისე არაპირდაპირი კავშირების მთელი ერთობლიობა ეკონომიკაში.

მაშასადამე, პროდუქციის წარმოებისა და განაწილების დარგთაშორისი ბალანსი ეკონომიკისა და მათ შორის მრეწველობის, ისევე, როგორც ყველა სხვა დარგის დარგობრივი სტრუქტურის, დარგთაშორისი პროპორციების ანალიზის, პროგნოზირებისა და სტრუქტურული ცვლილების დაგეგმვის ძირითადი ინსტრუმენტია. მაგრამ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საზოგადოებრივი წარმოების პროპორციების ჩამოყალიბებაში განმსაზღვრელი როლი ხომ თვით ბაზარს ენიჭება. ამასთან დაკავშირებით ისმება კითხვა, თუ რა არის წარმოების პროპორციულობის და საერთოდ ეკონომიკის განვითარების მთავარი რეგულატორი - პროგნოზი და მისი საფუძველზე შემუშავებული გეგმა თუ ბაზარი? პასუხი ასეთი იქნება: არც ერთი მათგანი ცალ-ცალკე. ფუნქცია შეიძლება შეასრულოს ინდიკატორულმა (და არა დირექტიულმა) გეგმამ ბაზრის მეშვეობით, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რეგულირებადმა ბაზარმა, მისმა კონიუნქტურამ. ამრიგად,

საქმე ეხება წარმოების პროპორციულობის ინდიკატორულ წარმოებას
ეკონომიკის განვითარების ყოველმხრივი მეცნიერული განვითარებისა
და საბაზრო რეგულირების საფუძველზე. ასეთი ბაზარი, ე.ი.
ბაზარი ინდიკატორული რეგულირების ელემენტების ~~მქონე~~
ყველა ცივილიზებულ ქვეყანაში და სწორედ ~~მის~~ ~~შედეგად~~
ეკონომიკის განვითარების მაღალი დონის ძირითადი პირობა.
ვერც ჩვენ აუკვლით გვერდს რეგულირებად საბაზრო ეკონომიკას,
თუ გვხურს ცივილიზებული ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების
გზას დავადგეთ და მათ დონეს მივალწვიოთ.

ამგვარად, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში დარგთაშორისი
ბალანსის როლი და მნიშვნელობა დარგობრივი სტრუქტურისა
და დარგთაშორისი პროპორციების რეგულირებაში არათუ არ
შემცირდება, არამედ გაიზრდება კიდევ.

შუშავდება ორი სახეობის დარგთაშორისი ბალანსი: ღირე-
ბულებითი და ნატურალური გამოსახულებით. დარგთაშორისი
(პროდუქტშორისი) ბალანსი ნატურალური გამოსახულებით 3
ნაწილისაგან შედგება (იხ. სქემა 1). მის პირველ ნაწილში
ნაჩვენებია პროდუქტების (ვთქვათ, რკინის მადნის, მანგანუმის
მადნის, თუჯისა და ა.შ.) რესურსები მათი მიღების წყაროების
(წარმოება, იმპორტი და სხვ.) ჩვენებით, მეორე ნაწილში -
ამ პროდუქტების გამოყენება წარმოებაში, ხოლო მესამეში -
მათი განაწილება ძირითადი და საბრუნავი კაპიტალის შესავსებად,
არასაწარმოო, მათ შორის პირადი მოხმარებისა და ექსპორტი-
სათვის. ამრიგად, ეს ბალანსი ყოველი მნიშვნელოვანი სახეობის
პროდუქციის მიღების წყაროებთან ერთად გვიჩვენებს მატერიალურ
დანახარჯებს თითოეული სახეობის პროდუქციის წარმოებისათვის
და მათ განაწილებას.

პროდუქციის წარმოებისა და განაწილების დარგთაშორისი
ბალანსი ღირებულებითი გამოსახულებით ასახავს საზოგადოებრივი
წარმოების სტრუქტურას და გვიჩვენებს ერთი დარგიდან მეორეში
და ა.შ. მიმავალი მატერიალური რესურსების ნაკადების სიდიდეს.
მაგრამ იგი არ შემოიფარგლება მხოლოდ წარმოების სფეროთი.
გარდა ამისა, იგი გვიჩვენებს წარმოების კავშირს მოხმარებასა
და დაგროვებასთან, და, ამასთან აგრეთვე ახასიათებს ეროვნული
შემოსავლის გადანაწილებასა და გამოყენებას.

პროდუქციის წარმოებისა და განწილების დარგთაშორისი ბალანსი შედგება ოთხი კვადრანტისაგან (განყოფილებებისაგან), რომელთა შორის თითოეული მათგანი ასახავს საზოგადოებრივი კვლავწარმოების პროცესის სხვადასხვა მხარეს. (იხ. სურათი 2.).

დარგთაშორისი ბალანსის პირველ კვადრანტში დანახაითებულია მატერიალური წარმოების დარგების, მათ შორის მრეწველობის პროდუქციის საწარმოო მოხმარება. მას ჭადრაკის ფორმა აქვს და სტრუქტურებისა და სვეტებისაგან შედგება (ქვემდებარისა და შემასმენლისაგან), სადაც მრეწველობისა და სახალხო მეურნეობის სხვა დარგები ერთგვაროვანი თანმიმდევრობით არის დასახელებული. პირველი კვადრანტის სტრუქტურები გვიჩვენებს, როგორ ნაწილდება ყოველი მოცემული პროდუქტი მიმდინარე საწარმოო მოხმარებისათვის სახალხო მეურნეობის დარგებს შორის, ხოლო სვეტები - ყოველი მოცემული დარგის მიერ სხვა დარგების პროდუქციის მოხმარების ანუ ყოველი მოცემული დარგის პროდუქციის წარმოებაზე მატერიალური დანახარჯების ჩამოყალიბების პროცესს.

ბალანსის პირველი კვადრანტის ყოველი სტრუქტურის ჯამი წარმოადგენს შესაბამისი დარგის შუალედურ პროდუქტს, ხოლო დარგების შუალედური პროდუქტების ჯამი - სახალხო მეურნეობის შუალედურ პროდუქტს. იგი მთლიანი პროდუქციის ნაწილია და განკუთვნილია შემდგომი საწარმოო გადამუშავებისათვის, სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების ჩატარებისა და სხვა სახეობის საწარმოო საქმიანობისათვის წლის განმავლობაში ან დროის რომელიმე სხვა მონაკვეთში.

დარგთაშორისი ბალანსის მეორე კვადრანტში აისახება ის პროდუქცია, რომელიც არ მონაწილეობს მიმდინარე საწარმოო მოხმარებაში. მას საბოლოო პროდუქტს უწოდებენ. ეს არის ის პროდუქცია, რომელიც გამოიყენება არასაწარმოო მოხმარებისათვის ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების მიერ; პირადი მოხმარებისათვის, ანუ პროდუქცია, რომელიც მიეყიდება მოსახლეობას საცალო ვაჭრობის ქსელის მეშვეობით; ძირითადი კაპიტალის მწყობრიდან გახვლისას ასანაზღაურებლად და კაპიტალური რემონტისათვის; ძირითადი საწარმოო და ძირითადი არასაწარმოო კაპიტალის დაგროვებისათვის; სასაქონლო მარაგებისა და რეზერ-

ვების შევსება - გადიდებისათვის და საექსპორტო კულტურისათა შესრულებისათვის. ყველა დარგის საბოლოო პროდუქტის ჯამი ქმნის სახალხო მეურნეობის საბოლოო პროდუქტს.

ბალანსის მესამე კვადრანტში აისახება ძირითადი საწარმოო კაპიტალის ამორტიზაცია, მუშა-მოსამსახურეების შემოსავალი, მატერიალური წარმოების საწარმოების წმინდა შემოსავალი და სახელ-მწიფოს ცენტრალიზებული წმინდა შემოსავალი. ამ კვადრანტის ხვეტების ჯამი ქმნის მატერიალური წარმოების დარგების პირობით - წმინდა პროდუქციას, ხოლო I და III კვადრანტები ჯამი - საბოლოო საზოგადოებრივი პროდუქტის ღირებულებას, რომელიც ეროვნულ შემოსავალს აღემატება ძირითადი საწარმოო საშუალებების ამორტიზაციის მოცულობით.

მეოთხე კვადრანტში აისახება კულტურის, ხელოვნებისა და ა.შ. საწარმოებისა და ორგანიზაციების მოვება, აგრეთვე ექიმების, მასწავლებლების, მეცნიერ-მუშაკებისა და მომსახურების ხფეროს სხვა მუშაკების ხელფასი.

ამრიგად, პროდუქციის წარმოებისა და განაწილების დარგთაშორისი ბალანსი ფაქტობრივად წარმოადგენს ორი ცხრილის კომბინირებას, მათ შორის, პირველი ცხრილის (პირველი და მეორე კვადრანტის) მონაცემები პორიზონტალში გვიჩვენებს რა თანხის ან რა მოცულობის პროდუქცია გადაეცემა სახალხო მეურნეობის ერთი დარგიდან სხვა დარგებს საწარმოო დანიშნულებისათვის (დარგთაშორისი ბრუნვა), აგრეთვე პირადი და საზოგადოებრივი მოხმარების მიზნით. და დაგროვებისათვის, ხოლო მეორე ცხრილი (პირველი და მესამე კვადრანტი) ვერტიკალში ასახავს მეურნეობის განსახლეველი დარგის დანახარჯებს და ზედმეტ პროდუქტს წლის ან დროის სხვა რომელიმე მონაკვეთში (პროდუქციის წარმოება და ღირებულების შექმნა). აღნიშნულ დანახარჯებში აისახება, როგორც სხვა დარგებიდან მიღებული მატერიალური რესურსების დანახარჯები და ძირითადი კაპიტალის ამორტიზაცია, ისე ცოცხალი შრომის დანახარჯები ხელფასის ფორმით.

პროდუქციის წარმოებისა და განაწილების დარგთაშორის ბალანსში სახალხო მეურნეობის თითოეული დარგის მიერ სხვა დარგებთან საბაზრო არხებით განხორციელებული საწარმოო

კავშირურთიერთობების რაოდენობრივი გამოხატულება დებულ რბს განტოლებათა სისტემის სახეს, რომელიც აღნიშნული ბალანსის ეკონომიკურ-მათემატიკურ მოდელს წარმოადგენს. $[1, 11, 12, 13]$

დარგთაშორისი ბალანსის ეკონომიკურ-მათემატიკურ მოდელის აგება ემყარება ურთიერთდაკავშირებულ (მომიჯნავე) დარგებს შორის არსებულ გარკვეულ რაოდენობრივ თანაფარდობას. კერძოდ იმას, რომ ყოველი მოცემული დარგის პროდუქციის წარმოებაზე იხარჯება მომიჯნავე, ე.ი. მასთან ტექნოლოგიურად დაკავშირებული დარგების პროდუქციის (ნედლეულის, მასალების, ნახევარფაბრიკატების და ა.შ.) განსაზღვრული რაოდენობა. ყოველ მოცემულ დარგში პროდუქციის წარმოების ზრდა უშუალოდ დაკავშირებულია ან მის მომიჯნავე დარგებში პროდუქციის წარმოების შესაბამის გადიდებასთან, ან მოცემული დარგის პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე მატერიალური დანახარჯების კოეფიციენტის შემცირებასთან, რაც შეიძლება განხორციელდეს წარმოებაში მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევების დანერგვით. ამიტომ მნიშვნელოვანწილად ეს პირდაპირი დანახარჯების კოეფიციენტები, რომლებიც გვიჩვენებს ერთი დარგის პროდუქციის დანახარჯებს მეორე დარგის პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე, საფუძვლად უდევს დარგთაშორისი კავშირების მოდელის შედგენას.

სახალხო მეურნეობის დარგებს შორის რაოდენობრივი კავშირურთიერთობა შეიძლება მარტივად მათემატიკურად გამოიხსნოს ასეთი ფორმულით:

$$X_{ij} = a_{ij} X_j$$

სადაც: a_{ij} - i დარგის პროდუქციის მთელი ნაკადია j დარგში საწარმოო მოხმარებისათვის, ე.ი. ერთი დარგის (i) პროდუქციის მოცულობა, რაც აუცილებელია მეორე დარგის (j) პროდუქციის ერთეულის წარმოებისათვის. მაგალითად, პირობითი სათბობის ოდენობა თბოელექტროსადგურის მიერ 1 კვტ/საათი ელექტროენერგიის გამომუშავებისათვის. X_i - მოხმარებელი დარგის (j) პროდუქციის წარმოების მთლიანი მოცულობა. მაგალითად, ყველა თბოელექტროსადგურის მიერ მთელი გამომუშავებული ელექტროენერგია კვტ/საათობით.

ერთი დარგის პროდუქციის დანახარჯებს სხვა დარგის პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე (a_{ij}) პირდაპირი დანახარჯების

კოეფიციენტი ეწოდება. მაგრამ, როგორც უკვე ითქვა, მატერიალური წარმოების დარგების პროდუქცია განკუთვნილია არა მარტო მიმდინარე საწარმოო მოხმარებისათვის, არამედ მისი მნიშვნელოვანი ნაწილი საბოლოო პროდუქტის სახით ტოლდება წარმოების ფარგლებს და გამოიყენება პირადი და საზოგადოებრივი მოხმარებისათვის, დაგროვებისათვის და სხვ.

სახალხო მეურნეობის მთლიანი პროდუქციის განაწილება მიმდინარე საწარმოო მოხმარებისა და საზოგადოების მიერ საბოლოო მოხმარებისათვის შეიძლება გამოიხატოს მათემატიკური ტოლობებით, რომელთა სისტემაც ქმნის დარგთაშორისი ბალანსის მათემატიკურ მოდელს. ამგვარად, დარგთაშორისი ბალანსის მათემატიკური მოდელი, რომელიც გვიხასიათებს ურთიერთკავშირს მისი პირველი და მეორე კვადრანტის ფარგლებში, აგებულია ტოლობათა შემდეგი სისტემის საფუძველზე:

მიმდინარე საწარმოო მოხმარება. საბოლოო
(შუალედური პროდუქტი) პროდუქტი

$$X_1 = a_{11}X_1 + a_{12}X_2 + \dots + a_{1j}X_j + \dots + a_{1n}X_n + Y_1$$

$$X_2 = a_{21}X_1 + a_{22}X_2 + \dots + a_{2j}X_j + \dots + a_{2n}X_n + Y_2$$

.....

$$X_i = a_{i1}X_1 + a_{i2}X_2 + \dots + a_{ij}X_j + \dots + a_{in}X_n + Y_i$$

.....

$$X_n = a_{n1}X_1 + a_{n2}X_2 + \dots + a_{nj}X_j + \dots + a_{nn}X_n + Y_n$$

დარგთაშორისი ბალანსის ეკონომიკური მოდელი უფრო შეკუმშული სახით შეიძლება ასე ჩაიწეროს:

$$X_i = \sum_{j=1}^n a_{ij}X_j + Y_j \quad (i=1,2, \dots, n)$$

სადაც: a_{11} გვიჩვენებს პირველი დარგის პროდუქციის დანახარჯებს ამავე დარგის პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე; a_{12} - პირველი დარგის პროდუქციის დანახარჯებს მეორე დარგის პროდუქციის წარმოებაზე და ა.შ. X_1 , X_2 და ა.შ. - მატერიალური წარმოების ყველა დარგის პროდუქციის წარმოების მოცულობაა; კოეფიციენტი a_{11} -ის გამრავლებით X_1 -ზე კვ-

ბულობთ პირველი დარგის პროდუქციის დანახარჯებს ამასვე დარგის პროდუქციის მთელ გამოშვებაზე, X_2 -ზე - ვიღებთ პირველი დარგის პროდუქციის მთელი პროდუქციის გამოშვებაზე Y_1 - i დარგის საბოლოო პროდუქტია.

პირდაპირი მიმდინარე მატერიალური დანახარჯების კოეფიციენტისაგან განსხვავებით, რომელიც გვიჩვენებს ერთი დარგის პროდუქციის უშუალო დანახარჯებს მეორე დარგის პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე და ა.შ., სრული დანახარჯების კოეფიციენტი ითვალისწინებს დარგთაშორისი კავშირების მთელ ერთობლიობას. ის გვიჩვენებს, თუ ერთი დარგის (ხაზუობის) პროდუქცია რა მოცულობით იხარჯება უშუალოდ (პირდაპირი) და არაპირდაპირი გზით ყველა ურთიერთდაკავშირებული დარგის ერთობლიობაში მეორე დარგის პროდუქციის გამოშვებაზე. მაგალითად, ელექტროენერგიის სრული დანახარჯები ჩარხის წარმოებაზე მისი პირდაპირი დანახარჯების გარდა მოიცავს აგრეთვე ელექტროენერგიის დანახარჯებს ლითონის, თვით ელექტროენერგიის, სათბობისა და ყველა პროდუქციის, მათ შორის, მაკომპლექტებული კვანძების და დეტალების დამზადებაზე.

პროდუქციის წარმოებაზე სრული დანახარჯების კოეფიციენტების განსაზღვრისა და გამოყენების დიდ მნიშვნელობას განაპირობებს ის, რომ სახალხო მეურნეობის მასშტაბით მოცემული დარგის პროდუქციის საბოლოო გამოშვების მოცულობის ცვლილების ჯაჭვური გავლენის სწორად და სწრაფად განსაზღვრა შეიძლება მხოლოდ სრული დანახარჯების კოეფიციენტების გამოყენებით, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად, ხშირად რამდენჯერმე, აღემატება პირდაპირი დანახარჯების კოეფიციენტებს. ამიტომ მათ გაუთვალისწინებლად შეუძლებელია მთელი ეკონომიკისა და მისი ცალკეული დარგების განვითარების ტემპების განსაზღვრა, მათ შორის ოპტიმალური პროპორციების დამყარება, ეკონომიკისა და მრეწველობის შეწინააღმდეგებელი და დინამიკური განვითარება, წარმოების სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ამაღლება.

5. საქართველოს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა და მისი განვითარების ძირითადი მიმართულებები

საქართველო სამრეწველო განვითარების დაადგა, რაც რუსეთის მიერ განხორციელებული პოლიტიკის შედეგი იყო. საქართველოს ეკონომიკაში რუსეთის კაპიტალის ჩართვის მიზნით მეფის მთავრობა ატარებდა აშკარა პროტექციონიზმის პოლიტიკას, რითაც ხელსაყრელ პირობებს უქმნიდა რუსეთის ბურჟუაზიას. ქართველ მეწარმეთა მცირე, ეკონომიკურად ხესტ ჯგუფს ასეთ პირობებში არ შეეძლო კონკურენცია გავწია უფრო ძლიერი და სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ წათამამებული რუსი მეწარმეებისათვის.

რუსეთის სახელმწიფო ხელისუფლების ეკონომიკური პოლიტიკის მოკვარი შიხანი იყო საქართველოს ეკონომიკა, მათ შორის, მრეწველობა რუსეთის ეკონომიკის დანამატად ექცა. ამიტომ იგბ რამდენადმე ახალისებდა მოპოვებითი მრეწველობის (ჭიათურაში - მანგანუმის მოპოვება, ტყვარჩელში - ქვანახშირისა და სხვ.) და რუსეთისათვის ნედლეულის მიმწოდებელი ზოგიერთი სხვა დარგის წარმოებების განვითარებას. ამგვარად, საქართველო უნდა დარჩენილიყო აგრარულ ქვეყნად და რუსეთმა ეს გეგმა შეასრულა კიდევ ბაქო-თბილისი-ფოთის რკინიგზის გაყვანამ და ამიერკავკასიაში რუსეთის არმიის ნაწილების განლაგებამ წარმოშვა შესაბამისი მომსახურე წარმოებები სარემონტო სახელოსნოების სახით, რომლებიც გადამმუშავებელი მრეწველობის განვითარებისათვის აუცილებელი ინდუსტრიული ბაზის როლს ეერ შეასრულებდა. ამის გამო საქართველოს სამრეწველო განვითარების დონე XX საუკუნის დასაწყისისათვის ბევრად ჩამორჩებოდა რუსეთის საშუალო მაჩვენებლებს. ის ფაქტი, რომ საქართველოში ერთ მოსახლეზე 4-ჯერ ნაკლები სამრეწველო პროდუქცია იწარმოებოდა, კიდრე საშუალოდ რუსეთის იმპერიაში, ზემოთ გამოთქმული მოსაზრების ნათელი მაგალითია. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ საკუთრივ რუსეთის სამრეწველო განვითარების დონე მნიშვნელოვნად ჩამორჩებოდა იმ დროისათვის ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნებისას. ასეთ ფონზე იმჟამინდელი საქართველოს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის შესახებ საუბარიც

არ შეიძლება.

საქართველოში მრეწველობამ ფეხი ვერ მოივიდა დამოუკიდებელ რესპუბლიკად გამოცხადების მეტად ხანმოკლე და ქვეყნისათვის უაღრესად მძიმე პერიოდშიც. ეს არც მარტის განსაკუთრებით პირველი მსოფლიო და სამოქალაქო ომები, აგრეთვე მძიმე წლებში ამიერკავკასიაში, განსაკუთრებით საქართველოში შექმნილი მდგომარეობა (საბჭოთა რუსეთის მიერ ინსცენირებული ეროვნული საბოტაჟები, არეულობა, უცხო ქვეყნების სამხედრო ინტერვენციები და ა.შ.) შეუძლებელს ხდიდა ქვეყანაში დასავლეთის კაპიტალის შემოსვლას. საქართველოს მთავრობას კი, გკონომიკის განვითარების მეტად დაბალი დონისა და შექმნილ პირობებში მისი კიდევ უფრო გაჩანაგების გამო არ შეეძლო ამ მიზნით გამოეყენა საკუთარი რესურსები. ქვეყნის გკონომიკურმა დაძაბუნებამ სხვა ფაქტორებთან ერთად რუსეთს ხელი შეუწყო ადვილად დაეთრგუნა პატარა საქართველოს ისედაც დახუსტებული სამხედრო პოტენციალი.

საქართველოს სამრეწველო განვითარება დაჩქარდა XX საუკუნის 30-იანი წლებიდან. მწყობრში ღებოდა ელექტროენერგეტიკის, განსაკუთრებით ჰიდროენერგეტიკის, სათბობის, შავი მეტალურგიის, ქიმიური და ნავთობქიმიური, მანქანათმშენებლობისა და ლითონდამმუშავებელი, ხე-ტყისა და ხის დამმუშავებელი (უფრო გვიან ცელულოზა-ქაღალდის), სამშენებლო მასალების, მსუბუქი, კვების მრეწველობის და სხვა დარგების საწარმოები. ომამდელი სამ ხუთწლეულზე ნაკლები დროის განმავლობაში საქართველომ მნიშვნელოვან წარმატებებს მიაღწია მრეწველობის განვითარებაში. მრეწველობა ჩამოყალიბდა, როგორც გკონომიკის დიდი და წამყვანი დარგი, თავისი ქვედარგებითა და დამოუკიდებელი წარმოებებით, შესაბამისი დარგობრივი და შიდადარგობრივი სტრუქტურით.

სტატისტიკური აღრიცხვის იმ დროს მოქმედი წესის მიხედვით 1940 წელს აღრიცხებოდა მრეწველობის 10-ზე მეტი მთავარი დარგი, მრავალი ქვედარგი და წარმოება. მთელი სამრეწველო პროდუქციის 75% მოდიოდა მსუბუქ და კვების მრეწველობაზე (მარტო კვების მრეწველობის ხვედრითი წონა 52%-ს აღემატებოდა), ხოლო მძიმე მრეწველობის ხუთ მთავარ დარგზე

(ელექტროენერგეტიკა, შავი მეტალურგია, ქიმიური და მეტალურგია) ქიმიური მრეწველობა, მანქანათმშენებლობა და ლითონდამამუშავებელი) 14%-ზე ცოტა მეტი (იხ. ცხრილი 1).

მრეწველობის ამგვარი დარგობრივი სტრუქტურის უწყვეტ მიზნება განაპირობებს ორმა ფაქტორმა: ს. ი. ბ. ს. ი. ბ. ს. ი. ბ.

პირველი. საქართველოს ბუნებრივ-კლიმატურმა პირობებმა. კერძოდ, საქართველოს კლიმატური პირობები და ნიადაგების მრავალგვარობა ხელსაყრელი აღმოჩნდა როგორც სოფლის მეურნეობის ისტორიულად ტრადიციული დარგების (მევენახეობა, მეხილეობა, მებოსტნეობა, მეაბრეშუშეობა და სხვ.), ისე ახალი, განსაკუთრებით სუბტროპიკული კულტურების (ციტრუსები, ჩაი და სხვ.) განვითარებისათვის, რომელთა პროდუქცია ძვირფასი ნედლეულია აბრეშუშის ქსოვილების წამოებისათვის, ღვინის, საკონსერვო მრეწველობისა და სხვა დარგებისათვის. ამის შედეგად საქართველო გადაიქცა მაღალი ხარისხის ნატურალური აბრეშუშის ქსოვილების, ხილ-ბოსტნეულის კონსერვების, სუფრის ღვინოებისა და კონიაკის ერთ-ერთ ძირითად მწარმოებლად ყოფილ საბჭოთა კავშირში. ამდენად, კვების მრეწველობის განვითარებისათვის შეიქმნა მძლავრი სანედლეული ბაზა.

მეორე. საქართველოს ჰქონდა და შემდგომშიც გამოვლინდა მრეწველობის მრავალი დარგის განვითარებისათვის აუცილებელი მნიშვნელოვანი რაოდენობისა და სხვადასხვა სახეობის მატერიალური რესურსები. ეს იყო ჰიდრო- და თბორესურსები, წიაღისეული მადნეული და არამადნეული რესურსები, მრავალნაირი ძვირფასი სამშენებლო მასალა, ათობითი დასახელების მიწისქვეშა მტკნარი და სამკურნალო მინერალური წყლები და ა.შ. დასაშვებ ფარგლებში დაიწყო ხე-ტყის რესურსების წარმოება და გადამუშავება და სხვ. რესპუბლიკის ზოგადი საშუალო განათლების განვითარების საფუძველზე შესაძლებელი გახდა დიდი რაოდენობის უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების მქონე სპეციალისტების მომზადება, რითაც არსებითად გაიზარდა მოსახლეობის, მათ შორის, შრომითი რესურსების პროფესიულ-კვალიფიციური დონე და ქვეყნის შრომითი პოტენციალი. საჭირო იყო მატერიალური და შრომითი რესურსების გამოყენება. ამიტომ დაიწყო შესაბამისი წარმოებების განვითარება, უმეტესად ახალი

საქართველოს მრეწველობის დარგების ხვედრითი წონა /
 მრეწველობის მთლიან პროდუქტში, ქვეყნული
 (პროცენტობით ჯამის მიმართ) რეკონსტრუქციის

	1940	1960	1980
მრეწველობა სულ	100	100	100
ელექტროენერგეტიკა	1.1	1.6	2.4
სათბობის მრეწველობა	4.1	4.2	3.6
შავი მეტალურგია	2.4	5.5	4.3
ქიმიური და ნავთობქიმიური მრეწველობა	0.6	2.4	3.2
მანქანათმშენებლობა და ლითონდამუშავება	5.9	10.6	11.5
ზეტყის, ხის დამამუშავებელი და ცელულოზა-ქაღალდის მრეწველობა	6.1	4.6	3.3
საშენი მასალების მრეწველობა	1.7	4.3	5.0
მსუბუქი მრეწველობა	22.9	21.8	20.5
საფრინველთა მრეწველობა	52.1	42.0	40.4

საწარმოების აგება და ზოგიერთი მოქმედი საწარმოს გაფართოება და რეკონსტრუქცია, მათ შორის აიგო მძიმე მრეწველობის საწარმოები. მიუხედავად ამ მხრივ წინგადადგმული ნაბიჯებისა, 1940 წლისათვის მძიმე მრეწველობის ზემოთ დასახელებული სამრეწველო დარგების ხვედრითი წონა მრეწველობის პროდუქტიაში გაიზარდა მხოლოდ 14.1%-მდე.

ომის შემდგომ წლებში უფრო ინტენსიურად ვითარდებოდა მძიმე მრეწველობა. ჩამოყალიბდა მრეწველობის დარგობრივი კომპლექსები, როგორცაა სათბობ-ენერგეტიკული კომპლექსი, მეტალურგიული კომპლექსი, მანქანათმშენებლობის კომპლექსი და ქიმიკა-სატყეო კომპლექსი. მძიმე მრეწველობის ხვედრითი წონა მრეწველობის მთლიან პროდუქტიაში გაიზარდა 37,6-დან 40,1 პროცენტამდე. ნიშანდობლივია მანქანათმშენებლობის კომპლექსის

* Народное хозяйство Грузинской ССР в 1975 году. Тб., 1977, стр. 48; Народное хозяйство Грузинской ССР в 1983 году. Тб., 1984, стр. 46.

ხვედრითი წონის გადიდება 15.5%-მდე (იხ. ცხრილი 2).

რამდენადმე განსხვავებულია საქართველოს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა ძირითადი სამრეწველო საშუალებების მიხედვით. კერძოდ, 1988 წელს მძიმე მრეწველობის დარგებში მოდიოდა მრეწველობის ძირითადი სამრეწველო საშუალებების ღირებულების 2/3-ზე მეტი, მსუბუქ და კვების მრეწველობაზე კი მხოლოდ 1/4, ე.ი. იმდენი, რამდენიც ელექტროენერგეტიკაზე. რესპუბლიკის ელექტროენერგეტიკის ასე მაღალი ხვედრითი წონა მრეწველობის ძირითადი საწარმოო საშუალებების მთლიან ღირებულებაში გამოწვეულია იმით, რომ საერთოდ ელექტრო-ენერგეტიკა კაპიტალტევადი დარგია, განსაკუთრებით კი ჰიდროელექტროენერგეტიკა. ჰიდროელექტროენერგეტიკას, თავის მხრივ, წამყვანი ადგილი უკავია ქვეყნის ელექტროენერგეტიკაში. მომავალში ახალი დიდი, საშუალო და მცირე სიმძლავრის ჰიდროელექტროსადგურების აშენებით ზემოთმოყვანილი მაჩვენებელი კიდევ უფრო გაიზრდება.

ცხრილი 2.

საქართველოს სამრეწველო კომპლექსების ხვედრითი წონა სამრეწველო პროდუქციის მთლიან მოცულობაში.

(პროცენტობით ჯამის მიმართ)*

	1980	1985	1988	1990
მრეწველობა ხელ	100	100	100	100
მძიმე მრეწველობა	38.9	40.0	40.1	37.6
საბრუნავ-ენერგეტიკული კომპლექსი	6.0	4.0	3.3	2.2
მეტალურული კომპლექსი	4.3	4.5	4.4	4.1
მანქანათმშენებლობის კომპლექსი	11.5	14.3	15.4	15.6
ქიმიკ-სატყეო კომპლექსი	7.1	7.8	7.9	7.9
სამშენებლო მასალების მრეწველობა	4.9	5.6	5.7	2.9
მსუბუქი მრეწველობა	20.9	21.0	22.6	22.4
კვების მრეწველობა	40.3	37.6	35.6	37.9

* საქართველოს სსრ, სტატისტიკური წელიწადეული, თბ. 1990, გვ.184; საქართველო ციფრებში 1990წ., თბ., 1991, გვ. 83.

ცხრ.2-დან ნათლად ჩანს ისიც, რომ წინა წლებთან შედარებით 1990 წლისათვის მკვეთრად შემცირდა საბინა-გურ-გეტიკული კომპლექსისა და სამშენებლო მასალების სექტორითი წონა მრეწველობის მთლიან პროდუქტიაში. ამ დარგებში ბოლო წლებში შექმნილმა მძიმე პირობებმა იწვევა და, საერთოდ გარედან ენერგოშემცველების - გაზის, ნავთობ-პროდუქტების და ა.შ. მოწოდების შემცირებამ, ჰიდროელექტროსად-გურების სიმძლავრეების გამოყენების ასევე მკვეთრმა გაუარესებამ, ქვანახშირის მოპოვებისათვის საჭირო ხე-ტყის მოწოდებლობამ, კრიმინოგენური მდგომარეობის გამწვავებამ და სხვ.).

თუ ზოგადად გადავაკვლევთ თვალს ქვეყნის მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაში მომხდარ ცვლილებებს (1990 წლის მდგომარეობის გარდა), შეიძლება განჩნდეს მოსაზრება, რომ ყო-ველივე ეს კანონზომიერად მიმდინარეობდა, რომ შექმნილი ვითა-რება შეესაბამებოდა რესპუბლიკის მრეწველობის ოპტიმალური დარ-გობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბების პროცესს. ამ პროცესის უფრო ღრმა დეტალური, ანალიზი გვაძლევს საშუალებას დავი-ნახოთ არსებითი ხასიათის ნაკლოვანებები, რაც 1990-იან წლებ-ში მომხდარი და ამჟამადაც მიმდინარე პოლიტიკური და ეკო-ნომიკური ცვლილებების ფონზე ნათელყოფს ყოფილი საბჭოთა კავშირის ცენტრალური ხელისუფლების რეალურ მიზანს.

საქმე ის არის, რომ ყველა მოკავშირე რესპუბლიკას, მათ შორის, საქართველოსაც ცენტრალური ხელისუფლება განი-ხილავდა ყოფილი საბჭოთა კავშირის ერთიანი ეკონომიკური სივრცისა და სამრეწველო კომპლექსის შემადგენელ ნაწილად. ყველა ეკონომიკური პრობლემა წყდებოდა ერთიანი სტრუქტურული კომპლექსის ინტერესებიდან და მიზნებიდან გამომდინარე. შესა-ბამისად ზორციულდებოდა წარმოების სპეციალიზაციისა და კოო-პერირების ძალზე შორს გამიზნული ღონისძიებები, რაც ცალკეულ რესპუბლიკებს ეკონომიკურად (და არა მხოლოდ ეკონომიკურად) ერთიმეორეზე დამოკიდებულს ხდიდა, ყველა რესპუბლიკას კი - რუსეთის ფედერაციაზე. ბუნებრივია ყოველივე ეს უნდა ასა-ხულიყო და აისახა კიდევ რესპუბლიკის ეკონომიკის და, ცხა-დია, მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაში.

რესპუბლიკებს შორის ასეთმა ეკონომიკურმა ურთიერთდამო-კიდებულებამ არასწორი ეკონომიკური გათვლების გამო ძალზე

მძიმედ იმოქმედა თვით რუსეთის ეკონომიკაზეც კი საბჭოთა კავშირის დაშლის დღიდანვე. ახალ ვითარებაში ერთი ხელისმძღვანელის მოშლილი ეკონომიკური კავშირების აღდგენა ძველი კავშირ-ნდა ყველა ქვეყნისათვის, მათ შორის რუსეთის ეკონომიკისათვისაც.

ცენტრალური სახელმწიფო ხელისუფლება არასწორად წყვეტდა რესპუბლიკების მრეწველობის სპეციალიზაციისა და კოოპერირების, რესპუბლიკისათვის პრიორიტეტული სამრეწველო (და არა მხოლოდ სამრეწველო) დარგებისა და წარმოებების განსაზღვრისა და განვითარების საკითხებს. ასეთი გადაწყვეტილებები იმ პერიოდში გამოყენებული ეკონომიკური მექანიზმის თვალსაზრისითაც არ იყო ოპტიმალური, ვეფქტიანი. ეს ნათლად გამოვლინდა საბჭოთა კავშირის არსებობის ბოლო 10-15 წელიწადში. შეფერხდა ეკონომიკური განვითარება. როგორც ჩანს, ყოფილი საბჭოთა კავშირის, ძირითადად რუსეთის სახელმწიფოს პოლიტიკურმა მიმართულებამ განსაზღვრა ქვეყნის სამეურნეო პოლიტიკაც, შესაბამისი სამეურნეო მექანიზმის, ეკონომიკური სტრუქტურის ფორმირებისა და ფუნქციონირების ხასიათი, ბოლო წლებში გამოვლენილი პოლიტიკური და ეკონომიკური შედეგები.

ამგვარად, თავიდანვე არასწორად განისაზღვრა საქართველოს მევენახეობისა და მეღვინეობის, მეჩაიაობისა და ჩაის მრეწველობის, მეციტრუსეობის, მეხილეობის, მებოსტნეობისა და ხილ-ბოსტნეულის საკონსერვო მრეწველობის, სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის ზოგიერთი სხვა დარგის განვითარების მიმართულებები და მასშტაბები, საერთო საკავშირო შრომის დანაწილებაში რესპუბლიკის მონაწილეობის დონე და სხვ. საქართველოს მრეწველობის ზოგიერთი დარგი იმთავითვე არასწორად იყო ორიენტირებული შესაბამის პროდუქციაზე რესპუბლიკის მოთხოვნების დაკმაყოფილებაზე, უახლოესი რეგიონებისა და სახელმწიფო საჭიროებისათვის კონკურენტუნარიანი, უმაღლესი ხარისხის პროდუქციის მოწოდებაზე, უცხოეთის სასაქონლო ბაზრებზე გასასვლელად, ბუნებრივია, ადგილობრივი საწარმოო შესაძლებლობების გამოყენებით. ყველა ეს და ეკონომიკის, მათ შორის, მრეწველობის განვითარების სხვა საკითხები წყდებოდა ცენტრალიზებულად. ამიტომ ბოლო წლებში დიდი სურვილისა და მცდელობის მიუხედავად, შეუძლებელი გახდა რესპუბლიკების, მათ შორის, საქართველოს ეკო-

ნომიკური და სოციალური განვითარების, მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის სრულყოფის საშუალებების სრულად გამოყენება, განვითარების ადგილობრივ თავისებურებათა და შესაძლებლობათა გათვალისწინება. ადგილობრივი ინვესტიციების განვითარება იზღუდებოდა ცენტრალიზებული, ე.წ. გეგმიური ხელმძღვანელობის სისტემის საფუძველზე შემუშავებული მექანიზმებით.

ამრიგად, საქართველოს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა, რომელიც საბჭოთა პერიოდში ჩამოყალიბდა შეესაბამებოდა იმ პერიოდის ცენტრალური ხელისუფლების მიერ შემუშავებულ ხელმწიფო პოლიტიკასა და სამეურნეო ხელმძღვანელობის მოქმედი სისტემის თავისებურებებს. ცხადია, იგი ნაკლებად ასახავდა საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი, მით უმეტეს, ცივილიზებული საბაზრო ურთიერთობების პირობებში ფუნქციონირებადი ეკონომიკის მოთხოვნებს. ამიტომ აუცილებელია მისი გარდაქმნა საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების მოთხოვნების მიხედვით და განვითარების ამჟამინდელი ეტაპისა და პერსპექტივის შესაბამისი ოპტიმალური მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის ფორმირება. ეს უაღრესად რთული და საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესია. ასეთი საკითხი შედარებით ადვილად წყდება იმ ქვეყანაში, რომელიც თავიდან იწყებს სამრეწველო წარმოების განვითარებას. ასეთი მაგალითები საკმაოდ აა, თუმცა უმტკივნეულოდ ეს პროცესი არც იქ წარმართულა. საქართველომ მეურნეობრიობის წინა სისტემისაგან მემკვიდრეობით მიიღო ეკონომიკის, მათ შორის, მრეწველობის თავისებური დარგობრივი სტრუქტურა, რომლის ერთბაშად შეცვლა პოლიტიკური და, მით უფრო, ეკონომიკური თვალსაზრისით, დაუშვებელია. ეს უნდა მოხდეს თანდათანობით, ფრთხილად, უზუსტესი გათვლების საფუძველზე.

როდესაც საუბარია საქართველოს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის სრულყოფის აუცილებლობასა და ძირითად მიმართულებებზე, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ბოლო წლებში ქვეყანაში მიმდინარე პროცესების გავლენით მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა არსებითად გაუარესდა, რითაც გართულდა მისი სრულყოფის შესაძლებლობა უახლოეს პერიოდში. მაგალითად, 1995 წელს მსუბუქ მრეწველობაზე მოდიოდა მრეწველობის პროდუქციის მხოლოდ 2,5% ანუ 9-ჯერ ნაკლები, ვიდრე 1990 წელს, მანქანათმშენებლობაზე - 2,2% ანუ 7-ჯერ ნაკლები,

ქიმია-სატყეო მრეწველობაზე - 2,4% (3,3-ჯერ ნაკლები) და ა.შ. სამაგიეროდ კვების პროდუქციის ხვედრითი წილი გაიზარდა 3,3-ჯერ და შეადგინა 50,6%. ხაერთოდ კი ემავე პერიოდში მრეწველობის მთლიანი პროდუქციის მოცულობა მათ შორის კვების მრეწველობისაც, სულ უფრო მცირდებოდა. თუ ყოველივე ამას გავითვალისწინებთ, საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნების შესაბამისი მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბებას საკმაოდ დიდი დრო და ფინანსური რესურსები დასჭირდება. ამიტომ საქართველოს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები არაა მოსალოდნელი მიმდინარე ხუთწლეულშიც*, თუმცა ამ პრობლემის გადაწყვეტა გარდაუვალია.

მრეწველობის, ისევე როგორც ეკონომიკის სხვა დარგების დარგობრივი სტრუქტურის ფორმირება და სრულყოფა დინამიკური პროცესია, რომელზეც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მეურნეობრიობის მოქმედი სისტემა. ამიტომ საქართველოს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის სრულყოფა უნდა მოხდეს საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნების შესაბამისად და მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგად ქვეყნის საწარმოო ძალთა განვითარების საფუძველზე.

ამ პირობით შეიძლება გამოვეყნოთ საქართველოს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის სრულყოფის ზოგიერთი ძირითადი პრობლემა:

- აუცილებელია შემუშავდეს ქვეყნის ეკონომიკის, მათ შორის, მრეწველობის სტრუქტურული ცვლილებების მიმდინარე პერიოდისა და შორეული პერსპექტივისათვის გათვალისწინებული კონცეფცია და შესაბამისი სახელმწიფო პოლიტიკა; მათ საფუძველზე განისაზღვროს ის პრობლემები და პროგრამები, რომლებიც უნდა გადაწყდეს და შესრულდეს ეკონომიკური განვითარების ამა თუ იმ ეტაპზე და აისახოს იგი ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების შესაბამისი პერიოდის ინდიკატორულ გეგმაში;

* საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების 1996-2000 წლების ინდიკატორი გეგმა. თბ., 1996, გვ.244.

- მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის სოციალური ძირითადი მიმართულებებისა და სახელმწიფო პროგრამების შემუშავების დროს გასათვალისწინებელია ქვეყნის საწარმოო რესურსების (წარმო-სეული და არაწარმოისეული რესურსები, ეკონომიკური წესრიგით სტრატეგიული მნიშვნელობის სასოფლო-სამეურნეო ნედლეული) წარმოების საწარმოო სიმძლავრეები და მათი გაზრდის აუცილებლობა და პირობები, შრომითი რესურსები, მისი პროფესიულ-კვალიფიციური და სხვა რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლები, რესურსების მოპოვების, წარმოებისა და მათი ადგილზე გადამუშავების საკარაუდო მასშტაბები. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს შრომითი რესურსების ინტელექტუალური დონის ამაღლებასა და მისი ცვლილებების მიმართულებებს, რადგან შეიძლება ეს გაზდეს გარკვეული სახეობის სამრეწველო წარმოების განვითარების საფუძველი;

- ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ეტაპების თავისებურებებისა და ამა თუ იმ ეტაპის მიხედვით დასახული მიზნის გათვალისწინებით უნდა განისაზღვროს როგორც პრიორიტეტული, ისე მომიჯნავე დარგები და წარმოებები, რადგან ამ უკანასკნელის განვითარების გარეშე შეუძლებელი იქნება პრიორიტეტული დარგებისა და წარმოებების განვითარების პროგრამების განხორციელება. განვითარების შემდგომ ეტაპზე წინა ეტაპის ამოცანის (პრობლემების) გადაწყვეტის საფუძველზე უნდა განისაზღვროს უფრო დიდი მასშტაბისა და მნიშვნელობის მქონე ეკონომიკური და სოციალური ხასიათის ამოცანები, რომელთა შესასრულებლადაც შესაძლოა საჭირო გაზდეს პრიორიტეტული მნიშვნელობის მინიჭება მრეწველობის სხვა დარგისა და წარმოებებისათვის. ამრიგად, სამრეწველო დარგებისა და წარმოებების პრიორიტეტულობის საკითხი დინამიკაში უნდა განიხილებოდეს;

- საქართველოს განსაკუთრებული გეოპოლიტიკური მდგომარეობის შემოქმედებითად გამოყენება უთუოდ გამოიწვევს შესაბამისი საწარმოო და არასაწარმოო ინფრასტრუქტურის დარგებისა და წარმოებების განვითარების აუცილებლობას, რაც ბუნებრივია, აისახება მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაში. სოციალური ინფრასტრუქტურა კი ქვეყანაში ძალზე ხუსტადაა განვითარებული, თუ მას საერთოდ განვითარება შეიძლება ეწოდოს;

- საქართველოს უმაღლესმა სახელმწიფო ხელისუფლებამ

მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის სრულყოფის პროგრამების შედგენის დროს განვითარების ეტაპების მიხედვით უნდა განსაზღვროს მოთხოვნები შესაბამის რესურსებზე, შეიმუშაოს ხათანადო სამეურნეო მექანიზმი. მასში განსაკუთრებული ადგილი უნდა დაეთმოს ქვეყნის მეწარმეებისა და ბიზნესმენების უცხოელი ინვესტორების ფინანსური რესურსების მოზიდვისა და გამოყენების, უცხოეთიდან მოწინავე ტექნოლოგიებისა და ტექნიკის, ეკონომიკური მიზანშეწონილობის მიხედვით ნელეულისა და სხვა მატერიალური რესურსების შემოტანისა და სპეციალისტების მოწვევის წამახალისებელ და დამცავ მექანიზმებს, ქვეყნის საწარმოებს შორის, აგრეთვე უცხოეთის საწარმოებთან (ფირმებთან) საწარმო-ეკონომიკური კავშირების განვითარების ღონისძიებებს. სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობის საკითხების განხილვის დროს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ქვეყნისათვის ხელსაყრელი ეკონომიკური და მეცნიერულ-ტექნიკური ურთიერთ-კავშირების დამყარებას დასახული პროგრამების განხორციელების უზრუნველსაყოფად.

მრეწველობის ამა თუ იმ დარგისათვის პრიორიტეტის მინიჭების, მისი შემდგომი განვითარების საკითხის გადაწყვეტა არ უნდა დაეკისროს მხოლოდ ბაზარს. მიუხედავად მისი დიდი როლისა, ამ პრობლემის მოგვარებას მხოლოდ ბაზარი ვერ შეძლებს, განსაკუთრებით საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში და ძალზე შეზღუდულ დროში. ამიტომ სახელმწიფო ხელისუფლებამ უნდა იტვირთოს პრიორიტეტული დარგების განვითარების დასაჩქარებლად ხელსაყრელი გარემო პირობების შექმნისათვის აუცილებელი ეკონომიკური, სოციალური და სამართლებრივი ბაზის შექმნის ფუნქცია, უნდა შეიმუშავოს შესაბამისი სახელმწიფო პროგრამები და ყოველმხრივ შეუწყოს ხელი ბაზრის ნორმალურ ფუნქციონირებას ინდიკატორული მექანიზმების გამოყენებით, როგორც ეს მოხდა და ამჟამადაც ხდება იაპონიაში, სხვა ეკონომიკურად განვითარებული, ცივილიზებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში.

მრეწველობისა და, ცხადია ეკონომიკის სხვა ამა თუ იმ დარგის პრიორიტეტულობის საკითხის გადაწყვეტის დროს უნდა გავითვალისწინოთ:

1. დარგის როლი და შესაძლებლობა ქვეყნის მიმდინარე

და პერსპექტიული ამოცანების, საერთოდ, ეკონომიკური განვითარების დაჩქარებისა და ეკონომიკური პოტენციალის ზრდის ამოცანების გადაწყვეტაში;

2. სამრეწველო მნიშვნელობის მატერიალურ-ტექნიკური სახეობა, მათი ხარისხობრივი მაჩასიათებლები, შოპოვებისა და გადამუშავების ეკონომიკური მიზანშეწონილობა პერსპექტივის გათვალისწინებით;

3. შრომითი რესურსები, მათი ინტელექტუალური დონე, პროფესიულ-კვალიფიციური სტრუქტურის, ინტერესებისა და მისწრაფებების გათვალისწინებით დასაქმების აუცილებლობა, "ინტელექტუალური კაპიტალის" მაქსიმალური უკუგების უზრუნველყოფა;

4. საჭირო ტექნიკისა და ტექნოლოგიების შექმნის (შემენის) და გამოყენების, საერთოდ, წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარების რეალური შესაძლებლობა და მსოფლიოს საუკეთესო სტანდარტებისადმი მისი შესაბამისობის უზრუნველყოფა;

5. წარმოებული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის დონის ამაღლება და მასზე რეალური (გარანტირებული) მოთხოვნა, როგორც საშინაო, ისე საგარეო ბაზარზე;

6. ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მდგომარეობა, საჭირო ფინანსური რესურსების შესაძლო წყაროები, მათი მოზიდვის რეალური შესაძლებლობები, აუცილებელი დამცავი ეკონომიკური და სამართლებრივი ბაზის შექმნის პირობები.

არ არის აუცილებელი ყველა ქვეყანაში ეს პირობა ერთდროულად არსებობდეს. იაპონიის და ზოგიერთი სხვა ქვეყნის სახელმწიფოს გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ქვეყანას შეუძლია წარმატებით განავითაროს პრიორიტეტული დარგი, მაგრამ არ ჰქონდეს სტრატეგიული მნიშვნელობის ნედლეულიც კი.

ეკონომიკის ამ თუ იმ დარგისა თუ ქვედარგისათვის პრიორიტეტის მინიჭების საკითხის გადაწყვეტა უნდა შეესაბამებოდეს სახელმწიფოს ეკონომიკურ პოლიტიკასა და მეურნეობრიობის სტრატეგიას. ეს საკითხი უნდა წყდებოდეს დიფერენცირებულად დროისა და სივრცის მოთხოვნათა გათვალისწინებით, ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკასა და მეურნეობრიობის სტრატეგიაში აუცილებელი ცვლილებების შესაბამისად.

მრეწველობის დარგების პრიორიტეტულობისა და შესაბამისად საქართველოში მრეწველობის განვითარების ამოცანების თაობაზე

ბოლო ხანს ერთობ განსხვავებულ, შეიძლება ითქვას, ობიექტურ საფუძვლებს მოკლებული მოსაზრებები ვრცელდებოდა. თანამედროვე ეტაპზე საეჭვო არ უნდა იყოს, რომ მრეწველობის [1995 წელს] განვითარების მუდმივობა, ცხადია, მშენებლობა და ტრანსპორტის უზრუნველყოფითი სხვა დარგიც ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ხერხემალია, საფუძველია. ამიტომ უმართებულა მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ საქართველო ისტორიულად მიწათმოქმედი ქვეყანა იყო და ასეთად უნდა დარჩესო. საქართველოში, რა თქმა უნდა, არის ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობები ზოგიერთი ძვირფასი, ჩვენთვის ტრადიციული სასოფლო-სამეურნეო კულტურის განვითარებისა და კვების მრეწველობის შესაბამისი დარგების სანედლეულო ბაზის გადიდებისთვის. ამიტომ სოფლის მეურნეობისა და კვების მრეწველობის ზოგიერთი დარგების განვითარება იყო, ამჟამადაც არის და მომავალშიც იქნება სახელმწიფოს ზრუნვის სფერო, ეკონომიკის განვითარების ეკონომიკური პოლიტიკისა და სამეურნეო სტატეგიის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება. მაგრამ ამ საბაბით არ უნდა შესუსტდეს ქვეყნისა და მისი უმაღლესი მმართველობით ორგანოების ყურადღება ეკონომიკური განვითარებისათვის სახიფათო მნიშვნელობის მრეწველობის სხვა დარგების განვითარების დაჩქარებისადმი. განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ასეთ დარგებს მიეკუთვნება: სათბობ-ენერგეტიკული, განსაკუთრებით ელექტროენერგეტიკული მრეწველობა; შავი და ფერადი მეტალურგია შესაბამისი წიაღისეული რესურსების მოპოვების ჩათვლით; ქიმიკატების სამრეწველო კომპლექსის დარგები - აზოტოვანი სასუქების, ქიმიური ბოჭკოს, ხალებკვების მრეწველობა და სხვა; მანქანათმშენებლობისა და ლითონდამუშავების სამრეწველო კომპლექსიდან - ელექტროტექნიკური, ავტომატიზაციისა და გამოთვლითი ტექნიკის, ზოგიერთი სახეობის ტრანსპორტის დამამზადებელი სამრეწველო დარგები. მომავალში აუცილებელი იქნება მსუბუქი მრეწველობის ზოგიერთი პრიორიტეტული მნიშვნელობის დარგების განვითარებაც*. არ

* აღნიშნული პრობლემების შესახებ საინტერესო მოსაზრებებია გამოთქმული გ.პაპავას ნაშრომში: საბაზრო ეკონომიკაზე საქართველოს გადასვლის საფუძვლები. თბ. 1991.

არის გამორიცხული პრიორიტეტული მნიშვნელობა მიეცეს
პრეწველობის სხვა დარგებსა და ქვედარგებსაც. ამის აუდი-
ტულობას თვით ცხოვრება წარმოშობს. **ერჩენული**
ბიბლიოთეკა

საკითხები გასამორაპლად

1. სამრეწველო დარგის ცნება, მისი ძირითადი ნიშნები.
2. დარგობრივი სტრუქტურის ეკონომიკური შინაარსი, მისი მაჩვენებლები.
3. მრეწველობის დარგთა ეკონომიკური კლასიფიკაციის პრინციპები.
4. მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის განმსაზღვრელი ფაქტორები.
5. მრეწველობის დარგთაშორისი კავშირების შესწავლისა და განსაზღვრის მეთოდები.
6. საქართველოს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის თავისებურებები, მისი განმსაზღვრელი პირობები და სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები.

საკვარჯიშო

1. გაიანგარიშეთ წინსწრების დარგობრივი კოეფიციენტები და მისი გამოყენებით განსაზღვრეთ მოსალოდნელი ცვლილებები მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაში.
2. შეადგინეთ პროდუქციის წარმოებისა და განაწილების დარგთაშორისი ბალანსების სქემები.
3. შეადგინეთ დარგთაშორისი ბალანსის ეკონომიკური მოდელი.
4. სასურველია საქმიანი თამაშების ჩატარება სპეციალურად ამ მიზნით შედგენილი მოდელის მიხედვით. თამაშის ხანგრძლივობა აკადემიური ჯგუფებისათვის - 4-6 საათი.

1. წარმოების ეკონომიკური უწყვეტიანობის არხი და კრიტერიუმი

ქვეყნის წინაშე მდგომი სოციალური და ეკონომიკური ამოცანების წარმატებით გადაწყვეტის - ეკონომიკის ღრმა კრიზისიდან გამოყვანის, მისი სტაბილიზაციისა და აღმავლობის, მოსახლეობის მატერიალური და კულტურული კეთილდღეობის დონის ამაღლების ძირითადი გზა საზოგადოებრივი წარმოების ინტენსიფიკაცია და მისი ეკონომიკური უწყვეტიანობის ზრდაა.

ინტენსიფიკაცია წარმოების ეკონომიკური უწყვეტიანობის დონის ამაღლების წინაპირობაა. წარმოების რესურსების უფრო სრულად გამოყენების ფაქტორია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი (მტპ). მაგრამ იგი არ არის წარმოების ინტენსიფიკაციის დონის ამაღლების ერთადერთი ფაქტორი. წარმოების ინტენსიფიკაციის დონე შეიძლება ამაღლდეს წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის სრულყოფის შედეგადაც, წარმოების ფუნქციების უკეთ გამოყენების გზით, როცა იგი არ არის განპირობებული წარმოების ტექნიკური ბაზის განვითარებისა და ტექნოლოგიურ პროცესებში მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევების დანერგვით. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ წარმოების უწყვეტიანობის ამაღლების შესაძლებლობები საწარმოო რესურსების უფრო სრულად გამოყენების საფუძველზე, წარმოების ტექნიკაში, ტექნოლოგიაში და შესაბამისად, სამუშაო ძალაში თვისებრივი ცვლილებების გარეშე შეზღუდულია. ასეთი ზღვარი ინტენსიურ განვითარებას, რომელიც ემყარება წარმოების ფაქტორების, პირველ ყოვლისა კი შრომის იარაღების სრულყოფას უახლესი ტექნიკის ბაზაზე, არა აქვს. ამიტომ ახლა, როდესაც საწარმოო რესურსების გადიდების შესაძლებლობა შეზღუდულია, ამ რესურსების უკეთ, უფრო სრულად და უწყვეტიანად გამოყენება მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევების გამოყენებით, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, წარმოების ინტენსიური

განვითარების გზაზე გადაყვანა, ქვეყნის ეკონომიკის დონის კონკრეტული
 სიდან გამოსვლის, სტაბილიზაციისა და დინამიკური განვითარების
 უზრუნველყოფის აუცილებელი პირობაა. **ქვეყნის**

წარმოების ინტენსიფიკაციის საკითხს **საქართველოს** და
 მასშტაბურად უნდა ეუფლებოდეთ. ჩვენი ეკონომიკა ისეთ პირო-
 ბებშია, როდესაც შეუძლია ვითარდებოდეს არა რესურსების
 სულ უფრო მეტად ზრდის ხარჯზე, არამედ წარმოების ყოველ-
 მხრივი და თანმიმდევრული ინტენსიფიკაციის გზით. საჭიროა
 არა მარტო შრომის ნაყოფიერება გაიზარდოს, არამედ შემცირდეს
 პროდუქციის მასალატევადობა და კაპიტალტევადობა, გადაყვანილ
 იქნეს ინტენსიფიკაციის რელსებზე არა ცალკეული დარგები და
 საწარმოები, არამედ მთელი ეკონომიკა. ეს არის წარმოების
 ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ამაღლების გადამწყვეტი წი-
 ნაპირობა.

წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობა არის შრომითი,
 მატერიალური და ფინანსური რესურსების გამოყენების ეკონომიკ-
 ური შედეგიანობა დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში. მთლიანად
 მრეწველობისა და მისი ცალკეული დარგის ეფექტიანობის ამაღ-
 ლება, რასაც მოითხოვს როგორც მიმდინარე, ისე ხანგრძლივი
 განვითარების ინტერესები, ნიშნავს შრომითი, მატერიალური და
 ფინანსური რესურსების ეკონომიას და მათი დანახარჯების თი-
 თოეულ ერთეულზე პროდუქციის (მომსახურების) წარმოების მო-
 ცულობის არსებით გადიდებას ზღვრული პროდუქტის ფარგლებში.

წარმოების შედეგი (ეფექტი), როგორც წესი, უნდა შეფას-
 დეს ჩამოყალიბებული საბაზრო კონიუნქტურის მიხედვით. ამიტომ
 წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობა უნდა გაიზომოს წარმოების
 შედეგის (საბაზრო შეფასებით) შეფარდებით დახარჯული რესურ-
 სების საბაზრო შეფასებასთან. წინააღმდეგ შემთხვევაში საბაზრო
 ეკონომიკის დროს მხოლოდ წარმოების ინტენსიფიკაციის დონის
 ამაღლებით მიღებულ ეფექტს (შედეგს) არ ექნება ეკონომიკური
 ეფექტიანობის მნიშვნელობა.

არსებითად, საქმე ეხება იმას, რომ ამაღლდეს შრომითი,
 მატერიალური და ფინანსური რესურსების ყოველი ერთეულის
 ერთობლივი უკუგება, უფრო ეფექტიანად გამოვიყენოთ ძირითადი
 და საბრუნავი კაპიტალი, შრომითი რესურსები და კაპიტალური
 დაბანდება, მინიმალური საწარმოო დანახარჯებით მივიღოთ

მაქსიმალური საბოლოო ფულადი შეფასებითი შედეგი - ეფექტი.*
წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობა განისაზღვრება სწორედ
ამ შედეგის შედარებით მის გამომწვევ დანახარჯებთან და,
საერთოდ, გამოყენებულ ხაწარმოო რესურსებთან. მაქსიმალური
ეკონომიკური ეფექტიანობის არსი არის ის, რომ წარმოების
შედეგები იზრდებოდეს უფრო სწრაფად, ვიდრე მასზე გაწეული
დანახარჯები, რომ წარმოებაში რაც შეიძლება ნაკლები ხაწარმოო
რესურსების ჩაბმით შეგვეძლოს მეტის მიღწევა, საუკეთესო სა-
ბოლოო შედეგების (ეფექტის) მიღება საბაზრო შეფასებათა მი-
ხედვით. ამას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ამჟამად,
რადგან მხოლოდ ამ გზით შეიძლება ეკონომიკის საბაზრო
ურთიერთობაზე გადაყვანა და, მაშასადამე, მისი სტაბილიზაცია
და აღმავლობა.

ამჟამად ფართო დისკუსიის საგანია საქონლის წარმოების
დეფიციტის პირობებში საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლისა
და დამკვიდრების პრობლემა. მაგრამ, ეს დისკუსია, სამწუხაროდ,
ცალმხრივად და თანაც არასწორი მიმართულებით მიმდინარეობს,
რადგან იგი იზღუდება უშუალოდ ბაზრის, უფრო სწორად, სა-
ქონლური ფორმით გაცვლის პრობლემებით. გაცვლა, როგორც
ცნობილია, კვლავწარმოების მხოლოდ ერთი და თანაც შუალედური
ფაზაა წარმოებასა და მოხმარებას შორის. ამგვარად, ბაზარი
წარმოუდგენელია საქონლის გარეშე. ცივილიზებული ბაზარი
სწორედ ეკონომიკის საქონლით გაჯერებული განსაკუთრებული
სფეროა. ამიტომ არ შეიძლება საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისა
და დამკვიდრების პრობლემები დაიყვანოთ, როგორც ეს ჩვენ
სინამდვილეში ხდება, ძირითადად ბაზრისა და მასთან დაკავ-
შირებით ფასების ლიბერალიზაციის პრობლემამდე. ფასების თავა-
შკებული ლიბერალიზაცია, წარმოების სტაბილიზაციისა და აღმავ-
ლობის გარეშე, განაპირობებს საქონლის მწვავე დეფიციტს, ფუ-
ლის მიმოქცევის მოშლას და ჰიპერინფლაციას, რაც, თავის

* ეფექტი (effectivus) ლათინური სიტყვაა და ნიშნავს რაიმე ქმედებას,
მოღვაწეობის შედეგს.

მხრივ, კიდევ უფრო აძლიერებს ისედაც ღრმა ეკონომიკურ კრიზისს. ამიტომ საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისა და ამ გზით მისი სტაბილიზაციის ძირითად მიმართულებად უნდა ვაღიაროთ არა მხოლოდ ფასების ლიბერალიზაცია, არამედ იყო მიჩნეული, არამედ წარმოების ეკონომიკური პოტენციალის ყოველი ღონისძიებით ამაღლება და პროდუქციის (მომსახურების) წარმოების გადიდება რაც შეიძლება მცირე დანახარჯებით.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მთელი ეკონომიკის - როგორც მატერიალური წარმოების, ისე მომსახურების სფეროს ფუნქციონირების საბოლოო შედეგის (ეფექტის) ხარისხობრივი დახასიათებისათვის გამოყენებული უნდა იყოს მთლიანი ეროვნული პროდუქტი და არა მთლიანი საზოგადოებრივი პროდუქტი. ეს უკანასკნელი არ შეიძლება იყოს მაკროდონის მანკვნიველი, რადგან იგი, ჯერ ერთი, ასახავს არა მთელი სახალხო მურნეობის, არამედ მხოლოდ მატერიალური წარმოების სფეროს ფუნქციონირებასა და, მეორეც, ახალშექმნილ ღირებულებასთან ერთად მოიცავს მოხმარებული წარმოების საშუალებების ღირებულებას, მათ განმეორებით აღრიცხვას, რაც აღნიშნულ სფეროშიც ამახინჯებს ეფექტიანობის რეალურ დონეს, რადგან იგი მხოლოდ ახალშექმნილი ღირებულებაა და ისიც მხოლოდ მატერიალური წარმოების სფეროში და არა მთელ ეროვნულ ეკონომიკაში. მთლიანი ეროვნული პროდუქტი თავისუფალია ამ ნაკლოვანებებისაგან. ამიტომ იგი, როგორც ეკონომიკური ფუნქციონირების შედეგის ხარისხობრივი შეფასების სრულყოფილი ფორმა, გამოიყენება განვითარებულ ქვეყნებში და თავისი სტრუქტურით საერთაშორისო ეკონომიკურ შედარებათა, მსოფლიო მურნეობრივ სისტემაში ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების დონეთა შეფასების საფუძველია.

მთლიანი ეროვნული პროდუქტი არის წლის განმავლობაში ეროვნული ეკონომიკის მიერ წარმოებული და საბოლოო მოხმარებისთვის განკუთვნილი საქონლისა და მომსახურების საბაზრო ღირებულება. ამასთან იგი, როგორც ცნობილია, არ მოიცავს მოხმარებული ნედლეულის, მასალების, სათბობის, ენერჯისა და სხვა მატერიალური რესურსების, აგრეთვე სამურნეო ერთეულებისთვის გაწეულ მომსახურებათა ღირებულებას.

მატერიალური წარმოების სფეროში მთლიანად და მის ცალკეულ დარგებში, მათ შორის მრეწველობაში საწარმოო სამუერნო საქმიანობის ეფექტი ფასდება მთლიანი ეროვნული პროდუქტის იმ ნაწილით, რომელიც ამ დარგებში იქმნება და უტოლდება მათ მთლიან დამატებულ ღირებულებას. ამ მიზნით ეკონომიკის აღნიშნულ სფეროში და მის დარგებში გამოიყენება აგრეთვე ეროვნული შემოსავლის მაჩვენებელიც. ამ გზით განისაზღვრება აღნიშნული დარგების არა მარტო ეფექტიანობის დონე, არამედ მათი როლი და წვლილიც მთლიანი ეროვნული პროდუქტისა და ეროვნული შემოსავლის - ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ამ განმაზოგადებელი მაჩვენებლების ჩამოყალიბებაში.

მრეწველობის, ისევე როგორც მატერიალური წარმოების სხვა დარგების, მსხვილი დარგთაშორისი გაერთიანებების, კონცერნების, ასოციაციების, აგრეთვე საწარმოებისა და ფირმების ფუნქციონირების ეკონომიკური ეფექტი ფასდება წმინდა პროდუქტისა და მოგების მაჩვენებლებით. ამასთან ამ ორი მაჩვენებლიდან ეკონომიკის ძირული რგოლების - საწარმოებისა და ორგანიზაციების მუშაობის ეკონომიკური ეფექტიანობის განმაზოგადებელ მაჩვენებლად უნდა ვაღიაროთ მოგება და არა წმინდა პროდუქტი. ეკონომიკის ამ დონეზე წმინდა პროდუქტის მაჩვენებელს აღნიშნული ფუნქციის შესრულება არ შეუძლია, რადგან იგი მოგების გარდა მოიცავს აგრეთვე ხელფასს და სოცდაზღვევის ანარიცხებს ხელფასზე, რომელიც საწარმოებისა და ორგანიზაციებისათვის დანახარჯებია და არა შემოსავალი. დანახარჯებით კი მუშაობის შედეგების შეფასება არ შეიძლება.

ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრისათვის ეფექტის შეფასებასთან ერთად დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ ეფექტით განპირობებული საწარმოო რესურსებისა და მათი დანახარჯების ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, გამოყენებული და მოხმარებული წარმოების საშუალებების გამოიჯნას, მათ სწორ კლასიფიკაციას, აღრიცხვას და გამოშვებას.

გამოყენებულ და მოხმარებულ წარმოების საშუალებებს შორის თანაფარდობა და შესაბამისად, ღირებულების ჩამოყალიბების პირობები ეკონომიკის დარგებისა და სფეროების მიხედვით გან-

სხვაეებულა, რისი გათვალისწინება აუცილებელა მათი ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ჩამოყალიბებისა და მათი ამდლების შეფასების დროს. ამასთან გასათვალისწინებელა ისიც, რომ თვით ამ თანაფარდობის ოპტიმიზაცია, რომელიც მატერიალ-ტექნიკური პროგრესის გავლენით იცვლება (უმთავრესად მასშტაბის ხასარგებლოდ), წარმოების რაციონალურად და ეფექტიანად წარმართვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

საწარმოო რესურსები, რომელთა მოცულობა და სტრუქტურა განსაზღვრავს პროდუქციის (საქონლის, მომსახურების) წარმოების პოტენციურ შესაძლებლობას, მრავალი სახეობისაა. პირველ ყოვლისა მათ მიეკუთვნება მატერიალურ-ტექნიკური რესურსები, რომელიც, თავის მხრივ, მოიცავს წარმოების განკარგულებაში არსებულ ნედლეულს, მასალებს, სათბობს, მანქანა-დანადგარებს და სხვა. მატერიალურ-ტექნიკურ რესურსებთან ერთად წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის დროს გასათვალისწინებელა შრომითი, ფინანსური და ბუნებრივი რესურსები - მათი მოცულობა, სტრუქტურა და განსაკუთრებით მათი გამოყენების დონე. გარდა აღნიშნულისა, მხედველობის გარეშე არ უნდა დარჩეს აგრეთვე დროის ფაქტორი - ეს განსაკუთრებული რესურსი, რომლის რაციონალური გამოყენება წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამდლების მნიშვნელოვანი რეზერვია.

ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრისას განსხვავებენ ორი სახეობის დანახარჯს: მიმდინარესა და ერთდროულს ანუ კაპიტალურს. მიმდინარეა პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციასთან დაკავშირებული ცოცხალი (შრომის ანაზღაურება სოციალური დაზღვევის ანარიცხებთან ერთად) და განივთებული (მოხმარებული შრომის საგნების ღირებულება და შრომის საშუალებების პროდუქციაზე გადატანილი ღირებულება - ამორტიზაცია) შრომის დანახარჯები. ამ დანახარჯების ერთობლიობა ფულადი ფორმით საბაზრო ფასებში გამოხატული პროდუქციის თვითღირებულებაა. მიმდინარე დანახარჯები, როგორც თვით სახელწოდებიდან ჩანს, მუდმივი და განუწყვეტელი ხასიათისაა და მათი ანაზღაურება ხდება ყოველი საწარმოო ციკლის შემდეგ მზა პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგების ხარჯზე. ერთდროული დანახარჯებია ძირითადი კაპიტალის შექმნასა და

საბრუნავი კაპიტალის მატებაზე ავანსირებული სახსრები კაპიტალური დაბანდების (ინვესტიციის) ფორმით.

ეკონომიკის საბაზრო ურთიერთობებზე გადაყვანის ინტერესები მოითხოვს საზოგადოებრივი წარმოების მასშტაბების გაზრდას არა იმდენად შრომითი, მატერიალური და ფინანსური რესურსების მატების, რამდენადაც მათი უფრო ეკონომიურად და რაციონალურად გამოყენების ხარჯზე. ამის აუცილებლობა და შესაძლებლობა განპირობებულია საწარმოო რესურსების გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის დაბალი დონითა და მატერიალური და ფინანსური რესურსების შეზღუდულობით.

წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების აუცილებლობა, უწინარეს ყოვლისა, უკავშირდება შრომითი რესურსების უკეთ გამოყენების პრობლემას. ჩვენს ეკონომიკაში საერთოდ და ყველა მის დარგში, სადაც შრომის ნაყოფიერება დაბალია, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესში მცირე საწარმოების ქსლის გაფართოებას და მათში შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმებას, წარმოების მასშტაბების გადიდება ეკონომიკურად მიზანშეწონილია დასაქმებული შრომითი რესურსების უკეთ გამოყენების, მათი შრომის ნაყოფიერების ზრდის ხარჯზე.

განუზრებლად იზრდება მატერიალური რესურსების ეკონომიკური და რაციონალური გამოყენების როლი და მნიშვნელობა წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებაში. საქმეს ართულებს ის, რომ სუვერენული ქვეყნის ეკონომიკის მოთხოვნები ნედლეულსა და მასალებზე, სათბობსა და ენერგიაზე საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისა და დამკვიდრების პროცესში არათუ არ შემცირდება, არამედ გაიზრდება კიდევ ეკონომიკის დანქარებული განვითარების კვალობაზე და ამიტომ ამ მოთხოვნების დაკმაყოფილება როგორც საკუთარი, ისე იმპორტული სანედლეულო და სათბობ-ენერგეტიკული რესურსებით სულ უფრო გაძნელდება მათი წარმოება-მოპოვებისა და შემოზიდვის პირობების გაუარესების შედეგად. ამასთან დაკავშირებით მეტი სმეტად რომ არ გაიზარდოს დანახარჯები სანედლეულო დარგების განვითარებისა და იმპორტული ნედლეულის შემქნისათვის, აუცილებელია მივაღწიოთ მატერიალური რესურსების ეკონომიურ და რაციონალურ გამოყენებას, მატერიალურ რესურსებზე გაზრდილი მოთხოვნის უფრო

მეტად დაკმაყოფილებას მათი ეკონომიის ხარჯზე ამ მიზნით საჭიროა გაუმჯობესდეს კაპიტალური დაბანდების განხორციელება რესურსმომპოვებელ, გადამმუშავებელ და მომხმარებელ დაწესებულებებს შორის, კაპიტალდაბანდების უფრო მეტი ნაწილი მოხმარდეს რესურსდამზოგავი ტექნიკისა და უნარჩენო ტექნოლოგიების შემუშავებასა და გამოყენებას.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პირობებში, სანამ ქვეყანა ეკონომიკურად მომძლავრდებოდეს, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა მოქმედი ძირითადი კაპიტალის ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლება და ამის ხარჯზე პროდუქციის წარმოების მასშტაბების გადიდება. მაგრამ ძირითადი კაპიტალის ეფექტიან გამოყენებას და ამის საფუძველზე შრომის ნაყოფიერებისა და საერთოდ წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებას მნიშვნელოვანწილად ხელს უშლის მათი დაბალი ტექნიკური დონე. მოძველებული საწარმოო აპარატის ძირულ განახლებას თანამედროვე ტექნიკის ბაზაზე დიდი კაპიტალური დაბანდებები დასჭირდება. ამასთან დაკავშირებით უაღრესად აქტუალური პრობლემაა ამ სახსრების მაღალი უკუგებით გამოყენება, რაც უწინარეს ყოვლისა, უნდა განხორციელდეს მათი რაციონალური განაწილებით ახალ საწარმოთა მშენებლობასა და მოქმედ საწარმოთა გაფართოებას, რეკონსტრუქციასა და ტექნიკურ გადაიარაღებას შორის. მოქმედ საწარმოთა რეკონსტრუქციასა და ტექნიკურ გადაიარაღებაზე კაპიტალური დაბანდებების უკუგება 2-ჯერ უფრო მაღალია და თანაც ამ გზით წარმოების ტექნიკური გადაიარაღების პროცესის ხანგრძლივობა ნაკლებია ახალ მშენებლობასთან შედარებით. ამიტომ კაპიტალური დაბანდების სულ უფრო მეტი ნაწილი უნდა მოხმარდეს მოქმედ საწარმოთა ტექნიკურ გადაიარაღებასა და რეკონსტრუქციას.

წარმოების ტექნიკური განახლების გარდა დიდი სახსრები დასჭირდება აგრეთვე გარემოს დაცვას, გზების, ტრანსპორტის, კავშირგაბმულობის, საერთოდ საწარმოო, განსაკუთრებით კი სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარებას.

ეს სახსრები სუვერენულმა ქვეყანამ შეიძლება მიიღოს ეკონომიკის ინტენსიური განვითარების გზაზე გადაყვანისა და წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების შედეგად.

ამგვარად, ეროვნული ეკონომიკის განვითარებასთან დაკავშირებულ ეტაპზე წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლება ობიექტურად აუცილებელია. მისი არსია ეკონომიკის სექტორებში (სახალხო მეურნეობა - დარგი - ფირმა) სექტორული ეკონომიური და რაციონალური გამოყენება, მათი ოდენობისა და დანახარჯების შემცირება გამოშვებული პროდუქციის ან მისი სახარგებლო ეფექტის ერთეულზე. მაშასადამე, საზოგადოებრივი შრომის დანახარჯების შემცირება ანუ მისი ნაყოფიერების ზრდა წარმოადგენს წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების არსს, მის კრიტერიუმს, რაც თავის რაოდენობრივ გამოხატულებას პოულობს ერთობლივი ეროვნული პროდუქტის ზრდის მაქსიმიზაციაში გამოყენებულ საწარმოო რესურსებთან ან წარმოებაში მათ დანახარჯებთან, ან კიდევ - წარმოების სფეროში დახარჯული შრომის რაოდენობასთან შედარებით. ავტორთა ერთი ჯგუფი საზოგადოებრივი წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის კრიტერიუმის ფუნქციას ანიჭებს საზოგადოების ყოველი წევრის მატერიალურ და სულიერ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების დონეს, მაგრამ ეს დონე, თავის მხრივ, განისაზღვრება უმთავრესად საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერებისა და, შესაბამისად, ეროვნული პროდუქტის წარმოების მოცულობით და, გარდა ამისა, სხვა, საწარმოებისაგან დამოუკიდებელი ფაქტორებით. ამიტომ ის არ შეიძლება ვაღიაროთ საზოგადოებრივი წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის კრიტერიუმად.

წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის კრიტერიუმში განსხვავებულია მართვის დონეების მიხედვით. ეს გამოწვეულია ეფექტიანობის კრიტერიუმის, როგორც ეკონომიკური კატეგორიის, არსის თავისებურებითა და მისი დონის განსაზღვრის შესაძლებლობით. ამის გამო მრეწვეულობის ძირეული რგოლებისათვის (საწარმო, აგრეთვე მრეწვეულობის ქვედარგები, მაგალითად, სათბობ-ენერგეტიკული, ქიმიკ-ხე-ტყის კომპლექსები, კვების მრეწველობის ქვედარგები ა.შ.) წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის კრიტერიუმად უნდა მივიჩნიოთ მოგება (საწარმო-სამეურნეო საქმიანობის მომგებიანობა). საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მხოლოდ მოგებას შეუძლია სრულად გამოხატოს საწარმო-სამეურნეო საქმიანობის მიზანი. მოგებაზე დამოკიდებული საწარმოს (ორგანიზაციის) მომავალი,

კოლექტივის კეთილდღეობა და ქვეყნის ცენტრალიზებული შემცხაკალი.

მაშასადამე, საზოგადოებრივი წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის კრიტერიუმია საზოგადოებრივი პროდუქტის ღირებულების დონე, რომელიც განსაზოგადებული სახით გვიჩვენებს წარმოების ყველა რესურსის გამოყენების ერთობლივ ეფექტიანობას. მაგრამ წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ყოველმხრივი შეფასებისათვის, მისი როგორც ხარისხობრივი, ისე რაოდენობრივი მხარეების განსაზღვრისათვის კრიტერიუმში არ არის საკმარისი, რადგან იგი გვიხასიათებს მხოლოდ მოცემული მოვლენის არსს, საწარმოო რესურსების მხოლოდ ერთობლივ და არა ცალ-ცალკე თითოეული მათგანის გამოყენების ეფექტიანობას. წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის მეცნიერული ანალიზისათვის, ამ გზით მისი ამძლეების რეზერვების გამოვლენისა და მათი რეალიზაციის განსაზღვრისათვის საჭიროა არა მხოლოდ საწარმოო რესურსების გამოყენების ერთობლივი შედეგის, არამედ აგრეთვე წარმოებაში მოხმარებული საწარმოო რესურსების ეკონომიკური ეფექტიანობის შესწავლა და შეფასება ამ რესურსების მიხედვით დიფერენცირებულ მაჩვენებელთა გამოყენების საფუძველზე, ცხადია, მიმდინარე საბაზრო ფასებში გამოხატვით. ეს აუცილებელია იმიტომ, რომ ეფექტიანობა დამოკიდებულია მიმდინარე საბაზრო ფასების დონეზეც, რაც ნიშნავს საბაზრო ფასწარმოქმნის მექანიზმით მიღებული შედეგის საზოგადოებრივ (მოხმარებით) აღიარებას.

2. წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებლები

წარმოების ცალკეული რესურსის - ძირითადი და საბრუნავი კაპიტალის, საერთოდ, ბუნებრივი რესურსების, შრომის და სხვ. გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობა უნდა განისაზღვროს ამ რესურსების მიხედვით დიფერენცირებული მაჩვენებლებით, რომელსაც მიეკუთვნება პროდუქციის კაპიტალტევადობა, მასალატევადობა, შრომატევადობა და მათი შებრუნებული სიდიდეები გამოხატული საბაზრო ფასებში, ვ.ი. უკუგებები. მაგრამ აქვე ისიც უნდა

აღინიშნოს, რომ ვერც ერთი ცალკე აღებული ეს მაჩვენებელი ვერ გვიხაზიანებს წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის საერთო დონეს. ისინი, **ჯერ ერთი**, წარმოების მხოლოდ ცალკეული რესურსის გამოყენების ეფექტიანობას ასახავენ, **მეორე**, რაც მთავარია, სხვადასხვა ფაქტორების (როგორც **მიწა, წყალი, ენერჯი**, ისე წარმოების გარე) გავლენით იცვლებიან არა ერთი, არამედ ხშირად განსხვავებული მიმართულებით. ამასთან, თითოეული მათგანის, ეთქვამთ, პროდუქციის კაპიტალტევადობის ზრდა, რაც შესაძლებელია ხელით შრომის მანქანურით ინტენსიური შეცვლის პირობებში ან კიდევ, მასალატევადობის ზრდა პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების, მისი ასორტიმენტის სტრუქტურის ცვლილების, მატერიალურ რესურსებზე ფასების მომატების შედეგად და ა.შ., **ჯერ კიდევ**, არ ნიშნავს იმას, რომ საერთოდ ეცემა წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობა. ამიტომ ამ დიფერენცირებული მაჩვენებლების ცვლილებით, მიუხედავად მათი მნიშვნელობისა, არ შეიძლება განისაზღვროს წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის საერთო დონე ქვეყნის სახალხო მეურნეობის, დარგის ან საწარმოს მიხედვით. მთელი წარმოების, მისი საწარმოო რესურსებისა და მათი დანახარჯების ერთობლივი ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ცვლილებების ყოველმხრივი შეფასებისათვის საწარმოო რესურსების მიხედვით დიფერენცირებულთან ერთად ფართოდ გამოიყენება ეკონომიკური ეფექტიანობის კომპლექსური მაჩვენებლებიც. ასეთი მაჩვენებლებია პროდუქციის (საქონლის, სამუშაოს, მომსახურების) თვითღირებულება (წარმოების ხარჯები), მოგება და რენტაბელობა. წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების აუცილებელი პირობა და, მაშასადამე, ერთ-ერთი ხარისხობრივი მაჩვენებელია პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებაც.

როგორც არაერთხელ აღნიშნეთ, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, ეკონომიკური მოვლენები და პროცესები ბუნებრივია, მიმდინარეობს საბაზრო ეკონომიკის დროს მოქმედი ეკონომიკური კანონების მოთხოვნების მიხედვით ბაზარზე შექმნილი პირობების გათვალისწინებით. ბაზარზე კი მთავარი მოქმედი სუბიექტი ადამიანია, როგორც მწარმოებელი და მომხმარებელი, გამყიდველი და მყიდველი. ეკონომიკური მოვლენების და პროცესების საზოგადოების (ქვეყნის) ინტერესების შესაბამისად განვითარების უზ-

რუნველსაყოფად ბაზარზე უნდა შეიქმნას გარკვეული ხელშეწყობები პირობები. ამის გარეშე ეკონომიკური მოვლენების (პროცესების) განვითარება მიიღებს ქაოტურ ხასიათს. მათთან დაკავშირებით ინტერესთა დაპირისპირება. ეს და ბევრი სხვა ფაქტორი გამოვლინება, შეიძლება საბედისწერო გახდეს საზოგადოებისათვის, ქვეყნისათვის და კაცობრიობისათვისაც. ადამიანს შესწევს უნარი და უნდა ჩაწვდეს, კიდევ, ჩაუღრმავდეს ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების არსს, მისი განვითარების ხასიათს, ამა თუ იმ ეტაპის თავისებურებათა გათვალისწინებით კარგად გაერკვეს მოსალოდნელ შედეგებში და გაათვისცნობიეროს იგი კონკრეტული ფირმის, ტერიტორიული ერთეულის, მატერიალური წარმოების დარგის და მთელი ეკონომიკის მასშტაბითაც, მიიღოს შესაბამისი გადაწყვეტილებები, განახორციელოს საჭირო ღონისძიებები, გამოიყენოს მატერიალურ-ტექნიკური, შრომითი და ფინანსური რესურსები. მაშასადამე, განსაზღვროს ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების განვითარების სასურველი მიმართულებები, მოსალოდნელი ოპტიმალური ეფექტი (შედეგი) და დანახარჯების ოპტიმალური ოდენობა. "ეფექტი და დანახარჯები", აგრეთვე "დანახარჯები და ეფექტი" უნდა გაიზომოს შესაბამისი მაჩვენებლებით, რომლებიც პირობითად შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად - პირდაპირ და შებრუნებულ მაჩვენებლებად (სიდიდებად). პირდაპირი მაჩვენებლები გამოხატავს მიღებულ შედეგს (ეფექტს) დანახარჯთა ერთეულზე, ხოლო მეორე ჯგუფის მაჩვენებლები - დანახარჯების ოდენობას მიღებული შედეგის (ეფექტის) ერთეულზე. ამის შესაბამისად გაირკვევა, როგორ იცვლება შედეგი დანახარჯთა ერთეულზე და შედეგის (ეფექტის) მისაღებად გაცემული დანახარჯების ოდენობა. მაჩვენებელთა ასეთი დაჯგუფებით იოლდება წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ანალიზი. ამავე მიზნით გამოიყენება მაჩვენებელთა დაჯგუფება კერძო და განზოგადებულ მაჩვენებლებად. კერძო მაჩვენებლები ასახავენ დანახარჯთა ძირითადი ელემენტების - მიმდინარე (შრომითი და მატერიალური) და ერთდროული (კაპიტალური დაბანდებები და წარმოების ძირითადი კაპიტალის გამოყენება) დანახარჯების ეკონომიკურ ეფექტიანობას. განზოგადებული მაჩვენებლები კი გამოხატავენ საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის საერთო ეფექტს, როგორიცაა პროდუქციის მოცულობა, მოგება, რენტაბელობა,

თვითღირებულება და სხვ. მაჩვენებლები შეიძლება დაჯგუფდეს ეკონომიკისა და მისი ძირითადი დარგების მმართველობის დონეების მიხედვითაც - სახალხო მეურნეობა, დარგი, ფირმა, (საწარმო).* ეკონომიკურ ლიტერატურაში შემოთავაზებული წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებელთა დაჯგუფების შემადგენლად განსხვავებული სქემებიც. მიზანი საერთოა - ღრმად ჩავწედეთ მოვლენის არსს და უკეთ გამოვიყენოთ მაჩვენებლები წარმოების ეფექტიანობის მდგომარეობის გასაანალიზებლად.

ეკონომიკური ცხოვრების ზედაპირზე სამეურნეო პრაქტიკაში მოგება გვეკლინება როგორც სხვაობა ფასსა (დამატებული ღირებულების გადასახადის გამოკლებით) და სრულ თვითღირებულებას შორის და გვიჩვენებს პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგების მეტობას წარმოების დანახარჯებზე. რაც უფრო დიდია ეს სხვაობა და, შესაბამისად, მოგება, მით უფრო მისი მეტი ნაწილი რჩება საწარმოს განკარგულებაში და ხმარდება ახალი ტექნიკის ბაზაზე მის რეკონსტრუქცია-გაფართოება-გადართობის და სოციალური განვითარების დაფინანსებას. ეს ზრდის შრომითი კოლექტივისა და მისი ყოველი წევრის დაინტერესებას წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებითა და ამ გზით მოგების გადიდებით. მოგების წინასწარ განსაზღვრული ნაწილი გადაირიცხება სახელმწიფო ბიუჯეტში და ამით განისაზღვრება ყოველი დარგის, საწარმოს თუ ორგანიზაციის წვლილი საზოგადოების წმინდა შემოსავლის ჩამოყალიბებაში, რომელიც, თავის მხრივ, ხმარდება გაფართოებული კვლავწარმოების ტემპების და მასშტაბების ზრდას, განათლების, მეცნიერების, ჯანმრთელობის დაცვის, ხელოვნების განვითარებას, მოსახლეობის კეთილდღეობის ღონის ამაღლებას და სხვ.

მოგების ოდენობა მნიშვნელოვნად განისაზღვრება საწარმოს (ფირმის) მუშაობის ხარისხით. რაც უფრო კარგად მუშაობს საწარმო თუ ორგანიზაცია, რაც უფრო კარგად იყენებს მის განკარგულებაში არსებულ რესურსებს, აუმჯობესებს პროდუქციისა და მომსახურების ხარჯებს, მით უფრო მეტ მოგებას ღებულობს

* პავლე ჩაგელიშვილი, მრეწველობის ეკონომიკა, თბ., 1995, გვ. 31-39.

იგი. ამრიგად, მოგება უფრო სრულად, ვიდრე სხვა რომელიმე მაჩვენებელი, ასახავს საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის ეფექტურობას და ამიტომ იგი ეკონომიკური ეფექტიანობის განმარტებული მაჩვენებელია. როგორც დავინახეთ, რენტაბელურობის შრომითი კოლექტივების საქმიანობის ეფექტიანობის მაჩვენებელია ის, რომ აიხაზოს ეკონომიკური ეფექტიანობა და მეორეა, თანაც არანაკლებმნიშვნელოვანი, თუ მეტი არა, დავაინტერესოთ შრომითი კოლექტივები წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებით. მოგების კატეგორიის მნიშვნელობა სწორედ ის არის, რომ იგი ითავსებს ორივე ამ ურთიერთდაკავშირებულ ფუნქციას.

საბაზრო ეკონომიკის განვითარების და საბაზრო ფასების დამკვიდრების კვალობაზე არსებითად იზრდება მოგების როლი და მნიშვნელობა. იგი ხდება წარმოების მამოძრავებელი მოტივი, მიზანი. იზრდება მოგების როლი, როგორც წარმოების, ისე სახელმწიფო ბიუჯეტის საფინანსო რესურსების ჩამოყალიბებაში.

განახვევებენ მოგების აბსოლუტურ და შეფარდებით სიდიდეს. ამ მეორე მაჩვენებელს რენტაბელობას უწოდებენ. რენტაბელობა უცხო (გერმანული) სიტყვაა და ნიშნავს შემოსავლიანობას, მომგებიანობას. იგი საწარმოთა მუშაობის ერთ-ერთი ძირითადი ხარისხობრივი მაჩვენებელია და გაიანგარიშება იმისათვის, რომ საქმის ცოდნით წავმართოთ საწარმოთა მუშაობა, წარმატებით ვიბრძოლოთ ყოველგვარი ზედმეტობის წინააღმდეგ, წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებისათვის, წარმოებისა და მისი მუშაობის მატერიალური სტიმულირების გაძლიერებისათვის.

რენტაბელობის დონე ანუ ნორმა ორი მეთოდით გაიანგარიშება. პირველი მეთოდით, რომელიც ძირითადია, რენტაბელობის დონე გაიანგარიშება მოგების შეფარდებით ძირითადი საწარმოო კაპიტალისა და საბრუნავი კაპიტალის საშუალო წლიური ღირებულების ჯამთან, რაც გვიჩვენებს მათი გამოყენების ეფექტიანობის დონეს. ამასთან, ამ მეთოდით შეიძლება გაიანგარიშებულ იქნეს მხოლოდ მთელი საწარმოს (ფირმის), დარგის რენტაბელობის დონე. მაგრამ პრაქტიკაში ამასთან ერთად გაიანგარიშება აგრეთვე გამოშვებული პროდუქციის და მისი ცალკეულ სახეობათა წარმოების რენტაბელობის მაჩვენებელიც. ამ მიზნით რენტაბელობის

განგარიშების პირველ მეთოდთან ერთად გამოიყენება აგრეთვე მეორე მეთოდიც. ამ შემთხვევაში რენტაბელობის ნორმის გასაანგარიშებლად მოგების თანხას ყოფენ რეალიზებული პროდუქციის სრულ თვითღირებულებაზე. ამ წესით გაანგარიშებული რენტაბელობის ნორმა გვიჩვენებს პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციაზე გაწეული დანახარჯების ყოველ ლარზე მიღებული მოგების ოდენობას ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, აღნიშნული დანახარჯების ეფექტიანობას.

წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის მაკონცენტრირებელი მაჩვენებელია პროდუქციის თვითღირებულება (წარმოების დანახარჯები). ეს ბუნებრივიცაა, რადგან წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამალღების ყველა ძირითადი ფაქტორის გავლენა, უწინარეს ყოვლისა, აისახება პროდუქციის თვითღირებულებაში და მისი მეშვეობით მოგებაში.

მიუხედავად ასეთი მნიშვნელობისა, უკანასკნელი წლების მანძილზე პროდუქციის თვითღირებულების მაჩვენებლისადმი ყურადღება შენეულდა, თითქმის მოიშალა შრომითი კოლექტივების დაინტერესება მისი შემცირებით. უფრო მეტიც, მისი შემცირება არახელსაყრელიც გახდა, რადგან სასურველი მოგების მიღება შესაძლებელი გახდა ფასების დაუსაბუთებელი გაზრდით. ასეთი დაუსაბუთებელი, ე.წ. ინფლაციური მოგების მიღება, რაც არ შეიძლება იყოს შრომითი კოლექტივების საქმიანობის ზარისხის განმაზოგადებელი მაჩვენებელი, გახდა ერთგვარი მიზეზი საქართველოს ეკონომიკის დესტაბილიზაციისა და ინფლაციური პროცესების გამწვაების, საერთოდ, კრიზისის გაღრმავებისა.

ამჟამად ქვეყნის ეკონომიკის სტაბილიზაციისა და კრიზისიდან გამოყვანის ბევრი პროგრამა თუ ღონისძიება მუშავდება. მათში ერთ-ერთი მთავარი ადგილი უნდა დაეთმოს პროდუქციის თვითღირებულების შემცირების ღონისძიებებს და მათ რეალურად განხორციელებას. მხოლოდ მას შემდგომ, რაც დაიწყება პროდუქციის თვითღირებულების მყარი შემცირება, ყველა საწარმო, დარგი და მთლიანად ეკონომიკა, სხვა თანაბარ პირობებში ნამდვილად დაადგება გაჯანსაღებისა და აღმავლობის, კრიზისის დაძლევის გზას. ამგვარად, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისა და მისი დამკვიდრების პირობებში პროდუქციის თვითღირებულების შემცირების მნიშვნელობა არა თუ არ შემცირდება, არამედ,

პირიქით გაიზრდება კიდევ. პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებასთან ერთად იგი გახდება საბაზრო ურთიერთობათა ფერულში ჩაბმული საწარმოების კონკრეტულ ბრძოლაში გამარჯვებისა და მათი ნორმალური ფუნქციონირების ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემა. თავის მხრივ, პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება საწარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების შეფასებისა და ეკონომიკის საბაზრო ურთიერთობებზე გადაყვანის დიდმნიშვნელოვანი ფაქტორია.

პროდუქციის მასალატევალობა ასახავს მოხმარებული მატერიალური რესურსების (ნედლეულის, ძირითადი და დამხმარე მასალების, სათბობისა და ენერჯიის) დანახარჯების ეკონომიკურ ეფექტიანობას და გაიანგარიშება მატერიალური დანახარჯების შეფარდებით დამზადებული პროდუქციის მოცულობასთან, ფორმულით:

$$M = \frac{m}{Q}$$

სადაც: M - პროდუქციის ხაერთო მასალატევალობა (ფულად ერთეულებში);

m - მოხმარებული მატერიალური რესურსების ღირებულება;

Q - პროდუქციის მოცულობა.

მატერიალური რესურსების გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასებისა და მათი ხარჯების ეკონომიის გზების განსაზღვრისათვის მიზანშეწონილია მასალატევალობის მაჩვენებლის გაანგარიშება მატერიალური რესურსების ცალკეულ სახეობათა (ნედლეულის, მასალის, სათბობის, ელექტროენერჯიის) დანახარჯების მიხედვით. ამ თვალსაზრისით მიზანშეწონილია აგრეთვე ამ მაჩვენებლის განსაზღვრა პროდუქციის სასარგებლო ეფექტის (ნაკეთობის წონის, მანქანებისა და მოწყობილობების სიმძლავრის, წარმადობის, სასარგებლო კომპონენტების შემცველობის და სხვ.) ერთეულზე. ის გაიანგარიშება ხაერთო მასალატევალობის მაჩვენებლის ანალოგიურად.

პროდუქციის მასალატევალობის შებრუნებულ სიდიდეს მასალატევაობას უწოდებენ. იგი გვიჩვენებს პროდუქციის გამოსავლიანობას მატერიალური დანახარჯების ერთეულიდან.

მატერიალური რესურსების გამოყენების გაუმჯობესებას და პროდუქციის მასალატექვადობის შემცირებას დიდი სახალხო-მეურნეობრივი მნიშვნელობა აქვს, რადგან იგი იწვევს პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებას და მოგების ზრდას. მატერიალური დანახარჯებზე მოდის წარმოების დანახარჯების 30-40% ნაწილი. მაგალითად, საქართველოს მრეწველობაში 1990 წელს მატერიალური დანახარჯები შეადგენდა პროდუქციის თვითღირებულების 80%-ზე მეტს. ასეთ პირობებში მატერიალური დანახარჯების მხოლოდ 1%-ით შემცირება უზრუნველყოფდა სამრეწველო პროდუქციის თვითღირებულების 0,8%-ით შემცირებას და მოგების სათანადოდ გადიდებას. გარდა ამისა, დაზოგილი მატერიალური რესურსების ხარჯზე შეიძლება დამატებითი პროდუქციის გამოშვება, რაც ხელს შეუწყობს ამ პროდუქციით ბაზრის გაჯერებას და მოსახლეობის მოთხოვნილებების უკეთ დაკმაყოფილებას.

პროდუქციის კაპიტალტექვადობა გვინახსიათებს საწარმოო კაპიტალის გამოყენების ეკონომიკურ ეფექტიანობას და გაიანგარიშება სამ ვარიანტად:

1. ძირითადი საწარმოო კაპიტალის საშუალო წლიური ღირებულების ($K_{\text{ძირ}}$) შეფარდებით პროდუქციის მოცულობასთან (Q), ფორმულით:

$$K_{\text{ძირ}} = \frac{K_{\text{ძირ}}}{Q} ;$$

2. საბრუნავი საწარმოო კაპიტალის საშუალო წლიური ღირებულების ($K_{\text{საბრ}}$) შეფარდებით პროდუქციის ღირებულებასთან (Q), ფორმულით:

$$K_{\text{საბრ}} = \frac{K_{\text{საბრ}}}{Q} ;$$

3. ძირითადი და საბრუნავი საწარმოო კაპიტალის საშუალო წლიური ღირებულებათა ჯამის ($K_{\text{ძირ}} + K_{\text{საბრ}}$) შეფარდებით პროდუქციის ღირებულებასთან, ფორმულით:

$$K_{\text{ჯამ}} = \frac{K_{\text{ძირ}} + K_{\text{საბრ}}}{Q}$$

პირველი ვარიანტი გვიჩვენებს, რა ღირებულების ძირითადი საწარმოო კაპიტალია გამოყენებული ერთი ლარის ღირებულების პროდუქციის წარმოებისათვის; მეორე ვარიანტი - რა ღირებულების საბრუნავი კაპიტალია საჭირო ერთი ლარის ღირებულების

პროდუქციის დასამზადებლად; შესაძლებელია ვარიანტი კი წარმოადგინას იძლევა მთლიანად საწარმოო კაპიტალის (ძირითადი და საბრუნავი კაპიტალი) რა რაოდენობა გამოიყენება ერთი ლარის ღირებულების პროდუქციის წარმოებისათვის, რაც უნდა განსაზღვროს მთელი საწარმოო კაპიტალის გამოყენების ეკონომიკური ეფექტურობის ტიპის დონეს. ყველა შემთხვევაში უმჯობესია პროდუქციის კაპიტალტკევალობის მაჩვენებელი მცირდებოდეს.

პროდუქციის კაპიტალტკევალობის შებრუნებული მაჩვენებელი კაპიტალუბუნება. მისი გადილების სახალხო მუერნეობრივი მნიშვნელობა ის არის, რომ იგი, ჯერეთი, ზრდის პროდუქციის წარმოების მოცულობას დამატებითი კაპიტალური დაბანდებების გარეშე არსებული საწარმოო სიმძლავრეების უკეთ გამოყენების გზით; მეორე, ამით იზოგება კაპიტალური დაბანდებები და იზრდება მისი ეკონომიკური ეფექტიანობა; შესაძვე, უზრუნველყოფს როგორც განიყოებული, ისე ცოცხალი შრომის, ე.ი. მიმდინარე დანახარჯების ეკონომიას პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე და, შესაბამისად, ზრდის მოგების ოდენობას. მიმდინარე დანახარჯების ეკონომიას იწვევს უმთავრესად ამორტიზაციის ანარიცხების და ხელფასის შეფარდებითი ეკონომია.

ძირითადი საწარმოო კაპიტალის უკუგება მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს ყველა ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლის, მათ შორის, შრომის ნაყოფიერების დონის ცვლილებას, რადგან ეს უკანასკნელი ფაქტობრივად კაპიტალუბუნებისა და ფონდშეიარაღებისაგან წარმოებული სიდიდეა.

შრომის ნაყოფიერება გვიხასიათებს შრომითი რესურსების გამოყენებას, ხოლო მისი შებრუნებული მაჩვენებელი - შრომატკევალობა ცოცხალი შრომის დანახარჯების ეფექტიანობას. შრომატკევალობა (T) გაიანგარიშება შრომითი დანახარჯების (I) გაყოფით პროდუქციის მოცულობაზე, ფორმულით:

$$T = \frac{I}{Q}$$

ცოცხალი შრომის დანახარჯების სიდიდე გამოისახება მომუშავეთა საშუალო სიობრივი რიცხოვნობით ან ნამუშევარი დროით (კაც-საათები, კაც-ღლეები). შესაბამისად გაიანგარიშება საათობრივი, დღიური და თვიური (წლიური) შრომის ნაყოფიერება. მათგან საათობრივი შრომის ნაყოფიერება უფრო უკეთ (სრულად)

ასახავს სამუშაო დროის გამოყენებისა და, მაშასადამე, წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ღონეს.

შრომის ნაყოფიერების ზრდა პროდუქციის წარმოების მოცულობისა და მოცების გადიდების აუცილებელი პირობაა. შრომის ნაყოფიერებისა და ხელფასის ზრდის ტემპებს შორის ეკონომიკურად დასაბუთებული, ოპტიმალური თანაფარდობა უზრუნველყოფს მიმდინარე დანახარჯების (თვითღირებულების), პირველ რიგში კი ხელფასის დანახარჯების ეკონომიას პროდუქციის ერთეულზე და ამის საფუძველზე მოცების გადიდებას.

3. კაპიტალური დაბანდების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მეთოდები

მთლიანად ეკონომიკისა და მისი ცალკეული დარგების ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასებაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია კაპიტალური დაბანდების ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებლებს. ეს ბუნებრივია, რადგან ეკონომიკის ცალკეული დარგების განვითარება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად სწორად განისაზღვრება ამ დარგში ძირითადი კაპიტალის გაფართოებული კვლავწარმოების, ახალი ტექნიკისა და პროგრესული ტექნოლოგიების დანერგვის, წარმოების ორგანიზაციის სრულყოფის და სხვა ღონისძიებების განხორციელებისათვის გამოყენებული კაპიტალური დაბანდების ეკონომიკური ეფექტიანობა.

კაპიტალური დაბანდების ეკონომიკური ეფექტიანობა, უწინარეს ყოვლისა, განისაზღვრება პროდუქციის კაპიტალტევადობის მაჩვენებლით (K_c), რომელიც გაიანგარიშება კაპიტალური დაბანდების შეფარდებით (K) ამ დაბანდებით გამოწვეულ პროდუქციის მატებასთან (Q), ფორმულით:

$$K_c = \frac{K}{Q}.$$

პროდუქციის მატების შეფარდებას მის გამომწვევ კაპიტალურ დაბანდებასთან კაპიტალუკუგება ეწოდება. იგი გვიჩვენებს კაპიტალური დაბანდების ყოველ ერთეულზე პროდუქციის მატებას.

მაგრამ ეს მაჩვენებელი მხოლოდ ზოგად წარმოდგენას იძლევა კაპიტალური დაბანდების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონეზე. ამიტომ მისი უფრო სრულად შეფასებისათვის საჭიროა სხვა მაჩვენებლების გამოყენებაც. ამ მიზნით ფაქტორებისა და დაგეგმვის პრაქტიკაში ფართოდ გამოიყენება კაპიტალური დაბანდების საერთო (აბსოლუტური) და შედარებითი ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებლები, რომლებიც ურთიერთს ავსებენ.

საერთო (აბსოლუტური) ეკონომიკური ეფექტიანობა გვიხასიათებს კაპიტალური დაბანდების ეფექტის საერთო მოცულობას, მის აბსოლუტურ სიდიდეს. მთელი ეკონომიკისა და მისი მსხვილი დარგების მასშტაბით, იგი (Θ_k) გაიანგარიშება ეროვნული შემოსავლის (წმინდა პროდუქტის) ნამატის ($\Delta\Pi$) შეფარდებით მის გამომწვევ კაპიტალურ დაბანდებებთან (K), ფორმულით:

$$\Theta_k = \frac{\Delta\Pi}{K} .$$

სამრეწველო წარმოების ქვედარგებისა და საწარმოების (ფირმების) მასშტაბით აბსოლუტური ეკონომიკური ეფექტიანობა გაიანგარიშება მოგების (პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებით მიღებული ეკონომიის) - Π -ს გაყოფით მის გამომწვევ კაპიტალურ დაბანდებებზე, ფორმულით:

$$\Theta_{ab} = \frac{\Pi}{K} .$$

აბსოლუტური ეკონომიკური ეფექტიანობა შეიძლება გავიანგარიშოთ კაპიტალური დაბანდებისა და ახალი ტექნიკის დანერგვის ყოველი ცალკე აღებული ობიექტის მიხედვითაც.

გაანგარიშების შედეგად მიღებული კაპიტალური დაბანდების საერთო ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებელი, მისი დონის შეფასების მიზნით უნდა შევედაროთ ანალოგიურ ნორმატიულ და წინა წლების, აგრეთვე საკუთარი ქვეყნისა და სხვა განვითარებული ქვეყნების საწარმოების შესაბამის მაჩვენებელს. კაპიტალური დაბანდბა შეიძლება ჩაითვალოს ეკონომიკურად ეფექტიანად იმ შემთხვევაში, თუ საერთო ეკონომიკური ეფექტიანობის გაანგარიშებული (ცხადია ფაქტობრივიც) მაჩვენებელი შე-

ტი ან უკიდურეს შემთხვევაში ტოლი იქნება შესაბამისი ნორმატიული მაჩვენებლისა. სახალხო მეურნეობის ყველა სფეროს (დარგის) და მმართველობითი დონის მიხედვით განისაზღვრება კაპიტალური დაბანდების ერთეულზე აბსოლუტური ეკონომიური ეფექტიანობის ნორმატივი ფულად ერთეულში. ყოფილ საბჭოთა კავშირში 1977 წელს დამტკიცებული მეთოდიკით დადგენილი იყო ეკონომიური ეფექტიანობის შემდეგი ნორმატივები: მთლიანად ეკონომიკის მასშტაბით - 0,12, მათ შორის, მრეწველობისათვის - 0,16, სოფლის მეურნეობისათვის - 0,05, მშენებლობისათვის - 0,22, ვაჭრობის, დამზადების, მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგებისა და სხვა დარგებისათვის - 0,25 და ა.შ. ნორმატივები განსხვავებული იყო ტექნიკური პროგრესის ძირითადი მიმართულებების, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის ღონისძიებების მიხედვით. მაგრამ განვლილ პერიოდში მნიშვნელოვნად დაჩქარდა მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი, შეიცვალა ფასწარმოქმნის სისტემა, გაუმჯობესდა საწარმოო რესურსების გამოყენება და ა.შ. ამიტომ ბუნებრივია, ზემოთ აღნიშნული ნორმატივები არ შეესაბამება ეკონომიკის განვითარების ამჟამინდელ თავისებურებებს, საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნებს. ამიტომ უნდა დაჩქარდეს წარმოების ეკონომიური ეფექტიანობის ნორმატივების, ყოველ შემთხვევაში შესაბამისი მეცნიერული პრინციპების, მეთოდოლოგიური საფუძვლებისა და მეთოდური მითითებების დამუშავება, რომლებსაც გამოიყენებენ როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სტრუქტურები, საკუთარი წარმოებების სპეციფიკისა და ინტერესების გათვალისწინებით. საერთო მეცნიერულ პრინციპზე დაყრდნობით ფირმებსა და სხვა საწარმოო ერთეულებს შეეძლებათ შეიმუშაონ და გამოიყენონ საკუთარი ნორმატივებიც.

საერთო (აბსოლუტური) ეკონომიური ეფექტიანობის მაჩვენებლის შებრუნებული სიდიდე კაპიტალური დაბანდების გამოხილვის ვადის კოეფიციენტი. იგი გვიჩვენებს თუ დროის რა მონაკვეთში (წელი, თვე) ანაზღაურდება მთელი კაპიტალური დაბანდება.

ღიდი სახალხო მეურნეობრივი მნიშვნელობის ღონისძიებების, ვთქვათ, მსხვილი საწარმოს მშენებლობის შემთხვევაში კაპიტალური დაბანდების საერთო ეკონომიური ეფექტიანობის გასააგნარიშებლად აუცილებელია არა მარტო მოცემული საწარმოს მშენებლობისთვის

გასაწევი (გაწეული), არამედ მასთან დაკავშირებული ეკონომიკური და რეგულაციური საკითხების, სამშენებლო ინდუსტრიის სიმძლავრეთა გადიდების, გზების, ელექტროუზრუნველყოფის მაგისტრალური ხაზების, წყალგაყვანილობის, საბინაო მშენებლობის [ქვეყნის] საწარმოო თუ სოციალური დანიშნულების, აგრომედიცინის [ქვეყნის] მხარის სამსახურის განვითარებისათვის საჭირო კაპიტალური დაბანდებისა და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის გათვალისწინება. ამგვარად, ასეთ პირობებში კაპიტალური დაბანდების საერთო ეკონომიკური ეფექტიანობა გაიანგარიშება არა მხოლოდ ცალკეული კაპიტალტევადი ღონისძიებების თუ მსხვილ საწარმოთა მშენებლობის ინტერესებიდან გამომდინარე, არამედ მასთან დაკავშირებული ასაგები ობიექტების ინტერესების გათვალისწინებითაც.

შედარებითი ეკონომიკური ეფექტიანობა გვიხასიათებს თანაფარდობას სხვადასხვა შესაღარებელი ვარიანტების მიხედვით კაპიტალურ დაბანდებებსა (ერთდროული დანახარჯების) და მიმდინარე დანახარჯებს (თვითღირებულებას) შორის. იგი გაიანგარიშება საწარმოო, სამეურნეო, ორგანიზაციული თუ ტექნიკური ამოცანების გადაწყვეტის ორი და მეტი ვარიანტიდან ერთ-ერთი ეკონომიკურად უფრო მიზანშეწონილი, ანუ ოპტიმალური ვარიანტის შერჩევის მიზნით და გვიჩვენებს ამ ოპტიმალური ვარიანტის უპირატესობას სხვა ვარიანტებთან შედარებით. ასეთი ვარიანტის შერჩევის შემდეგ შეიძლება განისაზღვროს მისი საერთო (აბსოლუტური) ეკონომიკური ეფექტიანობაც.

კაპიტალური დაბანდების შედარებითი ეკონომიკური ეფექტიანობის სწორად განსაზღვრისათვის გამოიყენება შესაბამის მაჩვენებელთა სისტემა, როგორცაა: ხვედრითი კაპიტალური დაბანდების ოდენობა ასამოქმედებელი საწარმოო სიმძლავრის ან მზა პროდუქციის ერთეულზე ღირებულებით ან ნატურალური გამოსახულებით, პროდუქციის თვითღირებულება, დამატებითი კაპიტალური დაბანდების (სხვაობა სხვადასხვა ვარიანტის კაპიტალურ დაბანდებათა შორის) გამოსყიდვის ვადა და მისი შერუნებული სიდიდე - ეკონომიკური ეფექტიანობის კოეფიციენტი და სხვ.

იმ შემთხვევაში, როდესაც საწარმოო-ტექნიკური გადაწყვეტის ორიდან ერთ-ერთი ვარიანტი მეორესთან შედარებით ხასიათდება ეკონომიკური ეფექტიანობის უკეთესი მაჩვენებელით - ნაკლები

კაპიტალური დაბანდებითა და დაბალი თვითღირებულებით, მაშინ ამ ვარიანტის უპირატესობა დასაბუთებულია, კერძოდ:

თუ $K_1 \leq K_2$ და $C_1 \leq C_2$ - მაშინ უპირატესობა ენიჭება პირველ ვარიანტს;

თუ $K_1 \geq K_2$ და $C_1 \geq C_2$ - უპირატესობა ენიჭება მეორე ვარიანტს;

თუ $K_1 = K_2$ და $C_1 \leq C_2$ - უმჯობესია პირველი ვარიანტი;

თუ $K_1 = K_2$ და $C_1 \geq C_2$ - უპირატესობა ენიჭება მეორე ვარიანტს.

სადაც: K_1 და K_2 კაპიტალური დაბანდებებია პირველი და მეორე ვარიანტის მიხედვით, ხოლო C_1 და C_2 - შესაბამისად პროდუქციის თვითღირებულებაა.

ამ მაჩვენებლის გამოყენება შეიძლება, როგორც მთელი მოცულობით, ისე ხვედრითი სიდიდეების სახით. მთელი მოცულობით იგი იმ შემთხვევაში გამოიყენება თუ ორივე ვარიანტის მიხედვით დაწესებული შედეგი, ვთქვათ, წარმოების მოცულობის მატება ტოლია. პრაქტიკაში გვხვდება შემთხვევები, როდესაც ერთიმეორეს უდარებენ ვარიანტებს პროდუქციის განსხვავებული მოცულობით. ასეთ შემთხვევაში აუცილებელია ნაკლები კაპიტალურ დაბანდებათა მოცულობისა და მზა პროდუქციის დაბალი თვითღირებულების მქონე ვარიანტის მაჩვენებლების კორექტირება წარმოების შესაძარ მოცულობამდე. ეს აუცილებელია იმიტომ, რომ ზოგჯერ წარმოების მოცულობის გაზრდისას კაპიტალური დაბანდებები და პროდუქციის თვითღირებულება წარმოების ზრდის არაპროპორციულად იზრდება.

საკვებო-საპროექტო სამუშაოთა შესრულების პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევა, როდესაც $K_1 \leq K_2$ და $C_1 \geq C_2$ ე.ი. პროდუქციის დაბალი თვითღირებულება მიიღწევა ამა თუ იმ ღონისძიებების უფრო კაპიტალტევადი ვარიანტის რეალიზაციით. ეს კანონზომიერი პროცესია მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე. ასეთ პირობებში ორ შესაძარის ვარიანტს შორის უფრო ეფექტიანის ანუ ოპტიმალურის გამოვლენისა და დასაბუთების მიზნით საჭიროა გამოვიყენოთ დამატებითი კაპიტალური დაბანდებების გამოსყიდვის ვადის მაჩვენებელი (T) და მისი შებრუნებული გამოსახულება - ეკონომიკური ეფექტიანობის კოეფიციენტი (E_K), რომლებიც შესაბამისად გაიანგარიშება ფორმულებით:

$$T = \frac{K_1 - K_2}{C_2 - C_1}; \text{ ან } T = \frac{K_1 \cdot K_2}{\Pi_1 \cdot \Pi_2}; E_k = \frac{C_2 - C_1}{K_1 - K_2}; \text{ ან } E_k = \frac{\Pi_1 \cdot \Pi_2}{K_2 \cdot K_1}$$

ქართული ეროვნული ბანკი

სადაც: Π_1 და Π_2 მოგებაა იმავე ვარიანტების მიხედვით. დამატებით კაპიტალდაბანდებათა გამოსყიდვის ვადის მაჩვენებელი განსაზღვრავს დროის იმ მონაკვეთს (წელი, თვე), რომლის განმავლობაშიც მთლიანად ანაზღაურდება დამატებითი კაპიტალური დაბანდება პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებიდან მიღებული ეკონომიის ხარჯზე. შედარებითი ეკონომიკური ეფექტიანობის კოეფიციენტი კი გვიჩვენებს კაპიტალდაბანდებების ანაზღაურების პროცესის ინტენსივობას და გვიჩვენებს კაპიტალური დაბანდებების რა ნაწილი იქნება ანაზღაურებული ერთი წლის განმავლობაში პროდუქციის თვითღირებულების შემცირების ხარჯზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, აღნიშნული კოეფიციენტი გვიჩვენებს კაპიტალური დაბანდების ყოველ ერთეულზე მიღებულ ეფექტს, რომელიც მიიღწევა პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებით გამოწვეული ეკონომიის ან მოგების გადიდების შედეგად. დასახელებული მაჩვენებლების გაანგარიშებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ინვესტორთა დაინტერესებისა და კრედიტის მიღების საკითხის გადაწყვეტის დროს.

დამატებითი კაპიტალური დაბანდებების ეკონომიკური ეფექტიანობის დასაბუთების მიზნით გამოსყიდვის ვადისა და ეფექტიანობის კოეფიციენტის გაანგარიშებითი სიდიდეები უნდა შევუდაროთ შესაბამის ნორმატიულ სიდიდეებს - T_H და E_H . იმ შემთხვევაში, როდესაც $T \leq T_H$, ხოლო $E \geq E_H$, უფრო ეფექტიანად ჩაითვლება კაპიტალტევადი ვარიანტი, რომელიც საჭიროებს დამატებით კაპიტალურ დაბანდებას.

კაპიტალური დაბანდებების შედარებითი ეკონომიკური ეფექტიანობის ნორმატიული კოეფიციენტი მთლიანად სახალხო მეურნეობის მასშტაბით დაწესებული იყო არანაკლები 0,12-ის დონეზე, ხოლო გამოსყიდვის ვადა არა უმეტეს 8,3 წლის. (ახალი ტექნიკის დანერგვის შემთხვევაში - შესაბამისად 0,15 და 6,7 წელი). ამასთან ცალკეული დარგების სპეციფიკის გათვალისწინებით დაშვებულია გადახრა ამ ნორმატიული სიდიდის მინიმალური მნიშვნელობისა 0,08-მდე, ხოლო მაქსიმალურისა - 0,25-მდე.

ეფექტიანობის ეს ნორმატივები, როგორც ზემოთ აღინიშნა უკვე მოძველებულია და საჭიროებს გადასინჯვას.

ოპტიმალური ვარიანტის შერჩევის ზემოთ განხილული მეთოდით დიდი რაოდენობის სავარაუდო ვარიანტების შედარება რთული და შრომატევადია. ამიტომ რამოდენიმე (ორი-სამეტი) ვარიანტის შედარების და მათ შორის საუკეთესო ვარიანტის შერჩევისათვის გამოიყენება დაყვანილ დანახარჯთა მაჩვენებელი. დაყვანილი დანახარჯები ყოველი ვარიანტის მიხედვით წარმოადგენს მიმდინარე დანახარჯების (თვითღირებულების) და კაპიტალური დაბანდებების (ერთდროული დანახარჯების) ჯამს, რომელიც დაყვანილია ერთგვაროვან (წლიურ) სიდიდეზე ეფექტიანობის ნორმატიული კოეფიციენტის მეშვეობით. წლიურ სიდიდეზე დაყვანილი კაპიტალური დაბანდება შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც ნორმატიული მოცემა, რომლის ხარჯზე გვემაზომიერად უნდა ანაზღაურდეს გაწეული ერთდროული დანახარჯები. ასეთი დაყვანის გარეშე ამ დანახარჯების შეჯამება არ შეიძლება, რადგან იხინი თავიანთი ეკონომიკური შინაარსით განსხვავებული განზომილებისა არიან. ამიტომ კაპიტალური დაბანდებების მოცულობა ეკონომიკური ეფექტიანობის კოეფიციენტის მეშვეობით დაიყვანება თვითღირებულების წლიურ ოდენობაზე და ამ გზით გაიანგარიშება დაყვანილი დანახარჯები, ფორმულით:

$$C_i + E_{\text{H}} K_i = \min.$$

თუ ეკონომიკური ეფექტიანობის ნორმატიული კოეფიციენტი მოცემული გადაწყვეტილების მიხედვით არ არის დადგენილი, ფორმულა იღებს ასეთ სახეს:

$$K_i + T_0 C_i = \min,$$

სადაც: K_i - კაპიტალური დაბანდებებია ნებისმიერი ვარიანტის მიხედვით;

C_i - შესაბამისად პროდუქციის თვითღირებულება;

E_{H} - ეკონომიკური ეფექტიანობის ნორმატიული კოეფიციენტი;

T_0 - კაპიტალდაბანდებათა გამოსყიდვის ნორმატიული ვადა. დაყვანილი დანახარჯების ფორმულა ვარიანტთა სიმრავლის მიხედვით ასე ჩამოყალიბდება:

$$\left. \begin{array}{l} C_1 + E_H K_1 \\ C_2 + E_H K_2 \\ - - - - \\ - - - - \\ C_n + E_H K_n \end{array} \right\} \text{MIN}; \text{ ან}$$

$$\left. \begin{array}{l} K_1 + T_O C_1 \\ K_2 + T_O C_2 \\ - - - - \\ - - - - \\ K_n + T_O C_n \end{array} \right\} \text{MIN}$$

ეკონომიკური ეფექტიანობის გაანგარიშების დროს დაყვანილ დანახარჯებს ზოგჯერ განსაზღვრავენ არა ერთი წლისათვის, არამედ - გამოსყიდვის ვადის მთელი ნორმატიული პერიოდისათვის.

რამდენიმე ვარიანტს შორის ეკონომიკურად მიზანშეწონილი (ოპტიმალური) იქნება ის, რომლის მიხედვით ერთობლივი დაყვანილი დანახარჯების ჯამი მინიმალურია.

დაყვანილ დანახარჯთა ფორმულის გამოყენებით შერჩეული ოპტიმალური ვარიანტის უკეთ დასაბუთების მიზნით საჭიროა აგრეთვე გავიანგარიშოთ მისი რეალიზაციის შედეგად მოსალოდნელი (ფაქტობრივი) წლიური ეკონომიკური ეფექტი, შემდეგი ფორმულის გამოყენებით:

$$\mathfrak{E} = [(C_1 + E_H K_1) - (C_2 + E_H K_2)] Q;$$

სადაც: C_1 და C_2 არის პროდუქციის ერთეულის თვითღირებულება ვარიანტების მიხედვით;

K_1 და K_2 - ხვედრითი კაპიტალური დაბანდება ვარიანტების მიხედვით;

Q - პროდუქციის წარმოების წლიური მოცულობა არჩეული (ოპტიმალური) ვარიანტის მიხედვით, ნატურალურ სიდიდეებში.

კაპიტალური დაბანდებების ეკონომიკური ეფექტიანობის გაანგარიშებისას აუცილებელია დავიცვათ ვარიანტების მიხედვით დანახარჯებისა და ეფექტის შესადარისობა ეკონომიკის დარგებისა და საწარმოთა ჯგუფების, დანახარჯებისა და ეფექტის მიღების დროის, დანახარჯებისა და ეფექტის გამომსახველი ფასების, პროდუქციის წარმოების მოცულობისა და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით. ამასთან დაკავშირებით მიზანშეწონილია დაყვანილი დანახარჯები განისაზღვროს პროდუქციის ერთეულზე და არა პროდუქციის მთელ მოცულობაზე გაანგარიშებით.

კაპიტალური დაბანდების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის დროს საჭიროა არა მარტო შესადარებელი ვარიანტების ეკონომიურობის, არამედ მათი რეალიზაციის დროს გათვალისწინება. დროის ფაქტორის ეკონომიკური ეფექტიანობის კაპიტალური დაბანდების და საერთოდ წარმოების ეფექტიანობის გაანგარიშების ერთ-ერთი ელემენტი. ახალი საწარმოების მშენებლობას და მოქმედი საწარმოების რეკონსტრუქცია-გაფართოებას, როგორც ცნობილია, დიდი დრო სჭირდება (3-5 წელი, თუ მეტი არა) და ამ დროის მანძილზე კაპიტალური დაბანდება, რომელიც იმყოფება დაუმთავრებელ მშენებლობაში უკუგებას არ იძლევა, როგორც იტყვიან, გაყინულია. ამ დროის ხანგრძლივობის შემცირება კაპიტალური დაბანდებისა და საერთოდ წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პირობაა. იგი უზრუნველყოფს ობიექტის (დონისძიების) ვადაზე ადრე ამოქმედების (დანერგვის) შედეგად მისი ფუნქციონირების პერიოდის გადიდების საფუძველზე გამოშვებული პროდუქციის (საქონლის, მომსახურების, სამუშაოს) რაოდენობისა და, შესაბამისად, მოგების გაზრდას.

ეკონომიკური ეფექტი, რომელსაც ვიღებთ ძირითადი საწარმოო კაპიტალის და საწარმოო სიმძლავრეების ამოქმედების დაჩქარების შედეგად, გამოითვლება ფორმულით:

$$\Theta_{\text{წოდ}} = E_{HK}(T_H - T_{\text{ფაკ}}),$$

სადაც: $\Theta_{\text{წოდ}}$ - ეკონომიკური ეფექტია, რომელიც მიიღება ობიექტის ამოქმედების დაჩქარების, ე.ი. სამოქმედოდ ვადამდე გადაცემის ხარჯზე;

K - ვადამდე ამოქმედებული ძირითადი საწარმოო სიმძლავრეების ღირებულება;

T_H და $T_{\text{ფაკ}}$ - მშენებლობის ნორმატიული და ფაქტობრივი ვადები.

დროის ფაქტორი გაითვალისწინება ისეთ შემთხვევაშიც, როდესაც შესადარებელი ვარიანტების მიხედვით განსხვავებულია ობიექტის მშენებლობის ვადები, კაპიტალური დაბანდების განაწილება მშენებლობის პერიოდში, ობიექტების ამოქმედების რიგითობა, მიმდინარე დანახარჯების ცვლილება დროში და სხვ.

ასეთი ვარიანტების შედარების მიზნით საჭიროა ამ ვარიანტების მიხედვით სხვადასხვა დროს ათვისებული კაპიტალური დაბანდების დაყვანა ერთ საანგარიშო წლის (ობიექტის ამორტიზაციის) მომენტამდე. ამისათვის გამოიყენება დაყვანის კოეფიციენტი, რომელიც ითვალისწინებს კაპიტალური დაბანდების ეფექტიანობას შესაბამისი პერიოდისათვის. იგი განისაზღვრება რთული პროცენტების ფორმულის მიხედვით:

$$K_{np} = (1 + E_H)^t,$$

სადაც: K_{np} - არის დაყვანის კოეფიციენტი;

t - დაყვანის პერიოდი, წლებით (წელთა რიცხვი, რომელიც მოცემულ დანახარჯებს და შედეგებს ამორებს საანგარიშო ე.ი. ობიექტის ექსპლუატაციის დაწყების პერიოდს);

E_H - სხვადასხვა დროის დანახარჯების დაყვანის ნორმატივი, რომელიც დაწესებულია ეკონომიკის ყველა დარგისათვის ძირითადი კვარტლის ამორტიზაციის საშუალო ნორმის დონეზე და უდრის 0,08-ს, ხოლო ახალი ტექნიკის დანერგვის შემთხვევაში - 0,1-ს.

იგივე შეიძლება გავიანგარიშოთ მარტივი პროცენტების ფორმულის მიხედვითაც:

$$K_{np} = 1 + E_H T,$$

სადაც: E_H არის ეფექტიანობის ნორმატიული კოეფიციენტი;

T - დროის პერიოდი წლებში.

როდესაც ვარიანტები განსხვავდება მშენებლობის ვადების ან კაპიტალურ დაბანდებთან წლებად განაწილების მიხედვით, დროის ფაქტორის თვალსაზრისით, კაპიტალური დაბანდების ოდენობა გამოითვლება ფორმულით:

$$K = \sum_{t=1}^n K_t (1 + E_H)^{T-t},$$

სადაც: K არის ობიექტის მიხედვით კაპიტალური დაბანდების ჯამი მშენებლობის მთელი პერიოდისათვის დროის ფაქტორის გათვალისწინებით, რომელიც დაყვანილია ობიექტის ექსპლუატაციის დაწყების მომენტამდე;

T - ობიექტის მშენებლობის ვადა მთლიანად;

t - მშენებლობის 1, 2, . . . n წელი;

K_t - კაპიტალური დაბანდება მშენებლობის t-ე წელს.

ზემოთ განხილული მეთოდებით განისაზღვრება კაპიტალური დაბანდებების, ახალი ტექნიკის დანერგვის, წარმოებისა და პროდუქტის ორგანიზაციის სრულყოფის სხვა ღონისძიებათა ეკონომიკური ეფექტიანობა. მაგრამ აღნიშნული ღონისძიებების დანერგვით მიღებული (მისაღები) სრული საბოლოო შედეგების შესაფასებლად მხოლოდ ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრა საკმარისი არ არის. ამისთვის ეკონომიკურთან ერთად აუცილებელია სოციალური და ეკოლოგიური ეფექტის განსაზღვრა. ეს თავიდან აგვაცილებს კაპიტალურ დაბანდებებს ისეთი ღონისძიებებისთვის, რომლებიც აუარესებს ქვეყნისა და მოცემული შრომითი კოლექტივების სოციალურ პირობებს, ეკოლოგიურ გარემოს. ამასთან იძლევა შესაძლებლობას, ყოველმხრივ შეფასდეს სახსრებისა და ღონისძიებათა დანერგვის ეკონომიკური ეფექტიანობა.

4. წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების გზები

საზოგადოებრივი წარმოების, მისი დარგების, ფირმების (საწარმოების) ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი - უახლესი ტექნიკის, ახალი სახეობის ნედლეულის, მასალებისა და ენერჯის შექმნა-გამოყენება, პროგრესულ ტექნოლოგიაზე გადასვლა. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი საზოგადოებრივი წარმოების ტექნიკური განვითარების უფრო მაღალ დონეს განაპირობებს. იგი იწვევს საზოგადოებრივი წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის თვისებრივ ცვლილებებს. ზრდის წარმოებისა და მომსახურების მასშტაბებს, მის ეკონომიკურ და სოციალურ ეფექტიანობას. ამიტომ მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევები უნდა ინერგებოდეს ყველგან - წარმოებაში, მართვაში და ა.შ. მეცნიერება უკვე გახდა უშუალო საწარმოო ძალა.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის თანამედროვე ეტაპზე განუზრელად იზრდება წარმოების მუშაკის ტექნიკური შეიარაღება. ამასთან დაკავშირებით ადამიანი სულ უფრო სცილდება ხელ-ლეულის მზა პროდუქტად გადამუშავების ტექნოლოგიური პროცესის და ასრულებს ამ პროცესის რეგულირების, სტრუქტურის დახვეწის, საერთოდ, წარმართველის ფუნქციას. მიუხედავად ამისა, ადამიანის, როგორც თანამედროვე ტექნიკის (რობოტოკომპლექსები, ინფორმაციების დამამუშავებელი ცენტრები, მოქნილი საწარმოო სისტემები და ა.შ.) შემქმნელის და მისი გამართული მუშაობისა და წარმოების მაღალი საბოლოო შედეგების უზრუნველყოფის როლი არათუ მცირდება, არამედ, პირიქით, იზრდება კიდევ. სპეციალისტთა გაანგარიშებით, შრომის ნაყოფიერების შემდგომი ზრდის 40% განპირობებული იქნება ტექნიკის სრულყოფით, ხოლო 60% - ადამიანის ფაქტორის აქტივიზაციით. ბოლო წლებში მიღებულია ახალი ტექნიკის დანერგვის შედეგად შრომის ნაყოფიერების ზრდის 60-70%.

ადამიანის ფაქტორის როლის ზრდის კვალობაზე ძლიერდება წარმოების ჰუმანიზაციის პროცესი, რომელიც გულისხმობს შრომის პირობების თანდათანობით გაუმჯობესებას, მომუშავეთა ჯამრთელობის განმტკიცებას, ჯანსაღი სოციალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატის შექმნას შრომით კოლექტივებში, ყოველივე იმას, რაც ხელს უწყობს ადამიანის უნარის სრულად გამოვლენას და უზრუნველყოფს მაღალნაყოფიერ შრომას. ეს არის სამეურნეო ეფექტიანობის სოციალური ასპექტი, სოციალური ეფექტიანობა, რომელიც, ცხადია, უმყარება ეკონომიკურ ეფექტიანობას, მაგრამ მისგან განსხვავებული და უფრო მნიშვნელოვანი ფენომენია. თანდათანობით სწორედ ის უნდა დაედოს საფუძვლად მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევების დანერგვას, რაც გააძლიერებს საკუთრივ ეკონომიკის განვითარების სოციალურ მიმართულებას.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი - ახალი ეკონომიური და მაღალ მწარმოებლური ტექნიკის დანერგვა, პროგრესული, ნაკლებოპერაციანი, მცირენარჩენიანი და უნარჩენო ტექნოლოგიის გამოყენება მატერიალური რესურსების მომჭირნეობის, მათი რაციონალური გამოყენებისა და ამ გზით წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების უმნიშვნელოვანესი პირობაა. მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევების წარმოებაში დანერგვა უზრუნ-

ველეფს ნედლეულის, მასალების, სათბობისა და ენერჯიის ხვედრითი ხარჯვის შემცირებას პროდუქციის ერთეულზე ნედლეულის უფრო კომპლექსურ დამუშავებას, ნარჩენების უტილიზაციას და მეორეული ნედლეულის რესურსების სრულყოფილ გამოყენებას, ძვირად ღირებული და დეფიციტური მასალებს შუქსა და ნაკლებად დეფიციტური მასალებით და ეკონომიკის განვითარების დაჩქარებას მინიმალური დანახარჯებით.

თანამედროვე პირობებში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი სწორედ ამ გზით უნდა წარიმართოს, რათა რადიკალურად გაუმჯობესდეს ბუნებრივი რესურსების, ნედლეულის, მასალების, სათბობისა და ენერჯიის გამოყენება ყველა სტადიაში - ნედლეულის მოპოვებით და კომპლექსური დამუშავებით დაწვებული, საბოლოო პროდუქციის გამოშვება-გამოყენებით დამთავრებული.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი პროდუქციის (საქონლის, მომსახურების) ხარისხის გაუმჯობესების, იხეთი პროდუქციის დამზადების აუცილებელი პირობაა, რომელიც კონკურენტუნარიანი იქნება როგორც საშინაო, ისე საგარეო ბაზარზე. მხოლოდ ასეთი პროდუქციის მინიმალური დანახარჯებით დამამზადებელ საწარმოს შეუძლია წარმატებას მიაღწიოს და მიიღოს ნორმალური ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი მოგება.

ამგვარად, წარმოების ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის ზრდა შეიძლება მიღწეულ იქნეს უმთავრესად ახალი ტექნიკისა და პროგრესული ტექნოლოგიის საფუძველზე, რომელთა გამოყენება საბაზრო ეკონომიკის პირობებში შეუძლებელია მნიშვნელოვანი საკრედიტო რესურსების მოზიდვის გარეშე. ამასთან ამ რესურსების დაფარვისა და მათზე პროცენტის გადახდისათვის საჭიროა საწარმოების განკარგულებაში დარჩეს არა მარტო ნორმალური (საშუალო დარგობრივი) მოგება, არამედ ზემოგების ნაწილიც. მოგებიდან დასაშვებზე მეტის ამოღება სახელმწიფო ბიუჯეტის მიერ შეაფერხებს საწარმოების ტექნიკურ განახლებას და, შესაბამისად, მათი ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდას. ამიტომ უნდა დაწესდეს შეღავათი მოგების იმ ნაწილის დაბეგვრაზეც, რომელიც გამოიყენება საწარმოების რეკონსტრუქციასა და ტექნიკურ გადაიარაღებაზე. მეტიც, მიზანშეწონილი იქნება, თუ მოგების ეს ნაწილი განსაზღვრული ვადის განმავლობაში საერთოდ არ დაიბეგრება.

ეკონომიკის ღრმა კრიზისიდან გამოყვანის, მისი აღმშენებლობისა და ეფექტიანობის ზრდის ძირითადი საშუალება საბაზრო ურთიერთობათა დამკვიდრება, რომლის მიზანია არა "ფულის კეთება" ყოველი ღონისძიებით, მათ შორის უპირატესად "კეთება", არამედ საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერების მართლმსაზღვრევი ამაღლება და ამის ბაზაზე, როგორც სამომხმარებლო, ისე წარმოების საშუალებების ბაზრის საქონლით გაჯერება და მოსახლეობის ცხოვრების ღონის ამაღლება. ღრმა ეკონომიკური კრიზისიდან გამოსვლა შეიძლება მხოლოდ სამართლიანი, ცივილიზებული საბაზრო ურთიერთობების დამკვიდრებით და ამდენად, მას, როგორც იტყვიან, ალტერნატივა არა აქვს.

საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის აუცილებელი წინაპირობაა საკუთრების განსახელმწიფოებრივება და ამ გზით სახელმწიფო საწარმოების გვერდით კოლექტიური და კერძო საწარმოების ფორმირება, მათი სრული თანასწორუფლებიანობის პირობებში. ამის გარეშე შეუძლებელია კოლექტიური და კერძო საკუთრების ბაზაზე აღმოცენებულმა საწარმოებმა კონკურენცია გაუწიონ სახელმწიფო საწარმოებს. ეკონომიკური კონკურენცია, რომელიც საბაზრო ურთიერთობათა აუცილებელი ელემენტია, წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების დიდმნიშვნელოვანი ფაქტორია. იგი სხვა არაფერია, თუ არა, რომ ერთმა საწარმომ მეორეს, საერთოდ კონკურენტებს, ბაზარზე წაართვას ინიციატივა ან მაღალი ხარისხის პროდუქციის წარმოებით ან დაბალი ფასების დაწესებით. ასეთი ხარისხისა და ფასების პროდუქციის დამზადება მხოლოდ მაღალეფექტიან საწარმოებს შეუძლიათ.

საკუთრების განსახელმწიფოებრივებისა და პრივატიზაციის გზით დაძლეული იქნება მწარმოებელთა ჩამოცილება წარმოების საშუალებებისაგან. ისინი გახდებიან ამ საშუალებათა ნამდვილი მესაკუთრები. ეს გახდება წარმოების მუშაკების რეალური ეკონომიკური თავისუფლების, მათი მაღალნაყოფიერი შრომისა და, საერთოდ, წარმოების მაღალი ეკონომიკური ეფექტიანობის სტიმულის ეკონომიკური საფუძველი.

ამავე დროს ეს ღონისძიება ვერ უზრუნველყოფს საბაზრო ეკონომიკაზე რეალურად გადასვლას, ვერ მოგვცემს ხეროზულ ეფექტს, თუ მასთან ერთად არ განხორციელდა წარმოების

დემონოპოლიზაცია. სახელმწიფო საწარმოების მონოპოლიზური მდგომარეობა, რითაც ხასიათდებოდა ჩვენი ეკონომიკა, ხელს უშლის საბაზრო ურთიერთობათა ფორმირებას. მონოპოლისტურ საწარმოებს, რომლებიც ამზადებენ ამა თუ იმ საქონელს, უმეტეს ნაწილს ან მთლიანად ამ საქონელს, ფაქტობრივად მათ კვავთ კონკურენტები და ამიტომ თავიანთ პირობებს უკარნახებენ მომხმარებლებს. მათ ასეთი მდგომარეობის გამო შესაძლებლობა აქვთ დაუხაბუთებლად გაზარდონ ფასები და მაღალი ფასებით გაყიდონ შედარებით დაბალი ხარისხის, არაიშვიათად მორალურად მოძველებული პროდუქცია, მიიღონ დაუმსახურებელი მოგება, რასაც საბოლოო ანგარიშში, მიყვავართ ფულის გაუფასურებამდე და ფულად-საფინანსო სისტემის მოშლამდე. ასეთი საწარმოები, რაც მთავარია, არ არიან დაინტერესებულნი წარმოებაში დანერგონ მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევები, რადგან უამისოდაც ადვილად ახორციელებენ თავიანთ ეკონომიკურ ინტერესებს მათზე დამოკიდებული მომხმარებლების ხარჯზე.

სულ სხვა მდგომარეობაა განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, სადაც მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევების უკეთ გამოყენების გზით მწვავე კონკურენციულ ბრძოლაში გამარჯვებული საწარმოები ხდებიან მონოპოლისტურნი. მაგრამ ასეთ პირობებში მონოპოლისტი საწარმოების მოქმედებას ბაზარზე არეგულირებს სახელმწიფო ანტიმონოპოლიური კანონებით და ამ გზით იქმნება ისეთი გარემო, როდესაც მონოპოლისტი საწარმოებს წარმატებით უწევს კონკურენციას მრავალრიცხოვანი საშუალო და მცირე სიდიდის საწარმოები. ასეთი კანონები საქართველოშიც რეალურად უნდა იყოს გამოყენებული ახალ ეკონომიკურ ურთიერთობათა ფორმირების პროცესში.

ამგვარად, საკუთრების განსახელმწიფოებრივებასთან ერთად, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის აუცილებელი წინაპირობაა მისი დემონოპოლიზაცია - მსხვილი, საშუალო და წვრილი საწარმოების თანასწორუფლებიანი ოპტიმალური თანამოქმედება, მათ შორის თავისუფალ სამეურნეო კავშირურთიერთობათა განვითარება კონკურენციის პირობებში. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გაფართოვდეს წვრილი საწარმოების ქსელი, რადგან ეს ხელს შეუწყობს, ჯერ ერთი, ნორმალურ კონკურენციულ, საბაზრო ურთიერთობათა ჩამოყალიბებას და, მეორეც, ფართო

მომხარების საქონლის წარმოების, ვაჭრობისა და ა.შ. განვითარებას. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ასეთი საწარმოების ქსელის გაფართოება ახალი სამუშაო ადგილების შექმნისა და მათში უმუშევართა დასაქმების თვალსაზრისითაც, უმუშევრების უმცირესობა რიცხვის ზრდაც გარდაუვალია საბაზრო ეკონომიკის გადასვლისას.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საკუთრების სხვადასხვა ფორმისა და განსხვავებული სიდიდის საწარმოთა თანაფარდობა სამეურნეო აქტიუზაციის აუცილებელი პირობაა. ამასთან მისი გაძლიერებისათვის, რაც წარმოების ეფექტიანობის ამაღლების აუცილებელი პირობაცაა, საჭიროა მეწარმეებს მიეცეთ საკუთრების სხვადასხვა ფორმის, სიდიდის თუ ტიპის საწარმოების თავისუფალი შერჩევისა და მათი საქმიანობის წარმართვის უფლება, ცხადია, ბაზრის მოთხოვნების გათვალისწინებით.

მეწარმე ანუ ბიზნესმენი არის ადამიანი, რომელიც ამა თუ იმ ხელსაყრელი წამოწყებების (საქმიანობის) ორგანიზატორია და აქვს სათანადო სახსრები (საკუთარი, ნახესხი). მეწარმე შეიძლება იყოს წვრილი მესაკუთრე, აქციონერული საზოგადოების მმართველი, კოოპერატორი, არენდატორი, სახელმწიფო საწარმოს მენეჯერი (დაქირავებული მმართველი) და ა.შ. ყველა ტიპის მეწარმისათვის დამახასიათებელი თვისება უნდა იყოს მაღალი სამეურნეო ინიციატივიანობა, გერგილიანობა, მაღალი პასუხისმგებლობა, იმ გზებისა და საშუალებების დაფინანსებითი ძიება და განხორციელება, რომლებიც უზრუნველყოფს საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის მაღალ შედეგიანობას რაც შეიძლება მცირე დანახარჯებით. მეწარმე (მენეჯერი) უშუალოდ თვითონ ხელმძღვანელობს საწარმოს მთელ შიდა და გარე საქმიანობას, თანამშრომლებთან მოთათბირების საფუძველზე განსაზღვრავს მოქმედების ტაქტიკას კონკურენციის პირობებში გაკოტრების რისკის გათვალისწინებით, სახავს მოქმედების მიზანს და იბრძვის ამ მიზნის მისაღწევად ტექნოლოგიური და ორგანიზაციული სიახლეების გამოყენების გზით, ცდილობს პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებით, მისი ასორტიმენტის განახლება-გაფართოებით და მყიდველთათვის ხელსაყრელი ფასების დაწესებით ხელთ იგდოს ინიციატივა ბაზარზე და მიიღოს მოგება არანაკლებ იმ ოდენობისა,

რაც აუცილებელია წარმოების ნორმალური და ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის.

წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ორგანიზაციული საკითხები. ერთ-ერთი უდიდესი და დროულ გადაწყვეტას. ამ სფეროში წამოჭრილმა პრობლემების წარმატებით გადაჭრა დამოკიდებულია სამრეწველო წარმოების მართვის ორგანიზაციის დონეზე, მენეჯმენტისა და მაღალკვალიფიციური მენეჯერების ფუნქციების გაფართოებაზე, მათი როლის გაზრდასა და პასუხისმგებლობის ამაღლებაზე, მარკეტინგული სამსახურის გამართულ და მიზანსწრაფულ ფუნქციონირებაზე, საფინანსო, სააღრიცხვო-ანალიზური სამსახურების კვალიფიციურ დონეზე, მმართველობითი გუნდის სწორად შერჩევა-ფორმირებასა და მთლიანად შრომითი კოლექტივის დაკომპლექტების დონეზე, მათ უნარზე ეფექტიანად გადაწყვიტონ უახლოესი პერიოდის და შორეული პერსპექტივისათვის დასახული მიზნები. იმაზეც კი, რამდენად მართებულია და კოლექტივისათვის გასაკებადაა ფორმულირებული ეს მიზნები. წარმოების მაღალი ეკონომიკური ეფექტიანობა დიდადაა დამოკიდებული წარმოების შეთანხმებულ ფუნქციონირებაზე. ამიტომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს წარმოების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროგნოზს და დაგეგმვის სრულყოფას, მეცნიერულად დასაბუთებული საგეგმო დავალებების შემუშავებასა და მათი შესრულების უზრუნველყოფას.

წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ამაღლებაზე დადებითად მოქმედებს წარმოების საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ფორმების - წარმოების სპეციალიზაციისა და კოოპერირების, საწარმოს (ფირმის) საწარმოო სიმძლავრეებისა და წარმოების მასშტაბების გაფართოების ამოცანათა ოპტიმალური გადაწყვეტა, წარმოების კომბინირების ეკონომიკური თვალსაზრისით უკეთესი ვარიანტის შერჩევა. მეწარმემ მეტი ყურადღება უნდა დაუთმოს საწარმოს გადაადგილების საკითხის ოპტიმალურად გადაწყვეტას, ვინაიდან გადაადგილების რაიონისა და პუნქტის შერჩევა გავლენას ახდენს როგორც დანახარჯების საერთო დონეზე, განსაკუთრებით ტრანსპორტირების ხარჯებზე, ისე პროდუქციის რეალიზაციის ტემპებზე. ამიტომ წარმოების საზოგადოებრივი ორგანი-

ზაციის ფორმების სრულყოფა საწარმოს (ფირმის) შიდა ცხოვრებითი გუნდის ყოველდღიური საზრუნავი უნდა იყოს.

წარმოების, მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ამაღლების დიდი შესაძლებლობები წარმოიქმნება წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის პროგრესული ფორმების და შესრულების შემუშავებისა და დანერგვის შედეგად. განსაკუთრებით დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს როგორც საკუთარი, ისე სხვა ქვეყნების საწარმოთა გამოცდილების შესწავლას, განზოგადებასა და გამოყენებას აუცილებელი კონკრეტული პირობების, ქვეყნის კულტურული განვითარების დონისა და ისტორიულად ჩამოყალიბებული ტრადიციების გათვალისწინებით.

წარმოების ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის დონის ამაღლებისათვის აუცილებელია წარმოების თითოეული მუშაკისა და მთელი კოლექტივის მატერიალური და მორალური სტიმულირებისა და პასუხისმგებლობის გაძლიერება. ეს არ შეიძლება მხოლოდ ღობუნგად დარჩეს. საჭიროა შემუშავდეს და ამოქმედდეს შესაბამისი სამეურნეო მექანიზმი, რომელიც მოიცავს სტიმულირებისა და პასუხისმგებლობის ეფექტიან ფორმებსა და მეთოდებს გარკვეული სისტემის სახით. მხოლოდ ასეთ პირობებში შეიძლება კოლექტივის ყველა წევრს, ნებისმიერი საწარმოო ფუნქციის შემსრულებელს გაუჩნდეს სურვილი, მიაღწიოს უმაღლეს საწარმოო-სამეურნეო შედეგებს და მაქსიმალურად იშრომოს მისი შესრულებისათვის.

ჩვენ უკვე ვიცნობთ ვისაუბრეთ საკუთრივ საწარმოებში და მთლიანად ქვეყანაში წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების შესაძლებლობათა შესახებ. მთუხედავად იმისა, რომ ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ყოველ ახალ ეტაპზე წარმოიშობა ახალი, დამატებითი შესაძლებლობები წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ასამაღლებლად, ეს მაინც არაა საკმარისი უმაღლესი შედეგების მისაღწევად, მით უმეტეს უკვე მიღწეულის შესანარჩუნებლად.

თანამედროვე ეპოქა, შრომის საერთაშორისო დანაწილების შესაბამისი გაღრმავება წარმოშობს წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ამაღლების დამატებით, სულ უფრო მზარდ შესაძლებლობებს. ამ მხრივ განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საგარეო-ეკონომიკური და სამეცნიერო-ტექნიკური ურთიერთობების

გაფართოებას, მხარეთა შორის საინტერესო ინფორმაციებისა და გამოცდილების გაცვლას, ერთმანეთისთვის ახალი ტექნიკებისა და ტექნოლოგიების მიწოდებას, ერთობლივი საწარმოების შექმნას. ბევრი არის დამოკიდებული ქვეყნის საინვესტიციური პოტენციალს სრულყოფაზე, სხვა სახელმწიფოებიდან ინვესტირებას. მოწოდება უცხოური კრედიტების გამოყენებაზე, სათანადო ხელსაწყოები და ჩვენი ქვეყნისათვის მისაღები პირობების შემუშავებასა და შესაბამისი სამართლებრივი ბაზის შექმნაზე. დიდი მნიშვნელობა აქვს სხვა სახის ურთიერთობების (განათლების, კულტურის, ხელოვნებისა და სხვა დარგებში) გაფართოებასაც. საბოლოო ანგარიშით ასეთი ურთიერთობებიც დადებითად მოქმედებს ეკონომიკის განვითარებაზე, წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონეზე.

ამრიგად, წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდა თავისი შინაარსით უაღრესად კომპლექსური ხასიათის პრობლემაა. მას მრავალმხრივი მიდგომა, გააზრება და გადაწყვეტა სჭირდება. ამიტომ აუცილებელია ამ ამოცანის შესრულების შესაძლებლობებიც მთლიანობაში, კომპლექსურად განვიხილოთ და გადავწყვიტოთ. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში იმარჯვებს ის მეწარმე, კოლექტივი და ქვეყანა, რომელიც სწორედ ამგვარად აზროვნებს და წვეტს ამ მეტად მნიშვნელოვან პრობლემას.

საკითხები გასაამოკრებლად

1. წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის არსი, კრიტერიუმი, სახეობა.
2. საწარმოო რესურსები, მათი სახეობები და უკეთ გამოყენების მნიშვნელობა.
3. შიშდინარე და ერთდროული საწარმოო დანახარჯები და მათი ეფექტიანი გამოყენებისა და ანაზღაურების პირობები.
4. წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის მაჩვენებლები, მათი გაანგარიშება და გაუმჯობესების მნიშვნელობა.
5. კაპიტალური დაბანდებების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მეთოდები.

6. დანახარჯების კარიანტების დამუშავება და მათი ძირის ოპტიმალური კარიანტის შერჩევა.

7. სამრეწველო წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ამაღლების ეკონომიკური და სოციალური უზრუნველყოფა.

8. სამრეწველო წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ამაღლების ძირითადი გზები.

9. შეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების წარმოებაში დანერგვისა და წარმოების ინტენსიფიკაციის დონის ამაღლების გავლენა წარმოების ეკონომიკურ და სოციალურ ეფექტიანობაზე.

საპარჯიშო

1. გაიანგარიშეთ წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონე ალტერნატიული ციფრობრივი მონაცემების გამოყენებით.

2. გაიანგარიშეთ კაპიტალური დაბანდებების საერთო და შედარებითი, აგრეთვე წლიური ეკონომიკური ეფექტიანობა ალტერნატიული მონაცემების გამოყენებით და შეარჩიეთ ოპტიმალური კარიანტი. გათვლები შეასრულეთ კომპიუტერის გამოყენებით.

3. დიდად სასარგებლო იქნება, თუ აქტიური სწავლების საუნივერსიტეტო ლაბორატორია დაამუშავებს სპეციალურ პროგრამა-ამოცანას წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის შესახებ და ჩაატარებს შესაბამის შეცადინუობას.

შეცადინუობის ხანგრძლივობა აკადემიური ჯგუფისათვის - 4-6 საათი.

II განყოფილება

მრავალღობის მართვისა და დაგეგმვის მეცნიერული საფუძვლები

საქართველოს
ბიბლიოთეკა

IV თავი

მრავალღობის სამეურნეო ხელმძღვანელობის ორგანიზაციული საფუძვლები

1. სამეურნეო ხელმძღვანელობის არსი და პრინციპები

მატერიალური წარმოება, როგორც მატერიალურ-ნივთობრივი დოვლათის შექმნის პროცესი, ადამიანთა დასაქმების ერთ-ერთი ძირითადი სფეროა.

ეკონომიკის, მისი მთავარი დარგების მართვის სისტემის ფორმირების განსაზღვრულია ქვეყნის ეკონომიკური საფუძვლის ხასიათი, საკუთრებრივი ურთიერთობების თავისებურებები. ცვლილებები ეკონომიკურ სტრუქტურებში იწვევს შესაბამის ცვლილებებს ეკონომიკის მართვის მოქმედ სისტემაში, სამეურნეო ხელმძღვანელობის მეთოდებში. ამიტომ ეროვნული მეურნეობის ეკონომიკურ საფუძველში გარდაუვალი ცვლილებები განაპირობებს როგორც მთელი ეკონომიკის, ისე მისი მთავარი დარგების, მათ შორის, მრეწველობის სამეურნეო ხელმძღვანელობის ახლებურად აგების აუცილებლობას. ეს არ ნიშნავს მართვის მოქმედი სტრუქტურის მთლიანად დანგრევასა და მის ახლით შეცვლას. მართვის ძველი სტრუქტურები, მართვის მეთოდები და სხვა, განსაკუთრებით გარდამავალ ეტაპზე, გარკვეული ვადით იქნება შენარჩუნებული, თუმცა შეიცვლება მათი ფუნქციონირების შინაარსი. შესაბამისად შეიცვლება და ახლებურად გადაწყდება მართვის პრობლემისადმი მეცნიერული მიდგომაც.

მრეწველობის სამეურნეო ხელმძღვანელობის ამოცანაა მომხმარებელთა მოთხოვნის დაკმაყოფილების უზრუნველყოფა წინასწარ განსაზღვრული რაოდენობისა და სახეობების პროდუქციის წარმოებით მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსების მაღალეფექტიანი გამოყენების შედეგად. ამიტომ სამეურნეო ხელმ-

ძღვანელობა ორიენტირებული უნდა იყოს და ზრუნავდეს კიდევ მაღალი საბოლოო შედეგების მისაღწევად. ამისათვის აუცილებელია შესაბამისი საწარმოო ერთეულების მიხედვით შემუშავდეს მეცნიერულად დასაბუთებული ღონისძიებები, რითაც მმართველობით ორგანოებსა და შრომით კოლექტივებს შეეძინებათ უზრუნველყოფილი პირობები მაღალნაყოფიერი შრომისათვის.

სამეურნეო ხელმძღვანელობა რთული სისტემაა. იგი მოიცავს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროგნოზს, დაგეგმვასა და მართვას. მართვა, თავის მხრივ, რთული ქვესისტემაა. იგი მოიცავს მართვის მეთოდებს, მმართველობის ორგანიზაციულ ფორმებსა და შესაბამის მმართველობით ორგანოებს, სტიმულირებისა და ანალიზურ-საკონტროლო ფუნქციების შესრულებასთან დაკავშირებული ორგანიზაციული საკითხების გადაწყვეტას.

მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო 100 წლის განმავლობაში მართვის სფეროში მნიშვნელოვანი პროგრესი მოხდა მენეჯმენტის სამსახურის ჩამოყალიბების ჩათვლით, უცვლელი დარჩა მისი საყოველთაოდ აღიარებული ამოცანა: განუვითაროს ადამიანებს ერთობლივი საქმიანობის უნარი, ხაერთო მიზნებისა და ფაქტობრივების დადგენის მეშვეობით შექმნას შესაბამისი სტრუქტურები მათი ძალისხმევების კოორდინაციის უზრუნველსაყოფად. მართვის თითოეულმა ფუნქციამ არსებითი ცვლილებები განიცადა, რაც იმით აიხსნება, რომ ამ დარგის ხელმძღვანელებს, ადრეული პერიოდისაგან განსხვავებით, საქმე აქვთ უმაღლესი კვალიფიკაციის მუშაკებთან.

მართვა ადამიანის ფუნქცია და მისთვის ბუნების მიერ ნაბოძები უნარია. იგი ადამიანური ყოფიერების აუცილებელი შემადგენელი ელემენტია. მართვის გარეშე წარმოუდგენელია ადამიანთა რაიმე ერთობლივი საქმიანობა.

მართვა, მმართველობითი შრომა, როგორც ადამიანთა გარკვეული ნაწილის დასაქმების სფერო, აღმოცენდა საზოგადოებრივი შრომის დანაწილებისა და კოოპერირების შედეგად და განვითარების ხანგრძლივი და რთული პროცესი განვლო, ვიდრე ჩამოყალიბდებოდა თანამედროვე სისტემის სახით.

მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურების ფორმირებისა და მმართველობასთან დაკავშირებული სხვა საკითხების გადაწყვეტის საფუძველია მართვის მეცნიერული პრინციპები. ეკონომიკისა და,

ცხადია, მისი ძირითადი დარგების, სავარმოების მართვის პრინციპების შინაარსი, მოთხოვნები სხვადასხვა ფაქტორის გაგუნით იცვლებოდა მათი სრულყოფის მიზნით. ზოგჯერ ეს უნდა იყოს ახალ პირობებში კარგადა მნიშვნელობას უზრუნველყოფა შეცვლილიყო. სამაგიეროდ სხვა პრინციპების როლი ძლიერდებოდა, რის გამოც საჭირო იყო მათი წინა რიგში წამოწვევა და ა.შ. ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის საფუძველი იყო ცვლილებები ეკონომიკურ სტრუქტურებში, წარმოების წინაშე ახალი ამოცანებისა და მიზნების დასახვისა და მათი გადაწყვეტის ახალი მიმართულებებისა და საშუალებების განსაზღვრის აუცილებლობა და ა.შ.

თანამედროვე პირობებში მრეწველობის მართვის ორგანიზაციას საფუძვლად უნდა დაედოს შემდეგი პრინციპები:

მართვის სისტემის, მეთოდებისა და ორგანიზაციული სტრუქტურის მაღალი მეცნიერული დონის უზრუნველყოფა ეკონომიკური გარემოს მართვისათვის დირექტიულ-ინდიკატორული მიდგომით. როგორც ცნობილია, ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესია. იგი ზემოქმედებს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ყველა მანკუნებელზე. იცვლება და მტკიცდება წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, ექმნება და ინერგება უახლესი ტექნიკა, მანქანათა სისტემები, ითვისებენ ახალ ტექნოლოგიებს, უახლოეს ტექნიკას. იცვლება და სრულყოფილი ხდება წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის ფორმები და მეთოდები, შრომის შინაარსი, იზრდება წარმოების მუშაკის კვალიფიციური მომზადების დონე და უმჯობესდება მომუშავეთა პროფესიული სტრუქტურა. აშშ-ის სტატისტიკის ბიუროს ცნობით ყველაზე მრავალრიცხოვან პროფესიად იქცა "მმართველები და სპეციალისტები." მათზე მოდის დასაქმებულთა 1/3-ზე მეტი. სამრეწველო მუშების ხვედრითი წონა აშშ-ში დასაქმებულთა შორის 1925 წლის 40%-დან 80-იანი წლებისათვის შემცირდა 18%-მდე, ხოლო ამ საუკუნის ბოლოსათვის შეიძლება იგი 10%-მდე შემცირდეს. ანალოგიური მდგომარეობაა სხვა მაღალგანვითარებულ ქვეყნებშიც. ასეთი ცვლილებები დადებითად ზემოქმედებს შრომისადმი დამოკიდებულების ხასიათზე, მაღალი განათ-

ლებსა და კვალიფიკაციის მომუშავეთა როლზე წარმოებსა და საზოგადოებაში. შესაბამისად იცვლება, უფრო მრავალფეროვანი ხდება და იზრდება კიდევ მომუშავეის სოციალურ-ეკონომიკური და მათი დაკმაყოფილების შესაძლებლობები. ურთიერთდახმავად საწარმოებში და მთლიანად საზოგადოებაშიც წარმოიქმნება არა-ორდინარული, მეტ-ნაკლებად ხანგრძლივმოქმედი ეკონომიკური სიტუაციები, რის გამოც აუცილებელი ხდება მოხალდონელი შედეგების უსწრაფესად შეფასება, საჭირო გადაწყვეტილებების მიღება და ა.შ. ყოველივე ეს გასათვალისწინებელია მართვის ახალი სისტემის შემუშავებისა და მოქმედი სისტემის სრულყოფის საკითხების გადაწყვეტისას. ამიტომ ობიექტურად აუცილებელია ზემოთ აღნიშნული და სხვა ცვლილებების შეფასება მასალების მეცნიერული ანალიზისა და დასაბუთებების (გათვლების), წინადადებების პრაქტიკულად შემოწმების, სხვების გამოცდილების გაოვალისწინების საფუძველზე.

მართვა ურთულესი პროცესია. მართვის თანამედროვე მეცნიერული სისტემის ჩამოყალიბებას მეცნიერ-ეკონომისტთა და პრაქტიკოს-სპეციალისტთა თაობების შრომა დასჭირდა. მისი აუცილებლობა წარმოშვა სამრეწველო რევოლუციამ (ინგლისში). იდეა, რომ მართვას შეუძლია მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანოს საწარმოების (ორგანიზაციების) განვითარებასა და წარმატებებში, ჩაისახა ამშ-ში. ეს პროცესი დაჩქარდა XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან. იქმნებოდა მართვის ახალი სკოლები.* ამა თუ იმ პრობლემის წინ წამოწვევითა და ახალი აღმოჩენებით მართვის დასახელებული სკოლები ამდიდრებდნენ და აწვითარებდნენ მეცნიერებას. სწორედ ამ საფუძველზე აღმოცენდა და გაფორმდა მართვა, როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერება. იგი იქცა მეცნიერული კვლევის სფეროდ, რითაც მომზადდა თეორიული საკუთვლები მართვის ორგანიზაციის პრაქტიკული საკითხების გადასა-

* მეცნიერული მართვის სკოლა: კლასიკური ანუ ადმინისტრაციული მართვის სკოლა; ფსიქოლოგიური და ადამიანთა ურთიერთობების (ფ.წ. რაოდენობრივი) სკოლა; მართვისადმი, როგორც პროცესისადმი სისტემატური და სიტუაციური მიდგომის სკოლა და ა.შ.

წვევად. დასახელებული სკოლების მცდელობამ ^{პრაქტიკულად} გამოეყენებინათ თეორიული სიახლეები, ნათელი ^{გახდა} რომ მართვის ორგანიზაციის პრაქტიკულ საკითხებზე გაცილები პასუხების უმეტესობა სწორი აღმოჩნდა მხოლოდ ^{ქვემოთხსენებულ} სიტუაციაში და ისიც მხოლოდ ნაწილობრივ. ^{მანამდე} მოების მართვის შესახებ ესა თუ ის გადაწყვეტილება, ერთი რომელიმე ხერხი სასურველი შედეგს იძლევა მხოლოდ კონკრეტულ დროსა და სიტუაციაში, მაგრამ სხვა შემთხვევებში ასე ეფექტიანი არ არის. ამიტომ აუცილებელია წარმოების მართვის მეთოდურ-ორგანიზაციული საკითხები გადაწყდეს კონკრეტული სიტუაციის თავისებურებათა გათვალისწინებით, სათანადო მეცნიერული განზოგადების საფუძველზე.

მართვის მეცნიერებამ და განვითარებულ ქვეყნებში ეკონომიკის მართვაში გამოყენებულმა ორგანიზაციულმა სისტემებმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა XX საუკუნეში, განსაკუთრებით 20-30-იანი წლებიდან. ამის საფუძველი გახდა დასავლეთის ცნობილი მეცნიერ-ეკონომისტების ჯ. კეინზის, მ. ფრიდმენის, პ.სამუელსონის, ვ. ნორდჰაუსის, პ. კეინეს, ჩ. მაკლიშანის, ფ. კოტლურის და სხვათა მეცნიერული გამოკვლევები, თეორიული განზოგადებები, პრაქტიკული წინადადებები;

მმართველობითი იდეების, სიახლეების, მართვის ფუნქციებისა და ორგანიზაციული სტრუქტურების კონკრეტული ქვეყნის კულტურულ და ისტორიულ ტრადიციებთან დაკავშირების აუცილებლობა მართვის ინდიკატორული მექანიზმებით.

დარგის მართვის ინდიკატორული მექანიზმის ამოცანაა წარმატების მომტანი რეკომენდაციების, ინდიკატორების გამოყენებით დარგის საწარმოებს (ფირმებს) შეუქმნას ნორმალური ფუნქციონირებისათვის საჭირო ისეთი ეკონომიკური გარემო, რომელიც სათანადო ინდიკატორული მიმანიშნებლების მეშვეობით უზრუნველყოფს მართვის ეფექტიან გადაწყვეტილებათა თავისუფალ მიღება-განხორციელებას.

ქვეყნების შიდაეკონომიკური გარემო განსხვავებულია არა მხოლოდ ეკონომიკური განვითარების დონისა და ფუნქციონირების კონკრეტული პირობების, არამედ კულტურული განვითარების მდგომარეობითა და ისტორიულად ჩამოყალიბებული ტრადიციების

მხედვეთაც. ამ პროცესს საუკუნეები დასჭირდა. თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკის (წარმოების) მართვა, მმართველობითი ძიობა საჭიროებს არა მხოლოდ დასაქმებულთა, არამედ მთელი პერსონალის და მთლიანად საზოგადოების მაღალ სტრუქტურულ განვითარებასა და პროფესიონალიზმს. XX საუკუნეში ცოდნის და განვითარების ფუფუნების საგნიდან, ელიტარული ატრიბუტიდან საზოგადოების მწარმოებლურ ძალად, ნებისმიერი ეკონომიკის ჭეშმარიტ კაპიტალად, კაპიტალური დაბანდების მაღალი ეფექტის მომცემ სფეროდ იქცა. ცოდნასა და პროფესიონალიზმზე დამყარებულმა მართვამ აამოქმედა ადამიანის ცოდნა, უნარი და ნიჭი.

მართვის მექანიზმის სრულყოფის, სამეურნეო და ადამიანის საქმიანობასთან დაკავშირებული სხვა საკითხები არ შეიძლება ყველა ქვეყანაში ერთი და იმავე მიდგომით, ერთი მოდელის მიხედვით გადაწყდეს. განვითარების მიზანი, მოქმედების საერთო სტრატეგია შეიძლება რამდენადმე მსგავსი აღმოჩნდეს, მაგრამ მათი გადაწყვეტის გზები, ფორმები, მმართველობითი სტრუქტურები და საშუალებები, მოხალოდნელი განვითარების ტემპები და შედეგები უთუოდ განსხვავებული იქნება. ყოველივე ეს გამოწვეულია ქვეყნის კულტურული განვითარების დონისა და ისტორიულად ჩამოყალიბებული ტრადიციების განსხვავებულობითაც. იმარჯვებს და მსოფლიო ეკონომიკაში ღიღერი ხდება ის ქვეყანა, რომელსაც ძალუქს მოამზადოს ხელსაყრელი პირობები მართვის მეცნიერების შესაქმნელად, მისი შემდგომი განვითარებისათვის, მოწინავე ქვეყნების გამოცდილებებისა და მიღწევების გამოსაყენებლად. თუ ადრე მსოფლიო ეკონომიკაში ქვეყნის წამყვანი როლი განისაზღვრებოდა გამოყენებული ტექნიკითა და ტექნოლოგიებით, აღმოჩენებით წარმოების პრიორიტეტულ დარგებში, ამჟამად გადაწყვეტი მნიშვნელობისაა ერთ-ერთი დასავლური მმართველობითი პრინციპის - "მართვისადმი სოციალურ-ტექნიკური მიდგომის" მოთხოვნების შესრულება კონკრეტული ქვეყნის კულტურული განვითარებისა და ისტორიულად ჩამოყალიბებული ტრადიციების სისტემური და პრაგმატული მიდგომის გათვალისწინებით.

ზემოთ აღნიშნულის დასადასტურებლად საკმარისია გერმანიისა და იაპონიის მაგალითების გახსენებაც. გერმანიის მრეწველობასთან შეფარდებით აშშ-სა და დიდი ბრიტანეთის მრეწ-

ველობის უპირატესობა შედეგი იყო იმისი, რომ გერმანია ვიუტად მიჰყვებოდა წარმოების ორგანიზაციისა და მართვის ძველ, ტრადიციულ სისტემას. როდესაც ამ ქვეყანამ ეკონომიკური ფუნქციონის გათვალისწინებით შეძლო წარმოებულ პროდუქტზე მოწინავე სახელმწიფოთა გამოცდილება მართვაში, უახლესი ტექნიკა და ტექნოლოგიები, იგი ერთ-ერთი მძლავრი ლიდერი ქვეყანა გახდა.

ან კიდევ, იაპონელებმა ყველაზე უკეთ შეისწავლეს და გამოიყენეს მსოფლიო მმართველობითი აზროვნების უკანასკნელი მიღწევები, ყველაზე ადრე მიხვდნენ, რომ ტექნიკა-ტექნოლოგია და მართვა მთლიანობაში თანამედროვე ეკონომიკური პროგრესის ფაქტორია. იაპონელებმა შესძლეს უცხოეთისაგან გადაეღოთ ის მმართველობითი იდეები და სიახლეები, რომლებიც ყველაზე მეტად შეესატყვისებოდა მათი კულტურული განვითარების დონესა და ისტორიულ ტრადიციებს. "მართვისადმი სოციალურ-ტექნიკური მიდგომა" შესანიშნავად მოერგო იაპონიის პირობებს, სადაც ადამიანი უძვირფასესი რესურსი, კაპიტალია, რომელსაც უპირველესად უნდა მიექცეს ყურადღება.*

ყველა განვითარებადი ქვეყნისათვის უმთავრესი პრობლემაა რეალურად აამაღლოს მოსახლეობის ზოგადი განათლებისა და პროფესიული მომზადების დონე. ისეთი დიდი სახელმწიფოებიც კი, როგორცაა ჩინეთი და ინდოეთი, ვერ განხლებიან ეკონომიკური თვალსაზრისით მძლავრი ქვეყნები, თუ სწრაფად ვერ გადაჭრიან წარმოებისა და მართვის სტრუქტურული გარდაქმნების პრობლემებს, ვერ განახორციელებენ უპირატესად ფიზიკური შრომიდან უპირატესად გონებრივ შრომაზე გადასვლის პრინციპის მოთხოვნებს, თუ ეროვნული ეკონომიკის დარგებისა და წარმოებების განვითარების პრობლემების გადაწყვეტას არ დაიწყებენ მოწინავე ტექნიკა-ტექნოლოგიების გამოყენებით, მომუშავეთა ზოგადი განათლებისა და პროფესიული მომზადების დონეზე ზრუნვით. ეს აუცილებელია

* В. Хруцкий. Реферат статьи Питера Друкера "Труд и управление в современном мире" и послесловие к нему. "Российский экономический журнал", 1993, N5, стр. 67-74.

მომუშავეთა მიერ მმართველობითი და ტექნიკური ნაკადლების დასაუფლებლად საჭირო მტკიცე ბაზის შესაქმნელად. მარტო შრომითი რესურსებისა და ბუნებრივი სიმდიდრეების უწყვეტ დარჩენა არ შეიძლება.

ანალოგიური სიმნელეებისა და ამოცანების წინაშე დგასახ სხვა ეკონომიკურად ხუსტად განვითარებული ქვეყნებიც, მათ შორის, საქართველო. საქართველოში მოსახლეობის ზოგადი განათლების რეალური დონე, შრომისადმი დამოკიდებულება, მაღალი პროფესიული პოტენციალი, ეროვნული ტრადიციები და ა.შ. განსაზღვრავს მოწინავე სახელმწიფოების მიერ გამოყენებული ეკონომიკის მართვის მოდელების ანალიტიკური შესწავლისა და მოპოვებული მასალების საფუძველზე ადგილობრივი პირობების გათვალისწინებით ქვეყნისთვის მისაღები ეკონომიკის მართვის მოდელის აგებისა და დანერგვის თავისებურებებს. ეს კარგად უნდა გაიაზრონ და საკითხი სწორად გადაწყვიტონ ხელმძღვანელმა ორგანიზებმა;

მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურების სრულყოფის სისტემატურობა და გვემაზომიერება. ამ პრინციპის მოთხოვნები გამომდინარეობს პირველი პრინციპიდან, როგორც ითქვა, მტკ განუწყვეტელი პროცესია. მისი შეჩერება დამლუპველია საზოგადოებისთვის, მით უმეტეს საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. მტკ-ის შესაბამისად უნდა შეიცვალოს წარმოების ორგანიზაციის განმსაზღვრელი ფორმები, მეთოდები, ორგანიზაციული სტრუქტურა და ა.შ. სათანადო ცვლილებები უნდა განხორციელდეს მართვის მოქმედ სისტემაშიც, აუცილებლობის შემთხვევაში კი იგი ახლით შეიცვალოს. წარმოების მართვის სისტემის სრულყოფის პროცესის შეჩერება უარყოფითად მოქმედებს ეკონომიკის განვითარებასა და მაჩვენებლებზე. ამიტომ ეს პროცესი უნდა მიმდინარეობდეს განუწყვეტლივ, როგორც ეს დამახასიათებელი და ობიექტურად აუცილებელია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესისათვის, კონკრეტულ საბაზრო გარემოსთვის ნიშანდობლივი ყველა პროცესისათვის.

საბაზრო ეკონომიკის ინდიკატორული მართვის სისტემის სრულყოფა შეუძლებელია ქაოტურად. იგი უნდა იყოს მწარმოებლებსა და მიმწოდებლებს შორის კონკურენციის წესით სათანადოდ რეგულირებული და ინდიკატორული გვემით ორგა-

ნიზებული, რაც შეუძლებელია წინასწარ გააზრებული და შეცნობ-
რულად დასახუთებული ინდიკატორული გეგმის გარეშე განვი-
თარებული ქვეყნების გამოცდილებიდან ნათლად ქვეყნებს შორის
თვის სრულყოფა მაშინ იძლევა სასურველ შედეგს, როცა ქვეყნებს
აიხაზება მხოლოდ ის ღონისძიებები, რომლებმაც გაიარა სპეცია-
ლისტების წინასწარი ექსპერტიზა, შესაბამის ღონეზე აპრობაცია
და მოწონებულია თეორიულად და პრაქტიკულად მართვის დარ-
გობრივი ორგანოებისა და ძირეული რგოლების (საწარმო, ფირ-
მა) მიერ. ბუნებრივია, ღონისძიებები განსხვავებული იქნება ეკო-
ნომიკის მაკრო და მიკრო დონეების მიხედვით. მართვის სრულ-
ყოფის ღონისძიებებში (გეგმაში) გათვალისწინებულ უნდა იყოს
არაორდინარული ეკონომიკური სიმძლევების წარმოშობის შემთხვე-
ვებში მართვის შესაბამისი რგოლისა და სისტემის ფუნქციონირების
თავისებურებების, სიმძლევებისაგან თავის დაღწევის შესაძლებ-
ლობების ამსახველი საკითხები, რეალური წინადადებები;

**ბიზნესის წახალისების ეფექტიანი ღონისძიებების შემუშა-
ვებისა და მისი განხორციელებისათვის ხელშეწყობის აუცილებ-
ლობა.**

ეკონომიკურად განვითარებულმა ქვეყნებმა საბაზრო ეკონომი-
კის ჩამოყალიბების წინააღმდეგობებით, ეკონომიკური და სოცია-
ლური განვითარების სიმძლევებით აღსავსე გრძელი გზა განვლეს:
პერიოდული, ზოგჯერ მძაფრი ეკონომიკური კრიზისები, წარმოების
დაცემა, ანარქია, ფახების მოუწესრიგებელი ზრდა, ინფლაცია,
ქრონიკული უმუშევრობა, სოციალური კონფლიქტები და აფეთ-
ქებები, ამ საფუძველზე წარმოშობილი პოლიტიკური წინააღმ-
დეგობები, რეკორდული, სახელმწიფოებს შორის ეკონომიკური
და პოლიტიკური დაპირისპირების უკიდურესად გამწვავება, რაც
არცთუ იშვიათად გადადიოდა ომებში, მათ შორის მსოფლიო
მასშტაბითაც და ა.შ. ასეთ პირობებში ბაზრის ფუნქციონირება
და თავისუფალი კონკურენცია ემყარებოდა უმკაცრეს საბაზრო
კანონებს. ერთიმეორეს ენაცვლებოდა წარმოების ქაოსური ფუნ-
ქციონირება და კონკურენციით იმპულსირებული გეგმაზომიერი
მართვა, საწარმოთა ნაციონალიზაციისა და ლენაციონალიზაციის
პროცესები, ზოგიერთ ქვეყანაში კრიზისები სტაგნაციის ხახიათაც
იღებდა და სხვ. ყოველივე ზემოთქმულის ძირითად მიზეზად

მიზნული უნდა იქნეს მართვის სისტემის, გამოყენებული საწარმო-
 რეო მექანიზმის ნაკლოვანებები, რამაც განაპირობა მათი შეუ-
 საბამობა საბაზრო გარემოს არქონის პირობებში. საწარმოების
 განვითარების კანონზომიერებებისადმი, ეკონომიკური მეცნიერებისა
 და პრაქტიკის ჩამორჩენა, არსებული ეკონომიკური მდგომარეობისა
 და მომავლის არასწორად შეფასება, მეწარმეთა ინტერესების
 შეღავა, მათი უფლებების შეზღუდვა, კონკურენციული ბრძოლის
 სამართლიანობის დაუცველობა და ა.შ. ამგვარ მიდგომას განა-
 პირობებს კონკურენციის საყოველთაობის აუცილებლობა:

დასავლეთის მეცნიერ-ეკონომისტები მივიდნენ იმ დასკვნამდე,
 რომ შექმნილი მძიმე მდგომარეობის დასაძლევად აუცილებელია
 კერძო ბიზნესის განვითარების ყოველმხრივი წახალისება. ხელი-
 სუფლება ეფექტიანი ღონისძიებებით უნდა უწყობდეს ხელს
 მეწარმეობას, ამკვიდრებდეს სოციალურ სამართლიანობას. ეკონო-
 მიკის მართვის ნეოკონსერვატორული მიმართულების თვალსაჩინო
 წარმომადგენლის მილტონ ფრიდმენის აზრით, უპირატესობა
 უნდა მიენიჭოს თავისუფალ მეწარმეობას, კერძო ბიზნესს, ბაზ-
 რის კანონების შესაბამისად ფასების როლის გაძლიერებას. მარ-
 თვამ უნდა შეასრულოს ბრძანებლური სისტემის ნაცვლად
 უმეტესად მარეგულირებელი როლი.

ობიექტურმა აუცილებლობამ განაპირობა მეწარმეობის
 წახალისების ეფექტიანი ღონისძიებების შემუშავებისა და განხორ-
 ციელების გადაქცევა ეკონომიკური ცხოვრების ნორმად. სახელ-
 მწიფომ იცისრა ისეთი ეკონომიკური და სოციალური ფუნქციები,
 როგორიცაა მეწარმეობის სამეურნეო საქმიანობის ეფექტიანი
 განვითარებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა, ქვეყნის
 ეკონომიკური განვითარების სტაბილიზაციის უზრუნველყოფი ღო-
 ნისძიებების განხორციელება და სოციალური ურთიერთობების
 რეგულირება. ამ მიზნით სახელმწიფო ხელისუფლებამ მიიღო
 ანტიმონოპოლიური კანონი და განსაზღვრა ბაზარზე ბიზნესმენთა
 "თამაშის" წესები, შექმნა ამ წესების დაცვის მაკონტროლებელი
 სახელმწიფო ორგანოები. ეფექტიანი საგადასახადო სისტემისა
 და შესაბამისი საბანკო წესების შემოღებით ხელისუფლება უნდა
 იცავდეს მეწარმეთა ინტერესებს, ხელს უწყობდეს მეწარმეობის
 განვითარებას, ეკონომიკური სიძნელეების შემთხვევაში ეხმარებოდეს

ხელსაყრელი, სახელმწიფოს მიერ გარანტირებული კრედიტების გამოყოფით, კრედიტის სარგებლის რეგულირებით და ა.შ. რათა საყოველთაო კონკურენციამ თვით საბაზრო ურთიერთობები აავსოს სოციალურად სამართლიან საფუძველზე; **ქ.რ.ქ.წ.წ.წ.წ.წ.წ.**

მართვის მობილურობის, ოპერატიულობის **—** **ქ.რ.ქ.წ.წ.წ.წ.წ.წ.** ტულობის უზრუნველყოფა. მმართველობითი რგოლის წინაშე დასახული მიზნის მიღწევა დამოკიდებულია კონკრეტულ სწარმო-ეკონომიკურ სიტუაციაზე, არსებულ პირობებსა და ფაქტორებზე. სიტუაციები კი ცვალებადია. წარმოიქმნება გათვალისწინებულისაგან განსხვავებული, არაორდინარული, მათ შორის, ხანგრძლივმოქმედი სიტუაციები. აუცილებელია წარმოქმნილი ეკონომიკური და სოციალური პირობების შესაბამისი მართვის ზოგიერთი საკითხის უსწრაფესად გადაწყვეტა. დაყოვნებამ შეიძლება გამოიწვიოს მძიმე, ზოგჯერ გამოუსწორებელი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები. სიტუაციის შეცვლა შეიძლება გამოიწვიოს არასასურველმა ცვლილებებმა ბაზარზე, სიმწელებმა რესურსებით უზრუნველყოფაში, ფინანსურმა გარსულებებმა, სოციალურმა აფეთქებებმა და სხვა მრავალმა ფაქტორმა, მათ შორის პოლიტიკური ვითარების გამწვავებამაც.

მმართველობითმა ორგანოებმა და ხელმძღვანელობამ უნდა შეძლოს შექმნილი მდგომარეობიდან სწრაფად გამოსვლა, მუშაობის გარდაქმნა ახალი პირობების შესაბამისი გარემოს შექმნით. ამიტომ მართვის ორგანოებმა უნდა გამოავლინონ მობილურობისა და ოპერატიულობის მაღალი უნარი. მმართველობითი საქმიანობის ყველა საკითხი ზუსტად განსაზღვრულ დროში უნდა წყდებოდეს. უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ყველა მმართველობითი რგოლის შეთანხმებულ ოპერატიულ მუშაობას, დაწყებული საჭირო ინფორმაციის შეგროვებითა და მოწოდებით, დამთავრებული ინფორმაციის ანალიზით, დასკვნებისა და წინადადებების შემუშავებით, გადაწყვეტილებების მიღებით, განკარგულებებისა და დაჯალბების გაცემითა და მათი პრაქტიკულად განხორციელებისათვის საჭირო გარემოს შექმნით. წინადადებები და განკარგულებები, მითითებები და დაჯალბებები, როგორც წესი, უნდა იყოს კონკრეტული, ადვილად გასაგები და შესასრულებლად შესაძლებელი. ამავე დროს შემსრულებელს უნდა შეეძლოს გამოიჩინოს ინიციატივა

და თაოსნობა დაკავლებების შესრულების პროცესში. მართვის მობილურობის, ოპერატიულობისა და კონსტრუქციულობის პრინციპის მოთხოვნების შესრულება, მიღებული გადაწყვეტილების მაღალი ეფექტი დიდადაა დამოკიდებული საქართველოში რგოლის ხელმძღვანელის კომპეტენტურობაზე, კერძოდ კონსტრუქციულობა და ავტორიტეტზე, მის პირად საქმიან თვისებებზე, გამოცდილებაზე, ინტუიციასა და კოლექტივთან მუშაობის უნარზე, მმართველობითი გუნდის სწორად დაკომპლექტებაზე. მასში უნდა გაერთიანდნენ ერთი რწმენის მაღალი პროფესიული უნარის მქონე სპეციალისტები. არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ხელმძღვანელობის მართვის პარამეტრებს, მათ უნარიანობას პრაქტიკულად აკონტროლებს საბაზრო გარემოში წარმატება თუ წარუმატებლობა;

მომუშავეებისა და მთელი საწარმოო კოლექტივის ეკონომიკური დაინტერესებისა და პასუხისმგებლობის გაძლიერება. საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომაში ჩაბმული ნორმალური ადამიანის მიზანს, სისხლხორცეულ ინტერესს უნდა წარმოადგენდეს ერთობლივი შრომის მაღალი შედეგების მიღწევა. ის ღრმად უნდა იყოს დარწმუნებული, რომ სწორედ ასეთ შემთხვევაშია შესაძლებელი როგორც მისი, ისე შრომის პროცესის სხვა მონაწილეთა კეთილდღეობა, ეკონომიკური და სოციალური მოთხოვნების უკეთ დაკმაყოფილება. შრომის ასეთი მოტივაცია წარმოშობს ურთიერთდახმარებისა და თანადგომის შეგნებას. იაპონელი მუშაკის დევიზია "რით დაგეხმარო". ეს განმტკიცებული უნდა იყოს მატერიალური სტიმულირების გაძლიერებით. ამრიგად, საქმე ისე უნდა მოეწეოს, რომ ყველამ თავისი მაქსიმალური წვლილი შეიტანოს მუშაობის მაღალი საბოლოო შედეგების მიღწევაში, შესაბამისად აუცილებელია ხელუახისა და სხვა სახეობის მატერიალური წახალისებების გაზრდაც. ეს უნდა იყოს არა მხოლოდ ღოზუნგი, არამედ ცხოვრების ნორმა, ეკონომიკის განვითარების კანონი. მამასადაამე, ყველა შემთხვევაში, მმართველობითი საქმიანობის ყველა დონეზე საჭიროა მომუშავეთა მაღალეფექტიანი სისტემატურად სრულყოფადი მატერიალური წახალისების სისტემა, რაც ადამიანის შესაძლებლობათა მაქსიმალურად ამოქმედების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. მხოლოდ ასეთ პირობებშია შესაძლებელი ნაცვლად ცნობილი დევიზისა "ვიმუშაოთ უფრო დაძა-

ბულად" (ტეილორის ტერმინოლოგიით), დაინერგოს დეკრიპტი "კომუშაოთ უფრო მარჯვედ", ესე იგი უფრო უნაროანად უკეთ.

მატერიალური და სხვა საშუალებებით წახალისების უზრუნველყოფის უნდა განიხილვებოდეს ერთობლივი შრომის საბუნებისმეტყველო, წარმატებით ბაზარზე. თუ მათ შორის ურთიერთდასრულებლობა დაირღვა წახალისების სასარგებლოდ, მოხალდნული იქნება "ონტაგობის ინსტინქტი" (მცდელობა სამუშაო შეასრულონ რაც შეიძლება უკეთ) შეიცვალოს "მომხვეჭელობის ინსტინქტით", რაც უარყოფითად იმოქმედებს მუშაობის ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე და თავისთავად შეიზღუდება წახალისების შესაძლებლობები.

სტიმულირების სისტემამ უნდა გააძლიეროს მომუშავეთა პასუხისმგებლობა-შეასრულონ კონტრაქტით ნაკისრი მოვალეობები და ვალდებულებები. მან უნდა უზრუნველყოს საშემსრულებლო დისციპლინის განმტკიცება, მისი გადაქცევა ცხოვრების, საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის ნორმად. ყველა მმართველმა კარგად უნდა შეიგნოს მისი როლი თანამედროვე საზოგადოებაში, საწარმოს კოლექტივში თავისი შესაძლებლობები, რა მოეთხოვება პირადად მას და სხვა მუშაკებს.

დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის შეგნებას, რომ ნებისმიერი საწარმოო წარმატება დამოკიდებულია არა იმდენად არსებულ მატერიალურ რესურსებზე, ფულად საშუალებებზე და ხელსაყრელ სამეურნეო გარემოზე, რამდენადაც მართვაზე, მის ხარისხსა და ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე. ამდენად, წარმოქმნილი პრობლემების ფესვებს მმართველი უნდა ეძებდეს არა საწარმოს გარეთ და არა წარმოებაში გამოყენებულ ტექნოლოგიაში, საერთოდ პოლიტიკაში, არამედ საკუთარ წარმოებაში. უნდა გაარკვიოს რამდენად არის გამოყენებული ადამიანური რესურსები, მისი შესაძლებლობები.

ამავე დროს ყველამ უნდა შეიგნოს და გაითავისოს, რომ მაღალი საწარმოო-სამეურნეო და ეკონომიკურ-კომერციული შედეგების მისაღწევად მხოლოდ ცალკეულ პირთა, მათ შორის, ხელმძღვანელობის მაღალი საშემსრულებლო დისციპლინა საკმარისი არ არის. აუცილებელია თითოეული მუშაკი სამუშაოს ასრულებდეს მაღალი პასუხისმგებლობით. ამიტომ საჭიროა პასუხისმგებლობის ქმედითი სისტემის შემუშავება და გამოყენება, რომელშიც აისახება ურთიერთპასუხისმგებლობის ეფექტიანი ფორ-

შები და შესაბამისი სანქციები, წესები, პასუხისმგებლობის ამაღლების ღონისძიებები. საყურადღებოა ამერიკელი სმორტის ბიზნესმენის მაიკ ჯეის მოხაზრება: "თუ არ შეგიძლია შექმნა მართვაში მკაცრი პასუხისმგებლობისა და ანგარიშსწორების სისტემა, გიჯობს ხელი აიღო ბიზნესზე". ასეთია საბაზო ეკონომიკისა და ბაზრის კანონი.

ყურადღების ღირსია გერმანიის, აშშ-ისა და ზოგიერთი სხვა ქვეყნის მცხოვრებთა დამოკიდებულება შრომისადმი. ბოლო დროს ბევრს წერენ შრომისადმი დამოკიდებულების იაპონური ფენომენის შესახებაც. მაშასადამე, არის რეალური შესაძლებლობები უცხო ქვეყნებისგან გადმოვიღოთ ჩვენთვის სასარგებლო გამოცდილება და ჩვენი ქვეყნის კონკრეტული პირობებისა და თავისებურებების გათვალისწინებით გამოვიყენოთ, რაც დააჩქარებს საქართველოს ეკონომიკის განვითარებასა და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებას;

მართვის სისტემის ქმედითუნარიანობისა და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდის უზრუნველყოფა.

წარმოების მასშტაბების გადიდებისა და მისი ზრდის ტემპების დაჩქარების შედეგად სულ უფრო ფართოვდება და რთულდება მმართველობითი საქმიანობა, იზრდება მისი შრომატევადობა და მართვაზე გაწეული დანახარჯები. ამიტომ აუცილებელია ზრუნვა მართვის მოქმედი სისტემის ეკონომიკური ეფექტიანობის ასამაღლებლად.

მართვის სისტემის ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრა საკმაოდ რთული და, ამავე დროს, უაღრესად საჭიროა. ჯერჯერობით ჩვენში შესაბამისი სრულყოფილი მეთოდოლოგია არ გამოიყენება, თუმცა იგი საქართველოში უკვე შემუშავებული და გამოქვეყნებულია*. ახალი ტექნიკის დანერგვის ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრისათვის გამოყენებული მეთოდური მასალები

* Папова Г.В. Методология экономического анализа и маркетингового управления конечными результатами производства. Тбилиси., 1992, стр. 164-166.

კი მართვის ეკონომიკური ეფექტიანობის სწორად გაანგარიშებისათვის ნაკლებ საიმედოა.

მართვის სისტემის ეკონომიკური ეფექტიანობა ორი თვალსაზრისით უნდა განვიხილოთ: **ჯერ ერთი**, აუცილებელია განისაზღვროს მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფილი გავლენა მთლიანად საწარმოსა და მისი სტრუქტურული ერთეულების, მრეწველობის დარგისა და საერთოდ ეკონომიკის განვითარებაზე, მათი მუშაობის ეკონომიკური მაჩვენებლების გაუმჯობესებაზე; **მეორე**, იგი უნდა განვიხილოთ საკუთრივ მართვის, როგორც ფუნქციის ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების თვალსაზრისით. საკითხი ეხება მმართველობითი საქმიანობის პრომატეკვალობის შემცირებასა და ამ სფეროში დასაქმებულთა შრომის ნაყოფიერების გადიდებას. უნდა მცირდებოდეს მმართველობაზე გაწეული დანახარჯების ხვედრითი წონა ეროვნულ შემოსავალში, საწარმოთა დანახარჯებში და იზრდებოდეს ამ მიზნით გაწეული ხარჯების ერთეულზე მიღებული შემოსავალი, მოგება და ა.შ. აუცილებელია შემუშავდეს მმართველობითი შრომის ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის მაჩვენებლები, ამ სფეროში დასაქმებულთა დატვირთვის, შესასრულებელ ფუნქციათა მეცნიერულად დასაბუთებული ნორმები, შრომისა და დასვენების რაციონალური რეჟიმები, მუშაობის ხარისხის დონის შეფასების მაჩვენებლები, მათი გაუმჯობესების გზები და საშუალებები, მართვის მუშაკთა ეკონომიკური და სოციალური სტიმულები. შესასრულებელი ფუნქციების თავისებურებათა მიხედვით უნდა განისაზღვროს ამ სფეროს მუშაკთა თეორიული მომზადების დონისა და პრაქტიკული ჩვევების შეფასების პარამეტრები, პირადი და საქმიანი თვისებები, მოგვარდეს მათი მომზადების, კვალიფიკაციის ამაღლების, შერჩევისა და დაწინაურების საკითხები და სხვ.

სასარგებლო იქნება ამ დარგში განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების შესწავლა და ეროვნული თავისებურებების გათვალისწინებით გამოყენება. ერთი ცხადია: მართვის ყველა დონეზე კარგად უნდა იქნეს გააზრებული მართვის მოქმედი სისტემის სრულყოფის დონისძიებები, მათი დანერგვის გავლენა ეროვნული ეკონომიკის, მისი დარგებისა და საწარმოო ერთეულების განვითარებაზე.

რებაზე, მუშაობის ეკონომიკური შედეგების მაჩვენებლების გაუმჯობესებაზე.

ეროვნული

განკვლევითი ცენტრი

2. მრეწველობის მართვის მეთოდები

მართვის მეთოდები განსაზღვრავს მოქმედების წესებს, ხასიათს, ხერხებს, რაც აუცილებელია მართვის პრინციპების მოთხოვნების შესასრულებლად.

მართვის პრაქტიკაში მრავალი მეთოდი გამოიყენება. ისინი პირობითად შეიძლება დაჯგუფდეს ორგანიზაციულ-ადმინისტრაციული, სოციალურ-ფსიქოლოგიური და ეკონომიკური ხასიათის მეთოდებად. ეს მეთოდები გამოიყენება არა ერთმანეთისაგან იზოლირებულად, არამედ ერთიანი სისტემის სახით, ურთიერთკავშირში. ამავე დროს, მართვის ამა თუ იმ მეთოდის მნიშვნელობა იცვლება ქვეყნის ეკონომიკურ სისტემაში მიმდინარე ცვლილებებისა და განვითარების მოცემული ეტაპის ამოცანების შესაბამისად. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკური ხასიათის მეთოდებს.

ორგანიზაციულ-ადმინისტრაციული ხასიათის მეთოდთა ჯგუფს მიეკუთვნება მართვის ორგანოების სტრუქტურის, ფუნქციების, უფლება-მოვალეობის, ურთიერთკავშირისა და პასუხისმგებლობის განსაზღვრა. მართვის ორგანოების სტრუქტურის ფორმირების საფუძველია შესასრულებელ ფუნქციათა განსხვავებულობა და მოცულობა, მართვის მუშაკთა შრომის დანაწილებისა და კოორპირების შესაძლებლობა.

დიდია კადრების სწორად შერჩევის, განაწილების, მუშაობის პროცესში მათ მიერ გამოვლენილი პროფესიონალიზმისა და საქმიანობისადმი დამოკიდებულების მნიშვნელობა. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს შესასრულებელ ფუნქციათა სწორად გამოიჯნას, დავალებებისა და განკარგულებების შემუშავების, შემსრულებლებამდე დაყვანის, შესრულების შემოწმების ორგანიზაციის სრულყოფასა და შედეგების ობიექტურად შეფასების უნარის გამომუშავებას.

როგორც განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება მოწმობს,

სპეციალისტთა შერჩევა იწყება შესაბამის უმაღლეს სასწავლებლებთან კავშირის დამყარებით, სტუდენტთა მუშაობის, მომზადებისა და მომავალ სპეციალისტთა სხვა მახასიათებლების შესახებ მასალების გაცნობით. ასეთი მასალები უნდა იქმნებოდეს ყველა საშუალო და უმაღლეს სასწავლებელში. ანკეტირის მონაცემების მიხედვით შერჩეულ სტუდენტებთან ეწყობა შეხვედრები. მათ იწყებენ საწარმოში. ამასთან, სტუდენტობას უტარებენ ტესტირებას და მხოლოდ შემდეგ წვევტენ სამუშაოდ მათი მიღების საკითხს. ახალგაზრდა სპეციალისტის ფორმირებაზე ზრუნვა შემდგომშიც გრძელდება. საჭიროების შემთხვევაში იგი იგზავნება შესაბამის ინსტიტუტში დამატებითი კურსის გასავლელად, ახალგაზრდებისათვის ეწყობა კვალიფიკაციის ამაღლების კურსები და ა.შ.

ამრიგად, ყველა საწარმოო ერთეული, მისი მმართველობითი რგოლი დაინტერესებულნი უნდა იყოს, რომ ჰყავდეთ თეორიულად მომზადებული და მუშაობის პრაქტიკულ ჩვევებს დაუფლებული სპეციალისტები.

მმართველობითი შრომის მუშაკები, როგორც უკვე ითქვა, წარმოების შესაკუთრების მიერ დაქირავებული სპეციალისტებია. შესრულებული სამუშაოს ხასიათის მიხედვით მათ ყოფენ ორ ჯგუფად: ა) უშუალოდ მმართველობითი შრომით დასაქმებულებად, რომლებსაც მიეკუთვნებიან წარმოების მენეჯერები, მთავარი სპეციალისტები და სპეციალისტ-მენეჯერები, განყოფილებებისა და საამქროების უფროსები და მათთან გათანაბრებული სპეციალისტები; ბ) სპეციალისტებად, რომელთა ფუნქციას მმართველობითი შრომის პირველი ჯგუფის მუშაკებისათვის საჭირო მასალებისა და ინფორმაციის შეგროვება, სისტემატიზაცია, ანალიზი და დანიშნულების მიხედვით მიწოდება. მათ მიეკუთვნებიან: მკვლევარი ეკონომისტები, მენეჯერები - წარმოებისა და მართვის ორგანიზაციის, ფინანსების, გასაღების, რესურსებით უზრუნველყოფის, შრომის დარგში მომუშავენი, მარკეტინგის, საბუღალტრო და სტატისტიკური აღრიცხვის, სამეურნეო საქმიანობის ანალიზის სპეციალისტები, შემანქანებები, ელექტრო-გამომთვლელი ტექნიკის, კომპიუტერებისა და ინფორმაციის დამმუშავებელი სხვა მანქანების მომსახურე სპეციალისტები და სხვები.

პირველი ჯგუფის სპეციალისტები მიღებული ინფორმაციებისა

და რეკომენდაციების საფუძველზე შემუშავებენ საჭირო დონის-
ძიებებს და რეკომენდაციებს, განკარგულებებს, დაჯილდოებებს, წვეტენ
მათი შესრულების ორგანიზაციულ საკითხებს. ინფორმაციის
ობიექტურობა, მასშტაბები, სწორი ანალიზი და მართლმართლ-
წოდება უზრუნველყოფს მმართველობითი შრომის მაქსიმალურ ეფექ-
ტიანობას.

ფუნქციების განაწილების დროს აუცილებელია დაცვა პრინ-
ციპისა - "ყველამ თავისი საქმე აკეთოს". დაუშვებელია ფუნქციის
(სამუშაოს) სხვებისთვის გადაკისრება ან ხელმძღვანელის მიერ
ხელქვეითთა ფუნქციების შესრულება. ეს ასუსტებს მუშაკის პა-
სუხისმგებლობას, ფსიქოლოგიურად გავლენას ახდენს კოლექტივის
სხვა წევრებზე. საკითხის ამგვარად გადაწყვეტა არათუ გამო-
რიცხავს, პირიქით, მოითხოვს ურთიერთთანამშრომლობას, თანა-
დგომას, დახმარებას, აზრთა ურთიერთგაზიარებას და ა.შ. უდი-
დესი მნიშვნელობა აქვს ახალი პირობების გათვალისწინებით
მრეწველობის მართვის ძირეული, შუალედური და უმაღლესი
რგოლების მიხედვით დებულებების, ინსტრუქციების, მეთოდური
მითითებისა და სხვა ნორმატიული მასალების მეცნიერულ
საფუძველზე დამუშავებას.

მართვის ორგანიზაციული მეთოდებიდან დიდი მნიშვნელობა
აქვს მართვის ტექნოლოგიის სწორად შემუშავებასა და შესაბამისი
ტექნიკური საშუალებების შექმნისა და გამოყენების საკითხების
დროულ გადაწყვეტას. მმართველობითი შრომის ეფექტიანობა
მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია მიღებული ინფორმაციის
სისრულეზე, კომუნიკაციების ქმედითუნარიანობაზე. გამოცდილება
მოწმობს, რომ არასრული და არასწორი ინფორმაცია ნეგატიური
პროცესების წარმოქმნის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზია. წარმოების
ხელმძღვანელი, მართვის ყველა რგოლის სპეციალისტი უნდა
ფლობდეს ინფორმაციის შეგროვების, გადაცემისა და ანალიზის
თანამედროვე მეთოდებსა და საშუალებებს, უნდა ჰქონდეს უნარი
გაერკვეს, რამდენად სრული და ზუსტია ინფორმაცია შიდა-
საწარმოო (ფირმა, ასოციაცია, კორპორაცია და ა.შ.) ცხოვრებისა
თუ გარესამყაროში მიმდინარე პროცესების შესახებ.

შიდასაწარმოო ინფორმაციის წყაროებია თათბირები, სამსა-
ხურეობრივი ჩანაწერები, სატელეფონო საუბრები, ანგარიშები,

ვიდეოფირები, უშუალო საუბრები და ა.შ. მათი მეშვეობით ინფორმაციის მასაში სულ უფრო მეტი და მეტი მუშაკის ჩართვაა შესაძლებელი.

გარესამყაროსთან (არსებულ და პოტენციურ მშრომლებთან და მიმწოდებელთან) ურთიერთობა მყარდება რეკლამებისა და ბაზარზე საქონლის მოძრაობის შესაბამისი ფორმების მეშვეობით. საზოგადოებასთან ურთიერთობით იქმნება გარკვეული "იმიჯი" ადგილობრივი, ეროვნული და საერთაშორისო დონეების მიხედვით. გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, ორგანიზაციებს ევალებათ ყოველწლიური ვრცელი ანგარიშების შედგენა. მათი მეშვეობით იღებენ ინფორმაციას ფინანსების, მარკეტინგის, საკუთარი დაბანდების, შეღავათებისა და სხვათა შესახებ.

ინფორმაციის მიღების ერთ-ერთი ფორმაა გარკვეული პრობლემის ირგვლივ ხმაურის ატეხა, ჭორის გავრცელება კი. ჭორი შეიძლება სინამდვილესაც შეეხებოდეს. უმეტეს შემთხვევაში ასეც არის. ეს შესაძლებლობას იძლევა გამოვლინდეს ადამიანთა დამოკიდებულება, მოსალოდნელი რეაქცია ნავარაუდევ ცვლილებებზე. თუ იგი არაზეუსაყრელი აღმოჩნდება, ხელმძღვანელმა უნდა შეცვალოს მოქმედების გეგმა და პირიქით. ჭორი შეიძლება ეხებოდეს მომუშავეთა სამუშაო ადგილების მოსალოდნელ შემცირებას, საწარმოო დისციპლინის დარღვევისათვის ახალი ღონისძიებების გამოყენებას, ცვლილებებს მართვის ორგანიზაციულ სტრუქტურაში, ხელფასის განაკვეთების შეცვლას, მოსალოდნელ გადაადგილებებს მმართველობით სტრუქტურებში და ა.შ.

მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მოპოვება შეიძლება აგრეთვე საინფორმაციო ბიულეტენების, ვიდეორიანანწერების, ვიდეოგაზეთების, პერსონალური კომპიუტერების, ელექტროფოსტის, ყოველთვიურ თათბირებზე იდეების გაზიარების მეშვეობით და ა.შ. მთავარია მმართველობითი შრომის მუშაკებს არ გამოჩნეთ ინფორმაციის მიღების არც ერთი მნიშვნელოვანი წყარო, შეძლონ მათი სრულად აღქმა, გააზრება, ანალიზი და დროულად მიწოდება დადგენილი ფორმის მიხედვით.

პრაქტიკაში გამოიყენება ინფორმაციის მიწოდების როგორც პორიზონტალური, ისე აღმაკვადი (ქვემოდან ზემდგომ მმართველობითი რგოლებისაკენ) და დაღმაკვადი (პირიქითი) ფორმები.

ინფორმაციის დიდად მომრავლების გამო სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს მისი დამუშავების, და საერთოდ, მმართველობითი შრომის მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის საშუალებათა შექმნა და გამოყენება, მისი კომპლექსური ექსპლემქანიკის გამოყენება, მართვის ავტომატიზებული სისტემების შემუშავება და დანერგვა, სამეურნეო საქმიანობის აღრიცხვისა და ანგარიშგების, მათ შორის პირველადი აღრიცხვის დოკუმენტაციის სრულყოფა, მათი ტიპიზაცია და უნიფიკაცია და ა.შ.

ფსიქოლოგიური ხასიათის მეთოდები უზრუნველყოფს შრომითი კოლექტივის მაღალნაყოფიერი მუშაობისათვის ხელშემწყობი სოციალური და ფსიქოლოგიური გარემოს შექმნას. ეს მოითხოვს ისეთი საკითხების გადაწყვეტას, როგორიცაა: წარმოების მუშაკთა სოციალური ინტერესების დაცვა, მოწინავეთა მორალური წახალისების ეფექტიანი ფორმების შემუშავება და სამართლიანობის უზრუნველყოფა, კოლექტივში ჯანსაღი ფსიქოლოგიური კლიმატის შექმნა, შრომისადმი დამოკიდებულების გაუმჯობესება და სხვ. საჭირო ღონისძიებების შესამუშავებლად აუცილებელია სოციოლოგიური გამოკვლევებისა და დაკვირვებების ჩატარება.

განვითარებული ქვეყნები წარმატებით იყენებენ მართვის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ხასიათის მეთოდებს. შედეგებიც მაღალია. მაგალითად, მიიღეს კანონები ხელფასის მინიმუმის, სავალდებულო კოლექტიური ხელშეკრულებების და სხვათა შესახებ. დაინერგა მუშების დახლვევა უბედური შემთხვევებისათვის, მოხუცებულობის საპენსიო უზრუნველყოფა, სახელმწიფო დახმარების სისტემა მცირე შემოსავლიანებისათვის. სახელმწიფო არეგულირებს შრომის პირობებს საწარმოებში, ახორციელებს მოსახლეობის ეკოლოგიური უსაფრთხოების პროგრამებს, განათლების, ჯანმრთელობის დაცვის, ქვეყანაში სოციალური წინააღმდეგობის შენელებისა და მრავალ სხვა სოციალური ხასიათის ღონისძიებას. ამ საქმეში იზრდება მეწარმეების როლიც. სახელმწიფო აძლიერებს მათ დაინტერესებას მიიღონ მოგება, რომლის ნაწილსაც ახმარენ მოსახლეობის სოციალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას და საერთოდ სოციალური საკითხების გადაწყვეტას.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მართვის ეკონომიკურ მეთოდებს, რომელთაგან

მთავარია: საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის, მათ შორის მმართველობითი საქმიანობის დაგეგმვა, კომერციული ანგარიშიანობისა და შრომითი კოლექტივის, მისი თითოეული მუშაკის ეკონომიკური სტიმულირების ორგანიზაცია.

საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის გეგმისა და საწარმოო ერთეულების მიზანსწრაფული განვითარების უმნიშვნელოვანესი პირობაა. წინასწარ უნდა განისაზღვროს (დაიგეგმოს) საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის ფელა მხარე, წარმოების მიზნის მისაღწევად საჭირო მატერიალურ-ტექნიკური, შრომითი და ფინანსური რესურსები, მათი გამოყენების ოპტიმალური შედეგები, რაც მმართველობითი საქმიანობის ღონის მიხედვით განსხვავებულია. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მრეწველობის გეგმაზომიერი მუშაობის შესაძლებლობა მიკროეკონომიკურ დონეზე თეორიულად დასაბუთებული და პრაქტიკულად უკვე განხორციელებულია. ეჭვს არ იწვევს ისიც, რომ მაკროეკონომიკურ დონეზე, ქვეყნის მასშტაბითაც შესაძლებელია გეგმიანად განხორციელდეს ზოგიერთი უმნიშვნელოვანესი, ხასიციოცხლოდ აუცილებელი ეკონომიკური და სოციალური ხასიათის ღონისძიება და ამ პროცესში მარეგულირებელი როლი დაკისროს სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოს.

მართვის ფელა დონეზე საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობა უნდა აიგოს კომერციული ანგარიშიანობის პრინციპის მიხედვით. გაცული დანახარჯებისა და მიღებული (მისაღები) შედეგების შეფასებათა შედარებით უნდა განისაზღვროს საწარმოო-სამეურნეო გადაწყვეტილების ამა თუ იმ ვარიანტის ეკონომიკური ეფექტიანობა, შეირჩეს უკეთესი ვარიანტი. მაღალი ეკონომიკური და სოციალური შედეგების მიღწევა ბიზნესის, როგორც საბაზრო ეკონომიკის განვითარების მნიშვნელოვანი მექანიზმის, ჯანსაღი კონკურენციის განმსაზღვრელი ორიენტირი უნდა იყოს.

მაღალი საწარმოო-სამეურნეო შედეგის მიღწევის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ეკონომიკური სტიმულირების მაღალეფექტიანი, გამოსაყენებლად მოქნილი მექანიზმის შემუშავება და დანერგვა. ამიტომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ეკონომიკური მხარდაჭერისა და წახალისების ეკონომიკური ინსტრუმენტარიუმისა და ეკონომიკური კატეგორიების - ფინანსების,

კრედიტის, ფასიანი ქაღალდების, ფასების, შრომის ანაზღაურებისა და სტიმულირების ფორმების, სისტემებისა და ა.შ. განხილულ გამოყენებას. მხოლოდ ამ პირობით შეიძლება მსჯელობა წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებასთან დაკავშირებით.

3. მრეწველობის მართვის თანამედროვე ორგანიზაციული სტრუქტურა

ქვეყნის ეკონომიკური სტრუქტურის განვითარება, როგორც ობიექტური პროცესი, დღის წესრიგში აყენებს ეკონომიკის მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფის აუცილებლობას.

მთლიანად ეკონომიკის, მათ შორის, მრეწველობის მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურა ქვეყნების მიხედვით რამდენადმე განსხვავებულია, თუმცა ერთგვაროვანი ეკონომიკური საფუძვლისა და მისი შესაბამისი ხაწარმოო სტრუქტურის მქონე განვითარებულ სახელმწიფოებში იგი ძირითადად მსგავსია. მიკროეკონომიკურ დონეზე ჩამოყალიბებულია და ეფექტიანად ფუნქციონირებს ბაზრის კანონებზე აგებული წარმოების მართვის მექანიზმი, რომლის საფუძველზეც რეგულირდება ურთიერთობა მწარმოებლებსა და მომხმარებლებს შორის. მათ შორის მყარდება ურთიერთხელსაყრელი პორიზონტალური ეკონომიკური კავშირები. ასეთი კავშირების დამყარებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს უზუსტეს ეკონომიკურ გაანგარიშებებზე დამყარებულ კომერციულ გადაწყვეტილებებს.

ქვეყნის მაკროეკონომიკურ დონეზე ფუნქციონირებს ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების სისტემა. როგორც გამოცდილება ცხადყოფს, სახელმწიფო რეგულირება სჭირდება ეროვნული ეკონომიკის განვითარების ისეთ წარმმართველ ძალასაც, როგორც ბაზარი და მისი კანონების მოქმედებაა. ამასთან, სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი მმართველობითი ორგანოების როლი და ფუნქციები შემოსაზღვრული და საკმაოდ შეზღუდულია. ეკონომიკის რეგულირების პირობებში მართვის სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციული სტრუქტურა საკმაოდ მარტივია, მნიშვნელოვნად ნაკლებია ეკონომიკის მართვის სახელმწიფო აპარატში დასაქმებულთა რიცხვი და, ბუნებრივია, მმართველობითი ხარჯების

მოცულობა.

მრეწველობის მართვის აქცენტი, სიმძიმის ცენტრთა ვადატანილია ეროვნულ და საერთაშორისო გაერთიანებებზე (ასოციაცია, კონცერნი, დეპარტამენტი, კორპორაცია, სააქციო საზოგადოება), ფირმებსა და საწარმოებზე.

სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ეკონომიკის, მისი ცალკეული დარგების მართვის ორგანოებს ვეალებათ განსაზღვრონ ეროვნული ეკონომიკის განვითარების სტრატეგიული მიზანი და მისი მიღწევის ძირითადი მიმართულებები, მართვის ეკონომიკური მექანიზმების შემუშავებით იმოქმედონ ეკონომიკაში მიმდინარე მოვლენებსა და პროცესებზე, რაც უზრუნველყოფს ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობის მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას.

მრეწველობის მხრივ განვითარებულ თითქმის ყველა ქვეყანაში შექმნილია ეკონომიკის (იაპონიაში, ინგლისში და სხვაგან - ვაჭრობისა და მრეწველობის, ზოგან-მრეწველობის) სამინისტრო და სახელმწიფო ცენტრალური ფუნქციონალური ორგანოები - ფინანსთა სამინისტრო, აღრიცხვის, დაზღვევის, კონტროლის სამსახურები და სხვ. ხელისუფლების უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო ქმნის მუდმივმოქმედ კომისიებს, მათ შორის ეკონომიკის სფეროშიც. მათ ვეალებათ შესული წინადადებებისა და რეკომენდაციების შესწავლა, შესაბამისი სფეროს მიხედვით ეკონომიკის განვითარების მდგომარეობის ანალიზი, ეკონომიკური და სოციალური განვითარების უმნიშვნელოვანეს საკითხზე სამთავრობო წინადადებებისა და რეკომენდაციების შემუშავება, საკანონმდებლო აქტების მომზადება და ა.შ. პრაქტიკაში მიღებულია დიდი მნიშვნელობის ეკონომიკური, საწარმოო-ტექნიკური, სამეცნიერო და სხვა ხასიათის პრობლემების შესახებ შემუშავებული წინადადებებისა და გადაწყვეტილებების საექსპერტო წესით განხილვა, მათ შორის, უცხოელი ექსპერტების მონაწილეობითაც. კომისიების მიერ წარდგენილი პროექტებისა და რეკომენდაციების ყოველმხრივი განხილვის შემდეგ საკანონმდებლო ორგანო დადგენილი წესის მიხედვით იღებს შესაბამის კანონებს, დადგენილებებს და ა.შ.

სახელმწიფოს როლი ეკონომიკის ხელმძღვანელობის დარგში იცვლება. როგორც უკვე ვთქვით, XX საუკუნის პირველ ნახე-

ვარში ბაზარზე გაბატონდა მსხვილი კაპიტალი. საბაზრო კონონების საპირისპიროდ მონოპოლიზმმა და მის საფუძველზე მონოპოლიური ფასების დაწესებამ შეზღუდა მეწარმეობა, თავისუფალი კონკურენცია, გაამწვავა ეკონომიკური და სოციალური წესრიგი, მდგომარეობები. წარმოების დაქვემდებარებამ მსხვილ კაპიტალს მონოპოლისტური ინტერესებისადმი მსოფლიო მიიყვანა 30-იანი წლების ეკონომიკურ კრიზისამდე. დაიწვეს შექმნილი მძიმე მდგომარეობიდან გამოხვლის ძიება. ცნობილი ეკონომისტის ჯ. კეინზის აზრით, აუცილებელი იყო სახელმწიფოს მტკიცე "წარმართველი ხელის" დამკვიდრება. კერძო ინიციატივაზე დამყარებული კონტროლის ნაცვლად მთავარი ეკონომიკური პროცესების განვითარებაზე ცენტრალიზებული კონტროლის დაწესებამ და სხვა საკითხების ამდაგვარმა გადაწყვეტამ დადებითი შედეგი გამოიღო. დაქარდა ეკონომიკური განვითარება. მაგრამ ამ პროცესის მოჭარბებული ცენტრალიზებული სახელმწიფო რეგულირება ვერ აღმოჩნდა ეკონომიკის მართვის პერსპექტიული ფორმა. 70-იან წლებში ამერიკელმა ეკონომისტმა მილტონ ფრიდმენმა ჩამოაყალიბა თავისუფალი მეწარმეობასა და თავისუფალ კონკურენციაზე გადასვლის ახალი თეორია. მას აუცილებლად მიიჩნდა გარკვეულ ეკონომიკურ პროცესებზე სახელმწიფო კონტროლის სისტემის შენარჩუნება. სახელმწიფო ხელისუფლებას დაეკისრა ეკონომიკის განვითარების რეგულირების ზოგიერთი ფუნქციის შესრულება. ამ საფუძველზე ჩამოყალიბდა ეკონომიკის განვითარების სახელმწიფო რეგულირების ახალი სისტემა.

ყოველივე ზემოთქმული არ ნიშნავს, რომ ამ სისტემის სრულყოფის აუცილებლობის საკითხი კვლავაც არ დაისმება. ახალი ეკონომიკური სიტუაციები, ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების განვითარების ახალი თავისებურებები უთუოდ გამოიწვევს თანაფარდობის შეცვლას წარმოების განვითარების საბაზრო მექანიზმსა და სახელმწიფო რეგულირებას შორის. ეს ეხება ყველა ქვეყანას, მათ შორის საქართველოსაც. საქართველოში, სადაც მხოლოდ ახლახან დაიწყო ადრინდელთან შედარებით ეკონომიკის მართვის პრინციპულად ახალი მექანიზმის ფორმირება, ეს პროცესი საკმაოდ მტკივნეულად მიმდინარეობს. მართვის ახალ სისტემაზე გადასვლის პერიოდში საქმე გვაქვს დიდ ხირ-

თულებთან, ობიექტურ თუ სუბიექტურ საფუძველზე წარმოქმნილ ძნელად დასაძლევ წინააღმდეგობებთან, წინასწარ განზრახულ თუ უნებლიე შეცდომებთან და ა.შ. მაგრამ მკაცრად უნდა აღინიშნოს: ქვეყნის ეკონომიკის საბაზრო ურთიერთობებზე მკაცრად უნდა განვიხილოთ არა მხოლოდ მათი ურთიერთობის სწორი და აუცილებელი, მსოფლიოში აპრობირებული გზა.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში გამართლებული იქნება ეკონომიკისა და მართვის ძველი სტრუქტურების გარკვეული ნაწილის შენარჩუნება, მათი ფუნქციონირების მნიშვნელოვნად შეცვლით. ამავე დროს უნდა დაჩქარდეს მართვის ახალი სტრუქტურების ფორმირების პროცესიც. საქმე ისაა, რომ ჯერჯერობით საწარმოთა გარკვეული ნაწილი სახელმწიფოს საკუთრებაშია. პრივატიზაცია მხოლოდ შლის ფრთებს, მის ძირითადად დამთავრებას გარკვეული დრო დასჭირდება. წარმოების პრივატიზაცია და დენაციონალიზაცია, მმართველობითი ფუნქციების დეცენტრალიზაცია არც ისე ადვილი აღმოჩნდა, როგორც ეს ზოგიერთ პოლიტიკოსსა თუ პრაქტიკოსს და, სამწუხაროდ, თეორეტიკოსთა ნაწილსაც ეგონათ. შეცდომები ამ საქმეში, რაგინდ უმნიშვნელოდაც უნდა გვეჩვენებოდეს, მომავალში ძნელად გამოსასწორებელ (თუ საერთოდ გამოუსწორებელს არა) უარყოფით შედეგებს გამოიწვევს. ეს უკვე იგრძნობა. ამიტომ აუცილებელია თეორიულად კარგად გააზრებული, პრაქტიკულად ყოველმხრივ მოფიქრებული და შემოწმებული, სათანადო საკანონმდებლო აქტებით განმტკიცებული ვარიანტების შერჩევა, ამ საქმეში და საერთოდაც კორუფციის თავიდან აცილება.

ძალზე დიდი მნიშვნელობა აქვს პიროვნების, განსაკუთრებით საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ორგანოებში მომუშავე, აღნიშნული საკითხების უშუალოდ გადამწყვეტთა მორალურ სიწმინდეს. დაშვებული ყოველგვარი შეცდომა დიდ ზიანს მოუტანს საზოგადოებას როგორც ეკონომიკური და ფსიქოლოგიური, ისე, რაც მეტად მნიშვნელოვანია, მორალური თვალსაზრისითაც.

მეურნეობრიობის ახალ ფორმებზე გადასვლის პერიოდში საქართველოს ეკონომიკის, მათ შორის, მრეწველობის მართვის ახალი ორგანიზაციული სტრუქტურის ფორმირებაზე ჯერ კიდევ

დიდია მართვის ადრინდელი ორგანიზაციული სტრუქტურისა და საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდის თავისებურებებისა და სიძნელეების გაგენა. მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მაგრეთვე ამ სფეროში მომუშავეთა, პირველ ყოვლისა, ინტენსივ-ნელებისა და სპეციალისტების ნაწილის მხრივ სიახლეებისადმი უარყოფითი ფსიქოლოგიური დამოკიდებულება. არ გამოდგება არც ბოლომდე მოუფიქრებელი და ნაჩქარევი რადიკალიზმი და არც გადაჭარბებული "ზომიერება", რაც იწვევს სიზნანტეს ამ საქმეში თითქოსდა - "სიფრთხილის" გამო. გაბედული, მაგრამ ყოველმხრივ გააზრებული და გათვლილი მოქმედება იხსნის ქვეყნის ეკონომიკას.

საქართველოს მრეწველობის მართვის საერთო ორგანიზაციული სტრუქტურის საფუძველი ჯერჯერობით, ძირითადად დარგობრივი ნიშანია, თუმცა სრულიად ახალი შინაარსით.

საქართველოს პარლამენტის დადგენილებით ჩამოყალიბებული ეროვნული ეკონომიკის, მათ შორის მრეწველობის მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურა ძირითადად შეესაბამება საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდის თავისებურებებსა და მოთხოვნებს. ცხადია, მომავალში, ეკონომიკის სტაბილიზაციისა და შემდგომი განვითარების შედეგად წარმოქმნილი ახალი ამოცანებისა და მათი გადაწყვეტის შესაძლებლობების გათვალისწინებით, მართვის ამაჟამად ჩამოყალიბებული ორგანიზაციული სტრუქტურა შეიცვლება მისი სრულყოფის მიზნით. ეს აუცილებელი, გარდაუვალი პროცესია. ყოველივე ეს მოხდება შეტყნული პრაქტიკული გამოცდილებისა და მოვლენების განვითარებაში წვდომის სიღრმის, მართვის ახალი, უფრო ეფექტიანი ორგანიზაციული ფორმების ძიებისა და გამოყენების უნარის გამომუშაებისა და სხვა პროცესების შესაბამისად.

საქართველოს უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო - პარლამენტი ქმნის საპარლამენტო კომიტეტებს, მათ შორის ეკონომიკის სფეროსათვისაც. ამაჟამად პარლამენტში შექმნილია: საფინანსო-საბიუჯეტო, ეკონომიკური პოლიტიკისა და რეფორმების, დარგობრივი ეკონომიკის, აგრარულ საკითხთა, საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობათა, გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების კომიტეტები. ამრიგად, პარლამენტის 14 კომიტეტიდან 6 ან

უშუალოდ ეკონომიკური ხასიათისაა, ან ფუნქციებით დაკავშირებულია ეკონომიკურ პრობლემებთან. კომიტეტების მიხედვით შექმნილია ქვეკომიტეტები. ზემოთ დასახლებულ ეკონომიკური ხასიათის კომიტეტებში შექმნილია 24 ქვეკომიტეტი. გარდა ამისა, თავდაცვისა და უშიშროების კომიტეტში გამოყოფილია სამხედრო მრეწველობის ქვეკომიტეტი, ხოლო ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალურ საკითხთა კომიტეტში - დასაქმების საკითხთა და სოციალური დაცვისა და შრომითი ურთიერთობების ქვეკომიტეტი. მაშასადამე, სულ შექმნილია ეკონომიკის 27 ქვეკომიტეტი, რაც პარლამენტის ქვეკომიტეტების ნახევარია. ეს კი თავისთავად მეტწვევებს იმაზე, თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნისათვის ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტას.

ეკონომიკის, მათ შორის მრეწველობის განვითარებას ქვეყნის მასშტაბით ხელმძღვანელობს საქართველოს პრეზიდენტი და მისი ხელმძღვანელობით მოქმედი მთავრობა (სახელმწიფო მინისტრის აპარატი), როგორც პრეზიდენტის სათათბირო ორგანო. მთავრობაში შედიან სახელმწიფო მინისტრი და მინისტრები. ავტონომიურ რესპუბლიკაში მრეწველობას ხელმძღვანელობს ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა, ხოლო ადგილებზე (რეგიონი, ქალაქი, რაიონი და ა.შ.) - მართვის რეგიონული და ადგილობრივი ორგანოები.

პრეზიდენტი აღმასრულებელ სახელმწიფო ხელისუფლების ურთიერთობას საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლებასთან ახორციელებს სახელმწიფო კანცელარიის, სამინისტროების, სხვა სახელმწიფო უწყებებისა და დაწესებულებების, სათათბირო და საკონსულტაციო ინსტიტუტების მეშვეობით.

შესასრულებელი ფუნქციების თავისებურებების მიხედვით მრეწველობის მართვის ცენტრალური სახელმწიფო ორგანოები იყოფა მართვის დარგთაშორის ცენტრალურ სახელმწიფო ფუნქციონალურ ორგანოებად და მართვის დარგობრივ და დარგთაშორის ცენტრალურ სახელმწიფო სამეურნეო ორგანოებად.

მართვის პირველი ჯგუფის ორგანოებს მიეკუთვნება: ა) ეკონომიკის სამინისტრო. მას ექვემდებარება მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების დეპარტამენტი (რომელიც ადრე კომიტეტის სახით ფუნქციონირებდა); ბ). ფინანსთა სამინისტრო, რომელსაც

დაექვემდებარა საბაჟოს დეპარტამენტი, სახელმწიფო საგადასახადო ინსპექცია და სახელმწიფო ხაზინა; გ) სოციალური დაცვის შრომისა და დასაქმების სამინისტრო; დ) სახელმწიფო ქონების მართვის სამინისტრო; ე) სოციალურ-ეკონომიკური მსწერ სამსახურის სახელმწიფო დეპარტამენტი; ვ) სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის დეპარტამენტი; ზ) ეროვნული ბანკი.

ცენტრალური სახელმწიფო დარგობრივი და დარგთაშორისი სამეურნეო ორგანოები ორ ქვეჯგუფად იყოფა: 1. მართვის

ცენტრალური სახელმწიფო დარგობრივი სამეურნეო ორგანოებად: ა) მრეწველობის სამინისტრო; ბ) სოფლის მეურნეობისა და სურსათის სამინისტრო. მას ეკუთვნის აგრეთვე ადრე დამოუკიდებლად ფუნქციონირებადი პურპროდუქტებისა და მეფრინველეობის სახელმწიფო კორპორაცია; გ) სათბობ-ენერგეტიკის სამინისტრო, რომელმაც გააერთიანა სახელმწიფო კომპანიები: "საქენერგო", "საქენერგოგენერაცია", "საქნავთობი", "საქგაზტრანსპორტი", "საქთხევადაგაზი", "საქნახშირი", პოლიმერული კომპანია "საქნავთობპროდუქტები", აგრეთვე ენერგეტიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, "საქჰიდროპროექტი" (საპროექტო ინსტიტუტი), "საქსელპროექტი" (საპროექტო ორგანიზაცია) და სპეციალიზებული დარგობრივი სარემონტო და სამშენებლო ორგანიზაციები;

2. მართვის სახელმწიფო დარგთაშორის სამეურნეო ორგანოებად: ა) ვაჭრობისა და საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების სამინისტრო; ბ) გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო; გ) მატერიალური რესურსების სახელმწიფო დეპარტამენტი.

შესასრულებელი ფუნქციების ზახიათის მიხედვით მეორე ჯგუფის მმართველობითი ორგანოები დაკავშირებულია, როგორც მრეწველობასთან, ისე ეროვნული ეკონომიკის სხვა დარგებთან და სფეროებთან. მაგალითად, ვაჭრობისა და საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების სამინისტრო, განსაკუთრებით კი სამინისტროს საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების სამსახური უშუალოდ ახდენს გავლენას მრეწველობის ცალკეული დარგების, პირველ ყოვლისა, იმ დარგებისა და ქვედარგების განვითარებაზე, რომელთა წარმომადგენლებსაც დამყარებული აქვთ ან მომავალში დაამყარებენ ურთიერთობებს საზღვარგარეთის საწარმოებთან, გაიტანენ თავიანთ

პროდუქციას საზღვარგარეთის ბაზრებზე, გამოიყენებენ სხვა ქვეყნის საწარმოების (ფირმების) პროდუქციას, რესურსებს და ა.შ. ცხადია, ამის გამო გარკვეული ცვლილებები მოხდება საწარმოების, ფირმების, ქვედარგებისა და დარგების მმართველობის ორგანიზაციულ სტრუქტურაში. ანალოგიური ხასიათისაა იქნება შემოთქმული დასახელებული სხვა მმართველობითი ორგანოების გავლენაც.

მრეწველობის სამინისტროს მართველობითი უფლებამოსილება ვრცელდება მრეწველობის მრავალი დარგისა და ქვედარგის საწარმოებზე, რომელიც განსაზღვრულია სამინისტროს დებულებით, მიუხედავად მათი საკუთრებითი ფორმის და გამოყენებული მმართველობითი სქემისა.

ეს სამინისტრო, რომელიც მმართველობითი სტრუქტურის დიდი ხირთულით გამოირჩევა არ მოიცავს საქართველოს მრეწველობის ისეთ ტრადიციულ და გარკვეული აზრით ქვეყნის სამრეწველო პროფილის განმსაზღვრელ დარგს, როგორიცაა კვების მრეწველობა, აგრეთვე სათბობ-ენერგეტიკული მრეწველობის დარგებს. პირველი ეკუთვნის საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და სურსათის სამინისტროს, ხოლო მეორე - დამოუკიდებელი დარგობრივი სამინისტროს სახით ფუნქციონირებს.

სოფლის მეურნეობისა და სურსათის სამინისტროს დაევალა ქვეყნის სურსათით უზრუნველყოფის ამოცანის გადაწყვეტა, რაც დამოკიდებულია როგორც საკუთრივ სოფლის მეურნეობისა და მისი პროდუქციის გადამამუშავებელი მრეწველობის განვითარებაზე, ისე სხვა რესურსების, მათ შორის საზღვარგარეთიდან მოზიდული რესურსების გონივრულ გამოყენებაზე. აღსანიშნავია, რომ ეს სამინისტრო თავისი მასშტაბებით, დარგებისა და ქვედარგების, სახელმწიფო და კერძო საწარმოების რაოდენობით დიდი და სტრუქტურული თვალსაზრისით ერთ-ერთი ყველაზე რთული უმაღლესი დარგობრივი მმართველობითი რგოლია საქართველოში. საკმაოდ რთული და პერსპექტიულია სათბობ-ენერგეტიკის სამინისტროც. მომავლისათვის ეროვნული ელექტროენერგეტიკის, ნავთობის, გაზისა და ქვანახშირის, სხვა სახეობის სათბობ-ენერგეტიკული რესურსების მოპოვებისა და გადამამუშავების დიდი შესაძლებლობების გამოყენება გამოიწვევს სათბობ-ენერგეტიკის მრეწველობის აღმავლობას, მისი მასშტაბების გაწინასწორებულ და მაღალი ტემპებით განვი-

თარებას, რასაც უდიდესი სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს საქართველოსთვის.

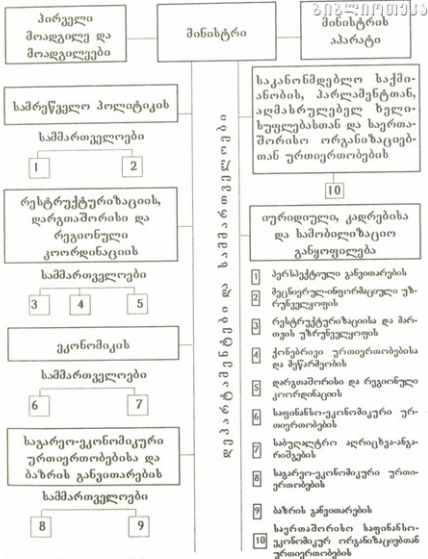
სამინისტროს, როგორც დარგის უმაღლესი ხელმძღვანელი ორგანოს მმართველობითი შინაარსი და სტრუქტურა, მისი თითოეული მმართველობითი ფუნქცია შეიცვალა. სამინისტროს დაქვემდებარებული ქვედარგებისა და წარმოებების დარგობრივი მართვის ნაცვლად მათ დაევალიათ საერთო დარგობრივი მნიშვნელობის ფუნქციების შესრულება. საწარმოები, ფირმები, სააქციო საზოგადოებები და სხვა ორგანიზაციული ფორმირებები, სულერთია - კერძოა, კოლექტიური თუ სახელმწიფო საკუთრებას წარმოადგენს, ორგანიზაციულად გამოვიდა შესაბამისი სამინისტროს დაქვემდებარებიდან და საქმიანობენ საბაზრო ურთიერთობის საფუძველზე. სამინისტრო წყვეტს ისეთი გლობალური მნიშვნელობის საკითხებს, როგორცაა დარგის მასშტაბით ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავება და მისი განხორციელების უზრუნველყოფა. იგი შეიმუშავებს დარგის განვითარების პრიორიტეტულ მიმართულებებს, მეცნიერებისა და ახალი ტექნოლოგიების დამუშავებისა და დანერგვის ღონისძიებებს, ხელმძღვანელობს ეკონომიკური რეფორმების განხორციელებას და სხვ. სამინისტროსთან შეიძლება ფუნქციონირებდეს კომისიები და საბჭოები. მაგ. საქართველოს კანონით "ელექტროენერგეტიკის" შესახებ გათვალისწინებულია ელექტროენერგეტიკის მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის შექმნა, რომელიც პრეზიდენტის წინაშე ანგარიშვალდებული.

სამინისტრო მუშაობს პრეზიდენტის მიერ დამტკიცებული დებულებით, რომლითაც განსაზღვრულია სამინისტროსა და მინისტრის უფლება-მოვალეობები, მართვის სტრუქტურა და სხვ. სამინისტროს მართვის სტრუქტურა განსხვავებულია დარგების (სექტორების) მიხედვით. (იხ. სქემა 3 და 4) თითოეული დარგის თავისებურებათა გათვალისწინებით.

მრეწველობის მართვის ახალი ორგანიზაციული სტრუქტურა, მიუხედავად ზემოთ აღნიშნული ზოგიერთი სირთულის და სიძნელისა, ძირითადად შეესაბამება ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე მდგომარეობასა და გადასაწყვეტ ამოცანებს. ბევრი სიძნელე გადაილახება სამრეწველო საწარმოების განსახელმწიფოებრივებისა და პრივატიზაციის განხორციელებით. კვლავაც გაგრძელ-

საქმე 3.
**საპარტვილოს მრავალპირობის
 საპინისტროს მართვის სტრუქტურა**

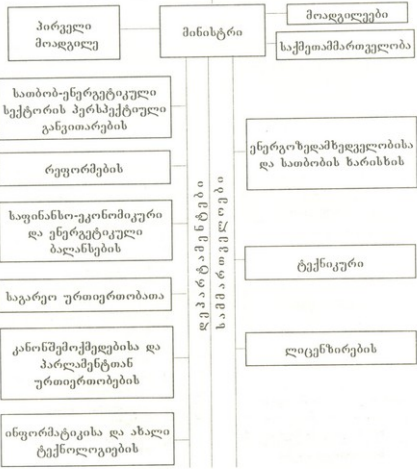
ეროვნული
 ბიკლიკოთეკა

საქართველოს სათბობ-ენერგეტიკის
სამინისტროს მართვის სტრუქტურა

ეროვნული

სამინისტროს ხელმძღვანელობა

დეპარტამენტები
სამმართველოები

დება კერძო და სახელმწიფო სააქციო საზოგადოებებისა და საწარმოების შექმნა, დაარსდება მსხვილი ფირმები, კორპორაციები, მათ შორის სახელმწიფოთაშორისი გაერთიანებები. ბევრი საწარმო ჩაერთვება დიდი პერსპექტივის მქონე ტრანსნაციონალური გაერთიანებების სხვადასხვა ფორმაში. განხორციელდება შრომის უმალესი რგოლების უფლება-მოვალეობათა დელეგირება. მათი ნაწილი გადაეცემა მართვის ძირულ რგოლებს და ა.შ. ამის შედეგად გამარტივდება მართვის უმალესი რგოლების - სამინისტროს, დეპარტამენტის, კორპორაციის, კომპანიების და სხვათა მმართველობითი სტრუქტურები, შექმნიდება მათში დასაქმებულთა რიცხვი. გაიზრდება შუალედური რგოლების ფუნქციები და პასუხისმგებლობა. გამარტივდება მართვის ქვედა რგოლების ორგანიზაციული სტრუქტურაც. იგი უფრო ოპერატიულ და კონკრეტულ ხასიათს მიიღებს, ამადღება მათი ფუნქციონირების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონე და ა.შ. ყოველივე ამას ხელს შეუწყობს მართვის ყველა დონის მიხედვით შესაბამისი საკანონმდებლო აქტების, დებულებების, ინსტრუქციების და სხვა ნორმატიული მასალების დროულად დამუშავება და დამტკიცება მოქმედი წესების მიხედვით და, რაც მთავარია, მათი რეალურად ამოქმედება.

4. მრეწველობის მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები

XX საუკუნეში, განსაკუთრებით მის მეორე ნახევარში, ბევრი რამ გაკეთდა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ეკონომიკის მართვის სრულყოფისათვის, რამაც უზრუნველყო მაღალი შედეგები, მართვის როგორც მიკრო-, ისე მაკროეკონომიკურ დონეზე; დანქარდა ეკონომიკური განვითარების ტემპები, მოწინავეთა რიგებში ჩადგა მანამდე სუსტად განვითარებული ბევრი ქვეყანა, გაიზარდა ზოგიერთი განვითარებადი ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალი, უკეთ გადაწყდა სოციალური პრობლემები და ა.შ. ცხადია, ეს არ ნიშნავდა, რომ კაცობრიობამ იპოვა საკუთარი "მუდმივი მამოძრავებელი ძალა", განვითარების მშვიდი გზა. განვითარებულ ქვეყნებში კვლავაც ხდება ეკონომიკური განვითარების ტემპების

შენელება, ეკონომიკური დაქვეითება, დისპროპორციები და ნეგატიური სტრუქტურული ცვლილებები ეკონომიკაში, დროდადრო უმუშევრობის ზრდა, სოციალური მდგომარეობის უკუხვედრება, სახლეობის ნაწილის გაღატაკება, პოლიტიკურ და მართლმადიდებლურ ა.შ. ასეთ მდგომარეობაში არაერთხელ აღმოჩნდნენ აშშ, გერმანია, სხვა განვითარებული ქვეყნები. აშშ-ში ეკონომიკური სიმწვანეები ემთხვევა საპრეზიდენტო არჩევნებს. მუშავდება ახალი საპრეზიდენტო ეკონომიკური პროგრამები, რაც გადამწყვეტ გავლენას ახდენს არჩევნების შედეგზე. უფრო მძიმე მდგომარეობა იქმნება განვითარებადი ქვეყნების უმრავლესობაში.

ამრიგად, კაცობრიობამ მიაგნო მწვავე ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების მხოლოდ შერბილების და არა საერთოდ გადაჭრის საშუალებებს. დროდადრო აუცილებელი ხდება მართვის მოქმედ სისტემაში ცვლილებების შეტანა განვითარების ეკონომიკური და სოციალური თავისებურებების გათვალისწინებით. ეს ნიშნავს იმას, რომ ნებისმიერმა ქვეყანამ განვითარების გარკვეულ დროს უნდა განვიდეს ეკონომიკის, მისი ცალკეული დარგის, მათ შორის მრეწველობის მართვის მოქმედი სისტემის სრულყოფის ახალი ეტაპი.

ბუნებრივია, ეკონომიკის მართვის სრულყოფის აუცილებლობა მთელი სიმწვავეით დგას საქართველოს წინაშეც. როგორც უკვე ითქვა, საკითხი ეხება მართვის სრულიად ახალი სისტემის შექმნასა და შესაბამისი მმართველობითი სტრუქტურების ფორმირებას. მას საფუძვლად უნდა დაედოს ახალი ეკონომიკური სტრუქტურები, მართვის დარგში მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნების გამოცდილება, ეროვნული თავისებურებები და ისტორიულად ჩამოყალიბებული ტრადიციები, კულტურის განვითარების დონე და ყოველივე ამან გააადვილოს მართვის ახალი სისტემის შემუშავება და დანერგვა. მაგრამ მართვის სისტემის ფორმირების პროცესში უკვე გამოვლინდა და მომავალშიც შეგვახსენებს თავს ამ პროცესის დამამძიმებელი, გამართლებელი მოვლენები, მათ შორის სუბიექტური ხასიათის ფაქტორიც.

მრეწველობის მართვის მექანიზმის სრულყოფის უწყვეტობა და სისტემურობა ობიექტურად გარდაუვალი პროცესია, რომელიც მომავალში სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას შეიძენს.

ეს მეტად რთული და ფაქიზი პროცესი მრავალ ფაქტორსა და პირობაზეა დამოკიდებული, მრავალნაირია მისი განხორციელების გზები და მიმართულებებიც, მათ შორის: ცენტრალიზაციით შემდეგს: მართვის მოქმედი სისტემის სრულყოფილ განხორციელების უზრუნველყოფა და მისთვის მეცნიერული საფუძვლების მომზადება; მართვის ეკონომიკური მეთოდებისა და შესაბამისი ეკონომიკური ბერკეტების პრიმატობის პრინციპების მოთხოვნების დაცვა; მმართველობითი შრომის მუშაკთა პროფესიონალიზმის დონის ამაღლება, მათი ეკონომიკური სტიმულირებისა და პასუხისმგებლობის გაძლიერება; მართვის ტექნიკური ბაზის განმტკიცება და ტექნოლოგიის სრულყოფა; მრეწველობის მართვის ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის დონის განუზრედი ამაღლების უზრუნველყოფა, მისი განსახდერის მეთოდებისა და მეთოდოლოგიური საფუძვლების სრულყოფა.

მართვის მოქმედი სისტემის სრულყოფის საკითხების გადაწყვეტის დროს უნდა ვინებლმძღვანელოთ საერთო ეკონომიკური და სოციოლოგიური კანონების მოთხოვნებით. საბაზრო ეკონომიკა ემორჩილება მათ მოქმედებას. ბაზარს საკუთარი კანონებიც აქვს. ყოველივე აღნიშნულის სწორად შეცნობით და გააზრებულად გამოყენებით შეიძლება აუცილებელი პროპორციების დაცვა ეკონომიკის განვითარებაში, მათი გეგმაზომიერად მართვა როგორც მიკრო-, ისე მაკროეკონომიკური დონის მიხედვით. მაშასადამე, აუცილებელია ობიექტური ეკონომიკური კანონების მოთხოვნების შესაბამისი მართვის მექანიზმის შემუშავება და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის გადიდება. ეფექტი კი მით უფრო მაღალი იქნება, რაც უფრო გეგმაზომიერი ხასიათი მიეცემა მართვის სრულყოფის დონისძიებების შემუშავებასა და განხორციელებას. განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება აღნიშნულის ნათელი დადასტურებაა. რომ არა **ჯონ მეინარდ კეინზის** თეორია, კაპიტალისტური ქვეყნები ვერ დააღწევდნენ თავს 30-იანი წლებისა და შემდგომი პერიოდის ეკონომიკურ კრიზისებს. სწორედ ამიტომ უწოდეს მას "კაპიტალიზმის გადამრჩენი".

კეინზის ეკონომიკური თეორიის საფუძველზე ბურჟუაზიულმა სახელმწიფოებმა შემუშავეს ეკონომიკური პოლიტიკის ახალი კურსი. ზოგიერთ ქვეყანაში დაიწყო სოციალურ-ეკონომიკური

განვითარების სარეკომენდაციო გეგმებისა და პროგრამების დამუშავება. ამის შედეგად კაპიტალისტურმა ეკონომიკამ მიიღო ე.წ. "შეორედ ამოსუნთქვის" საშუალება.

ზემოთ აღნიშნულის მიუხედავად, კვლავ შეგრძობილია ეკონომიკური სიმწვანეები, რამაც ინგლისში სტაგნაციის ხასიათი იქცა მიიღო. ამან განაპირობა ეკონომიკის მართვის სრულყოფის ახალი მიმართულებების ძიება. შემუშავდა ეკონომიკის მართვის ახალი თეორიები, რასაც საფუძვლად დაედო ახალწარმოქმნილი ეკონომიკური და სოციალური სიტუაციებისა და მათ შედეგად წარმოქმნილი სიმწვანეების მეცნიერული ანალიზის საფუძველზე ჩამოყალიბებული დასკვნები და განზოგადებები. ამრიგად, თეორიული კვლევის შემდგომი გაღრმავება, მართვის ახალი თეორიების შემუშავების აუცილებლობა მეცნიერ თეორეტიკოსებს თვით ცნობრებამ უკარნახა. ეკონომიკის, მათ შორის მართვის დარგის თეორეტიკოსებს რომ შესძლებოდათ იმთავითვე ვველა პარამეტრის მიხედვით გაეთვალათ მართვის ახალი მექანიზმის გამოყენების პირობებში მოსალოდნელი შედეგები უახლოესი და შორეული მომავლისათვის, კაცობრიობა, ცალკეული ქვეყანა, ხაწარმოები და ორგანიზაციები პერიოდულად არ აღმოჩნდებოდნენ ახალ-ახალი ეკონომიკური და სოციალური სიმწვანეების წინაშე. ალბათ ასეთი გათვლისათვის საჭირო მეთოდური და მეთოდოლოგიური მასალები და გამოყენებული ტექნიკური საშუალებებიც ვერ პახუნობდა მოთხოვნებს. ამიტომ ასეთი გათვლები შეუძლებელი აღმოჩნდა. ეკონომიკის მართვის პროცესის დონის ამაღლება დადებითად იმოქმედებდა ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროცესებზე, გაზრდიდა ბევრი ეკონომიკური და სოციალური პრობლემის წარმატებით გადაწყვეტის შესაძლებლობას.

ეკონომიკის მართვის სრულყოფის გეგმარეკომენდაციის დონის ამაღლება რთული პროცესია. იგი საჭიროებს შესაბამისი მეცნიერული საფუძვლის მომზადებას, მეცნიერთა, განსაკუთრებით კი მართვის პროცესში დასაქმებულ მომუშავეთა სათანადო ფსიქოლოგიურ მომზადებას, ფსიქოლოგიური ბარიერების დაძლევას.

მართვის მეთოდებს შორის გადამწყვეტი უპირატესობა ენიჭება ეკონომიკური ხასიათის მეთოდებს, განსაკუთრებით აღმინისტრაციულ-ბრძანებლური ხასიათის მეთოდებთან შედარებით. წარ-

სულს ჩაჰბარდა ის დრო, როდესაც ადმინისტრაციული ხელშეწყობით, იძულების წესით, მხოლოდ პატრიოტული ღონისძიებებით აღწევდნენ მუშაობის მაჩვენებლების გარკვეულ გაუმჯობესებას. დროთა განმავლობაში ადამიანი შეიცვალა, უფრო განათლებული, პოლიტიკურად მომზადებული და რეალისტურად მოაზროვნე გახდა. ასეთ შემთხვევაში ადმინისტრირებით გამაგრებული ეკონომიკური იძულება არ იძლევა სასურველ შედეგს, ადამიანის შესაძლებლობების სრულად გამოყენების საშუალებას. მაშასადამე, მთავარია სამართლიანი ეკონომიკური და მორალური სტიმულირების ეფექტიანი სისტემის შეგნებული გამოყენება, სხვა ეკონომიკური ხასიათის მეთოდების წინ წამოწვევა. ამ სისტემაში უნდა აისახოს, როგორც მეწარმის, მესაკუთრის და მისი შრომითი კოლექტივის, ისე კოლექტივისა და საზოგადოების ინტერესთა ერთიანობა. ცხადია, აქ არ იგულისხმება ინტერესთა ერთიანობა მისი აბსოლუტური გაგებით. ეს შეუძლებელიცაა. მომუშავეთა ინტერესები, მათ შორის ეკონომიკური, განსხვავებულია. კოლექტივის წევრები დაინტერესებულნი არიან მაღალი ხელფასისა და სხვა შემოსავლების მიღებით. მეწარმეც დაინტერესებულია მაღალი მოგებით. მოგების გარკვეული ნაწილი (სახელმწიფო ვალდებულებების დაფარვის შემდეგ) მან უნდა გამოიყენოს შრომითი კოლექტივის ეკონომიკური და სოციალური მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, მონაწილეობა მიიღოს საზოგადოების საერთო კეთილდღეობის დონის ამაღლების ღონისძიებებშიც. სხვა შემთხვევაში შეძირდება მომუშავეთა დაინტერესება მიაღწიონ მაღალ საბოლოო ეკონომიკურ მაჩვენებლებს. განვითარებული სახელმწიფოების გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ინტერესთა ერთიანობა უნდა იყოს არა ღონისძიება, არამედ სათანადო გარემოს მიერ რეალობად ქცეული მოქმედების საზოგადოებრივი ნორმა, განმტკიცებული შესაბამისი ეკონომიკური მექანიზმის გამოყენებით.

ეკონომიკური ინტერესები და მათი დაკმაყოფილების აუცილებლობა ადამიანში აღვივებს სწრაფვას დაუფლოს ცოდნას, მუშაობის პროფესიულ მეთოდებს, ჩვევებს, აიმაღლოს კვალიფიკაცია და პროფესიონალიზმის დონე. საკითხის ასე დაფხვება, პირველ ყოვლისა, ეხება მართვის მუშაკებს. ყოველგვარი ერთობლივი შრომა იწყება მართვის მექანიზმის შემუშავებითა და გამოყენებით.

მართვა ხელოვნებაა, მაშასადამე მართვა რეალურად უნდა იქნეს აყვანილი ხელოვნების დონემდე. ხელოვანი კი ხანამდელი პროფესიონალია. ეს იმიტომაც არის აუცილებელია [ჩემი უმჯობესი პროცესი სულ უფრო რთული და ძნელი [ქმედები] [ქმედებ] მმართველობითი შრომის მუშაკი უნდა ფლობდეს სიახლეებს მართვის თეორიაში და უმდიდრეს პრაქტიკულ გამოცდილებას. წარმოების მართვის მრავალი სტანდარტული ეკონომიკური სიტუაცია და მისი შესაბამისი გადაწყვეტილებები უკვე დაპროგრამებულია. მართალია ჯერჯერობით ეს პროგრამები ძირითადად მარტივი, ხშირად განმეორებადი ეკონომიკური სიტუაციების მიხედვით არის შედგენილი. პრაქტიკაში კი იქმნება ახალი, უფრო რთული, არცთუ იშვიათად ძნელად ამოსახსნელი სიტუაციებიც. ასეთ შემთხვევებში წარმატებები დამოკიდებულია მართვის შესაბამისი რგოლის ხელმძღვანელის პირად თვისებებზე, გამოცდილებაზე, ინტუიციასა და განჭვრეტის უნარზე, ლოგიკურ შემოქმედებით ეკონომიკურ აზროვნებაზე.

პროფესიონალიზმს საფუძველი სკოლაში ეყრება. იგი უნდა განმტკიცდეს და განვითარდეს სწავლების უფრო მაღალ დონეებზე. ეს კვლევის სხვა სფეროა. ყველაფერი უნდა გაკეთდეს, რათა განათლების სისტემამ ეროვნულ მეურნეობას მოუმზადოს თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისი სპეციალისტები.

ლოგიკური ეკონომიკური აზროვნების ფორმირებაში მეტად დიდია "საქმიანი ეკონომიკური თამაშების" როლი. სერიოზული ყურადღება უნდა დაეთმოს, როგორც სპეციალისტთა მომზადების, ისე კვალიფიკაციის ამაღლების სასწავლო პროცესებს. საქმიანი თამაშების ამოცანები უნდა რთულდებოდეს, უახლოვდებოდეს რეალურ ეკონომიკურ სიტუაციებს. ამ მხრივ დიდი გამოცდილება აქვთ განვითარებულ ქვეყნებს. ცალკეულ პირთა ენთუზიაზმის საფუძველზე გარკვეული მუშაობა ტარდება საქართველოშიც. მიუხედავად ამისა, "საქმიანი ეკონომიკური თამაშების" კურსი საშუალო ეკონომიკური განათლებისა და უმაღლესი ეკონომიკური სასწავლებლების უმრავლესი სპეციალობებისა და სპეციალიზაციების სასწავლო გეგმებში ჯერ კიდევ არ არის გათვალისწინებული. არ არის შექმნილი საქმიანი თამაშების მდიდარი ბანკი, მათ შორის საქართველოს ეკონომიკის ხინამდვილიდან აღებული მაგა-

ლითების მიხედვით.

მართვა, განსაკუთრებით ეკონომიკის მართვა, არა მხოლოდ ურთულესი პროცესია, არამედ მეტად შრომატევადი და ამჟამინის აზროვნებას არ შეუძლია გათვალისწინოს მართვასთან დაკავშირებული სხვადასხვა პროცესის მიმდინარეობა და მოსალოდნელი შედეგები, მით უმეტეს მრავალი ვარიანტისა და შორეული მომავლისათვის შესაძლო ყველა პარამეტრის მიხედვით. ამიტომ აუცილებელია მართვის ტექნიკური საშუალებების შემდგომი სრულყოფა, მისი შევსება დაწვებული თანამედროვე, შედარებით მარტივი ტექნიკური საშუალებებით და დამთავრებული უახლესი რთული გამოთვლულ-საანალიზო ტექნიკით, ინფორმაციის მოპოვების, გადაცემის, დამუშავების საშუალებებით და ა.შ. სპეციალისტები უკვე უნდა მუშაობდნენ მომავალი საუკუნის მოთხოვნების შესაბამისი მართვის ტექნიკური საშუალებების შესაქმნელად. XXI საუკუნეში საქმე გვექნება ინფორმაციის უფრო დიდ მასშტაბებთან და ნაირსახეობასთან, ვიდრე ამჟამად. ამიტომ საჭირო იქნება მრავალპროგრამიანი, დიდი მახსოვრობის მქონე მცირეგაბარიტიანი გამოთვლული-საანალიზო მანქანები, პერსონალური კომპიუტერები და ა.შ.

გაიზრდება მოთხოვნა მარტივი ტექნოლოგიებისადმი. იგი უფრო ტყვადი უნდა გახდეს. ყველა საწარმოს, მართვის ყველა დონის სამსახურებს უნდა ჰქონდეთ სიტუაციების მიხედვით ტიპობრივი გადაწყვეტილებების დაპროგრამებული მასალებისა და მონაცემების "ბანკი", რითაც დაჩქარდება გაუთვალისწინებელი სიტუაციების წარმოშობის შემთხვევაში გადაწყვეტილების მიღებისა და მდგომარეობის გამოსწორების პროცესი.

უნდა გაუმჯობესდეს ინფორმაციის მოპოვების, გადაცემისა და გადაწყვეტილებების მიღების ტექნიკაც. აუცილებელია საანგარიშო-საინფორმაციო ფორმების ტიპიზაცია, გამარტივება. ანლებურად უნდა გადაწყდეს სიტუაციების მიხედვით სავალდებულო ინფორმაციის სახეების, მისი მოცულობის, მოძრაობის წესის, მიმართულებებისა და მიწოდების ვადების საკითხები. შიდასაწარმოო ინფორმაციის მოპოვება ადვილად მოსაგვარებელია. მომავალში უფრო გაფართოვდება ეკონომიკური კავშირურთიერთობები ქვეყნის საწარმოებსა და სხვა სახელმწიფოების საწარმოებსა და ორგა-

ნიზაციებს შორის და ა.შ. ამიტომ მეტი მნიშვნელობა ექნება გარე ინფორმაციის დროულად მიღებასაც, ეს კი დღის წესრიგში აყენებს ეკონომიკის სფეროში საერთაშორისო ტრანსპორტის, სასაზღვრო სამსახურების მუშაობის სრულყოფის, მათი ტექნიკური მოწყობის გაფართოების, შესაბამისი კომუნიკაციების გაუმჯობესების, საერთაშორისო საინფორმაციო სისტემებში ქვეყნის შესაბამისი სამსახურების ჩართვის აუცილებლობას.

ზემოთ განხილული პრობლემებისა და საკითხების სწორად გადაწყვეტა, პირველ ყოვლისა, უზრუნველყოფს ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის დონის ამაღლებას, რაც საბოლოოდ დადებითად იმოქმედებს საწარმო-სამეურნეო და კომერციული ერთიანი სისტემის საქმიანობის საბოლოო შედეგებზე, დასახული მიზნის მიღწევის დაჩქარებაზე. ამიტომ აუცილებელია განხორციელდეს მართვის სრულყოფის მაღალეფექტიანი ღონისძიებები. როგორც უკვე ითქვა, დასახული მიზნის მიღწევა შეიძლება სხვადასხვა რაოდენობისა და სახეობის მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსებისა და საშუალებების გამოყენებით და განსაკუთრებული მიმართულებებით. ამიტომ, როგორც წესი, უნდა შემუშავდეს მმართველობითი საქმიანობის სრულყოფის ღონისძიებების რამდენიმე ვარიანტი, მათგან კი შეირჩეს ერთი - ეკონომიკური და სოციალური თვალსაზრისით უკეთესი.

მართვის გამოყენებული სისტემის ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლება განუწყვეტელ ყურადღებას და ზრუნვას საჭიროებს. უნდა შემუშავდეს და პრაქტიკულად შემოწმდეს მართვის სისტემის სრულყოფის ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მეთოდიკა, დამუშავდეს შესაბამისი მეთოდოლოგიური საკითხები, დადგინდეს სათანადო მაჩვენებლები, მათი გაანგარიშების წესი. მეთოდიკით უნდა შეიძლებოდეს მმართველობითი საქმიანობის როგორც ცალკეული ფუნქციის შესრულების, ისე საერთო საბოლოო შედეგობრივი ეფექტის განსაზღვრა. ამ მიზნით საჭირო იქნება სპეციფიკური და განსაზღვრადებული მაჩვენებლების შემუშავება, ცხადია, საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნათა გათვალისწინებით. ეს აუცილებელია იმისთვისაც, რომ გამოვლინდეს და სრულად ამოქმედდეს მართვის ეფექტიანობის დონეზე მოქმედი ყველა ფაქტორის შესაძლებლობები. მათგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია:

ა. მმართველობითი საქმიანობის შრომატევადობის სწორად გაანგარიშება, მისი შემცირების უზრუნველყოფა და მმართველობითი საქმიანობით დაკავებულთა საჭირო რიცხოვნობის განსაზღვრა. როგორც განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება მოწმობს, მიუხედავად იმისა, რომ სულ უფრო იზრდება მმართველობითი სამუშაოების საერთო მოცულობა, მართვის მუშაკთა პროფესიონალიზმის დონის ამაღლების, მართვის ტექნიკურ საშუალებათა სრულყოფის, ადამიანური რესურსების სრულად გამოვლენისა და გამოყენებისათვის საჭირო პირობების შექმნითა და სხვა ფაქტორების გავლენით მატულობს მათ მიერ შესრულებული ფუნქციებისა და სამუშაოს მოცულობა. მმართველობითი საქმიანობა უფრო სულ საინტერესო და მიმზიდველი ხდება. ბუნებრივია, იზრდება მათი შრომის ნაყოფიერებაც. აღნიშნულის გავლენით, შეფარდებით უნდა მცირდებოდეს მართვის პროცესში ჩაბმულთა რიცხვი და მართვის ხარჯები. ყოველივე ეს გასათვალისწინებელია მმართველობითი შრომით დასაქმებულთა კონტინენტის განსაზღვრის დროს;

ბ. მართვის ხვეროს თითოეული მუშაკის მიერ შესასრულებელი ფუნქციების სწორად განსაზღვრა, მათი შრომის დანაწილების და კოორპირების ოპტიმალური ვარიანტის დადგენა. აუცილებელია სწორად გადაწყდეს მომუშავეთა სპეციალიზაციისა და პროფესიონალიზმის საკითხები. მათ უნდა გაუღვივდეთ ურთიერთთანამშრომლობისა და თანადგომის გრძნობა, გამოუშუშავდეთ პასუხისმგებლობის უნარი, აუცილებელია მისი ეფექტიანი წახალისების უზრუნველყოფა;

გ. მმართველობითი გუნდის სწორად ფორმირება. მას საფუძვლად უნდა დაედოს პროფესიონალიზმის მაღალი დონე და საჭირო პრაქტიკული ჩვევები, პირადი თვისებები, ადამიანთან მუშაობის უნარი, ორგანიზატორული ნიჭი, დასახული მიზნის მიღწევის რწმენა და იდეური ერთგულება, პასუხისმგებლობის აუცილებელი დონე და სხვა თვისებები;

დ. მმართველობითი შრომის მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის დონის ამაღლება, მართვის ტექნიკური ბაზის განმტკიცება და ტექნოლოგიის სრულყოფა. ამ ფაქტორზე დიდადაა დამოკიდებული მმართველობითი საქმიანობის საერთო შრომატე-

ვადობა, მართვის სფეროს თითოეული მუშაკისათვის დაკისრებული ფუნქციების რაოდენობა და მოცულობა;

ე. მმართველობითი შრომის მუშაკთა მეტეორიულ და მორალური წახალისების გაძლიერება. ნებისმიერ შემთხვევაში უნდა უკავშირდებოდეს მართვის ეფექტიანობის მაჩვენებლების ცვლილებებს, ისე, რომ წახალისების ოდენობა უშუალოდ იყოს დამოკიდებული ერთობლივი საქმიანობის საბოლოო შედეგებზე. მხოლოდ ასეთ პირობებშია შესაძლებელი შრომითი, საწარმოო და ტექნოლოგიური დისციპლინის განმტკიცება, საშემსრულებლო პასუხისმგებლობის ამაღლება. წახალისებისა და მუშაობის საბოლოო შედეგების ურთიერთდამოკიდებულების საკითხი თვით შრომითმა კოლექტივმა უნდა გადაწყვიტოს. დიდი მნიშვნელობა აქვს მართვის სფეროს მუშაკთა სწორად შერჩევას, მუშაობის პროცესში გამოვლენილი უნარის შესაბამისად მათ დაწინაურებას, გამოცდილი კადრებისა და ახალგაზრდა სპეციალისტების მიმართ სხვა წახალისებელი ფორმებისა და საშუალებების გამოყენებას და ა.შ.

თანამედროვე პირობებში, და მით უმეტეს, მომავალში, მმართველობითი საქმიანობის ყველა დონეზე მართვის სისტემის მიზანმიმართული სრულყოფა უზრუნველყოფს როგორც თვით მმართველობითი შრომის ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ამაღლებას, ისე მთელი საწარმო-სამეურნეო საქმიანობის საბოლოო შედეგობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესებას. ამიტომ ის უნდა გახდეს სამეურნეო ხელმძღვანელობის უპირველესი საზრუნავი, ერთ-ერთი მთავარი პრობლემა.

საკითხები გასაპრობლად

1. დაახასიათეთ მართვის არსი, აუცილებლობა და ამოცანები.
2. ჩამოთვალეთ და ახსენით მართვის პრინციპები.
3. დაახასიათეთ მრეწველობის მართვის ჩასახვისა და განვითარების პროცესი.
4. დაახსენეთ მართვის მეცნიერული სკოლები და ცნობილი მეცნიერები, რომლებმაც განსაკუთრებული როლი შეას-

რულებს მართვის მეცნიერების განვითარებაში.

5. რამ გამოიწვია მრეწველობის მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფის აუცილებლობა და რატომ უნდა კონდუს მას სისტემატური და ჯგემაზომიერი ხასეყიფქენული

6. რა მნიშვნელობა აქვს მართვის მობეფელობის სტრუქტულობისა და კონკრეტულობის დონის ამაღლებას, რა არის საჭირო ამისათვის?

7. რატომ არის აუცილებელი წარმოების მუშაკების კონომიკური დაინტერესებისა და პასუხისმგებლობის გაძლიერება.

8. რით არის გამოწვეული მართვის სისტემის ქმედითუნარიანობისა და კონომიკური ეფექტიანობის გადილების აუცილებლობა და როგორ უნდა მივაღწიოთ მას?

9. ჩამოთვალეთ მართვის მეთოდები და ახსენით მათი შინაარსი.

10. როგორ უნდა ხდებოდეს სპეციალისტთა შერჩევისა და მათი დაწინაურების ორგანიზაცია?

11. დაახასიათეთ მმართველობითი ინფორმაციის მოპოვების, გადამუშავებისა და გამოყენების ტექნოლოგია.

12. როგორია მრეწველობის მართვის თანამედროვე ორგანიზაციული სტრუქტურის თავისებურებები?

13. დაახასიათეთ საქართველოს მრეწველობის მართვის თანამედროვე ორგანიზაციული სტრუქტურა.

14. რით არის გამოწვეული მრეწველობის მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფის აუცილებლობა და როგორია მისი ძირითადი მიმართულებები?

1. პროგნოზირებისა და დაგეგმვის არსი, პრინციპები, მეთოდები

გეგმიანობა ადამიანის თანდაყოლილი, ბუნების მიერ ნაბოძებული თვისებაა. ეს თვისება განუწყვეტლივ ვითარდებოდა. ამიტომ ადამიანის საქმიანობა მისი მოქმედების ყველა სფეროში სულ უფრო გეგმაზომიერ ხასიათს იძენდა, ამავე დროს ფართოვდებოდა დაგეგმვის მასშტაბები, იცვლებოდა მისი შინაარსი.

საბაზრო ეკონომიკის დამკვიდრებამ და განვითარებამ, წარმოების მასშტაბების გადიდებამ და ეკონომიკური კავშირების გაფართოება-გართულებამ ახალი შინაარსი შესძინა გეგმიანობას. მის გარეშე შეუძლებელი გახდა საზოგადოების განვითარება, მისი ეკონომიკური და სოციალური წინსვლა. გაიმიჯნა მართვის უმაღლესი და რეგიონული ორგანოების, საწარმოო ერთეულებისა და ორგანიზაციების ფუნქციები, შეიცვალა მეურნეობრიობის ხასიათი. სამეცნიერო-ტექნიკურმა რევოლუციამ დააჩქარა ეკონომიკის განვითარების ტემპები, კიდევ უფრო გაფართოვდა შრომის დანაწილება საწარმოებს, ეკონომიკის დარგებს, ქვეყნის რეგიონებსა და ქვეყნებს შორის და ა.შ. ასეთ პირობებში შეუძლებელი გახდა ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება, ეკონომიკური პროცესებისა და მოვლენების მართვა მეურნეობრიობის ძველი მეთოდებით. ყოველივე ამან წარმოშვა მართვის ყველა დონეზე - საწარმო, დარგი, რეგიონი, ქვეყანა და მსოფლიო მასშტაბითაც, ეკონომიკის გეგმაზომიერი განვითარების როგორც აუცილებლობა, ისე მისი შესაძლებლობაც.

XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან ჩამოყალიბდა საბაზრო ეკონომიკის ალტერნატიული - ქვეყნის მასშტაბით "ეკონომიკის გეგმაზომიერი" გაძღოლის სისტემა, რომელიც ძირითადად საკუთრების სახელმწიფო ფორმას ემყარებოდა. დაგეგმვამ მიიღო ერთიანი სახელმწიფო ცენტრალიზებული სისტემის სახე. იმ დროისათვის ეს იყო ქვეყნის მასშტაბით ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პირველი სახელმწიფო გეგმის შემუშავების მცდე-

ლობა. გარკვეულ დრომდე, განსაკუთრებით პირველ ეტაპის შემდგომ ხუდწლეულში, ეკონომიკის გვემიანი განვითარების ხელშეწყობა სისტემამ მნიშვნელოვანი დადებითი შედეგი მოუტანა ყოფილ საბჭოთა კავშირს და ზოგიერთ სხვა ქვეყნებს. მაგრამ დაგეგმვის საბჭოთა სისტემამ ვერ გაუძლო ისტორიულ გამოცდას. ეს გამოწვეული იყო იმით, რომ საბჭოთა მრეწველობა მსოფლიო ბაზრის მიმართ ფუნქციონირებდა, როგორც ერთიანი უმსხვილესი საწარმოო ერთეული, ხოლო ქვეყნის შიგნით იგი წარმოადგენდა ზეცენტრალიზებულად დირექტიული მეთოდებით მკაცრად მართვად სამეურნეო-საწარმოო ორგანიზმს, რომელიც საბოლოო ანგარიშით უმართავ სისტემად გადაიქცა. ასეთ პირობებში თითქმის გამორიცხული იყო მაკროეკონომიკურ დონეზე მართვის სტრატეგიისა და შესაბამისი ეკონომიკური ქცევის ფორმირება. ამიტომ დამოუკიდებლად ფუნქციონირებადი მიკროეკონომიკა თითქმის არც არსებობდა. გამორიცხული იყო ქვეყნის შიგნით თავისუფალ ფასწარმოქმნის მექანიზმის გამოყენებაც კი, რაც საბაზრო ეკონომიკური სისტემის ძირითადი ნიშანთვისებაა. ამის გამო მართვის პროცესი გულისხმობდა მხოლოდ საწარმოო-სამეურნეო სფეროში ცენტრის დაჯგუფებათა შესრულების ორგანიზაციას და არა ეკონომიკური გარემოს მიერ სამეურნეო-საწარმოო ფუნქციონირების იმპულსირებას.

ეკონომიკის გვემიანი ფუნქციონირება ნიშნავს მართვის შესაბამისი რგოლის განვითარების მიზნისა და ამოცანის განსაზღვრას დროის კონკრეტული პერიოდისათვის, მისი განხორციელების მცოცავი პროგრამის შემუშავებასა და პრაქტიკულად რეალიზაციას.

ეკონომიკური განვითარების მიზნის განსაზღვრისათვის აუცილებელია სწორად შეფასდეს არსებული მდგომარეობა, წინასაგვემო პერიოდის მუშაობის შედეგები, გაირკვეს, რა დონის მიღწევაა საჭირო და რეალურად რა შესაძლებლობები აქვს მართვის შესაბამის რგოლს, ქვეყანას. საჭიროა მიზნებისა და მისი განხორციელების პროგრამების დეტალიზება დროისა და საწარმოო ერთეულში შემავალი სტრუქტურების მიხედვით.

ვადის მიხედვით განახვავებენ პერსპექტიულ, მიმდინარე და ყოველდღიურ მიზნებს. პერსპექტიულს მიეკუთვნება ისეთი

საწარმოო მიზნები, რომელთა განხორციელებას ხანგრძლივი დრო და მნიშვნელოვანი მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსები. მიმდინარე მიზანი შეიძლება გადაწყდეს ერთ წლამდე პერიოდში და ნაკლები დამატებითი საწარმოო რესურსების გამოყენებით. ყოველდღიური მიზნის უმნიშვნელობის მიმდინარე და შესაბამისად, პერსპექტიული მიზნის განხორციელებას.

მართვის დონეების შესაბამისი რგოლებისა და მათში შემავალი საწარმოო ერთეულების მიხედვით განსაზღვრულ მიზანს შეიძლება ჰქონდეს გლობალური და ლოკალური ხასიათი. გლობალური მიზანი ეხება მთლიანად ქვეყანას, მის ცალკეულ რეგიონს, მთლიანად საწარმოს შრომითი კოლექტივს. ლოკალური მიზნები მუშავდება საწარმოთა სტრუქტურული ერთეულების მიხედვით.

მნიშვნელობის მიხედვით განასხვავებენ სტრატეგიულ, ტაქტიკურ და ოპერატიულ მიზნებს. ყოველი საწარმოს (ფირმის) და, მათგან გამომდინარე, მთლიანად მრეწველობის სტრატეგიული მიზნის განხორციელება გამოიწვევს მნიშვნელოვან თვისებრივ ცვლილებებს ეკონომიკაში. ტაქტიკური ხასიათის მიზნისა და შესაბამისი პროგრამების განხორციელება უზრუნველყოფს სტრატეგიული მნიშვნელობის ამოცანების გადაწყვეტას. ოპერატიული ამოცანები ასრულებენ ე.წ. მარეგულირებელ ფუნქციებს, რაც აუცილებელია ტაქტიკური მიზნის განსახორციელებლად.

ამრიგად, ეკონომიკური განვითარების მიზნები (ამოცანები) ფორმირდება გარკვეული სისტემის სახით, რომელიც მოიცავს მრავალ ერთიმეორისაგან განსხვავებულ, მაგრამ ერთიმეორეზე დამოკიდებულ კერძო მიზანთა ქვესისტემებს. ამიტომ საწარმოო ერთეულის ან მართვის შესაბამისი რგოლის მიერ დასახული მიზნის წარმატებით განხორციელება დამოკიდებულია მიზნის მთელი სისტემის შემადგენელი ქვესისტემების მასშტაბით დასახული ამოცანების განხორციელებაზე, ყველა რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლის მიხედვით.

ყველა შემთხვევაში მიზანი უნდა იყოს მკაფიოდ ფორმულირებული, მეცნიერულად დასაბუთებული, შესასრულებლად რეალური, კონკრეტული და მართვის შესაბამისი რგოლის კოლექტივისთვის გასაგები. დიდი მნიშვნელობა აქვს მართვის მარკეტინგულ

სტრატეგიაზე დაყრდნობით ეკონომიკური მაჩვენებლების (მაჩვენებელთა სისტემის) სწორად შერჩევას. მიზნის განსახორციელებლად შემუშავებულ პროგრამაში უნდა განისაზღვროს, როგორც ეკონომიკურ მაჩვენებელთა მაჩვენებლები, ისე მორიგეობაში უნდა მოყვარული ვადები და შემსრულებლები, მიზნის განსახორციელებლად საჭირო პირობები და ა.შ. ეს აუცილებელია, რათა კოლექტივმა გაითავისოს მიზანი, გაითვითცნობიეროს იგი, როგორც სამოქმედოდ აუცილებელი.

ეკონომიკური (და არა მხოლოდ ეკონომიკური) განვითარების მიზნით განსაზღვრული მოთხოვნების უთუოდ დაცვის პირობებშია შესაძლებელი ამ მოთხოვნათა შესრულების მარკეტინგული პროგნოზირება, რაც საგვემო მუშაობის წინა და დიდმნიშვნელოვანი ეტაპია.

პროგნოზის მეშვეობით განისაზღვრება ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების ცვლილებების ტენდენციები, განვითარების ძირითადი მიმართულებები შედარებით ხანგრძლივი პერიოდისათვის (10-15 წელი). საწარმო-სამეურნეო საქმიანობის შედეგები მით უფრო მაღალი იქნება, რაც უფრო მეტად გაფართოვდება წარმოების განვითარების მარკეტინგული დაგეგმვის პორიზონტი, გაძლიერდება გეგმის მიზანმიმართულობა და პერსპექტიული ხასიათი, მეცნიერულობა და დასაბუთებულობა. პროგნოზირება კი ამის დიდ შესაძლებლობებს ქმნის.

მიზნის მიღწევა, გარკვეული საწარმოო ამოცანის გადაწყვეტა შეიძლება სრულიად განსხვავებული გზებით, განსხვავებული რაოდენობის მატერიალური და შრომითი რესურსებისა და ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის სხვადასხვა ფორმების დანერგვით და ა.შ. მაგალითად, პროდუქციის წარმოების მოცულობის გაზრდა ანდა სრულიად ახალი სახეობის პროდუქციის წარმოების ათვისება შეიძლება მოქმედი საწარმოო სიმძლავრეების უკეთ გამოყენებით, წარმოების მუშაობის ცვლიანობის კოეფიციენტის გაზრდით, მომიჯნავე საწარმოებში პროდუქციის დასამზადებლად საჭირო დეტალების და კვანძების წარმოების განთავსებით, ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების დანერგვით, მოქმედ საწარმოთა ტექნიკური გადაიარაღებისა და რეკონსტრუქციის განხორციელებით, ან ახალი საწარმოების აგებით. პროდუქციის დასამზადებლად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს უკვე არსე-

ბული მატერიალური რესურსები ანდა სრულიად ახალი სიძვერების ნედლეული, მახალები, ენერჯია და სხვ. ამ შემთხვევაში საჭირო იქნება შესაბამისი საწარმოების აგება ანდა მათი შექმნა, მათ შორის უცხოეთშიც კი. ამრიგად, საჭირო გახდება ქიმიური, მეტალურგიული, მრავალი ვარიანტის დამუშავება და სხვადასხვა ტექნოლოგიური წყვეტილებების მიღება მრეწველობაში ხელსაყრელი გარემოს შესაქმნელად. ბუნებრივია, ვარიანტების მიხედვით განსხვავებულია კაპიტალურ დაბანდებათა მოცულობა, მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებლები, მიზნის მიღწევის მათრიენტირებული აუცილებელი დრო და ა.შ.

ყოველივე ზემოთ თქმულის გათვალისწინება აუცილებელია მარკეტინგული პროგნოზების შემუშავებისა და დაგეგმვის დროს. ამიტომ საჭიროა ბაზრების შესწავლის საფუძველზე იქ შეღწევის პერსპექტივის გათვალისწინებით ყველა შესაძლო ვარიანტის სწორად გააზრება, შესაბამისი გათვლების ჩატარება, სტრატეგიულ ვარიანტთაგან ისეთის შერჩევა, რომელიც უკეთ უზრუნველყოფს დასახული მიზნის განხორციელებას ნაკლები დანახარჯებითა და ოპტიმალურად მისაღებ დროში ზღვრულ პროდუქციაზე გასვლას.

ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების, წარმოებისა და ხაერთოდ ხანგრძლივი პერიოდისთვის ეკონომიკის განვითარების ძირითადი ტენდენციების სწორად განსაზღვრისათვის აუცილებელია წარსულში ანალოგიური პროცესების განვითარების დრმა ანალიზი, ამჟამად არსებულ საწარმო-ტექნიკურ, ეკონომიკურ-ორგანიზაციულ შესაძლებლობათა და გარემოში მომხდარ ცვლილებათა გაანალიზება, შედეგების განზოგადება და არსებული მდგომარეობის ობიექტური შეფასება. ამრიგად, პროგნოზირება შეუძლებელია, თუ ერთმანეთთან არ იქნება დაკავშირებული არა მარტო წარსული, აწმყო (თანამედროვეობა) და მომავალი, არამედ, ახლად წარმოქმნილი გადასალახავი ბარიერები და დამატებითი შესაძლებლობები. მხოლოდ წარსულისა და თანამედროვეობის დრმა ანალიზის საფუძველზე გაკეთებული დასკვნებისა და განვითარების მოსალოდნელ თავისებურებათა გათვალისწინებით შეიძლება სწორად დადგინდეს შემდგომი განვითარების ტენდენციები და შემუშავდეს მოქმედების პროგრამა.

იმის მიხედვით, თუ რამდენად სწრაფად იქნება შესწავლილი და შეფასებული ყველა ის პირობა და ფაქტორი, რომელთა

გავლენითაც ჩამოყალიბდა ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების განვითარების უკვე გამოვლენილი კანონზომიერებები, შეიძლება განისაზღვროს მათი შემდგომი განვითარების შესაძლო მიმართულებები და მოსალოდნელი შედეგები, მათ შორის მთავრად სამართავი პროცესებისაც კი, შემუშავდეს მათზე ინდიკატორული და აუცილებლობის შემთხვევაში ნორმატიული ზემოქმედების ღონისძიებები და მუშაობის პროგრამები, რათა მათი განვითარება წარიმართოს ხასურველი მიმართულებით.

პროგნოზირების მეცნიერული ღონე დიდად არის დამოკიდებული პროგნოზების მეცნიერულად დასაბუთებული მეთოდების გამოყენებაზე. მეთოდების შერჩევასა და ვურადლება უნდა მიექცეს საპროგნოზო ობიექტის ხასიათს, მის გარემომცველ არეში მოსალოდნელი მარკეტინგული ცვლილებების გათვალისწინებით დასახული მიზნის თავისებურებას, მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებისა და გამოყენების შესაძლებლობებს და ა.შ.

პროგნოზირების პრაქტიკაში გამოყენებული მეთოდებიდან მნიშვნელოვანია: ექსტრაპოლაციის, საბოლოო მიზნის განსაზღვრის, ნორმატიული, მიზნობრივი და ობიექტების მიხედვით პროგნოზის გაანგარიშების მეთოდები.

ექსტრაპოლაციის მეთოდი გულისხმობს წარსულში ეკონომიკური მოვლენების განვითარების თავისებურებათა ხწორად შეფასებასა და თანამედროვე მდგომარეობის დეტალური ანალიზის საფუძველზე კონკრეტული ეკონომიკური პროცესის განვითარების კანონზომიერებების განსაზღვრასა და მომავლისთვის გათვალისწინებას. ეს უნდა მოხდეს პერსპექტივაში ამ მოვლენასთან დაკავშირებულ პროცესებში მოსალოდნელი ცვლილებების გათვალისწინებით. მაგალითად, სახალხო მოხმარების საგნების წარმოების პროგნოზირებისათვის აუცილებელია მოთხოვნილების განსაზღვრა, რაც დამოკიდებულია მოსახლეობის დინამიკაზე, მის სტრუქტურულ ცვლილებაზე, სოციალური მოთხოვნილების დაკმაყოფილების მიღწეულ ღონეზე, ფასების, ხელფასის და სხვა შემოსავლების ცვლილებებზე და ა.შ.

საბოლოო მიზნის განსაზღვრის შემთხვევაში საქმე ეხება წარმოების განვითარების ცალკეული მხარისა და მიმართულების განვითარების პროგნოზირებას, როგორცაა წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარება, ანდა მასთან დაკავშირებული

მაჩვენებლების (შრომის-, ელექტრო-, ენერგო-, ტექნიკური და კაპიტალალჭურვილობა, წარმოების მექანიზაცია და ავტომატიზაცია და ა.შ.) გაუმჯობესების პროგნოზირებას და ქვეყნულ პროგნოზირების ნორმატიული მეთოდი საწარმოების განვითარების წინასწარ შემუშავებული ნორმატიული მასალების გამოყენებით მივიღოთ სწორი, ოპტიმალური საგვემო და მმართველობითი გადაწყვეტილებები. ამისათვის აუცილებელია შესაბამისი ნორმატიული ბაზის მეცნიერული დონის ამაღლება.

პროგნოზირება ხდება ობიექტების მიხედვითაც, როგორცაა დარგი, რეგიონი, საწარმო. ომის შემდგომ პერიოდში იაპონიის მთავრობამ შეიმუშავა ფოლადის წარმოების, შემდგომში ავტონდუსტრიის, ელექტრონიკის, რობოტული ტექნიკის წარმოების განვითარების, წარმოების რობოტიზაციისა და კომპიუტერიზაციის, ხოლო ბოლო წლებში უახლესი ელექტრონულ-გამომთვლელი ტექნიკის წარმოების განვითარების პროგნოზები. ამ საფუძველზე განისაზღვრა შესაბამისი სამრეწველო დარგების განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკა და შემუშავდა მათი განვითარების პროგრამები.

დიდი მნიშვნელობა აქვს ფაქტორების მიხედვით გაანგარიშების, საექსპერტო შეფასებების, ფაქტორებს შორის ფუნქციონალური ან კორელაციური დამოკიდებულების განსაზღვრის მეთოდების გამოყენებას.

პროგნოზების დამუშავებასა და მათ საფუძველზე განვითარების გეგმების შედგენას მარკეტინგული საინფორმაციო ბაზა სჭირდება. ინფორმაცია უნდა იყოს შესადარი დროისა და საწარმოების მიხედვით. დიდი მნიშვნელობა აქვს სწორი ინფორმაციის მოპოვებას სხვა საწარმოების, მათ შორის სხვა სახელმწიფოების ანალოგიური საწარმოების მუშაობის შესახებ. მხოლოდ საიმედო, ობიექტური ინფორმაციის გამოყენებით შეიძლება სწორად შეფასდეს რეალური მდგომარეობა, განისაზღვროს განვითარების პროგნოზები და შესაბამისი საგვემო დავალებები.

პროგნოზირება გეგმიანი მუშაობის წინა ეტაპი და გეგმის შედგენის საფუძველია. პროგნოზი და პროგნოზირება განსხვავდება გეგმისა და დაგეგმვისაგან. პროგნოზი ვარიანტული ხასიათისაა და მატერიალურ-ტექნიკური რესურსებით დასაბუთებას არ საჭიროებს. პროგნოზის მხოლოდ ერთ-ერთი ყველაზე უკეთესი ვარი-

ანტის საფუძველზე დგება გეგმა, რომელშიც მოცემულია კონკრეტული ამოცანა, განსაზღვრულია მისი გადაწყვეტის გზები და საშუალებები. ყველა მაჩვენებელი ზედმიწევნით ობიექტურად უნდა იყოს დასაბუთებული. გეგმა სამოქმედო პროგრამას ამტკიცებს გეგმით გათვალისწინებული რეკომენდაციების შესრულებაში. განაპირობებდეს სამრეწველო ფირმის საქმიანობის წარმატებებზე ორიენტირებული გეგმის ქმედითობის დონის ამაღლებას. ეს გამორიცხავს მის ღირებულებულ ხასიათს საბჭოთა ეკონომიკის დროინდელი გაგებით. საგეგმო ორიენტირებები შეიძლება დაზუსტდეს მათი შესრულებისა და რესურსების გამოყენების ანალიზის შედეგად მიღებული დასკვნებისა და სიტუაციების ხასიათის, მათ შორის, საბაზრო კონიუნქტურის ცვლილებების გათვალისწინებით. ასეთია დაგეგმვის ინდიკატორული მქანის მანევრულობა. პროგნოზს კი ამგვარ მოთხოვნებს ვერ წაუყვებთ.

სამრეწველო წარმოების განვითარების გეგმის შინაარსი და, ცხადია, საგეგმო მუშაობაც განსხვავებულია მართვის დონეთა მიხედვით. სახელმწიფოს დონეზე ეკონომიკის, მისი ძირითადი დარგების, მათ შორის მრეწველობის, აგრეთვე მსხვილი ტერიტორიული ერთეულების მიხედვით ეკონომიკური განვითარების გეგმა-პროგრამები დგება მრეწველობის ძირეულ რგოლებთან (ფირმა, საწარმო და სხვ.) პარტნიორული გარიგების გზით შეთანხმებულ მაჩვენებელთა მიხედვით. მასში აისახება განვითარების ამოცანები და მათი განხორციელების მთავარი მიმართულებები ტერიტორიული ერთეულების მიხედვით (აშშ-ში - შტატები, გერმანიაში - ფედერალური მიწები, სხვაგან - პროექტურები, რესპუბლიკები და ა.შ.). ამგვარი დაგეგმვის დიდი გამოცდილება აქვთ ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებს. იაპონიაში ეკონომიკის განვითარების გეგმას სახელმწიფო გეგმაც უწოდებს და იგი 5 წელიწადს მოიცავს. მაგრამ ამგვარად დამუშავებული სახელმწიფო გეგმის მაჩვენებლები შეზღუდულია, მაშინ როდესაც მართვის ძირეული რგოლების მიხედვით შედგენილი გეგმები მოიცავს მაჩვენებელთა მთელ სისტემას, თუმცა მათ შორის ლოგიკური კავშირია დაცული.

ქვეყნის ეკონომიკის, დარგებისა და რეგიონების, აგრეთვე საწარმოებისა და ორგანიზაციების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დაგეგმვა ურთულესი და შეტად შრომატევადი

პროცესია. მას საფუძვლად უნდა დაედოს საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნების შესაბამისი მეცნიერული პრინციპები და მეთოდები.

დაგეგმვის პრინციპები უნდა შეესაბამებოდეს ქვეყნის ეკონომიკური საფუძვლის ხასიათს. ამის მიხედვით გამოყოფილი დაგეგმვის შემდეგ პრინციპებს:

1. გეგმის რეალურობისა და მეცნიერული დასაბუთებულობის უზრუნველყოფა. გეგმის მეცნიერული დასაბუთებულობა ორი თვალსაზრისით უნდა განვიხილოთ: პირველი - აუცილებელია დაგეგმვის მეთოდისა და მეთოდოლოგიის შემუშავებას საფუძვლად დაედოს მეცნიერული სიახლეები, რითაც მიღწეული იქნება ბაზრის კანონების მოქმედების პირობებში მრეწველობის შეწონასწორებული განვითარება, ძირითადი მაჩვენებლების გაანგარიშების სრულყოფა. ეს თანაბრად ეხება პროდუქციაზე მოთხოვნის განსაზღვრას, მისი გაანგარიშების მეთოდისა, გეგმის განყოფილებებს შორის კავშირებს, წარმოებაში მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების გამოყენებას და ა.შ. აღმოჩენები მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში, რითაც ძალზე მდიდარია თანამედროვე ეპოქა, დიდ შესაძლებლობებს ქმნის საზოგადოების განვითარებისათვის, ეკონომიკური წინსვლის და ამ საფუძველზე მოთხოვნების უკეთ დაკმაყოფილებისათვის; მეორე, საგეგმო დავალებები რეალური უნდა იყოს. ამიტომ გეგმის ყველა მაჩვენებელი მარკეტინგული მართვის პოზიციებიდან კარგად უნდა იქნეს გააზრებული, დასაბუთებული, ერთმანეთთან ორგანულად დაკავშირებული და შეწონასწორებული, განმტკიცებული აუცილებელი ტექნიკური და ორგანიზაციული ღონისძიებებით;

2. საგეგმო დავალებათა დამუშავების კომპლექსურობისა და სისტემურობის უზრუნველყოფა. გეგმის მაჩვენებლები უნდა შეესაბამებოდეს წარმოების მიზანს და უზრუნველყოფდეს გათვალისწინებულ დროში მათ წარმატებით შესრულებას. წარმოების მიზანია შესაბამის პროდუქციასა და მომსახურებაზე ბაზრის მოთხოვნის დაკმაყოფილების საფუძველზე მოგების მიღება. მიზანი ხანგრძლივად მოქმედი კატეგორიაა. მოთხოვნების გაზრდისა და მრავალფეროვნების შესაბამისად, წარმოების მიზანიც იცვლება მასშტაბურად და შინაარსობრივად. ამიტომ წარმოებაც უწყვეტად უნდა ფუნქციონირებდეს. საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის წარმატებებზე საუბარი მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება, თუ

ეკონომიკური განვითარების გეგმაში აისახება დასახული მიზნის მისაღწევად აუცილებელი ყველა პირობა და მოწყობები, ე.ი. უზრუნველყოფილი იქნება დავალებათა კომპლექსურობა. ეს განპირობებულია იმით, რომ დასახული ამოცანების შესრულებით გადაჭრა შეუძლებელია ერთი ან რამდენიმე მოწყობით. თუ ეკონომიკური ხასიათის საკითხის გადაწყვეტით. საჭიროა კომპლექსურად გადაიჭრას წარმოების პროცესში ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული და ერთმანეთზე დამოკიდებული, ამავე დროს მნიშვნელოვნად განსხვავებული ტექნიკურ-ტექნოლოგიური, ორგანიზაციული და ეკონომიკური ხასიათის საკითხები. ამიტომ დაგეგმვის კომპლექსურობის უზრუნველყოფა საგვემო მუშაობის ერთ-ერთი ძირითადი მოთხოვნაა. არაერთხელ აღნიშნულა ისიც, რომ წარმოების პროცესი აუცილებლად უწყვეტი ხასიათის უნდა იყოს. მაგრამ ეს შეუძლებელია თუ წარმოების განვითარების დაგეგმვასაც ასევე უწყვეტი, სისტემური ხასიათი არ ექნება. მაშასადამე, დაგეგმვის სისტემურობა საგვემო საქმიანობის აუცილებელი პირობა, მისი ერთ-ერთი ძირითადი მოთხოვნაა;

3. საგვემო გადაწყვეტილებებისა და დავალებების ოპტიმალურობის უზრუნველყოფა. საგვემო გადაწყვეტილებები კონკრეტული საბაზრო და სხვა გარემო პირობების გათვალისწინებით უნდა იყოს ოპტიმალური ანუ უკეთესი ყველა ძირითადი პარამეტრის მიხედვით. მხოლოდ ასეთ პირობებშია შესაძლებელი საბაზრო ურთიერთობების დროს ეკონომიკური განვითარების დაჩქარება, წარმატებები საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობაში. ამიტომ საბოლოო საგვემო დავალებათა დადგენას წინ უნდა უსწრებდეს შესაძლო ალტერნატიული ვარიანტების დამუშავება ყველა ძირითადი მაჩვენებლის მიხედვით და მათგან ისეთი ვარიანტის შერჩევა, რომელიც უზრუნველყოფს დასახული მიზნის მიღწევას საწარმოო რესურსების მაღალეფექტიანი გამოყენების შედეგად;

4. მოწინავე გამოცდილების შესწავლისა და გამოყენების აუცილებლობა. წარმოების მართვისა და დაგეგმვის სფეროში მსოფლიოში მნიშვნელოვანი გამოცდილებაა დაგროვილი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების მოწინავე საწარმოებისა და ორგანიზაციების მდიდარი გამოცდილება. ეს განსაკუთრებული სიმდიდრეა. მისი გამოყენება აუცილებელია, რადგან იგი ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების

დიდ პერსპექტივებს ქმნის. ნებისმიერ ქვეყანასა თუ საწარმოს დიდ სიკეთეს მოუტანს ინდიკატორული დაგეგმვის დარგში მოწინავე გამოცდილების მეცნიერული შესწავლა, ღრმა ანალიზი, შედეგების განზოგადება და მისი გამოყენება ქვეყნის ეკონომიკური პირობებისა და დასახული ამოცანების თავისებურების გასაყვლისწინებით. დიდი სარგებლობის მოტანა შეუძლია აგრეთვე წინასაგეგმო პერიოდში მართვის შესაბამისი რგოლის მიერ დაგეგმვისა და გეგმის შესრულების პროცესში დაშვებული შეცდომების სწორად შეფასებას და სათანადო დასკვნების გათვალისწინებას შემდგომ საგეგმო მუშაობაში;

5. მართვის ყველა რგოლში საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიკური ეფექტიანობის მაღალი დონის უზრუნველყოფა. საგეგმო მუშაობის ძირითადი ორიენტირი უნდა იყოს წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის გარუხრული ამალღება ბაზრის მოთხოვნების გათვალისწინების პირობებში. ამისათვის საჭიროა ეკონომიკური ეფექტიანობის ყველა მაჩვენებლის გეგმაზომიერი გაუმჯობესება. აუცილებელია შესაბამისი დონისძიებების შემუშავება და მათი განხორციელება ისე, რომ უზრუნველყოფილი იყოს ზღვრული პროდუქციის გამოშვება, ზღვრული მოცუბისა და ზღვრული შემოსავლების მიღება შემცირებული საწარმოო დანახარჯებით. სხვაგვარად დაგეგმვა მნიშვნელობას დაკარგავდა.

დაგეგმვის ძირითადი პრინციპების მოთხოვნების შესრულების უმნიშვნელოვანესი პირობაა დაგეგმვის მეთოდების მაღალი მეცნიერული დონე. ამიტომ აუცილებელია დაგეგმვის მეთოდების სწორად შერჩევა, მათი ინსტრუმენტარიუმის სისტემატური სრულყოფა, კონკრეტული პირობებისა და დასახული ამოცანების თავისებურებათა გათვალისწინებით ამა თუ იმ მეთოდისათვის უპირატესობის მინიჭება, ახალი მეთოდების შემუშავება, დაგეგმვის ზოგიერთ მეთოდებზე უარის თქმა და ა.შ.

გასათვალისწინებელია, რომ საბაზრო გარემოში ჩართული სამრეწველო ფირმისა (საწარმოს) და მრეწველობის დარგისათვის არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება რაციონალიზმის ანალიზურ-შემფასებელი სისტემის გამოყენებას. იგი საშუალებას იძლევა განსაზღვრული გეგმის მარგანიზებელი როლის გაძლიერებით გაუმჯობესდეს დაგეგმვისა და გეგმის შესრულების ხარისხი, მათი

მეშვეობით სწრაფად შეფასდეს ფირმისა თუ დარგის განვითარების დონე. ამით გაძლიერდება სწრაფვა ორგანიზებულობის მაღალი დონისადმი, რაც ცხადია, გაზრდის დაგეგმვის ეფექტურობას.*

საწარმოო ერთეულის საგვემო მუშაობაში გამოყენებული მეთოდებიდან უმნიშვნელოვანესია:

1. დაგეგმვის ნორმატიული მეთოდი. ეს მეთოდი საკმაოდ გავრცელებულია. მისი მოთხოვნაა, საგვემო დავალებათა გაანგარიშებას საფუძვლად დაედოს მეცნიერულად დასაბუთებული პროგრესული ინდიკატორული ნორმები და ნორმატივები. უმნიშვნელოვანესი სახეობების განმსაზღვრელ ნორმებსა და ნორმატივებს ამუშავებენ სპეციალიზებული ინსტიტუტები და ლაბორატორიები, სამრეწველო ფირმების (საწარმოების) შესაბამისი სამსახურები. ყველა ფირმას (საწარმოს) უნდა ჰქონდეს საგვემო მუშაობისათვის საჭირო მტკიცე ნორმატიული ბაზა. ასეთი ბაზის გარეშე შეუძლებელია წარმოების სტრუქტურული ერთეულების მუშაობის ორგანიზაციის სრულყოფა, მატერიალურ-ტექნიკური რესურსების ეფექტური გამოყენების უზრუნველყოფა.

საგვემო მუშაობის ნორმატიული ბაზა მოიცავს ინდიკატორული ნორმებისა და ნორმატივების მთელ სისტემას შემდეგი ძირითადი ჯგუფების სახით:

ა). შრომის ნორმები: პროდუქციის შრომატევადობის (პროდუქციის ერთეულზე სამუშაო დროის დანახარჯების) ნორმა; მუშის სამუშაო დროის ბიუჯეტის ნორმა; მუშაობის რეჟიმის ნორმა და სხვ. მათ საფუძველზე განისაზღვრება შრომის ნაყოფიერება, სამუშაო დროის გამოყენება, მუშების (მომუშავეთა) რიცხოვნობა და ა.შ.

ბ). შრომის იარაღების გამოყენების ნორმები: მანქანების, მოწყობილობების მუშაობის რეჟიმის ნორმა; ამორტიზაციის ნორმა; მოწყობილობებზე მოთხოვნის ნორმა; (მოწყობილობათა ჯგუფების მიხედვით) და სხვ.;

გ). მატერიალური რესურსების გამოყენების ნორმები: ნედ-

* Папава Г.В. Методология экономического и маркетингового управления конечными результатами производства. Тб., 1992, стр. 236-286.

ლულის, მასალების, ნაყიდი ნახვეარფაბრიკების ხარჯვის ნორმა მათი გამოყენების სახეობების მიხედვით; სათბობისა და ენერჯიის ხარჯვის ნორმა; მატერიალური რესურსებით დასახარჯები (რესურსების სახეობათა მიხედვით); მასალატკეადობის ნორმა; ნედლეულიდან პროდუქციის გამოსავლიანობის ნორმა და სხვ.;

დ). წარმოების ორგანიზაციის ნორმები: წარმოების ციკლის ხანგრძლივობის, მატერიალური რესურსების მარაგების, დაუშთავრებელი წარმოების მოცულობის ნორმები და სხვ.;

ე). ე.წ. კომპლექსური მაჩვენებლების ნორმები: ერთეული პროდუქციის კალკულაციის, საამქრო, საერთო - საქარხნო, წარმოების გარეშე ხარჯების, მოწყობილობათა შენახვასა და ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული ნორმები; რემონტის სირთულის ერთეულის ღირებულების ნორმები; სატრანსპორტო - დამამზადებელი ხარჯების ნორმატივი მასალების ზომის ერთეულზე და სხვ.

უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ინდიკატორული ნორმებისა და ნორმატივების დამუშავების ორგანიზაციისა და ნორმირების მეთოდების სრულყოფას, ნორმების პროგრესულობის დონის ამაღლებას, პროგრესული ტექნიკურ-გეონომიკური ნორმების ხვედრითი წონის გაზრდას, ნორმების დაცვაზე ადგილობრივი კონტროლის ორგანიზაციისა და ანალიზის დონის ამაღლებას;

2. დაგეგმვის ფაქტორული გაანგარიშებების მეთოდი.

წარმოებაში ცვლილებები შეიძლება გამოიწვიოს მრავალმა ფაქტორმა, მათგან მთავარი მხოლოდ რამდენიმეა. მაგალითად, წარმოების მოცულობის განმსაზღვრელია შრომის ნაყოფიერების გაზრდა, ახალი საწარმოო სიმძლავრეების ამოქმედება და გამოყენების გაუმჯობესება, ცვლილებები მუშაობის რეჟიმში, მატერიალური რესურსებით უზრუნველყოფის შესაძლებლობა და სხვ. ასევე შეიძლება გამოიკვეთოს პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების, პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებისა და მოგების ზრდის განმსაზღვრელი ძირითადი ფაქტორები. ყველა შემთხვევაში უნდა დადგინდეს კავშირი წარმოებაში ჩასართავ ფაქტორებს - შრომის, ნედლეულსა და ძირითად კაპიტალს, აგრეთვე შიდა-საწარმოო ცვლილებების მადომინირებელ მაჩვენებლებს და ამ გზით ფაქტორებსა და წარმოების მუშაობის შედეგობრივ მაჩვენებლებს შორის.

ახეთი კავშირის დამყარება შეიძლება წარმოების ეკონომიკური განვითარების ამსახველი მასალების გამოყენებით, რომელიც წარმოდგენას იძლევა წარმოების პროცესის ცვლილებების განხორციელებათა შესახებ. ვიდრე გამოვლენილი ცვლილებები შემდეგ პერიოდზე გავრცელდებოდეს, საჭიროა მოპოვებული მასალების დეტალური ანალიზი, რათა დადგინდეს ის პირობები, რამაც განსაზღვრა განვითარების შედეგები. მაგალითად, შრომის კაპიტალ-შეიარაღება შეიძლება გაიზარდოს ახალი საწარმოო სიმძლავრეების ამოქმედებითაც და მათზე ფასების გაზრდითაც. ანდა, შრომის ელექტროშეიარაღების მაჩვენებლის გადიდება შეიძლება გამოიწვიოს როგორც ახალი ელექტრომომწოდებლობების და ელექტროტექნიკური ტექნოლოგიური პროცესების დანერგვამ, რაც ხელსაყრელია, ისე ელექტროენერჯის არარაციონალური გამოყენების შედეგად მიღებულმა გადახარჯვამაც. შეიძლება სხვა ანალოგიური მაგალითების მოტანაც. მთავარია გამოვლინდეს არასასურველი შედეგების გამომწვევი მიზეზები და მათგან გამოირიცხოს შემთხვევითი, არაკანონზომიერი ეკონომიკური სიტუაციებით გამომწვეული გადახრები.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ზოგიერთმა ფაქტორმა შეცვლილი სიტუაციის გამო შეიძლება გამოიწვიოს წარმოების მუშაობის შედეგების გაუარესებაც. ამიტომ დაგეგმვის დროს ახეთი ხასიათის ფაქტორთა მოქმედებაც უნდა იქნეს გათვალისწინებული, რათა მათი უარყოფითი გავლენა ე.ი. "ეფექტის გაფონვა" შემცირდეს მაინც.

დიდი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკურ მოვლენებსა და პროცესებში მოსალოდნელი ცვლილებების დროულ განჭვრეტას. ამის საფუძველზე შეიძლება წინასწარ შემუშავდეს და განხორციელდეს ორგანიზაციულ-ტექნიკური და ეკონომიკური ხასიათის ღონისძიებები წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განმტკიცების, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის სრულყოფის, საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის შედეგობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესების მიზნით.

3. ანალიზურ-გაანგარიშებითი მეთოდი. ამ მეთოდის გამოყენების მიზანია საწარმოს (ორგანიზაციის) საგეგმოს წინა პერიოდის მუშაობის შედეგების ამსახველი მასალების დეტალური ანალიზის საფუძველზე განსაზღვროს დასაგეგმავი ობიექტის განვითარების საბაზო დონე. აღნიშნული მონაცემებისა და წარმოების

განვითარების განმსაზღვრელი ფაქტორების გავლენის გათვალისწინებით, თუ გამოვრიცხავთ ხელისშემშლელი მიზეზების გავლენას, შეიძლება სწორად განვსაზღვროთ წარმოების გადმოსახლება და საერთოდ საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის მნიშვნელოვნების გაუმჯობესების შესაძლებლობები. ამის შემდეგ უნდა შემუშავდეს ტექნიკური, ორგანიზაციული და ეკონომიკური ღონისძიებები, რომელთა განხორციელებითაც მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდება წარმოების ტექნიკური ბაზა, ტექნოლოგიური პროცესები, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაცია, უკეთ იქნება გამოყენებული მოწინავე გამოცდილება, შეიქმნება რეალური პირობები მიზნის მისაღწევად საჭირო გეგმის მანქნებულთა შესასრულებლად;

4. დაგეგმვის პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდი. ამ მეთოდის გამოყენების შემთხვევაში აუცილებელია განისაზღვროს გადამწვევტი მნიშვნელობის მიზანი და დამუშავდეს შესაბამისი პროგრამა, რომელშიც აისახება საჭირო რესურსები და პროგრამაში მონაწილე სტრუქტურული ერთეულები, შესაძლო კავშირები, პროგრამის რეალიზაციის გრაფიკი და ა.შ. მიზნობრივი პროგრამების ხანგრძლივობა შეიძლება აღემატებოდეს საგვემო პერიოდს ან მასზე ნაკლებიც იყოს. მაგრამ ასეთი პროგრამების დამუშავება და შესრულება აჩქარებს დასაგეგმავი ობიექტის (საწარმო, ორგანიზაცია და ა.შ.) საბოლოო მიზნის მიღწევას;

5. საბალანსო მეთოდი. ყოფილ საბჭოთა კავშირში 30-იან წლებში გატარებული სამეურნეო რეფორმით დაიწყო ეკონომიკის განვითარების ცენტრალიზებულ-დირექტიული მართვა. სამეურნეო რეფორმა მოიცავდა საბალანსო საქმიანობასაც. იმ დროიდან საბალანსო მეთოდი დაგეგმვის ძირითად მეთოდად აღიარეს. დაგეგვის ყველა სტადიაზე გამოიყენებოდა საკმაოდ გაშლილი, ლოგიკურად ურთიერთდაკავშირებული ბალანსების სისტემა. საბალანსო გაანგარიშებათა საფუძველზე განისაზღვრებოდა დამოკიდებულება "მოთხოვნასა და მიწოდებას", "წარმოებასა და რესურსებზე მოთხოვნას", "რესურსებსა და მათ განაწილებას" შორის და ა.შ. ადგენდნენ მატერიალურ და შრომით, ცოტა მოკვიანებით კი - ფინანსურ ბალანსებსაც. ამიტომ ბევრი მკვლევარი საბალანსო მეთოდს მიიჩნევდა სოციალისტური დაგეგმვის მეთოდად. მეტიც, საბაზრო ურთიერთობის პირობებში ამ მეთოდის გამო-

ვენების შესაძლებლობას სათუოდ თვლიდნენ.

როგორც პრაქტიკა მოწმობს, საბალანსო განვითარებებს ინდიკატორულ დაგეგმვაზე დამყარებული ეკონომიკის განვითარების სახელმწიფო რეგულირების სისტემა ცეცხლოვანი მართვაში დაგეგმვის საბალანსო მეთოდი იძენს სრულიად მნიშვნელოვან როლს. იგი დიდ ეფექტს იძლევა ეკონომიკის მართვის ყველა დონეზე, იქნება ეს სახელმწიფო რეგულირება მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკური სივრცის მიხედვით, თუ დარგის, რეგიონის ან მართვის შუალედური და ძირეული რგოლები.

რეგულირებადი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში აუცილებელია "მოთხოვნა-მიწოდების" ბალანსის შედგენა ფასების ფიქსირებული დონეების მიხედვით. ფასები კი საკმაოდ ცვალებადია. ამის გამო იცვლება მომხმარებელთა გადახდისუნარიანობის დონე და აქედან გამომდინარე, მოთხოვნა საქონელზე (მომსახურებაზე), თანაფარდობა მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის. ამიტომ "მოთხოვნა-მიწოდების" ბალანსი საკმაოდ ტვეადი, სამგანზომილებიანი გახდა. იგი შეიძლება გამოისახოს გრაფიკულადც განსხვავებული წონასწორობის წერტილებში მრუდების გადაკვეთის სახით.*

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ინდიკატორული დაგეგმვის საფუძველზე შემუშავებული ეკონომიკური განვითარების კონცეფციის ჩარჩოებში უნდა განისაზღვროს მატერიალური ბალანსების სისტემა, შედგეს საბალანსო ცხრილები, შრომითი და ფინანსური ბალანსები. ამ მონაცემებისა და დარგებიდან და რეგიონებიდან მიღებული ინფორმაციების ურთიერთშედარების, აგრეთვე მატერიალური და ფულადი რესურსების ნაკადების მოძრაობის შეპირისპირებისა და პროდუქტშორისი ბალანსების საფუძველზე განისაზღვრება ეკონომიკის განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკა, შესაბამისი სტრატეგია და ტაქტიკა, "ეკონომიკური თამაშის" წესები და ა.შ. ასეთი მასალების მიწოდებით დაინტერესებულ სუბიექტ-

* Н. Симоненко. Балансовый метод в рамках индикативного планирования. "Экономист". 1993, N10, стр. 24-31.

ტებს უადვილდებთ თავიანთ პროდუქციაზე მოთხოვნასა და მოწოდების პროვოზირება, მოქმედების სტრატეგიისა და ტექტიკის შემუშავება, რაც ამალღებს მათი გადაწყვეტილების დასახუთებულობის დონეს, ზრდის პასუხისმგებლობას მოქმედების მოსახერხებელი საშუალო შედეგებისათვის და სხვ.

ამრიგად, დაგეგმვის საბალანსო მეთოდი ეფექტიანია არა მხოლოდ ცენტრალიზებული დირექტიული სახელმწიფო დაგეგმვის პირობებში, არამედ იგი საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ და ამ ურთიერთობათა დამკვიდრების პირობებშიც დიდ სარგებლობას მოუტანს საზოგადოებას.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ საბაზრო ურთიერთობების პირობებში ეკონომიკის მართვისა და დაგეგმვის დარგში საქართველოს არავითარი გამოცდილება არა აქვს, ხოლო განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების პირდაპირ გადმოღება სასურველ შედეგებს არ მოგვითანს. საქართველოსათვის ასევე მიუღებელია ჯველა ის გზაც, რომლის გავლასაც განვითარებულმა ქვეყნებმა საუკუნეები მოანდომეს. კიდევ მეტი, გაუმართლებელია "ექსპერიმენტებისა და შეცდომების" ცნობილი მეთოდის საფუძველზე "ეკონომიკური თამაშის" წესების შემუშავება, როგორც ეს განვითარებულ ქვეყნებში ხდებოდა, ვიდრე თანამედროვე მდგომარეობას მიაღწევდნენ. იგი არ გამოდგება არც დროის ფაქტორისა და არც საერთოდ ეკონომიკური მიზანშეწონილობის თვალსაზრისით. განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ნაჩქარევი, ბოლომდე გაუაზრებელი ეკონომიკური რისკი და ყოველმხრივ დაუსახუთებელი გადაწყვეტილება უფრო დიდი დანაკარგების ტოლფასია, ვიდრე ეს განვითარების ადრეულ ეტაპზე იქნებოდა. ამის თავიდან აცილებაში საგრძნობ როლს შეასრულებს საბალანსო გაანგარიშებები, მასალების ღრმა ანალიზი.

ყოფილ საბჭოთა კავშირში თავის დროზე გამოყენებული საბალანსო გაანგარიშების მეთოდოლოგია და მეთოდიკა, ფორმები, მაჩვენებლები და ა.შ. მუერნეობრიობის ახალ პირობებში უმეტესად გამოუსადეგარია. ამიტომ აუცილებელია დაგეგმვის მეთოდოლოგიისა და მეთოდების, ბალანსების ხისტემის ახლებურად შემუშავება, საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნების შესაბამისი ეკონომიკური მაჩ-

კენებლების დანერგვა საქართველოს საგეგმო-სააღრიცხვო პრაქტიკაში, საბალანსო გაანგარიშებათა მეთოდის ყველა დონეებითი მხარის სრულად გამოყენებისათვის აუცილებელი პირობების შექმნა.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

2. მრეწველობის განვითარების გეგმის სახეები, განყოფილებები და მაჩვენებელთა სისტემა

მრეწველობის მართვის დონეთა მიხედვით შედგენილი ეკონომიკური და სოციალური განვითარების გეგმით განისაზღვრება წარმოების მიზანი, მისი განხორციელების ძირითადი მიმართულებები და შესაბამისი ღონისძიებები. წარმოების განვითარების მიზანი როგორც უკვე ითქვა, განსხვავებულია, მართვის დონეების მიხედვით, თუმცა ეკონომიკური საფუძველი ერთია - მოგების მაქსიმიზაციის შესაძლებლობათა სრულად გამოყენება ქვეყნის კანონმდებლობით განსაზღვრული სამართლებრივი ნორმების მკაცრად დაცვით. მოგებაზე დამოკიდებული საკუთრივ ფირმის (საწარმოს) განვითარების შესაძლებლობა და მისი წვლილიც დარგისა და ქვეყნის ამოცანების განხორციელებაში.

მრეწველობის მართვის ყველა დონეზე, დაწყებული ფირმით და დამთავრებული მართვის უმაღლესი დარგობრივი ორგანოთი (დეპარტამენტი, სამინისტრო) აუცილებელია განვითარების რეალური მდგომარეობის ობიექტური შეფასება, პერსპექტივის პროგნოზი და სტრატეგიული გეგმის შედგენა. მართვის უმაღლესი დონის სტრატეგიას მართვის ქვედა (ძირეული) დონისათვის მარიენტირებული მნიშვნელობა აქვს, ხოლო მართვის ქვედა რგოლების სტრატეგია მართვის ზედა დონისათვის განვითარების ერთიანი სტრატეგიის განსაზღვრის მეტად მნიშვნელოვანი კომპონენტია. ის უნდა გახდეს დარგის, როგორც ეკონომიკური და სოციალური ფაქტების სათავეს, განვითარების დაგეგმვის საფუძველი.

ქვეყნის მასშტაბით განისაზღვრება ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ძირითადი მიმართულებები, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიჯნა, რომელიც მიღწეული იქნება

საგვემო პერიოდის დახასრულისათვის. დაახლოებით ასევე იქმის ეს საკითხი მსხვილი რეგიონებისა და ტერიტორიული ერთეულების მიხედვით. გვემაში აიხსნება ის ღონისძიებები, მოქმედებები პროგრამა და რესურსები, რაც აუცილებელია დაქვეყნებისთვის, კომპერციულად და ეკონომიურად მიზანშეწონილი ქმედებების მიხედვით.

ზოგიერთ ქვეყანაში საგვემო პერიოდი ემთხვევა საპროფიტო არჩევნებს, ანდა სხვა ვადით განისაზღვრება. მაგალითად, იაპონიაში მიღებულია ხუთწლიანი პერიოდი. დგება შესაბამისი გეგმები. სხვა ქვეყნებში საგვემო პერიოდის საკითხი სხვაგვარად წყდება. ამ შემთხვევაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ეკონომიკურ და სოციალურ მდგომარეობას, დასახული მიზნის ხასიათს და ქვეყანაში მოქმედ შესაბამის კანონმდებლობას.

მრეწველობის, როგორც დარგის განვითარების გეგმა მხოლოდ ინდიკატორულია. ფირმის (საწარმოს) დონეზე კი გეგმა არის მარკეტინგულ სტრატეგიაზე აკებულ იერარქიულ დავალებათა სისტემა, რომლის საფუძველზე დგება ბიზნეს-გეგმა და ფირმის ბიუჯეტი.

სამრეწველო ფირმები (საწარმოები) და ორგანიზაციები საგვემო პერიოდის ხანგრძლივობის საკითხს თავიანთი შეხედულებებისამებრ წყვეტენ. ეს დამოკიდებულია დასახული მიზნის თავისებურებებზე და მისი მიღწევისათვის საჭირო დროზე.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, განასხვავებენ გრძელვადიან-პერსპექტიულ (10 და მეტი წელი), საშუალოვადიან (3-5 წელი), მიმდინარე და კალენდარულ-ოპერატიულ გეგმებს.

გრძელვადიანი (პერსპექტიული) გეგმით განისაზღვრება ეკონომიკის განვითარების შედარებით შორეული მიზნები, მათი განხორციელების გზები და საშუალებები. გრძელვადიანი გეგმის დავალებები ზუსტდება საშუალოვადიან გეგმებში. მიმდინარე გეგმები დგება ერთ წლამდე ვადით. მასში დაკონკრეტებულია პერსპექტიული გეგმის ამოცანები და დავალებები. იგი მართვის შესაბამისი რგოლის მოქმედების გაშლილი პროგრამის საბოლოო კარიანტიცაა.

კალენდარულ - ოპერატიულ გეგმას საწარმო (ორგანიზაცია) ადგენს დროის მოკლე შუალედების (კვარტალი, თვე, დეკადა, დღე-ღამე) მიხედვით და მისი დავალებები უშუალო შემსრულებ-

ლებამდე დაიყვანება. საგვემო დავალებებიც უფრო დეტალიზებული და კონკრეტულია, რაც საშუალებას იძლევა გაზლიერდეს ოპერატიული ხელმძღვანელობა საგვემო დავალებათა დროულად შესრულების უზრუნველსაყოფად.

მრეწველობის ეკონომიკური და სოციალურ-განვითარების გვემის განყოფილებები რამდენადმე განსხვავებულა შარტვის ღონეების- დარგებისა და საწარმოების მიხედვით. იგი ერთნაირი არ არის ყველა ქვეყანაშიც. მიუხედავად ამისა, შეიძლება გამოიყოს შემდეგი განყოფილებები:

- სამრეწველო პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის გვემა (საწარმოო პროგრამა);

- მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებისა და წარმოების ორგანიზაციის სრულყოფის გვემა;

- კაპიტალური მშენებლობის, ახალი ძირითადი საწარმოო კაპიტალისა და საწარმოო სიმძლავრეების ამოქმედების, მოქმედი შრომის საშუალებების სრულყოფის, საწარმოთა ტექნიკური გადაიარაღებისა და რეკონსტრუქციის გვემა;

- წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური რესურსებით უზრუნველყოფის გვემა;

- შრომისა და ხელფასის გვემა;

- პროდუქციის თვითღირებულების (წარმოების ხარჯების), მოგების, რენტაბელობისა და ფინანსების გვემა;

- შრომითი კოლექტივის სოციალური განვითარების გვემა.

სამრეწველო წარმოების განვითარების გვემის ზემოთ ჩამოთვლილი განყოფილებები დაკავშირებულია ერთმანეთთან, მაგრამ მათ შორის წამყვანი მაინც პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის ანუ გაყიდვათა მოცულობის გვემაა. პროდუქციის წარმოების დაგვემილი ოდენობის შესაბამისად განისაზღვრება ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიის დანერგვის, წარმოების ორგანიზაციის სრულყოფის ღონისძიებები, ახალი ძირითადი კაპიტალისა და საწარმოო სიმძლავრეების ამოქმედების დავალებები, ამისათვის საჭირო კაპიტალდაბანდებათა მოცულობა, მოთხოვნა მატერიალურ და შრომით რესურსებზე, შრომის გვემის სხვა მაჩვენებლები და ა.შ. თავის მხრივ, ახალი ტექნიკის შექმნისა და დანერგვის შესაძლო მასშტაბები, მეცნიერული კვლევის გა-

ფართობა, შრომის ნაყოფიერების გაზრდის შესაძლებლობათა გამოყენება, რეალურად არსებული ფინანსური რესურსები და გეგმის სხვა მაჩვენებლები გავლენას ახდენს კარგად წარმოების მოცულობაზე, გეგმის სხვა განყოფილებების მიხედვით დავალებათა განსაზღვრაზე და ა.შ. ერთი კი აუცილებელია: თანაფარდობების დაცვა სამრეწველო წარმოების გეგმის განყოფილებებსა და შესაბამის მაჩვენებლებს შორის.

სამრეწველო პროდუქციის წარმოებისა და რელიზაციის გეგმაში გაანგარიშებული უნდა იყოს შემდეგი მაჩვენებლები და დავალებები: პროდუქციის წარმოების მოცულობა (ნატურალურ და ლირებულებით სიდიდეებში), ნომენკლატურა და ასორტიმენტი, პროდუქციის ხარისხი, პროდუქციის რელიზაციის მოცულობა. კონსტრუქციულად რთული პროდუქციის წარმოების შემთხვევაში განისაზღვრება აგრეთვე კოოპერირებულ მიწოდებათა საკონტრაქტო ვალდებულებები.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ახალი, მაღალი საექსპლუატაციო მაჩვენებლის მქონე პროდუქციის შესაქმნელად სამეცნიერო-საკონსტრუქტორო სამუშაოების მოცულობისა და ძირითადი მიმართულებების, ახალი ტექნიკის შექმნის (შეძენის) და დანერგვის, პროგრესული ტექნოლოგიების გამოყენების, წარმოების პროცესების მექანიზაცია - ავტომატიზაციის, ქიმიზაციის, ელექტრიფიკაციის დონის ამაღლების, წარმოების საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ფორმების (სპეციალიზაცია, კოოპერირება, კომბინირება და სხვ.) განვითარების შიდასაფერძო საგეგმო დავალებათა სწორად განსაზღვრას, დივერსიფიკაციის საჭიროება-შესაძლებლობების გათვალისწინებით.

სამრეწველო წარმოების განვითარების გეგმის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განყოფილებაა კაპიტალური მშენებლობის, ახალი ძირითადი საწარმოო კაპიტალისა და საწარმოო სიმძლავრეების ამოქმედების გეგმა. მასში განსაზღვრულია საგეგმო პერიოდისათვის საჭირო კაპიტალური დაბანდებები, სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოთა მოცულობა, მოძველებული შრომის საშუალებების შეცვლის, საწარმოს ტექნიკური გადაიარაღებისა და რეკონსტრუქციის და საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების გაუმჯობესების, ახალი ძირითადი

თადი კაპიტალისა და საწარმოო სიმძლავრეების ამოქმედებისა და სხვა დავალებები.

წარმოების მატერიალური რესურსებით უზრუნველყოფის გეგმაში განისაზღვრება მოთხოვნა გეგმით გათვალისწინებული პროდუქციის წარმოებისათვის საჭირო ყველა სახეობის მატერიალურ რესურსზე და მათი მიღების წყაროები. გათვლილია ისეთი მაჩვენებლებიც, რომელთა გაუმჯობესება გავლენას ახდენს ამ რესურსებზე მოთხოვნის მოცულობაზე. მაგალითად, პროდუქციის მასალატკეადობა, თბოტკეადობა, ენერგოტკეადობა, ნედლეულიდან პროდუქციის გამოსავლიანობის კოეფიციენტი, პროდუქციის ერთეულზე ნედლეულის ხვედრი დანახარჯები, აგრეთვე მატერიალური რესურსების ეკონომიის ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებები და ა.შ.

შრომისა და ხელფასის გეგმაში გაანგარიშებულია მომუშავეთა რიცხოვნობა კატეგორიების, პროფესიების, სპეციალობებისა და კვალიფიკაციის მიხედვით, კვალიფიციური მუშახელის მომზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების, შრომის ნაყოფიერების გადიდებისა და პროდუქციის შრომატკეადობის შემცირების დავალებები, ხელფასის ფონდი მთელი პერსონალისა და მომუშავეთა კატეგორიების მიხედვით და სხვა მაჩვენებლები.

გეგმის შემდეგ განყოფილებაში განისაზღვრება საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის ისეთი შედეგობრივი ეკონომიკური მაჩვენებლები, როგორცაა: წარმოების დანახარჯები (წარმოების ხარჯთაღრიცხვა), სასაქონლო პროდუქციის თვითღირებულება, ერთეული პროდუქციის თვითღირებულება (კალკულაცია), დანახარჯები 1 ლარის სასაქონლო პროდუქციის წარმოებაზე; მოგების თანხა ფორმირების წყაროების მითითებით; მოგების გამოყენებისა და წარმოების რენტაბელობის ღონის გაზრდის დავალებები; ფინანსური რესურსების ფორმირებისა და მათი გამოყენების ძირითადი მიმართულებები; საბრუნავი კაპიტალის გამოყენების გაუმჯობესების დავალებები და სხვ.

დაბოლოს, ნებისმიერი საწარმო (ფირმა) უნდა ზრუნავდეს მომუშავეთა სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის. ამიტომ წარმოების განვითარების გეგმაში შეაქვთ შესაბამისი

ღონისძიებები და საჭირო დანახარჯები. მომუშავეთა სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესებაზე ზრუნვის დიდი გამოცდილება აქვთ იაპონიის მსხვილ მეწარმეებს, ვერაუთუნოებს განვითარებულ ქვეყნებსაც. საჭიროა ამ გამოცდილების შესწავლა განზოგადება და შესაძლებლობის გათვალისწინებით გამოყენება.

მთლიანად ეკონომიკის, მათ შორის მრეწველობის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატორულ გეგმას შეიმუშავებენ წინასწარ შერჩეული და მეცნიერულად დასაბუთებული მაჩვენებელთა სისტემის მიხედვით. გეგმის მაჩვენებლების შერჩევა და აპრობირება საკმაოდ რთული და პრომატევალი პროცესია.

გეგმის მაჩვენებლები უნდა პასუხობდეს შემდეგ მოთხოვნებს: **პირველი.** მაჩვენებლების შერჩევას საფუძვლად უნდა დაედოს მეცნიერული კვლევის შედეგები და გაანგარიშების სრულყოფილი მეთოდოლოგია. მაჩვენებელთა ძალადი მეცნიერული დონე უზრუნველყოფს მათ ობიექტურობას;

მეორე. სრულად ასახავდეს საბაზრო ურთიერთობების თავისებურებებს;

მესამე. გეგმის მაჩვენებლები უნდა შეესაბამებოდეს სააღრიცხვო (სტატისტიკურ და საბუღალტრო) და საანგარიშგებო მაჩვენებლებს;

მეოთხე. უნდა იყოს შესადარისი დროის და მეურნეობრიობის სუბიექტების მიხედვით. სხვაგვარად შეუძლებელია სწორად გაანალიზდეს და შეფასდეს ეკონომიკური და სოციალური პროცესები, განისაზღვროს ეკონომიკური განვითარების საერთო კანონზომიერებები. შესადარისობა აუცილებელია იმისთვისაც, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს მაჩვენებელთა ურთიერთკავშირი და ურთიერთდამოკიდებულება, პროდუქციის ნომენკლატურისა და სხვა პარამეტრებით სრული "შეპირისპირება" წარმოების ყველა სტადიის მიხედვით;

მეხუთე. საგეგმო და სააღრიცხვო-საანგარიშგებო მაჩვენებლები უნდა მოიცავდეს სრულ ინფორმაციას წარმოების განვითარების ყველა პროცესზე, ამასთან, შესაძლებელი უნდა იყოს მათი მოპოვებისა და დამუშავების მექანიზაცია და ავტომატიზაცია;

მეექვსე. სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანიზება, მათ შორის საბანკო-საფინანსო და მაკონტროლებელ ორგანიზებს, საგადასახადო ინსპექციას, აგრეთვე პარტნიორებს შეეძლოთ ქმედითი კონტროლი გაუწიონ სამეურნეო სუბიექტების მუშაობას.

დაგეგმვის პრაქტიკაში გამოიყენება ნატურალური და ლიტერბულებითი, რაოდენობრივი და ხარისხობრივი, სინთეზური და ანალიზური მანკვნებლები.

ნატურალური მანკვნებლები მარტივი და უფრო მოსახერხებელია. მათი საშუალებით შეიძლება განისაზღვროს წარმოების მოცულობა იმ შემთხვევაში, როდესაც საწარმოო ერთეული უშვებს ერთი დასახელების პროდუქციას. თუ იგი ამზადებს ერთი დასახელების, მაგრამ განსხვავებული შრომა-, მასალა-, თბო- და ელექტროტევადობის პროდუქციას, წარმოების მოცულობა განისაზღვრება პირობით-ნატურალური მანკვნებლებით, როგორცაა ტრაქტორი 15 ცხენის ძალაზე გადაანგარიშებით, პირობითი ქილა კონსერვი, პირობითი ტონა სათბობი და ა.შ. გადაანგარიშება ხდება სათანადო წესით დამტკიცებული კოეფიციენტების გამოყენებით. ზოგ ქვეყანაში ამჯობინებენ ცალკეული სახეობის პროდუქციის აღრიცხვას არა პირობით, არამედ ფიზიკურ ერთეულებში.

მიუხედავად დიდი მოხერხებულობისა, ნატურალური მანკვნებლების გამოყენების სფერო შეზღუდულია, რადგან საწარმოთა უმეტესი ნაწილი მრავალი ნომენკლატურის პროდუქციას აწარმოებს. მისი გამოყენება არ შეიძლება მართვის შუალედური და უმაღლესი დონის (ქვეყანა, რეგიონი, მრეწველობა და მისი დარგები, მსხვილი საწარმოო ერთეულები - კორპორაცია, კონცერნი, სააქციო საზოგადოება და ა.შ.) მიხედვით. ამიტომ ნატურალურ მანკვნებლებთან ერთად გამოიყენება ღირებულებითი მანკვნებლებიც. უდიდესი მნიშვნელობა აქვს პროდუქციაზე ფასის სწორად განსაზღვრასა და პროდუქციის გამოსახვის მოხერხებულ ერთეულის შერჩევას.

ყოფილ საბჭოთა კავშირის მრეწველობაში მეურნეობრიობის სხვადასხვა ეტაპზე წარმოების მოცულობის გასაანგარიშებლად გამოიყენებოდა: საერთო (მთლიანი), სასაქონლო და რეალიზებული პროდუქციის, წმინდა პროდუქციის, პირობით წმინდა პროდუქციის, ნორმატიული წმინდა პროდუქციის მანკვნებლები. პრაქტიკამ ცხად-

ყო ამ მაჩვენებელთა ავკარგიანობა. გამოიყენებოდა წარმოების მოცულობის გაანგარიშების უცხოეთისაგან განსხვავებული მეთოდით. ეს ამნელებდა რეალური მდგომარეობის ხსენებას და სხვა ქვეყნების საწარმოების მუშაობის მაჩვენებლებს შედარებას, წარმოების განვითარების ეკონომიკური კანონზომიერებების განსაზღვრას და ა.შ. ამიტომ აუცილებელია საერთოდ ეკონომიკური, მათ შორის, მრეწველობის განვითარების დაგეგმვისა და აღრიცხვის მაჩვენებელთა შემუშავება მსოფლიოში აპრობირებული მეთოდისა და სტანდარტების მიხედვით.

რაოდენობრივი მაჩვენებლებით (ცალი, ტონა, მეტრი, კუბური მეტრი, კონტინგენტი და ა.შ.) გამოიხატება ეკონომიკური მოვლენის (წარმოების) განვითარების რაოდენობრივი მხარე, ხოლო ხარისხობრივი მაჩვენებლებით - მუშაობის ხარისხობრივი შედეგები. განასხვავებენ ხარისხობრივ-ეკონომიკურ და ხარისხობრივ ტექნიკურ-ეკონომიკურ მაჩვენებლებს. პირველს მიეკუთვნება: პროდუქციის ხარისხი, შრომის ნაყოფიერება და პროდუქციის შრომატევადობა, თვითღირებულება, მოგება, რენტაბელობა და სხვ. მათი მეშვეობით განისაზღვრება საწარმო-სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიკური შედეგები. ხარისხობრივ ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლებით გაიზომება ძირითადი საწარმოო კაპიტალისა და საბრუნავი კაპიტალის (მატერიალური რესურსები), საწარმოო სიმძლავრეების და ა.შ. გამოყენების დონე. ხარისხობრივ ტექნიკურ - ეკონომიკურ მაჩვენებლებს მიეკუთვნება: სიმძლავრეთა გამოყენების კოეფიციენტი, პროდუქციის მასალატევადობა, თბოტევადობა, ენერგოტევადობა, კაპიტალტევადობა და კაპიტალუკუება, ნედლეულიდან პროდუქციის გამოსავლიანობა, საბრუნავი კაპიტალის გამოყენების მაჩვენებლები და სხვ.

სინთეზურ-ეკონომიკური მაჩვენებლები (პროდუქციის თვითღირებულება, მოგება, რენტაბელობა, შრომის ნაყოფიერება და სხვ.) გვიჩვენებენ საწარმო-სამეურნეო საქმიანობის საბოლოო ეკონომიკურ შედეგებს, ეკონომიკის განვითარების საერთო კანონზომიერებებს. **ანალიზური მაჩვენებლები** კი - საწარმო-სამეურნეო საქმიანობის ცალკეული პროცესების მიმდინარეობას.

3. ინდიკატორული დაგეგმვა და მისი ორგანიზაცია საქართველოში

ინდიკატორული დაგეგმვა ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დაგეგმვის ერთ-ერთი სახეა. მას წარმოადგენს თქვენებენ განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნები.

განვითარებულ ქვეყნებში მაკროეკონომიკურ დონეზე დაგეგმვა 30-იანი წლებიდან დაიწყო. ეს ნაბიჯი დაკავშირებული იყო 1929-1933 წლების ეკონომიკური კრიზისის შედეგად წარმოქმნილი სიმწველებიდან გამოსვლის გზების ძიებასთან, რისთვისაც საჭირო გახდა ეკონომიკის მართვის სახელმწიფო ბერკეტების გამოყენება.

მაკროეკონომიკურ დონეზე შედგენილი პირველი გეგმები მოიცავდა საფინანსო-საბიუჯეტო და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას, რაც გამოიხატა ეროვნული ბიუჯეტის შედგენაში. მასში გათვალისწინებული იყო როგორც სახელმწიფოს, ისე მთლიანად ქვეყნის შემოსავლები.

1944 წელს გამოვიდა კ. ლაბდაუერას წიგნი - "ეროვნული ეკონომიკის დაგეგმვის თეორია". ავტორის მიერ შემოთავაზებულ დაგეგმვის სისტემას შემდგომში "ინდიკატორული დაგეგმვა" ეწოდა.

50-იან წლებში ეროვნული ეკონომიკის დაგეგმვა ორი მიმართულებებით ხდებოდა: პირველი ითვალისწინებდა გეგმის დასამუშავებლად საჭირო ადმინისტრაციული აპარატის გართულებას, მეორე კი - დაგეგმვის სფეროს გაფართოებას. თავდაპირველად ეროვნული ეკონომიკის განვითარების გეგმას ადგენდა ფინანსთა სამინისტრო. 60-იანი წლებიდან ეს ფუნქცია დაეკისრა სპეციალურ საგეგმო ორგანოებს, კერძოდ: საფრანგეთში - დაგეგმვის გენერალურ კომისარიატს, კანადაში - ეკონომიკურ საბჭოს, იაპონიაში - ეკონომიკურ საკონსულტაციო საბჭოს, ნიდერლანდებში - ცენტრალურ საგეგმო ბიუროს და ა.შ.

კაპიტალისტური ეკონომიკის დაგეგმვის თეორიის განვითარებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა შვედი მეცნიერ-ეკონომისტის ლ. იოჰანსენის შრომამ "ეკონომიკური დაგეგმვის ნარკვევები".

ინდიკატორულმა დაგეგმვამ ყველაზე სრული შინაარსი მიიღო საფრანგეთში, სადაც 1947 წლიდან დაიწვეს საშუალოვადიანი

დაგეგმვა 4-5 წლის ხანგრძლივობით. 1974 წელს შექმნილ დაგეგმვის ცენტრალურ საბჭოს დაეკისრა დაგეგმვის დარგში ქვეყანაში მიმდინარე ყველა სამუშაოს კონტროლი.

შემდგომში საფრანგეთსა და ზოგიერთ სხვა ქვეყნებშიც დაგეგმვის ცენტრალური საბჭოს ნაცვლად შექმნეს ეროვნული და საპარლამენტო კომისიები დაგეგმვის დარგში.

1984-1988 წლებში დაიწვეს გეგმების შედგენა რეგიონების მიხედვითაც. ეროვნული ეკონომიკის განვითარებასთან ერთად დაიწყო გეგმების შედგენა ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობის ფარგლებშიც.

ეკონომიკის განვითარების პროგრამირებას თავიდანვე პროგრამულ-კონცეპტუალური ხასიათი ჰქონდა. ამასთან თითოეული ქვეყანა თავისებურად წყვეტდა დაგეგმვის საკითხებს, როგორც წმინდა ეროვნული, ისე უშუალოდ დაგეგმვის თვალსაზრისით (დაგეგმვის მექანიზმი, საგეგმო პერიოდების ხანგრძლივობა და ა.შ.). ეს ყველაზე ნათლად ჩანს იაპონიის, შვედეთის, კანადის, საფრანგეთისა და სხვა ქვეყნების გამოცდილებიდან.

ინდიკატორული დაგეგმვა დამახასიათებელია 60-ანი წლები-სათვის. შესაბამისი ეკონომიკური სისტემების დამუშავებასა და დანერგვაში პრიორიტეტი აშშ-ს ეკუთვნის. სწორედ აშშ-ში 70-იანი წლიდან განხორციელდა ეკონომიკის მართვის გარდაქმნა სახელმწიფო და რეგიონული დონეების მიხედვით. 80-იანი წლებიდან, "რეიგანომიკის" პერიოდში, გაფართოვდა შტატების უფლებები, გაძლიერდა მათი ეკონომიკური დამოუკიდებლობა, შემუშავდა განვითარების ვარიანტები და სხვ.*

ინდიკატორული დაგეგმვის სისტემის მეშვეობით დგება ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატორული გეგმა. იგი არსებითად განსხვავდება ცენტრალიზებულ-ტოტალური, დირექტიული წესით შემუშავებული გეგმებისაგან. მასში

* Р. Ильина. Об индикативном (рекомендательном) планировании в капиталистических странах. "Плановое хозяйство", 1990г., N11.; Индикативное планирование развития экономики. "Экономист", 1993г., N9.

განსაზღვრულია ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ძირითადი მიმართულებები და მისი განხორციელების საშუალებები. ამ გეგმას აქვს არა დირექტიული, არამედ მიმდინარეობის, სარეკომენდაციო ხასიათი.

განასხვავებენ ინდიკატორული დაგეგმვის ორ ტიპს. პირველ შემთხვევაში იგეგმება ეკონომიკური და სოციალური განვითარებისათვის საჭირო პირობები. ორიენტაცია აღებულია კონკურენციაზე. ამიტომ იგი (კონკურენცია) იგეგმება მაქსიმუმით. ამასთან განსაზღვრულია ეკონომიკური განვითარების სახელმწიფო რეგულირების წინასწარ დადგენილი ბერკეტების გამოყენება. ინდიკატორული დაგეგმვის მეორე ტიპის არჩევას იგეგმება ეკონომიკური ზრდა. იგი ემყარება სახელმწიფო საკუთრებას. მისი განსაზღვრულია ეკონომიკური გარემო, რაც აიძულებს სახელმწიფოს შეიმუშაოს "ეკონომიკური თამაშის" წესები და განხორციელოს ამ წესების დაცვის ღონისძიებებიც. მიუხედავად აღნიშნული განსხვავებებისა, ინდიკატორული დაგეგმვის ორივე ტიპი საბოლოოდ ლიბერალურ ეკონომიკაში გადაიზრდება.

ინდიკატორული დაგეგმვის სისტემა იძლევა შესაძლებლობას შემუშავდეს ეკონომიკური პროცესების სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმი. როგორც უცხოეთის გამოცდილება მოწმობს, განვითარებული საბაზრო ურთიერთობების პირობებშიც კი ეკონომიკური პროცესების საზოგადოებრივად სასურველი მიმართულებებით წარმართვისათვის აუცილებელია სახელმწიფოს ჩარევა ზოგიერთი უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური და სოციალური საკითხების გადაწყვეტაში. ხელისუფლებამ უნდა შეიმუშაოს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია და სტრუქტურული პოლიტიკა, უზრუნველყოს ეკონომიკის სახელმწიფო სექტორის ფუნქციონირება, მოსახლეობის სოციალური დაცვა და სახელმწიფო რეზერვების ფორმირება, ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესების ანალიზი და პროგნოზირება ისეთი პრობლემების გამოსაკვლევად, რომელთა გადაწყვეტაც შეუძლებელია მხოლოდ თვითრეგულირებით. ამიტომ აუცილებელია ცენტრალიზებული წესით შეირჩეს ეკონომიკური პროცესების სახელმწიფო შემოქმედების ყველაზე ეფექტიანი ბერკეტები, ფორმები და მეთოდები, განისაზღვროს მატერიალური ნაკადები (სახელმწიფო შეკვეთები, კვოტები, ლიცენზიები), განაწილდეს საბიუჯეტო ასიგნებანი, პირველ ყოვლისა

კი ბიუჯეტური კაპიტალური დაბანდებები და სავალუტო რესურსები. სახელმწიფო ხელისუფლება უნდა მონაწილეობდეს ფასების დონის მოწესრიგებაში, ფინანსური რესურსების რეგულირებაში. დიდი მნიშვნელობა აქვს ეფექტიანი საგადასახადო, ფულად-საკრედიტო და საბაჟო მექანიზმის, ამორტიზაციის ნორმების შემუშავებას, მიზნობრივი პროგრამების განხორციელებას და ა.შ.

აღნიშნულიდან ნათლად ჩანს, რომ ინდიკატორული დაგეგმვა იძლევა საბაზრო ეკონომიკისა და ეკონომიკური პროცესების განვითარების სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმის შეხამების შესაძლებლობას, რაც ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მაღალ დონეს უზრუნველყოფს.

ბოლო წლებში ობიექტური და სუბიექტური მიზეზების შედეგად საქართველო მძიმე ეკონომიკურ პირობებში აღმოჩნდა. გაუარესდა ძირითადი ეკონომიკური და სოციალური მაჩვენებლები, შესუსტდა სახელმწიფო ხელისუფლების მარეგულირებელი როლი. იგი ჯერ კიდევ სრულად არ არის განმტკიცებული აუცილებელი საკანონმდებლო ბაზით და შესაბამისი სამეურნეო მექანიზმით. საბაზრო ურთიერთობებს, რომლებიც ჩვენში ჯერ კიდევ ფორმირების პროცესშია, არ ძალუძს თვითრეგულირების წესით გადაწყვიტოს ეკონომიკური პროცესების სასურველი მიმართულებით განვითარების საკითხები. ამიტომ გარდაუვალი გახდა მოწინავე ქვეყნებში უკვე აპრობირებული მექანიზმის - ინდიკატორული დაგეგმვის სისტემის გამოყენება. საქართველოს მინისტრთა კაბინეტის დადგენილებით განისაზღვრა ეკონომიკის გადასვლა ამ სისტემაზე 1994 წლიდან, ხოლო 1993 წელს უნდა განხორციელებულიყო საამისოდ საჭირო მოსამზადებელი სამუშაოები.

საქართველოს პირველი ინდიკატორული გეგმის მიზნად მიჩნეულ იქნა სამომავლო განვითარების პროგნოზირების საფუძველზე ქვეყნისათვის აუცილებელი და სასურველი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიჯნების განსაზღვრა, მთავრობის მიმდინარე და გრძელვადიანი ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება, განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებების და მათი მიღწევის გზების დასახვა. ყოველივე ეს საჭიროებდა დასახული მიჯნების მისაღწევად პირადი საქმიანი აქტივობის მასტიმულირებელი ღონისძიებების შემუშავებას, კერძო სექტორის აღორძინება - განვითარებისათვის ხელის შეწყობას, რათა მას საკუთარი ინტერესებისა

და ქვეყნის ეკონომიკური ძლიერებისათვის აქტიური მონაწილეობა მიეღო დასახული ეკონომიკური და ორგანიზაციული ღონისძიებების რეალიზაციაში.

ეკონომიკური და სოციალური განვითარების უწყვეტი პროცესის მონაცემები და მასში ასახული საფინანსო-საკრედიტო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები სახელმწიფო ბიუჯეტის ფორმირების ერთ-ერთი საფუძველია.

ინდიკატორული დაგეგმვის ახალი ეტაპი დაიწყო ეკონომიკის სამინისტროს მიერ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების 1996-2000 წლების ინდიკატორული გეგმის შემუშავებით, რომელიც მიღებული წესის შესაბამისად დაამტკიცა ქვეყნის პრეზიდენტმა 1996 წლის 3 სექტემბრის N580 ბრძანებულებით*.

გეგმაში გაშუქებულია საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრინციპები და გაანალიზებულია ეკონომიკის რეალური მდგომარეობა, მისი გამოწვევი მიზეზები, დასახულებულია მიმდინარე ხუთწლეულისათვის განვითარების პერსპექტივები და ეკონომიკის რეგულირების ძირითადი მიმართულებები, შემუშავებულია ეფექტიანი ღონისძიებები და სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამები. გათვალისწინებულია, რომ მათი განხორციელებით დაძლეული იქნება ეკონომიკური კრიზისი და ქვეყანა გადავა გლობალური განვითარების სრულიად ახალ ეტაპზე, ჩამოყალიბდება მსოფლიო სამეურნეო კავშირებში ორგანულად ინტეგრირებული ეკონომიკა, რაც უზრუნველყოფს მოსახლეობის ცხოვრების მაღალ, საერთაშორისო სტარდარტების შესაბამის დონესა და ქვეყნის სათანადო თავდაცვითუნარიანობას. გეგმას ცხრილებისა და გრაფიკების სახით ერთვის ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლების გაანგარიშებები. ახლა მთავარია ზემოთ აღნიშნულის რეალურად შესრულება.

საერთოდ ინდიკატორული გეგმა მოიცავს 3-6 ნაწილს. მაგალითად, 1996-2000 წლების ინდიკატორული გეგმა 4 ნაწილისაგან შედგება.

* საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების 1996-2000 წლების ინდიკატორი გეგმა. თბ., 1996.

პირველ ნაწილში - საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრინციპები - განსაზღვრულია ქვეყნის ზოგადი ორიენტირები თანამედროვე ეტაპზე და სოციალურ-ეკონომიკური სტრატეგია ხუთწლეულისათვის. განხილულია გადასასრულებელი პრობლემათა ფართო წრე. იგი ეხება რეფორმასთან დაკავშირებულ საკითხებს, ქვეყნის რესურსულ პოტენციალს, სახელმწიფო პოლიტიკას ფისკალურ, ფულად-საკრედიტო, სტრუქტურული და ინვენსტიციური, საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების, ეკოლოგიის, რეგიონული ეკონომიკის განვითარების სოციალური ხასიათის პრობლემებს და სხვ.;

მეორე ნაწილში - საქართველოს ეკონომიკის რეალური მდგომარეობის ანალიზი - დამაჯერებლადაა გაანალიზებული განვლილ საბაზისო პერიოდში განვითარების ზოგადი ტენდენციები. კრიტიკულად არის შეფასებული ეკონომიკის, მისი ძირითადი დარგებისა და სფეროების განვითარების და მასთან დაკავშირებული ღონისძიებების განხორციელების შედეგები. ყურადღებაა გამახვილებული ისეთ პრობლემებზე, როგორცაა პრევატიზაციის პროცესი, ფასების ლიბერალიზაცია, საფინანსო და ფულად-საკრედიტო საქმიანობა, მეწარმეობის განვითარება, საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობა, გარემოს დაცვა და რეგიონული ეკონომიკა და სხვ. ამასთან, მოცემულია ბოლო წლებში ჩამოყალიბებული ეკონომიკური ვითარების საერთო შეფასება;

მესამე ნაწილში განხილულია სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივები 1996-2000 წლებში: პირველ ყოვლისა განსაზღვრულია ხუთწლეულის ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური ამოცანა, რომელიც დასაბუთებულია უმნიშვნელოვანესი მაკროეკონომიკური ინდიკატორების - ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლების მომარჯვებით. ამით ნათლად არის წარმოჩენილი ის მიჯნა, რომელიც მიღწეული იქნება 2000 წლისათვის. შემუშავებულია ეკონომიკის მთავარი დარგებისა და სფეროების განვითარების ძირითადი მიმართულებები და გადასაწყვეტი პრობლემები.

მეოთხე ნაწილში განსაზღვრულია ეკონომიკის რეგულირების ძირითადი მიმართულებები და შესაბამისი ღონისძიებები. იგი ეხება ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების თითქმის ყველა უმნიშვნელოვანეს პრობლემას, როგორცაა ეროვნული

ნული ეკონომიკის განვითარების მთავარი დარგები და სფეროები, სოციალური ხასიათის საკითხები. ამავე ნაწილში დასახელებულია ორმოცდაათამდე მთავარი სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამა, რომელთა განხორციელება მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს ქვეყნისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის პრობლემების გადაწყვეტაში მიმდინარე ხუთწლეულში და მომდევნო 10-15 წლის მანძილზე. ეკონომიკის სამინისტროს სავარაუდო გაანგარიშებით, ამ პროგრამების შესრულებას ალბათ დასჭირდება 17 მილიარდზე მეტი ლარი და 2 მილიარდამდე ამერიკული დოლარი. ინვესტიციების ხანგრძლივობა განსაზღვრულია 2-5 წლით, 10-15 წლით და 20 წლის ვადითაც კი.

ინვესტიციების მოცულობითა და მნიშვნელობით შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე მიზნობრივი პროგრამა: "შავი ზღვის აუზის რესურსების ათვისება და რეგიონის მდგრადი განვითარება" (ინვესტიცია 1- მილიარდი ამერიკული დოლარი და განხორციელების ვადა 15 წელი), "საქართველოს ენერჯეტიკა" (436,5 მლნ ლარი), "ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო ღერუფის ავტომაგისტრალის მშენებლობა-რეკონსტრუქციის პირველი რიგის ღონისძიებები (166 მლნ ლარი და 5 წელი), "შელიორაცია და წყალთა მკურნეობა" (104 მლნ ლარი და 15 წელი). ზოგიერთი პროგრამით გათვალისწინებულია კვების პროდუქტების წარმოების ორგანიზაცია, ფერადი მეტალურგიის, "მცირე ქიმიის", განათლების, სოციალური და საყოფაცხოვრებო, მომსახურების სფეროს, საინჟინრო-გეოლოგიური და მრავალი სხვა უმნიშვნელოვანესი პრობლემის გადაწყვეტა. მუშაობა იწყება. ახლა მთავარია შესაბამისი სახსრების მოძიება, საქართველოსა და სხვა ქვეყნების ინვესტორების დაინტერესება, მათთვის სათანადო პირობების შექმნა, ცხადია ქვეყნის ინტერესების გათვალისწინებით. უნდა დაჩქარდეს პროგრამებით გათვალისწინებული სიკეთის (ეფექტის) მიღება. პროგრამებში განსაზღვრულია მათ რეალიზაციაზე პასუხისმგებელი უწყება (უწყებები), შედეგების რეალიზაციის ბაზარი, პირველი და სრული ეფექტის მიღების ვადები და სხვა, რაც აადვილებს მათი შესრულების ორგანიზაციული საკითხების გადაწყვეტას.

ინდიკატორული დაგეგმვა წარმოებს 3 ეტაპად. პირველ ეტაპზე გაანალიზდება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, მეორე ეტაპზე შეიმუშავებენ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური

განვითარების კონცეფციას (პრინციპებს). მესამე ეტაპზე კი სრულდება წინასწარი საპროგნოზო გაანგარიშებები, რომელთა განხორციელება უზრუნველყოფს კონცეფციით (პრინციპებით) განსაზღვრულ პარამეტრებზე მაქსიმალურად გადასვლას.

სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზი ხდება ყოველკვარტალურად (ზრდადი ჯამით). შედეგები ფორმდება ეკონომიკის სამინისტროს მოხსენებითი ბარათის სახით. მთავრობა წარმოადგენილი მასალების საფუძველზე იღებს შესაბამის დადგენილებას. განსაზღვრულია საანალიზო ინფორმაციების წარდგენის წესი.

გარკვეული პერიოდის მიხედვით სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეფციას ამუშავებს ეკონომიკის სამინისტრო. მასვე ევალება კონცეფციის ყოველწლიური დაზუსტება, კორექტირება და დაკონკრეტება ახალი რეალობების, პირველ ყოვლისა, დამტკიცებული მიზნობრივი პროგრამების გათვალისწინებით. შემდგომში უნდა მომზადდეს ქვეყნის ეკონომიკის სტრუქტურული მოდერნიზაციის პროგრამა, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების წინასწარი საპროგნოზო გაანგარიშებები, პროგრამის პროექტი და წინადადებები ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების შესახებ.

ინდიკატორული გეგმის შედგენაში აქტიურად უნდა მონაწილეობდნენ ქვეყნის ავტონომიური ერთეულები, სამინისტროები და უწყებები, მხარეების, ქალაქებისა და რაიონების შესაბამისი მმართველობითი ორგანოები. ისინი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეფციიდან გამომდინარე ინდიკატორული გეგმის ფორმებისა და მაჩვენებლების მიხედვით ამუშავებენ კონკრეტულ წინადადებებს, შემდგომში აზუსტებენ მათ და დამტკიცებული წესის შესაბამისად წარუდგენენ ეკონომიკის სამინისტროს.

დიდი როლი ეკისრება სოციალურ-ეკონომიკური ინფორმაციის სახელმწიფო დეპარტამენტს. მან სხვა ორგანოებთან თანამშრომლობით უნდა შეიმუშაოს და დანერგოს მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისი ეროვნული ანგარიშგების სისტემა, დასძლიოს ინფორმაციული "ვაკუუმი" ("ინფორმაციული შიშშილი"), რაც შეტად ნიშანდობლივია საქართველოსათვის თანამედროვე ეტაპზე. უნდა გაძლიერდეს ფასების სტატისტიკური სამსახურები. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ფასები ინფორმაციის ერთ-ერთი მთავარი მატარებელი ეკონომიკური კატეგორიაა.

ეკონომიკის სამინისტრო, მიღებული დაზუსტებული განგარიშების გათვალისწინებით, დადგენილ ვადებში ამუშავეს და წარუდგენს მთავრობას საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროგნოზს ინდიკატორული გეგმის შემადგენელი და საგეგმო-რეგულირებად ნაწილებთან ერთად ინდიკატორული გეგმის შედგენა მეტად საპასუხისმგებლო, რთული და შრომატევადი სამუშაოა, მას სჭირდება შესაბამისი იურიდიული დოკუმენტები, საგეგმო მანქანებლები და სათანადო ფორმები, გარკვეული პროფესიული დონის სპეციალისტები მმართველობის ყველა რგოლში.

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს საჭირო მეცნიერული ბაზის შექმნას. ინდიკატორული დაგეგმვის სისტემა ახალია ჩვენი საგეგმო-ეკონომიკური პრაქტიკისათვის. ამიტომ აუცილებელია ამ სფეროში სხვა ქვეყნების მდიდარი გამოცდილების მეცნიერული განზოგადება და გამოყენების კონკრეტული ფორმების განსაზღვრა. სწორად უნდა შეფასდეს ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა, განვითარების მიმართულებები, ისტორიული თავისებურებები, ეკონომიკური და ადამიანური პოტენციალი და სხვა პირობები. გასათვალისწინებელია აგრეთვე მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების ხასიათი თანამედროვე ეტაპზე და პერსპექტივისათვის ჩამოყალიბებული განვითარების ტენდენციები. ამიტომ ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატორული დაგეგმვა უნდა იქცეს საქართველოს სამეცნიერო საზოგადოებრიობის ყოველდღიური კვლევისა და ზრუნვის საგნად. სამეცნიერო დაწესებულებებსა და მეცნიერთა ჯგუფებს უნდა დაეკისროთ ცალკეული პრობლემების მიხედვით ალტერნატიული პროგნოზების შემუშავება მიმდინარე (მოკლე), საშუალო და გრძელვადიანი პერიოდების მიხედვით. მეცნიერებმა აქტიური მონაწილეობა უნდა მიიღონ შესაბამისი მეთოდური მასალების დამუშავებაშიც. პრაქტიკაში ფართოდ უნდა დაინერგოს ადგილობრივი და, საჭიროების შემთხვევაში, მოწვეული სპეციალისტების მიერ პროგრამების პროექტების ექსპერტული წესით აპრობაცია და ა.შ. სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებს უნდა შეეძლოს განვითარების მოცემული ეტაპის პოლიტიკური და ეკონომიკური მიზნებიდან გამომდინარე შეარჩიონ გადაწყვეტილებისა და პროგრამების ოპტიმალური ვარიანტები. ანა-

ლოგიურად უნდა გაიშალოს მუშაობა უწყებების, ავტონომიური ერთეულების, მხარეების, ქალაქებისა და რაიონების მინისტრთა ც.

ეროვნული

4. მრეწველობის განვითარების დაგეგმვის ორგანიზაცია და მისი სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები

გეგმური მუშაობის ეფექტი მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია გეგმის შედგენის ხარისხზე, ეს უკანასკნელი კი - დაგეგმვის ორგანიზაციაზე.

სამრეწველო წარმოების განვითარების დაგეგმვა რთული და მრავალმხრივი სამუშაოა. გეგმის შედგენის მთელი პროცესი შეიძლება დაიყოს რამდენიმე ეტაპად: 1. წინასაგეგმო (ხაანგარიშო) პერიოდში დასაგეგმავი ობიექტების საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის შედეგების ანალიზი და სასტატო დონის განსაზღვრა; 2. გეგმის მიზნის, განვითარების სტრატეგიისა და ტაქტიკის განსაზღვრა და შესაბამისი მაჩვენებლების გაანგარიშება; 3. გეგმის პროექტის დამტკიცება; 4. გეგმის შესრულების ორგანიზაცია, შესრულების მიმდინარეობის ანალიზი და შეფასება, რეზერვების გამოვლენა და მათი გამოყენების უზრუნველყოფა.

გეგმის შესადგენად მუშაობა იწყება საგეგმო პერიოდის დადგომამდე ბევრად ადრე, რათა საგეგმო პერიოდის დასაწყისისათვის მზად იყოს განსაზღვრული წესის მიხედვით დამტკიცებული გეგმა. ამ ეტაპზე განისაზღვრება გეგმის მოხალოდნელი შესრულება და ტარდება რეალური მდგომარეობის დიაგნოსტიკური და პროგნოზული ანალიზი. იგი უნდა იყოს გლობალური და სიღრმისეული, უნდა მოიცავდეს საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის ყველა მხარეს, რათა დადგინდეს მათ შორის მიზეზობრივ-შედეგობრივი კავშირები, გამოვლინდეს წარმოების გაზრდის რეზერვები და შემუშავდეს მათი ამოქმედების ყველაზე ოპტიმალური ვარიანტები. ანალიზის ეფექტიანობის დონის ასამაღლებლად უმჯობესია მან მოიცვას საწარმოო ერთეულის წამყვანი უბნების მონაცემები, რომლებიც განსაზღვრავენ განვითარების ხასიათს, მუშაობის შედეგებს. შიდასაწარმოო ფაქტორებთან ერთად ყურად-

დება უნდა გამახვილდეს გარე, მათ შორის, სხვა ქვეყნების საწარმოებთან და ორგანიზაციებთან ურთიერთობის შედეგად წარმოქმნილი ფაქტორების გავლენაზეც.

წინასაგვემო პერიოდის ანალიზმა უნდა გამოავლინოს ყველა სტრუქტურული ერთეული.

ანალიზის ხარისხი დიდად არის დამოკიდებული პირველადი აღრიცხვის მახალების სისრულესა და სიზუსტეზე, ინფორმაციის მიღების შესაძლებლობებზე, შესაბამისი სპეციალისტების პროფესიონალიზმზე. ანალიზის შედეგად ნათლად უნდა წარმოჩნდეს წარმოების გამოუყენებელი შესაძლებლობები, საწარმოო ერთეულების განვითარების ტენდენციები, განისაზღვროს მომხმარებელთა მოთხოვნის დაკმაყოფილების დონე, მიმწოდებელთა შესაძლებლობები და ა.შ.

ანალიზის შედეგები და შესაბამისი რეკომენდაციები უნდა განიხილებოდეს საწარმოო ერთეულის ყველა სტრუქტურულ რგოლში. ამით იქმნება სამომავლო ამოცანების უკეთ გაცნობიერებისა და გათავისების შესაძლებლობა, რაც წარმატების მნიშვნელოვანი პირობაა.

მუშაობის შემდგომ ეტაპზე განისაზღვრება საწარმოო ერთეულის მიზანი, ეკონომიკური განვითარების ის მიჯნა, რომლის მიღწევაც განსაზღვრულია საგვემო პერიოდის ბოლოსათვის. ამ მიზნით გამოიყენება პროგნოზით განსაზღვრული მონაცემები, აგრეთვე ახალი ეკონომიკური და სოციალური სიტუაციების შედეგად წარმოქმნილი პირობები. ამ საფუძველზე შემუშავდება საგვემო პერიოდში მოქმედების სტრატეგია და ტაქტიკა.

საგვემო დავალებათა გაანგარიშების საფუძველია მარკეტინგული სამსახურის მიერ მოპოვებული მასალები მომხმარებელთა მოთხოვნების რაოდენობის, ნაირსახეობის, პროდუქციის ხარისხის, ფასებისა და სხვათა შესახებ, აგრეთვე რესურსების მომწოდებელთა შესაძლებლობები. გასათვალისწინებელია სახელმწიფო შეკვეთები, საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების გაფართოების გზები და საშუალებები და ა.შ.

საწარმოების შესაბამისი სამსახურები მომიჯნავე სამსახურების მონაწილეობით, სპეციალისტებთან და ექსპერტებთან კონსულტაციების შედეგად ადგენენ გეგმის პროექტს, რომლის სა-

ბოლოო ვარიანტიც განიხილება დადგენილი წესის მიხედვით და რომელსაც სათანადო კორექტირება-დაზუსტების შემდეგ ამტკიცებს უფლებამოსილი პირი ან მართვის შესტყუილ უფლები.

დაგეგმვის დამამთვარებელი ეტაპი გეგმის შექმნის უფლები ნიზაციაა. აქ კლინდება არა მხოლოდ სპეციალისტების მაღალი კვალიფიკაცია და პროფესიონალიზმი, რამაც უზრუნველყო დაგეგმვის პრინციპებისა და მეთოდების მოთხოვნების საფუძველზე რბტი-მალური გეგმის შემუშავება, არამედ ისიც, რომ კოლექტივს შესწევს უნარი გამოავლინოს დაინტერესება, სინამდვილედ აქციოს გეგმით გათვალისწინებული დავალებები, აგრეთვე წარმოების მენეჯმენტისა და სხვა სამსახურების უნარი დარაზმონ მთელი კოლექტივი დასახული მიზნის მიღწევის შესაძლებლობათა მაქსი-მალურად გამოყენებისათვის.

უდიდესი მნიშვნელობა აქვს გეგმის შესრულების მიმდინარეობაზე კონტროლის სწორ ორგანიზაციას, ინფორმაციის საიმედოობას და დროულ მიწოდებას, მათ საფუძველიან ანალიზს, მუშაობაში შეფერხებებსა და ჩავარდნაზე დროულ რეაგირებასა და საჭირო გადაწყვეტილებების მიღებას, წარმოებაში არსებული დამატებითი რეზერვების გამოვლენასა და გამოყენების უზრუნველყოფას და ა.შ. ამისათვის აუცილებელია სამეურნეო შექანიზმის ყველა ელემენტის, მათ შორის ეკონომიკური სტიმულირებისა და პასუხისმგებლობის სრულად ამოქმედება.

გეგმის შესრულების პროცესში გამოვლინდება დაგეგმვის დროს დაშვებული შეცდომები, ზოგიერთი მანვენების შემწონასწორებლობის შემთხვევები, სხვა სახის უზუსტობები. აუცილებელია მათი დაზუსტება, გასწორება, გეგმის მანვენებელთა კორექტირება და ა.შ.

ამრიგად, საგეგმო მუშაობის საპასუხისმგებლო ეტაპია გეგმის შესრულების ორგანიზაცია. ამ ეტაპზე ერთხელ კიდევ კლინდება საქმისადმი კოლექტივის ყველა წევრის შემოქმედებითი მიდგომა, მათი ინტერესების ერთიანობის, პირადი და კოლექტიური პასუხისმგებლობის მაღალი დონე და სხვ.

გეგმის შედგენისა და შესრულების პროცესში დაგროვილი გამოცდილების განზოგადებით და გათვალისწინებით უნდა შემუშავდეს დაგეგმვისა და მთლიანად გეგმური მუშაობის სრულყოფის ღონისძიებები. ეს საჭიროა იმიტომაც, რომ როგორ კარგადაც

უნდა იყოს ორგანიზებული გეგმური მუშაობა, ახალი ეკონომიკური და სოციალური პირობები, ახალი სიტუაციები, სხვა მოვლენები ყოველთვის წარმოშობს ამა თუ იმ საკითხისა თუ პრობლემის ახლებურად გადაწყვეტის აუცილებლობას. ამიტომ ეკონომიკურ მართვის ყველა დონეზე უნდა შემუშავდეს გეგმური მუშაობის სრულყოფის ღონისძიებათა გეგმა, რომელშიც აისახება შემდეგი:

1. დაგეგმვის მეთოდოლოგიური საფუძვლებისა და მეთოდების სრულყოფა, მათი აგება ახალი პრინციპების საფუძველზე. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ჩვენი ქვეყნისათვის. როგორც ითქვა, მეურნეობრიობის საბჭოთა პერიოდში გამოყენებული იყო დაგეგმვის სრულიად განსხვავებული სისტემა, მეთოდოლოგია და მეთოდები. იმ დროს გამოყენებული დაგეგმვისა და აღიცხვანგარიშების მაჩვენებელთა უმეტესობა არ შეესაბამება საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნებს. ამიტომ პრაქტიკულად დადგა დაგეგმვის საბაზრო ეკონომიკის შესაბამის პრინციპებზე გადასვლის აუცილებლობა. ამასთან, უნდა შეიცვალოს დაგეგმვისა და აღიცხვანგარიშების მეთოდოლოგიური საფუძვლები. შემუშავდეს მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისი საგეგმო-სააღრიცხვო მაჩვენებლები, აღრიცხვანგარიშების ფორმები. როგორც არაერთხელ აღინიშნა, აუცილებელია სხვა ქვეყნების მოწინავე გამოცდილების, თეორიულად დასაბუთებული და პრაქტიკულად აპრობირებული მაგალითების გამოყენება. დაგეგმვის დროს უნდა ვიხელმძღვანელოთ მსოფლიო პრაქტიკაში მიღებული და ჩვენი პირობებისათვის გამოსადეგი პრინციპებით. საქართველო ახლა იწევს იმ გზით განვითარებას, რომელსაც მსოფლიო ქვეყნების უმრავლესობამ ათობით და ასობით წელიწადი მოანდომა. ამ გზის გაეღა აუცილებელია. ეს უნდა გაკეთდეს დაგეგმვის სფეროშიც;

2. მკაცრად უნდა გაიმიჯნოს მართვის ცენტრალური, შუალედური, ძირეული რგოლების, აგრეთვე ხელისუფლების ცენტრალური, რეგიონული და ადგილობრივი ორგანოების ფუნქციები, მათ შორის დაგეგმვის დარგშიც, მათი გეგმური მუშაობის შინაარსი, მაჩვენებლების ნუსხა და სხვ. აღნიშნულის ნათელსაყოფად გამოადგება "საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების 1996-2000 წლების ინდიკატორული გეგმა. იგი სახელმწიფო ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოს დაგეგმვისადმი

ახლებური მიდგომის მაგალითია. მასში ზოგადად, შესაბამისი მანქანების გამოყენებით განსაზღვრულია სტრატეგიული და ეკონომიკური განვითარების ძირითადი მიმართულებები და პარამეტრები, მიჯნები, რომელიც მიღწეული უნდა იქნეს ხუთწლეულის ბოლოსათვის. სამინისტროებმა და უწყებებმა, საწარმოებმა, ქვეყნის რეგიონებმა ამ მონაცემების საფუძველზე უნდა შეიმუშაონ საკუთარი გეგმები. ამ გეგმებში განსაზღვრული იქნება მათი წვლილი ხუთწლეულისათვის გათვალისწინებული ამოცანების გადაწყვეტაში;

3. დაგეგმვის პრომატეკვალობის შემცირებისა და გაანგარიშებათა სიზუსტის უზრუნველყოფისათვის აუცილებელია საგეგმო საქმიანობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის სრულყოფა და განმტკიცება, დაგეგმვისა და აღრიცხვის მანქანების ტიპიზაცია. სხვაგვარად შეუძლებელია საგეგმო-სააღრიცხვო გაანგარიშებათა შექანიზაცია და ავტომატიზაცია, კომპიუტერიზაცია, ინფორმაციის "ბანკის" შექმნა, ინფორმაციის სიზუსტის გაკონტროლება, დაგეგმვისა და აღრიცხვის პრაქტიკაში ნეგატიური პროცესებისა და მოვლენების წარმოქმნისა და განვითარების აღკვეთა და სხვ.;

4. სტატისტიკური აღრიცხვის დარგში ნორმატიული მახალებისა და საკანონმდებლო აქტების შემუშავება - დამტკიცების დაჩქარება და შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის ფორმირება;

5. განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნის შესაბამისი დაგეგმვის, აღრიცხვა-ანგარიშებისა და ანალიზის სპეციალისტების მომზადების არსებითად გაუმჯობესებასა და მაღალკვალიფიციური სპეციალისტებით შესაბამისი სამსახურების დაკომპლექტებას. საჭირო იქნება მომუშავეთა კვალიფიკაციის ამაღლების სისტემის ახლებურად გააზრება და ორგანიზაცია.

1. დაგეგმვის აუცილებლობა და შესაძლებლობები საბაზრო ეკონომიკის პირობებში.

2. წარმოების (ორგანიზაციის) მიზანგეგმვა, მიზნისადმი წაყენებული მოთხოვნები, მიზნის განხორციელების გზები.

3. პროგნოზირება: არსი, მიზანი.

4. პროგნოზირების მეთოდები.

5. წარმოების განვითარების დაგეგმვის პრინციპები და მეთოდები.

6. სამრეწველო წარმოების განვითარების გეგმის სახეობა და განყოფილებები.

7. გეგმის მაჩვენებელთა სისტემა.

8. ინდიკატორული დაგეგმვა: არსი, აუცილებლობა, სხვადასხვა ქვეყანაში გამოყენების თავისებურებები.

9. ინდიკატორული დაგეგმვის სახეობები.

10. საქართველოს ინდიკატორული გეგმა: ამოცანა, ძირითადი განყოფილებები (ნაწილები).

11. ინდიკატორული დაგეგმვის ეტაპები.

12. სამრეწველო წარმოების განვითარების გეგმის შედგენის, დამტკიცებისა და შესრულების ორგანიზაცია.

13. დაგეგმვის სრულყოფის აუცილებლობა და ძირითადი მიმართულებები.

1. საწარმოო პროგრამა: არსი, მანკვნებლები

საწარმოო პროგრამა ფირმის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების გეგმის ერთ-ერთი განყოფილებაა. მასში, როგორც სამრეწველო პროდუქციის (მომსახურების) წარმოებისა და რეალიზაციის გეგმაში, განსაზღვრულია დაკალებები პროდუქციის (მომსახურების) წარმოების მოცულობის, ნომენკლატურის, ასორტიმენტის, ხარისხისა და კოოპერირებული მიწოდების შესახებ.

საწარმოო პროგრამის მანკვნებლების ცვალებადობაზეა დამოკიდებული გეგმის განყოფილებების მიხედვით საკონტრაქტო ვალდებულებათა ცვლილება. თუ იზრდება პროდუქციის (მომსახურების) წარმოების მოცულობა, უნდა გაიზარდოს საწარმოს ძირითადი კაპიტალი და საწარმოო სიმძლავრეები. თუ დამატებითი პროდუქციის წარმოება შეუძლებელია არსებული საწარმოო სიმძლავრეების უკეთ გამოყენებით, მაშინ იგი საჭიროებს დამატებით კაპიტალურ დაბანდებებს (ინვესტიციებს). პროდუქციის (მომსახურების) მოცულობის გაზრდა, განსაკუთრებით პროდუქციის ნომენკლატურისა და ასორტიმენტის განახლება და ხარისხის გაუმჯობესება, მოითხოვს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებას, ახალი უფრო პროგრესული სახეობის ნედლეულის, მასალებისა და ენერჯის შექმნას, წარმოებასა და გამოყენებას. საერთოდ, იზრდება მოთხოვნილება მატერიალურ რესურსებზე, დღის წესრიგში დგება მათი გამოყენების გაუმჯობესების მიზნით შესაბამისი ორგანიზაციული, ტექნიკური და ეკონომიკური ღონისძიებების შემუშავებისა და განხორციელების, საწარმოო სიმძლავრეების გადიდების, საჭიროების შემთხვევაში ახალი საწარმოების მშენებლობის, მოქმედის რეკონსტრუქციის, ტექნიკური გადაიარაღებისა და გაფართოების, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის სრულყოფის, ეკონომიკური სტიმულირებისა და პასუხისმგებლობის გაძლიერებისა და სხვა საკითხები.

იზრდება მოთხოვნა დამატებით მუშახელზე, როგორც რა-

ოღენობრივად, ისე პროფესიულ-კვალიფიკაციური შედეგების მიხედვით. აუცილებელი ხდება შრომის ნაყოფიერების გაზრდა, დამატებითი მუშახელის მოწვევა, მისი მომზადება და კვალიფიკაციის ამაღლება, მაღალკვალიფიციური შრომის ანაზღაურების გადიდება და ა.შ. ზემოაღნიშნულის გამო იზრდება სარგებების დანახარჯები და პროდუქციის (მომსახურების) თვისებრიობა, რაც ზემოქმედებს საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის საბოლოო შედეგებზე.

საწარმოო პროგრამის მაჩვენებლების ცვლილება, თავის მხრივ, დამოკიდებულია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებასა და მისი უახლოესი მიღწევების წარმოებაში გამოყენებაზე, კაპიტალური დაბანდების ხარჯზე ახალი ძირითადი საწარმოო კაპიტალისა და საწარმოო სიმძლავრეების ამოქმედების დავალებათა შესრულებაზე, წარმოების მატერიალური რესურსების უზრუნველყოფის შესაძლებლობებზე, შრომის გვერდის მაჩვენებელთა გაუმჯობესებაზე, საწარმოს ფინანსურ შესაძლებლობებზე და ა.შ. ამიტომ საწარმოო პროგრამასა და ეკონომიკური და სოციალური განვითარების გვერდის სხვა განყოფილებების მაჩვენებელთა შორის პროპორციების დამყარება და წონასწორობის დაცვა უზრუნველყოფს საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის საბოლოო შედეგების გაუმჯობესებას, წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის დონის ამაღლებას.

საწარმოო პროგრამის ამოსავალი მაჩვენებელია პროდუქციის (მომსახურების) მოცულობა, რომლის განსაზღვრის საფუძველსაც წარმოადგენს პროდუქციასა და მომსახურებაზე მოთხოვნის დონე. ამიტომ პროდუქციაზე (მომსახურებაზე) მოთხოვნის განსაზღვრა უაღრესად რთული, შრომატევადი და საპასუხისმგებლო სამუშაოა.

ქვეყნის მასშტაბით სამრეწველო პროდუქციაზე მოთხოვნის განსაზღვრის საფუძველია ეკონომიკისა და მისი მთავარი დარგების განვითარების ძირითადი მაორიენტირებული მიმართულებები, რომელთა განსახორციელებლადაც ადგენენ ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს განვითარების ინდიკატორულ გვერდს. მისი ძირითადი მაჩვენებლების გაანგარიშება ხდება დაგეგმვის მეთოდების, მათ შორის საბალანსო მეთოდის მეშვეობით. გვერდში აისახება სამრეწველო პროდუქციაზე როგორც ქვეყნის შიდა, ისე შრომის საერთაშორისო საბაზრო დანაწილების შედეგად ქვეყნებს შორის პროდუქციის ურთიერთმიწოდების ვალდებულებით განსაზღვრული

მოთხოვნები.

საწარმოს (ფირმა, კონცერნი, კორპორაცია და ა.შ.) პროდუქციაზე მოთხოვნის განსაზღვრის საფუძველია ხანგრძლივი პერიოდისათვის შეკვეთების პორტფელით მოცემული საექსპორტო წიგნების ადგილები ვალდებულებები, კონკურსის წესით მარკეტინგული მწიფო შეკვეთები და მარკეტინგული სამსახურის მიერ ბაზრების შესწავლის შედეგად პროდუქციაზე რეალური მოთხოვნის შესახებ მოპოვებული მონაცემები.

აქედან პირველი ორი წყაროს მიხედვით განსაზღვრული მოთხოვნის ოდენობა წინასწარ არის ცნობილი და ბაზრის პირობების ცვლილება მასზე გავლენას ნაკლებად ახდენს. ამავე დროს, მათი ხვედრითი წონა პროდუქციის (მომსახურების) მოცულობაში არ არის მნიშვნელოვანი. თავის მხრივ, შეკვეთების პორტფელის ფორმირება გარკვეულად მარკეტინგული სამსახურის დამსახურებად არის.

მირითადი მომხმარებელი ბაზარზე ვლინდება. ამიტომ ბაზრის შესწავლა, პროდუქციაზე მოთხოვნის განსაზღვრა, მისი ცვლილება გავლენას ახდენს საწარმოს (ფირმის) საწარმოო პროგრამაზე, წარმოების ხარჯების ცვლილებაზე, შემოსავალზე და ა.შ.

ფირმამ უნდა შეიმუშავოს თავის საქონელზე მოთხოვნის სასურველი დონე, რაც შექმნილი მდგომარეობის გათვალისწინებით შეიძლება დაემთხვეს რეალურ მოთხოვნას, მეტი ან ნაკლები იყოს მასზე.

მოთხოვნა პროდუქციაზე (მომსახურებაზე) მრავალნაირია. მათგან განვიხილოთ ზოგიერთი: * უარყოფითი მოთხოვნა. ასეთ მოთხოვნასთან გვაქვს საქმე, როდესაც ბაზარი "აითვალწუნებს" ამა თუ იმ საქონელს და ცდილობს ყოველგვარი საშუალებით, მათ შორის გარკვეული დანახარჯების გაწვევითაც კი ჩამოიცილოს იგი. საწარმომ მარკეტინგის სამსახურის მეშვეობით უნდა შეისწავლოს აღნიშნული მდგომარეობის მიზეზები და განახორციელოს შესაბამისი ღონისძიებები (სრულყოფს საქონელი, შეამციროს ფა-

* Филип Котлер, Основы маркетинга. Перевод с английского, М., 1990, стр. 57-59.

სები, გაააქტიუროს სტიმულირება და ა.შ.); შეიძლება განსაკუთრულ საქონელზე არც არსებობდეს მოთხოვნა, თუ მოწოდებები მომხმარებლები არ იჩენენ ინტერესს მოცემული საქონლისადმი ან და მისდამი გულგრილობას ავლენენ. მოწოდებები უნდა გამოძიებნოს საშუალებები, რათა დამყარდეს კავშირი მომხმარებლებსა და ადამიანის ესთეტიკურ მოთხოვნილებებსა და ინტერესებს შორის. გარკვეული სახეობის საქონელზე (უნიკოტინო სიგარეტი, ეკოლოგიურად სუფთა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტები, უსაფრთხო საცხოვრებელი მიკრორაიონი, უფრო ეკონომიკური ავტომობილები და სხვ.); შეიძლება არსებობდეს ფარული მოთხოვნები, თუ ბაზარზე არსებული საქონლით ან მომსახურებით შეუძლებელია მომხმარებლის ძლიერი სურვილის დაკმაყოფილება. ამიტომ აუცილებელია შეფასდეს ბაზრის პოტენციის დონე და შეიქმნას ეფექტური სახეობის საქონელი და მომსახურება, რაც უზრუნველყოფს მოთხოვნის სრულად დაკმაყოფილებას; პრაქტიკაში გვხვდება კლებადი მოთხოვნაც, როდესაც მოცემული საწარმოს ერთ ან რამდენიმე საქონელზე მოთხოვნა კლებულობს. ამ შემთხვევაში უნდა გატარდეს ისეთი ღონისძიებები, რომლებიც შეაჩერებს საქონლის გასაღების შემცირებას. ეს შესაძლებელია ან ახალი მიწოდებები ბაზრის მიგნებით, ან საქონლის მახასიათებლების შეცვლით, უფრო ეფექტიანი კომუნიკაციების გამოყენებით, საქონლის მიწოდების ახლებურად გააზრებით და ა.შ.; ზოგიერთ საქონელზე (მომსახურებაზე) მოთხოვნა მერყეობს წლის სეზონების, დღეებისა და საათების მიხედვითაც, მას სხვაგვარად არარეგულარულ მოთხოვნას უწოდებენ. ასეთი მდგომარეობა იწვევს საწარმოო სიმძლავრეთა დაუტვირთაობას ან გადატვირთვას, წარმოიქმნება ე.წ. "პიკური" მდგომარეობა, ძნელდება მოთხოვნის დაკმაყოფილება. ასეთ დროს რეგულირების მიზნით აუცილებელია მოქნილი ფასების და სტიმულირების საშუალებებისა და სხვა მეთოდების გამოყენება; მოთხოვნა სრულფასოვანია, თუ საწარმო (ორგანიზაცია) კმაყოფილია თავისი საეკონომიკური ბრუნვით. ასეთ შემთხვევაში საწარმო უნდა ცდილობდეს შეინარჩუნოს მოთხოვნის არსებული დონე. ამისთვის იგი სისტემურად უნდა სრულყოფდეს საქონლისა და მომსახურების ხარისხს, თვალყურს ადევნებდეს და განსაზღვრავდეს მომხმარებლის მოთხოვნის დაკმაყოფილების დონეს და სხვ; ზოგიერთ საქონელზე მოთხოვნა შეიძლება იყოს მეტისმეტად მაღალი და მისი დაკმაყოფილება საწარმოს (ორგანიზაციას) არ შეეძლოს. ამიტომ

აუცილებელია მოთხოვნის დროებით ან მუდმივად შემცირება ფასების გაზრდით, სტიმულირების შესუსტებით, სფეროსის შემცირებით და სხვა ღონისძიებების განხორციელებით; მოთხოვნა შეიძლება იყოს არარაციონალურიც, როდესაც გერეკულუ ხასეობის საქონლის მოხმარება ხაზიანო ადამიანის ჯანმრთელობისთვის. ასეთ შემთხვევაში დიდ ეფექტს იძლევა მომხმარებლისათვის შიშის მოშკრელი ინფორმაციის მიწოდება, ასეთ საქონელზე ფასების მკვეთრი გაზრდა, საქონლის ხელმისაწვდომობის შესლუდა და ა.შ.

მოთხოვნათა ხახეობების მიხედვით ინფორმაციის შვეროვება, ანალიზი, წინადადებების შემუშავება და ღონისძიებების განხორციელება გარკვეული სამსახურების ფუნქციია და პროდუქციისა და მომსახურების მოცულობის, ნომენკლატურის, ასორტიმენტისა და ხარისხის განსახლერის საფუძველს წარმოადგენს.

მოთხოვნის ღონის ფორმირებაზე მრავალი ფაქტორი ახდენს გავლენას. ეს ფაქტორები განსხვავებულია პროდუქციის ეკონომიკური დანიშნულების, საქონელთა ჯგუფის და სხვათა მიხედვით.

შრომის იარაღებზე და შრომის ხაგნებზე მოთხოვნა დამოკიდებულია მათი გამოყენებელი საწარმოების მიერ გამოხაშეები პროდუქციის მოცულობაზე, შრომის იარაღების გამოყენების ნორმებსა და მატერიალური რესურსების ხახეობათა მიხედვით დადგენილ დანახარჯთა ნორმებზე. მხედველობაში მიიღება ურთიერთშენაცვლებადი საქონლის გამოყენების შესაძლებლობა, მათ შორის ხელოვნური და სინთეზური მასალებით ნატურალური, ხაერთოდ ლეფიციტური და ძვირადღირებული ნედლეულისა და მასალების შეცვლა, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის შესაბამისად მატერიალური დანახარჯების შემცირების შესაძლებლობა და სხვ.

სამრეწველო დანიშნულების პროდუქციის მომხმარებელი საკმაოდ მრავალრიცხოვანია: საკუთრივ მრეწველობა (მოპოვებითი და გადამმუშავებელი), სოფლის მეურნეობა, ხე-ტყისა და თევზის მეურნეობა, მშენებლობა, ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა, კომუნალური მეურნეობა, საბანკო, საფინანსო და სადაზღვევო სამსახურები, მომსახურების სფეროს სხვა დარგები. საქონლის ნომენკლატურისა და ფულადი ბრუნვის მიხედვით იგი მნიშვნელოვნად აღემატება ფართო მოხმარების საქონლის ბაზრის შესა-

ბამის მარჯვენებლებს. საწარმოო დანიშნულების საქონლის ბზარზე ნაკლებია მყიდველთა რაოდენობა, მაგრამ შესყიდვის მოცულობა საკმაოდ მაღალია. მყიდველების კონცენტრაცია გეოგრაფიული პრინციპების მიხედვით ხდება. ფართო მოხმარების საქონლის განსხვავებით, მათ ახასიათებთ დაბალი ფასისმიერება, რაც ნიშნავს იმას, რომ ფასების ცვლილება არ იწვევს საერთო მოთხოვნის ძლიერ მერყეობას, განსაკუთრებით მოკლე პერიოდში. ამავე დროს, საწარმოო დანიშნულების საქონელსა და მომსახურებაზე მოთხოვნა უფრო სწრაფად იცვლება, ვიდრე ფართო მოხმარების საქონელსა და მომსახურებაზე, რაც განპირობებულია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მაღალი ტემპებით.

საწარმოო დანიშნულების საქონელზე (მომსახურებაზე) მოთხოვნა დამოკიდებულია ფართო მოხმარების საქონელზე (მომსახურებაზე) მოთხოვნის ცვლილებაზე. როცა ამ უკანასკნელზე მოთხოვნა იზრდება, ბუნებრივია, გაიზრდება მოთხოვნა მისი წარმოებისათვის საჭირო მანქანა-მოწყობილობებსა და სხვა სახეობის შრომის საშუალებებზე, ასევე ნედლეულზე, მასალაზე, ენერჯიაზე და სხვა მატერიალურ რესურსებზე.

საწარმოო დანიშნულების პროდუქციაზე მოთხოვნის განსაზღვრისა და მისი დაკმაყოფილების საკითხის გადაწყვეტის დროს გასათვალისწინებელია სამეურნეო პრაქტიკაში გამოყენებული შესყიდვის სახეობა. კერძოდ: საქონლის განმეორებითი შესყიდვა მისი მახასიათებლების შეუცვლელად; განმეორებითია შესყიდვა, როდესაც მომხმარებლის მოთხოვნით აუცილებლად უნდა შეიცვალოს საქონლის ტექნიკური მახასიათებლები, ფასი, მიწოდების პირობები და სხვა პარამეტრები. მომხმარებელმა შეიძლება ისურვოს ახალი მოწყობილობებისა და მაკომპლექტებული ნაკეთობების შეკეთაც. ფოველივე ეს აისახება მოთხოვნის საერთო მოცულობაში. ამ შემთხვევაში მწარმოებლის წინაშე დგება დამატებითი პრობლემები, მათ შორის ახალი სახეობის საქონლის შექმნისა და მისი წარმოების აუცილებლობის გამოც.

შესყიდვა შეიძლება დაკავშირებული იყოს ახალი ამოცანების გადაწყვეტასთანაც, როგორცაა, მაგალითად, წარმოების ავტომატიზებული სისტემის დანერგვა, კომპიუტერული სისტემის პირველად გამოყენება, ახალი ქარხნის აგება და სხვ.

შედარებით ადვილად წყდება საქონლის შესყიდვისა და

მიწოდების საკითხები, თუ განმეორებითი შესყიდვა (მწოდება) არ არის დაკავშირებული საქონლის რაიმე ცვლილებებთან. სხვა შემთხვევაში კი, განსაკუთრებით მაშინ, თუ საქონლის განმეორებითი შესყიდვა დაკავშირებულია ახალი ამოცანების გადაწყვეტასთან, აუცილებელია მრავალი საკითხის გადაჭრა (საქონლის ტექნიკური მახასიათებლები, ფასები, გადატანის პირობები, მიწოდების ორგანიზაცია, შეკვეთების ოდენობა, ტექნიკური მომსახურება და ა.შ.).

მომხმარებლისათვის შეიძლება უფრო მოსახერხებელი იყოს კომპლექსური შესყიდვა ანუ მწარმოებლისათვის კომპლექსური მიწოდება (გაყიდვა). ეს გავლენას ახდენს საქონლის მასის შედგენილობასა და წარმოების ორგანიზაციის ხასიათზე, ამასთან, ბუნებრივია, წარმოების მუშაობის საბოლოო ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე.

უფრო რთულია ფართო მოხმარების საქონელზე მოთხოვნის განსაზღვრა, ვინაიდან მოთხოვნა და შეიდეგლის მიერ გადაწყვეტილების მიღება ამა თუ იმ საქონლის შეძენის შესახებ, დამოკიდებულია როგორც პირად, ისე ფსიქოლოგიური ხასიათის ფაქტორებზე. ფაქტორთა პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება ასაკი, ოჯახის სასიცოცხლო ციკლის ეტაპები, საქმიანობის სახეობა, ეკონომიკური მდგომარეობა, პიროვნების ტიპი და ადამიანის წარმოდგენა თავის თავზე.

მოთხოვნა პიროვნების ასაკისა და ოჯახის სასიცოცხლო ციკლის ეტაპების მიხედვით განსხვავებულია როგორც საქონლის სახეობის, ისე შეძენის რაოდენობის მიხედვით. ეს განპირობებულია ფინანსური შესაძლებლობითაც და ოჯახის სასიცოცხლო ციკლის ამა თუ იმ ეტაპისათვის შესაფერისი სახეობის საქონლის საჭიროებითაც. ფ. კოტლერს წიგნში "მარკეტინგის საფუძვლები", მოტანილი აქვს საინტერესო ცხრილი, რომელშიც გამოყოფილია ოჯახის სასიცოცხლო ციკლის 9 ეტაპი. თითოეული ეტაპის მიხედვით დახასიათებულია ფინანსური შესაძლებლობები, მომხმარებლობითი ინტერესები, შესაბამისი ქცევები და ასე შემდეგ. ანალოგიურად უნდა იქნეს გააზრებული სხვა ფაქტორების გავლენაც მოთხოვნის ცვლილებაზე.

ფსიქოლოგიური ხასიათის ფაქტორებიდან განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მოტივაციას, აღქმას, შეთვისებას, რწმენას

და დამოკიდებულებას. აუცილებელია არსებობდეს სრული ასორტი-
მაციები თითოეული ფაქტორის მოქმედებაზე, მონაცემები მომხმარებელთა ასაკისა და ოჯახის სასიცოცხლო ციკლის ეტაპების, საქმიანობის სახეობის, ეკონომიკური მდგომარეობისა და სხვათა შესახებ. ყოველივე ამის ცოდნა და სრული ინფორმაცია შესაძლებლობას გამოვლინდეს საქონლით მყიდველთა დაინტერესების ღონე და განხორციელდეს შესაბამისი ღონისძიებები საჭიროების მიხედვით.

პროდუქციაზე მოთხოვნა განისაზღვრება ნომენკლატურისა და ასორტიმენტის მიხედვით. მომხმარებლისათვის ხულ ერთი როდია, მაგალითად, მანქანის მარკა ან რომელიმე სხვა საქონლის სახეობა. მას აინტერესებს მხოლოდ იმ სახეობის (ნომენკლატურის, ასორტიმენტის) საქონელი, რომელსაც ის სრულად აღიქვამს და გაითავისებს, რომლის აკვარგეიანობაში თავისი აზრი ჩამოუყალიბდება და ამ საფუძველზე გამოავლენს მისდამი დამოკიდებულებას, რაც აუცილებელია გადაწყვეტილების მიხედვით საქონლის შეძენის შესახებ.

მომხმარებელი დაინტერესებულია შეიძინოს მხოლოდ თავისი მოტივაციისა და რწმენის შესაბამისი საქონელი, რომელსაც აქვს ზუსტად ისეთი მახასიათებლები, როგორც მას აქვს წარმოდგენილი.

საბაზრო ეკონომიკის თანამედროვე ეტაპზე, როდესაც წარმოებას შეუძლია ბაზარი გააჯეროს საჭირო რაოდენობის საქონლით (რაც უკვე გადაწყვეტილია განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში), წინა პლანზეა წამოწეული მომხმარებელი, მისი ინტერესები. ეს ნიშნავს იმას, რომ წარმოებამ იმ სახეობისა და ისეთი მახასიათებლების მქონე საქონელი უნდა აწარმოოს, რაც დააკმაყოფილებს კონკრეტული მომხმარებლის მოთხოვნას. ეს ეხება როგორც ფართო მოხმარების, ისე საწარმოო დანიშნულების საქონელს. მაშასადამე, წარმოება უნდა მუშაობდეს ბაზრის, მომხმარებლის მოთხოვნების შესაბამისად, თუ უნდა რომ მისმა საქონელმა მომხმარებელი იპოვოს. მწარმოებელმა თავისი ინტერესები უნდა შეუზამოს, გარკვეული აზრით, დაუქვემდებაროს ბაზრის მოთხოვნებს, საბაზრო ურთიერთობების ეკონომიკურ კანონებს. ეს არ ნიშნავს მოხმარების პრიმატს წარმოებაზე, მწარმოებლისა და მომხმარებლის ინტერესთა დაპირისპირებას, ერთ-ერთი მხარის მონოპოლიურ მდგომარეობას,

როგორც ხდებოდა საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბებისა და განვითარების ადრეულ ეტაპზე, როდესაც მწარმოებელი უკარნახებდა მომხმარებელს თავის პირობებს და ეს უკარნახებელი იძულებული იყო დამორჩილებოდა მას. თანამედროვე მწარმოებელი მოითხოვს ახალ და გაუმჯობესებულ ნაკეთობას.

ფირმა დაინტერესებული უნდა იყოს თავისი საქონლის სასიცოცხლო ციკლის განხგრძლივებით. სასიცოცხლო ციკლი იწყება საქონლის წარმოებით და მთავრდება მოხმარებით. იგი მოიცავს ბაზარზე გასვლის, ზრდის, მომწიფებისა და დაცემის ეტაპებს. ამ ეტაპების მიხედვით განსხვავებულია გასაღებისა და შესაბამისად, მოთხოვნის მოცულობა და მოგება. საქონლის სასიცოცხლო ციკლის თითოეული ეტაპის განხგრძლივობა განსხვავებულია საქონლის სახეობისა და კლასების მიხედვით. ეს გავლენას ახდენს საქონელზე (მომსახურებაზე) მოთხოვნის დინამიკაზე.

ფირმამ უნდა გამოიყენოს ახალი საქონლის გამოშვების ორივე წყარო - შეიძინოს სხვისი საქონლის წარმოების პატენტი ან ლიცენზია, მთლიანად იყიდოს რომელიმე ფირმა ან საკუთარი ძალებით შექმნას გამოკვლევებისა და ახალი საქონლის დამუშავების სპეციალური სამსახური (განყოფილება, ლაბორატორია და სხვ.), თვითონვე შეიმუშაოს და გამოუშვას ახალი საქონელი. კონკურენტებიც აიძულებენ მეწარმეს, შეიმუშაოს ახალი საქონლის შექმნის საკუთარი პროგრამა.

მაშასადამე, თანამედროვე ეტაპზე ფირმებს შორის კონკურენცია ახალ შინაარსს იძენს, კერძოდ, წარმოებს კონკურენცია მომხმარებლისათვის. ეს აიძულებს მათ მაქსიმალურად გაითვალისწინონ მომხმარებლის მოთხოვნები და აწარმოონ მათი სურვილების შესაბამისი ასორტიმენტის, დიზაინის და ხარისხის საქონელი, გამოუშვან კონკურენტუნარიანი პროდუქცია.

უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სიახლის ნიშნით გამოშვებული საქონლის* ხარისხობრივი მახასიათებლების რეალურობის უზ-

* ახალ საქონელს მიეკუთვნება: ორიგინალური ნაკეთობა, არსებული საქონლის გაუმჯობესებული ან მოდიფიცირებული ვარიანტი. დაწვრილებით იხ. III განყოფილება, მე-8 თავი.

რუნველყოფას, ორიგინალური თუ გაუმჯობესებული (მოდულიზირებული) საქონლის ფასების შესატყვისობას ხარისხობრივი მახასიათებლების დონესთან.

ამრიგად, მომხმარებელთა მოთხოვნების შესწავლის გზით მიღებული ინფორმაციის ანალიზისა და შესაბამისი რეკომენდაციების გამოყენება საქონლის წარმოების დაგეგმვის დროს ამცირებს საქონლის რეალიზაციის პრობლემებს და ხელს უწყობს ფირმის საკუთარი ეფექტიანი "სამეურნეო პორტფელის" ფორმირებას. ბუნებრივია, ფირმას მოუხდება ხელი აიღოს ზოგიერთი საქონლის წარმოებაზე, გააუქმოს ზარალიანი წარმოებები, გაყიდოს ან სხვა ფორმით ჩამოიცილოს ისინი და კაპიტალი დააბანდოს მხოლოდ რენტაბელურ წარმოებაში, მოთხოვნის შესაბამისი ახალი პროდუქციის ასათვისებლად, საქონლის გასაღების ბაზრის შესანარჩუნებლად.

2. საწარმოო პროგრამის დასაბუთება

მოთხოვნის შესწავლის საფუძველზე პროდუქციის მოცულობის, ნომენკლატურის, ასორტიმენტის, ხარისხისა და საწარმოო პროგრამის სხვა მაჩვენებლების განსაზღვრა საწარმოო პროგრამის შედგენის მხოლოდ საწყისი ეტაპია. მას უნდა მოჰყვეს საწარმოო პროგრამის დასაბუთება, შესრულების ორგანიზაცია, შესრულების მიმდინარეობის ანალიზი, საჭიროების მიხედვით გარკვეული კორექტივების შეტანა და ა.შ.

საწარმოო პროგრამის დასაბუთება ხდება საწარმოო სიმძლავრეებით, მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსებით. დასაბუთების მიზანია გაირკვეს, შეუძლია თუ არა ფირმას, სხვა საწარმოო ერთეულებს, უზრუნველყოს გათვალისწინებული რაოდენობისა და სახეობის, მომხმარებლისათვის მისაღები ხარისხის პროდუქციის წარმოება და მომსახურება, ისე, რომ ზღვრული პროდუქცია აწარმოოს ზღვრული დანახარჯებით და მიიღოს ზღვრული მოგება. თუ გაირკვა, რომ ფირმის ზღვით არსებული საწარმოო სიმძლავრეებითა და სხვა რესურსებით ეს შეუძლებელია, საჭიროა განისაზღვროს რა უნდა იღონოს მან ხასურველი მიზნის მისაღწევად. ამისათვის შეიძლება საჭირო გახდეს საწარ-

მოდის სიმძლავრეების გადიდება მნიშვნელოვანი რაოდენობის კაპიტალური დაბანდების გარეშე, ანდა ამოქმედდეს ახალი საწარმოო სიმძლავრეები, რაც გარკვეულ დროსა და მნიშვნელოვან კაპიტალურ დაბანდებებს საჭიროებს. იქნებ აუცილებელი იყოს ფერმის მუშაობის რეჟიმის შეცვლა, დამატებითი მუშახელის მიწვევა და მომუშავეთა კვალიფიკაციის ამაღლება, ახალი სახეობის ნედლეულის, მასალებისა და სხვა მატერიალური რესურსების გამოყენება, გარედან ფინანსური რესურსების მოზიდვა და ა.შ.

ამრიგად, საწარმოო პროგრამის დასაბუთების პროცესში უნდა დამუშავდეს ალტერნატიული ვარიანტები, მათგან შეირჩეს უკეთესი და მის საფუძველზე დაზუსტდეს საწარმოო პროგრამის გეგმური მაჩვენებლები.

2.1. საწარმოო პროგრამის დასაბუთება საწარმოო სიმძლავრეებით

საწარმოო სიმძლავრე არის წელიწადში პროდუქციის წარმოების მაქსიმალურად შესაძლო რაოდენობა, მუშაობის დადგენილი რეჟიმისა და პროდუქციის ოპტიმალური ასორტიმენტული სტრუქტურის,* წარმოებაში სამეცნიერო-ტექნიკური სიახლეების, წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის პროგრესული ფორმებისა და მეთოდების, მოწინავე გამოცდილების გამოყენების პირობებში.

საწარმოო სიმძლავრე შეიძლება იყოს საწყისი, საშუალო-წლიური და წლის ბოლოსათვის.

საწყისი საწარმოო სიმძლავრეა ის, რაც საწარმოს რეალურად აქვს კალენდარული წლის (საგეგმო პერიოდის) პირველი რიცხვისათვის. ის ფაქტობრივად იგივეა, რაც საანგარიშო წლის (საგეგმო პერიოდის) ბოლო დღისათვის, ე.ი. 31 დეკემბრისათვის

* ოპტიმალურია პროდუქციის ასორტიმენტის ისეთი სტრუქტურა, რომელიც უზრუნველყოფს მოწოდებლობების ყველაზე უკეთ დატვირთვას და წარმოების მიზნის მიღწევას სასურველ დროში ნაკლები დანახარჯებით.

არსებული საწარმოო სიმძლავრეები.

საწარმოო სიმძლავრე წლის განმავლობაში იცვლება. ერთდოლ, იგი მცირდება მოქმედი მანქანა-მოწყობილობების ფუნქციონირების შეწყვეტის გამო, რაც გამოწვეულია მანქანების გაღობვა-გაცვეთით ან რაიმე სხვა მიზეზით. ეს წინამდებარე ცხრილშია საწარმოო სიმძლავრე წლის განმავლობაში შეიძლება და უნდა გაიზარდოს კიდევ. ეს, პირველ ყოვლისა, დაკავშირებულია არსებული საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების გაუმჯობესებასთან შემდეგი ფაქტორების ამოქმედებით: მუშაობის ცვლიანობის გაზრდა და ცვლის შიდა მოცდენების შემცირება და აღმოფხვრა; რემონტის ხანგრძლივობის შემცირება და რემონტთაშორისი დროის გაზრდა; მიზანშეწონილობის შემთხვევაში მანქანა-მოწყობილობების მოდერნიზაცია, რაც ზრდის მათ წარმადობას; პროგრესული ტექნოლოგიური სისტემების დანერგვა; პროდუქციის შრომატევადობის შემცირება; მომუშავეთა კვალიფიციური მომზადების დონის ამაღლება; წარმოების მუშაკთა შრომის შედეგების გაუმჯობესება-სათვის კონსოლიდირებული სტიმულირებისა და პასუხისმგებლობის გამოყენება; წარმოების ორგანიზაციის პროგრესული ფორმებისა და მეთოდების დანერგვა; ახალი, პროგრესული სახეობის ნედლეულის, მასალებისა და ენერჯის გამოყენება, რაც ხელს უწყობს მანქანა-მოწყობილობების წარმადობის გადიდებას; წარმოებაში "ვიწრო ადგილების" გაშიფვრა და სხვა მრავალი ორგანიზაციულ-ტექნიკური ხასიათის ღონისძიებების გატარება. ზემოთ ჩამოთვლილ ფაქტორთა ამოქმედება ან არ საჭიროებს კაპიტალურ დაბანდებებს, ანდა, თუ საჭიროებს, შედარებით ნაკლები რაოდენობით.

საწარმოო სიმძლავრეების სიდიდეზე, მაგალითად, მოპოვებით მრეწველობაში, გავლენას ახდენს ბუნებრივი პირობების ცვლილებები, როგორცაა წიაღისეულის ჩაწოლის სიღრმე და ფენის სისქე, ფიზიკურ-ქიმიური თვისებები, მოპოვების გამოყენებული წესი და ა.შ.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ზემოთ აღნიშნული ფაქტორების ამოქმედებით გამოწვეული საწარმოო სიმძლავრეების მატება არ არის საკმარისი საწარმოო პროგრამით გათვალისწინებული პროდუქციის გამოსაშვებად, საწარმოო სიმძლავრეები უნდა გაიზარდოს ახალი მანქანა-მოწყობილობების შეძენისა და ამოქმედების ხარჯზე, ანდა საჭიროების მიხედვით ახალი წარმოების აგების შედეგად.

ეს კი ერთდროული აქტი არ არის. ახალი საწარმოო სიმძლავრის ამოქმედება თანდათანობით ხდება.

ამრიგად, საგვემო პერიოდში საწარმოო სიმძლავრეები, ხან მატულობს, ხან კლებულობს. ამიტომ საჭიროა განისაზღვროს მისი საშუალო წლიური მატება და კლება.

საწარმოო სიმძლავრეების საშუალო წლიური მატების გასაანგარიშებლად საჭიროა მანქანა-მოწყობილობების ამოქმედების მომენტიდან წლის ბოლომდე დარჩენილი თვეების რაოდენობა გამრავლდეს თვის სიმძლავრეზე და გაიყოს 12-ზე. საშუალო წლიური კლების დასადგენად კი მანქანა-მოწყობილობების ფუნქციონირების შეწყვეტიდან წლის ბოლომდე დარჩენილი თვეების რაოდენობას ამრავლებენ თვის სიმძლავრეზე და ყოფენ 12-ზე.

საწარმოო სიმძლავრეებით საწარმოო პროგრამის დასახაბუთებლად აუცილებელია განისაზღვროს საწარმოო სიმძლავრეების საშუალო წლიური ოდენობა. იგი უდრის საწყის საწარმოო სიმძლავრეს დამატებული საწარმოო სიმძლავრეების საშუალო წლიური მატება და გამოკლებული საწარმოო სიმძლავრეების საშუალო წლიური კლება.

საწარმოო სიმძლავრეები წლის ბოლოსათვის შეტი იქნება საშუალო წლიურ სიმძლავრეზე, თუ მისი საშუალო წლიური მატება აღემატება საწარმოო სიმძლავრეთა საშუალო წლიურ კლებას.

საწარმოო სიმძლავრეები, როგორც წესი, იზომება შზა პროდუქციით ნატურალურ სიდიდეებში, კერძოდ, ტონობით: თუჯი, ფოლადი, ნაგლინი (სორტების მიხედვით) მეტალურგიაში, პური და პურპროდუქტები და სხვ; დეკალიტრობით: ღვინო და ღვინო-მასალები; კილონომრობით - ნართი; გრძივ (კვადრატულ) მეტრობით - ქსოვილები; ცალობით - ტანსაცმელი და სხვ; მანქანათმშენებლობაში - მანქანები ცალობით პირობით ერთეულში გადაანგარიშებით; პირობითი ქილა კონსერვები - საკონსერვო მრეწველობაში; პირობითი სათბობი - ტონობით; დადგმული ტურბინების სიმძლავრე კვტ-ბით პიდროლექტროსადგურებში; შაქრის მრეწველობაში - ნედლეულის პროდუქტად გადამუშავების მაქსიმალური ოდენობა ტონობით და ა.შ.

კონკრეტულ შემთხვევებში საწარმოს საწარმოო სიმძლავრის გასაანგარიშებლად საჭიროა შემდეგი მონაცემები: 1) მოცემული

ტიპის დადგმული მოწყობილობები (Φ), მათ შორის მოწყობილობა, რომელიც უკვე რემონტდება და სარემონტოდაა გამზადებული, აგრეთვე საგვემო წელს ასამოქმედებელი მანქანები, მანქანები და აგრეგატები. ამ მონაცემებში არ შევა ის მანქანა-მოწყობილობები, რომელსაც სიძველისა და სხვა მიზეზით საგვემო წელს აღარ გამოიყენებენ, აგრეთვე სარეზერვო მოწყობილობები, რომლის რაოდენობა ნორმით არის განსაზღვრული; 2) წელიწადში სამუშაო დღეების რაოდენობა, რემონტისათვის საჭირო დროის გამოკლებით (t); 3) ცვლიანობის კოეფიციენტი (K_c); 4) ცვლის ხანგრძლივობა საათობით (D). მათი ნამრავლი უდრის წელიწადში მანქანა-საათების რაოდენობას ანუ მანქანათა პარკის სამუშაო დროის ბიუჯეტს (საათობით). თუ მას გადავამრავლებთ მანქანის საათობრივ წარმადობაზე (Π), მივიღებთ საამქროს (საწარმოს) საწარმოო სიმძლავრეს (Q).

ფორმულა მიიღებს ასეთ სახეს.

$$Q = \Phi \cdot t \cdot K_c \cdot D \cdot \Pi.$$

საწარმოო სიმძლავრეების გაანგარიშების დროს არ ითვალისწინებენ დამხმარე და მომსახურე საამქროებისა და სამსახურების მანქანებს, მექანიზმებს და აგრეგატებს, რადგან ისინი უშუალოდ არ მონაწილეობენ პროდუქციის შექმნის პროცესში.

საწარმოო სიმძლავრეების გაანგარიშებისას უნდა გავითვალისწინოთ:

ა) სიმძლავრეთა გამოყენების კოეფიციენტი.* თუ საწარმო გადააჭარბებს საწარმოო სიმძლავრის საპროექტო მაჩვენებელს, მაშინ გაანგარიშების საფუძვლად იღებენ ფაქტობრივად მიღწეულ სიმძლავრეს. საწარმოო სიმძლავრეთა გამოყენების ფაქტობრივი კოეფიციენტი უნდა იზრდებოდეს და თანდათანობით უახლოვდებოდეს 100 %-ს, ე.ი. ნორმატივს.

* საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების კოეფიციენტი (K) გაიანგარიშება პროდუქციის ფაქტობრივი გამოშვების (Π_{Φ}) გაყოფით საშუალოწლიურ სიმძლავრეზე (Q):
$$K = \frac{\Pi_{\Phi}}{Q}$$

ბ) ახალი საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების კოეფიციენტი. ახალმოქმედებული მანქანებისა და მოწყობილობების საპროექტო სიმძლავრის ათვისებას დრო (წლები) სჭირდება. კოეფიციენტების გაადვილების მიზნით განსაზღვრულია, რომ პერველ წყევს კაფიციენტი სეპული იქნება ამოქმედებული ძირითადი საწარმოო კაპიტალის საპროექტო სიმძლავრის 35%, მეორე წელს (ანუ ამოქმედების შემდგომ პირველ წელს) - 70-90%, ხოლო შემდეგ წელს საპროექტო სიმძლავრე სრულად უნდა იყოს გამოყენებული. ზოგიერთი დარგის ძირითადი კაპიტალის სიმძლავრეთა სრულად ათვისებას მეტი დროც სჭირდება;

უწყვეტი საწარმოო ციკლის საწარმოებში მანქანა-მოწყობილობების სამუშაო დროის ფონდის გასაანგარიშებლად წელიწადის კალენდარულ დღეთა რაოდენობა გამრავლება 24 საათზე და გამოაკლდება კაპიტალური რემონტისათვის ნორმატივით გათვალისწინებული დრო;

წყვეტილი საწარმოო ციკლის საწარმოებში სამუშაო დროის ფონდის გასაანგარიშებლად წელიწადში სამუშაო დღეების რაოდენობას ამრავლებენ დღეში სამუშაო საათების რაოდენობასა და ცვლიანობის კოეფიციენტზე და მას აკლებენ მანქანა-მოწყობილობების რემონტისათვის საჭირო დროს, თუ სარემონტო სამუშაოები სრულდება საწარმოს მუშაობის რეჟიმით გასაზღვრულ დროში.

საწარმოო სიმძლავრეების გაანგარიშების დროს არ გაითვალისწინება მანქანა-მოწყობილობების მოცდენა და წუნით გამოწვეული სამუშაო დროის დანაკარგები.

საწარმოო ერთეულის (ქარხანა, ფაბრიკა და ა.შ.) საწარმოო სიმძლავრე განისაზღვრება წამყვანი საამქროების, აგრეგატებისა და საწარმოო უბნების საწარმოო სიმძლავრის მიხედვით. წამყვანია ის საამქრო, აგრეგატი და უბანი, სადაც სრულდება პროდუქციის წარმოების ძირითადი ტექნოლოგიური პროცესები. ეს არის მანქანათმშენებლობაში - მექანიკური და მანქანების საამწყობო საამქროები; საფეიქრო საწარმოში - საქსოვი წარმოება; მეტალურგიაში - თუჯის, ფოლადის, აგრეთვე ნაგლინის წარმოება; პურისა და პურპროდუქტების საწარმოებში - ღუმელები (აგრეგატები); ღვინის მეორად საწარმოებში - საჩამომსხმელო საამქროები (ხაზები) და ა.შ.

საწარმოში უნდა შედგეს საწარმოო სიმძლავრეების ბალანსი, რომელშიც შევა შემდეგი მონაცემები:

1. საგვემო პერიოდის საწარმოო პროგრამის უწყვეტი
2. საწარმოო სიმძლავრე წლის დასაწყისში
3. საწარმოო სიმძლავრის საშუალო წლიური კლება;
4. საწარმოო სიმძლავრის საშუალო წლიური მატება, მათ შორის ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებების გატარების ხარჯზე;
5. საშუალო წლიური საწარმოო სიმძლავრე;
6. საწარმოო სიმძლავრე წლის ბოლოს.

საწარმოო სიმძლავრეების ბალანსის მონაცემების საფუძველზე განისაზღვრება კაპიტალური დაბანდების (ინვესტიციის) საგვემო მაჩვენებლები ახალი სიმძლავრეების ნაწილში.

საწარმოო სიმძლავრეების ბალანსის შედგენას წინ უნდა უსწრებდეს სიმძლავრეთა გამოყენების ფაქტობრივი მდგომარეობის დაწვრილებითი ანალიზი. კერძოდ, როგორია საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების კოეფიციენტი საბაზო წელს მთლიანად, კვარტალების და იმ თვეების მიხედვით, როდესაც აღინიშნა ნორმატიულიდან მნიშვნელოვანი გადახრა, ბოლო 3-5 წლის განმავლობაში ჩამოყალიბებული ცვლილებების ტენდენციები. უნდა დადგინდეს საწარმოო სიმძლავრის გამოყენების მხრივ არსებული მდგომარეობის მიზეზები, გამოვლინდეს უკეთ გამოყენების შესაძლებლობები. ყურადღება უნდა გამახვილდეს ახალამოქმედებული ძირითადი საწარმოო კაპიტალის საპროექტო სიმძლავრეთა ათვისების მაჩვენებლებზე, დადგენილ ნორმატიულ ვადებში აუთვისებლობის მიზეზებზე და მათი დაძლევის შესაძლებლობებზე.

დიდი მნიშვნელობა აქვს საწარმოო სიმძლავრეების ამოქმედების ვადების დაცვის ამსახველი მასალების ანალიზს. ხარვეზები ამ საქმეში აფერხებს საწარმოო პროგრამით გათვალისწინებული დავალებების შესრულებას.

საწარმოო სიმძლავრეების მოსალოდნელი ზრდის გაანგარიშება ხდება მასზე მოქმედი ფაქტორების მიხედვით.

2.2. საწარმოო პროგრამის დასაბუთება მატერიალური რესურსებით

ერქვენული

მატერიალურ რესურსებზე მოდის პროდუქციის წარმოებაზე გაწეული ხარჯების 2/3-მდე. მრეწველობის ზოგიერთ დარგში ეს მაჩვენებელი უფრო მაღალია და 4/5-საც აღემატება. პროდუქციის წარმოების ზრდით იზრდება მოთხოვნა მატერიალურ რესურსებზე. ახალი სახეობის პროდუქციის წარმოება ხშირად დაკავშირებულია სრულიად ახალი მახასიათებლების მქონე ნედლეულისა და მასალების გამოყენებასთან და ა.შ. ასეთი რესურსების საჭიროება მეტია, როდესაც ახალი სახეობის პროდუქცია გათვალისწინებულია სამეცნიერო-ტექნიკური და დიდი სახალხო-მეურნეობრივი მნიშვნელობის მქონე საწარმოო ამოცანების გადასაწყვეტად. მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ მატერიალურ რესურსებზე მოთხოვნა სწრაფად იზრდება და უმეტეს შემთხვევაში აღემატება მისი წარმოების ტემპებს. ამიტომ საწარმოო პროგრამის შედგენის დროს წარმოებას ხშირად გარკვეული სიმწვანეები ექნება ზოგიერთი სახეობის მატერიალური რესურსების ნაკლებობის გამო. ასეთი მდგომარეობა სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას ანიჭებს საწარმოო პროგრამის დასაბუთებას მატერიალური რესურსებით.

მატერიალურ რესურსებზე მოთხოვნა განისაზღვრება რესურსების სახეობის მიხედვით. ანგარიშგასაწევია ისიც, რომ ზოგიერთი სახეობის პროდუქციის წარმოებისათვის საჭიროა ასობით და ათასობით დასახელების ნედლეული, ძირითადი და დამხმარე მასალები, ნაყიდი ნახევარფაბრიკატები და მაკომპლექტებული ნაკეთობანი, ტარა და ტარის მასალები, სათადარიგო ნაწილები ძირითადი საწარმოო კაპიტალის რემონტისათვის, ინსტრუმენტები, სამეურნეო ინვენტარი და ა.შ. ისეთი, შედარებით არცთუ დიდი მასშტაბის წარმოება, როგორც თბილისის ელექტროშემდუღებელი მოწვობილობების ქარხანა, რომლის პროდუქციაც დიდი კონსტრუქციული სირთულით არ გამოირჩევა, ნორმალურად მუშაობის დროს 3000-მდე დასახელების მატერიალურ რესურსებს იყენებდა. ეს ციფრი ბევრად დიდია ელმავალმშენებელ, თანამედროვე საავიაციო და რაკეტმშენებელ, გემომშენებელ, გამოთვლითი ტექნი-

კის, სხვა რთული კონსტრუქციის მანქანებისა და მოწყობილობების დამამზადებელ საწარმოებში. ათობით დასახელების მატერიალური რესურსი გამოიყენება პურისა და პურპროდუქტების, საკონსერვო, საფეიქრო, ტყავ-ფეხსაცმლის, ავეჯის, ქიმიური, მსამშენებლო მასალებისა და მრეწველობის სხვა დარგების პროდუქტების მზადებად და ა.შ. ამის გამო მატერიალურ რესურსებზე მოთხოვნის სწორად განსაზღვრა რთული, შრომატევადი, ამავე დროს, მეტად საპასუხისმგებლო საქმეა. ვინაიდან მატერიალური დანახარჯები, როგორც უკვე ითქვა, მრავალმხრივ მოქმედებს და განსაზღვრავს საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის საბოლოო ეკონომიკურ შედეგებს.

მატერიალურ რესურსებზე მოთხოვნის გაანგარიშების საფუძველია:

- ა) გამოსაშვები პროდუქციის რაოდენობა;
- ბ) პროდუქციის დამზადების ტექნოლოგიური რუქებით განსაზღვრული მატერიალური რესურსების მიხედვით შემუშავებული მეცნიერულად დასაბუთებული დანახარჯების პროგრესული ნორმები;
- გ) საგვემო პერიოდისთვის დადგენილი მატერიალური რესურსების ეკონომიის დაეალებები.

მატერიალურ რესურსებზე მოთხოვნა განისაზღვრება შემდეგი სტეპის მიხედვით:

სულ მოთხოვნა...

მათ შორის:

- პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციაზე;
- მომსახურებაზე;
- მანქანა მოწყობილობების მონტაჟზე, რემონტსა და ექსპლუატაციაზე;

- კაპიტალურ მშენებლობაზე;
- რეზერვების შევსებასა და განახლებაზე;
- ნაშთი საგვემო პერიოდის დასასრულისათვის.

მატერიალურ რესურსებზე მოთხოვნის განსაზღვრის შემდეგ უნდა დადგინდეს მისი დაკმაყოფილების წყაროები. პრაქტიკაში გამოიყენება მოთხოვნის დაკმაყოფილების შემდეგი წყაროები:

- ა) მატერიალური რესურსების წინა წლიდან გადმოსული ნაშთი. მისი როლი დიდი არ არის, რადგან იგი ძირითადად განკუთვნილია მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად საგვემო წლის

დასაწყისში, ხანამ მომწოდებლისაგან მიიღებდეს ახალ რესურსებს;
ბ) საგვემო პერიოდში რესურსების შესყიდვა და მიღება ქვეყნის საწარმოებისა და ორგანიზაციებისგან;

გ) იმპორტი.

ზოგიერთი საწარმო შეიძლება თვითონვე მოამზადებდეს და აწარმოებდეს კიდევ ზოგიერთი დასახელების მატერიალურ რესურსს. მაგალითად, მეტალურგიული ქარხანა ხშირად თვითონვე მოიპოვებს კირქვებს და სხვა დამხმარე მასალას, აწარმოებს ცეცხლგამძლე აგურს, ელექტროენერგიას. არის შემთხვევები, როდესაც რკინის მადანსა და ქვანახშირსაც თვითონვე მოიპოვებენ, აქვთ საკუთარი გამამდიდრებელი წარმოებები და ა.შ. ასეთ პირობებში საწარმო საბოლოო პროდუქტის წარმოებისათვის მოთხოვნას ამა თუ იმ მატერიალურ რესურსზე საკუთარი წარმოებით იკმაყოფილებს მთლიანად ან ნაწილობრივ. ამიტომ რესურსებზე მოთხოვნის დაკმაყოფილების წყაროების ჩამონათვალში ჩნდება "საკუთარი წარმოება".

აღნიშნული მონაცემების საფუძველზე დგება მატერიალური რესურსების ბალანსი რესურსების მიხედვით, რაც ღებულობს შემდეგ სახეს:

მატერიალური რესურსების ბალანსი

(რესურსის დასახელება)

1. მოთხოვნა სულ...

მათ შორის

ა) დანახარჯები:

- პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციაზე;

- მომსახურებაზე;

- მანქანა-მოწყობილობების მონტაჟზე, რემონტსა და

ექსპლუატაციაზე;

- კაპიტალურ მშენებლობაზე;

ბ) რეზერვების შევსებასა და განახლებაზე;

გ) ნაშთი საგვემო პერიოდის დასასრულს.

2. დაფარვის წყაროები:

ა) ნაშთი საგვემო პერიოდის დასაწყისისათვის;

ბ) საკუთარი წარმოება;

გ) შესყიდვა (მიმწოდებლების მითითებით);

დ) იმპორტი;

ე) სხვა წყაროები.

ეროვნული

ქვეყნის მასშტაბით მატერიალური ბალანსების და ცალკე მოხმარების საწარმოო დანიშნულების პროდუქციაზე და ცალკე მოხმარების საგნებზე.

მატერიალური რესურსების ბალანსების საფუძველზე დგება წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური რესურსებით უზრუნველყოფის გეგმა და იღება ხელშეკრულებები მიმწოდებლებთან.

2.3. საწარმოო პროგრამის დასაბუთება შრომითი რესურსებით

საქონლისა და მომსახურების წარმოება დაკავშირებულია გარკვეული რაოდენობის შრომით დანახარჯებთან. იგი უფრო მაღალია შრომატევადი დარგების საწარმოებში. სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი იწვევს მნიშვნელოვან ცვლილებებს მომუშავეთა პროფესიულ-კვალიფიციურ, აგრეთვე ასაკობრივ და სქესობრივ სტრუქტურაში. ბოლო პერიოდში იზრდებოდა ღამის საათებში მომუშავეთა რაოდენობა და მათი ხვედრითი წონა მომუშავეთა საერთო რიცხოვნობაში; გაზვირდა მომუშავეთა ტერიტორიული გადაადგილება, პროფესიებისა და სამუშაო ადგილების შეცვლა და ა.შ. მიუხედავად შრომის ბაზრისა და ბირჟების მომრავლებისა, არცთუ იშვიათად ძნელდება შრომით რესურსებზე წარმოება-ორგანიზაციების მოთხოვნების დაკმაყოფილება, განსაკუთრებით მაღალი შრომითი პოტენციის მქონე მუშახელზე.

სამრეწველო საქონელზე მოთხოვნისა და, შესაბამისად, წარმოების მოცულობის ცვლილებების გამო იცვლება მოთხოვნა შრომით რესურსებზეც. მოთხოვნა კვალიფიციურ მუშახელზე მატულობს. ამიტომ აუცილებელია საწარმოო პროგრამის დასაბუთება შრომითი რესურსებით. პირველ ყოვლისა, უნდა განისაზღვროს საწარმოო პროგრამის შესასრულებლად საჭირო მუშახელის რაოდენობა მომუშავეთა კატეგორიების, პროფესიების, სპეციალობებისა და კვალიფიკაციის მიხედვით. როგორც ითქვა, მოთხოვნა მუ-

შახელზე დამოკიდებულია გამოსაშვები პროდუქციის რაოდენობა და შრომის ნაყოფიერების დონის ცვლილებებზე. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ შრომის ნაყოფიერება არ ეზღვრება ერთი და იმავე ტემპით მომუშავეთა კატეგორიების, პროფესიების, სპეციალობებისა და კვალიფიკაციების მიხედვით. მეტიც, წარმოების მოცულობის გაზრდა არ საჭიროებს მომუშავეთა ყველა კატეგორიის, პროფესიის, სპეციალობისა და კვალიფიკაციის მუშახელის რიცხოვნობის თანაბრად გადიდებას და ა.შ. იგი ასევე განსხვავებულია მათ მიერ სამუშაოს შეცვლის, წარმოებიდან წასვლის შემთხვევებშიც.

მას შემდეგ, რაც გაირკვევა საწარმოო პროგრამით გათვალისწინებული პროდუქციის წარმოებისა და მომსახურებისათვის საჭირო მუშახელის რაოდენობა, უნდა დადგინდეს მუშახელის მოსალოდნელი კლება საგეგმო პერიოდში, მისი გამომწვევი მიზეზების მიხედვით (პენსიაზე გახვლა, სხვა წარმოებაში გადასვლა, სამხედრო სამსახურში გაწვევა, წარმოებისგან მოწყვეტით სასწავლებლად წახვლა, პროფესიის შეცვლა, ბუნებრივი კლება და სხვ). თუ საწარმოო პროგრამის შესასრულებლად საჭირო მუშახელის რაოდენობას (T_1) გამოაკლდება საგეგმო პერიოდის დასაწყისისათვის არსებული მუშახელის რაოდენობა (T_0) და საგეგმო პერიოდში მუშახელის მოსალოდნელი კლება (t_0), მივიღებთ სამუშაოდ დამატებით მოსაწვევი მუშახელის რაოდენობას (t). იგი შეიძლება გამოისახოს ფორმულით:

$$t = (T_1 - T_0) + t_0$$

ზემოთ ჩამოთვლილი მონაცემების გამოყენებით შეიძლება შედგეს შრომითი რესურსების ბალანსი შემდეგი სქემის მიხედვით:

შრომითი რესურსების ბალანსი.

1. პროდუქციის (მომსახურების) წარმოების მოცულობა;
2. მოთხოვნა მუშახელზე შრომის ნაყოფიერების მოსალოდნელი ზრდის გათვალისწინებით;
3. მუშახელის რიცხოვნობა საგეგმო პერიოდის დასაწყისისათვის;

4. მუშახელის რიცხოვნობის მოსალოდნელი კლება;
5. მოთხოვნა დამატებით მუშახელზე;
6. დამატებით მუშახელზე მოთხოვნის დაფარვა (წყაროების

მიხედვით);

საწარმო (ორგანიზაცია) დამატებით მუშახელზე მოთხოვნას იკმაყოფილებს შრომის ბირჟის რეკომენდაციებისა და განცხადებებით მისულთა საკონკურსო შერჩევის შედეგად, აგრეთვე სპეციალიზებულ სასწავლებლის კურსდამთავრებულთა მიწვევით. შეიძლება განსახლებული სპეციალობების მიხედვით მუშები მომზადდეს საწარმოშიც, თუ ეს საწარმოსათვის ხელსაყრელია. საჭიროებისა და შესაძლებლობების მიხედვით შეიძლება უცხოელი სპეციალისტებისა და მუშების კონტრაქტით მიწვევაც.

დიდი მნიშვნელობა აქვს მომუშავეთა ღენადობის შემცირებას, მათი ეკონომიკური და სოციალური პირობების გაუმჯობესების მიზნით ღონისძიებების განხორციელებას, ეკონომიკური სტიმულირების სისტემის სრულყოფას და ა.შ.

2.4. საწარმოო პროგრამის დასაბუთება ფინანსური რესურსებით

საწარმო-სამეურნეო საქმიანობა, მათ შორის სამრეწველო პროდუქციის წარმოება, საჭიროებს ფინანსურ რესურსებს, რაც აუცილებელია მანქანა-მოწყობილობებისა და მატერიალური რესურსების შესაძენად, მუშახელის დასაქირავებლად, საწარმო-სამეურნეო საქმიანობასთან დაკავშირებული სხვა ხარჯების დასაფარავად და ა.შ. ყოველივე ეს აუცილებელია იმისთვისაც, რომ საწარმომ მიიღოს გარკვეული მოგებაც. ამრიგად, საწარმოო პროგრამა უზრუნველყოფილ უნდა იყოს ფინანსური რესურსებით. თუ ეს მოთხოვნა არ შესრულდა, საწარმო-სამეურნეო საქმიანობის გარკვეულ ეტაპზე საწარმო ფინანსური სიძნელეების წინაშე აღმოჩნდება, რამაც შეიძლება გამანადგურებელი გავლენა მოახდინოს მისი მუშაობის შედეგებზე, ანდა საგრძნობლად გააუარესოს შესაბამისი მაჩვენებლები.

ამიტომ საწარმოო პროგრამის დასაბუთება ფინანსური რე-

სურსებით საწარმოო პროგრამის დაგეგმვისა და ამასთანავე იმ ვარიანტის შერჩევის აუცილებელი და დამამთავრებელი ეტაპია.

დასაბუთების მიზნით აუცილებელია ფინანსური მართვაშედეგის შედეგად, რომელშიც განსაზღვრული იქნება საწარმოო პროგრამის შესასრულებლად საჭირო ფინანსური რესურსები დანახარჯთა სახეობის მიხედვით და ფინანსური რესურსების ფორმირების წყაროები. ეს წყაროებია: საკუთარი რესურსები - მოგება და სხვა შემოსავლები; გარედან მოზიდული საშუალებები - საბანკო კრედიტი, პარტნიორთა საშუალებების დროებით გამოყენება, სახელმწიფო გარანტირებული კრედიტი და სხვ. ბუნებრივია, დანახარჯთა ძირითადი ნაწილის ფინანსური უზრუნველყოფა საკუთარი რესურსებით უნდა მოხდეს.

ამრიგად, საფინანსო ბალანსში აიხსება როგორც შემოსავლები და შემოსატანები ცალკეული წყაროების მიხედვით, ისე დანახარჯები და გადასახადები განსაზღვრული მუხლების მიხედვით.

3. კოოპერირებულ მიწოდებათა გეგმა

კოოპერირება არის საწარმოო კავშირურთიერთობის ფორმა, როდესაც რამდენიმე საწარმო და ორგანიზაცია თანამშრომლობს გარკვეული სახეობის პროდუქციის წარმოების მიზნით. რაც უფრო რთულია პროდუქციის კონსტრუქცია, მით მეტი საწარმო და ორგანიზაცია მონაწილეობს საბოლოო პროდუქციის შექმნაში. ისინი საბოლოო პროდუქციის გამომშვევს საწარმოს აწვდიან დეტალებს, კვანძებს, მაკომპლექტებულ ნაკეთობებს, ნახვეარფაბრიკატებს, აგრეგატებს. ხშირად საწარმო გარედანაც იღებს და სხვებსაც აწვდის ზემოთ დასახელებულ შრომის პროდუქტებს.

ასეთი მიწოდება უნდა აიხსოს საწარმოს პროგრამაში შემდეგი მაჩვენებლების მიხედვით: კოოპერირებულ მიწოდებათა მოცულობა (ნატურით და ღირებულებით) და სახეობა; მიწოდებათა ვადები და ა.შ. ამ გეგმის შესაბამისად მხარეთა შორის იდება ხელშეკრულებები კოოპერირებულ მიწოდებათა შესახებ, განისაზღვრება პასუხისმგებლობა კოოპერირებულ მიწოდებათა დისციპლინის დარღვევისათვის და სხვა ვალდებულებები.

4. საწარმოო პროგრამის დაგეგმვის თავისებურებები მრეწველობის დარგთა საწარმოების მიხედვით

ჩვენ ვისაუბრეთ საწარმოო პროგრამის დაგეგმვის სწრაფი მეთოდოლოგიური საფუძვლების შესახებ, რაც გამოიყენება მრეწველობის თითქმის ყველა დარგის საწარმოებში. მაგრამ დარგები განსხვავდება ერთიმეორისაგან წარმოების პირობებისა და ორგანიზაციის თავისებურებების მიხედვით. განსხვავებულია მათი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა და გამოყენებული ტექნოლოგიები. ზოგიერთი დარგის საწარმოები იყენებენ სხვებისაგან პრინციპულად განსხვავებულ მანქანათა სისტემებს, აგრეგატებს და სხვ. ამ და სხვა დარგობრივ თავისებურებათა გათვალისწინება აუცილებელია.

მოპოვებით მრეწველობაში, რომელსაც გარდა სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებისა მიეკუთვნება ხე-ტყის მრეწველობაც, პროდუქციის მოცულობის განსაზღვრის ამოსავალი მონაცემებია: შესაბამისი სახეობის მანქანების რაოდენობა და სიმძლავრე, მოპოვების "ფრონტი", მუშების რიცხვი და მათი შრომის ნაყოფიერების დონე. წიაღისეულის ღია წესით მოპოვების შემთხვევაში საწარმოო პროგრამა გაიანგარიშება კარიერების, ხოლო მიწისქვეშა მოპოვების დროს-მაღაროების მიხედვით.

წიაღისეულის ღია წესით მოპოვებისას საწარმოო პროგრამის გასაანგარიშებლად აუცილებელია ვიცოდეთ: კარიერებში სასარგებლო წიაღისეულის მარაგები კორიზონტალების მიხედვით, მათი დამუშავების გრაფიკები, ექსკავატორების პარკი და მათი წარმადობა, ტრანსპორტის გამტარუნარიანობა, მუშაობის რეჟიმი. მიწისქვეშა მოპოვების შემთხვევაში კი - მაღაროების წიაღისეულის მარაგები ბლოკებისა და კორიზონტალების მიხედვით, წიაღისეულის ჩაწოლის სიღრმე და ფენის სისქე, დამუშავების სისტემა, შახტის საწვერის გამტარუნარიანობა, აგრეთვე მუშაობის რეჟიმი და ა.შ.

მადნის მოპოვების დროს განისაზღვრება მადანში ძირითადი და სხვა სასარგებლო კომპონენტების შემცველობა, ქვანახშირის მოპოვებისას - მოპოვებული ქვანახშირის თბოუნარიანობა პირობით ერთეულში (კლ/კალ) და სხვა მახასიათებლები.

გამამდიდრებელი ფაბრიკების პროდუქცია გაიანგარიშება გადასამუშავებელი ამოსავალი ნედლეულისა და მიღებული კონცენტრატის რაოდენობით ტონებში. გაითვალისწინება ნედლეულისა და კონცენტრატის მიხედვით ფაბრიკის ფაქტობრივი მუშაობის საათები, ნედლეულსა და კონცენტრატში ძირითადი ელემენტების შემცველობა, ამოსავალი ნედლეულიდან კონცენტრატის გამოსავლიანობა %-ში და სხვ.

სააგლომერაციო ფაბრიკის პროდუქციის მოცულობა განისაზღვრება შეცხოების ერთნაირი მოედნის მქონე მანქანათა ჯგუფების მიხედვით. იგი დამოკიდებულია მანქანების რაოდენობაზე, ერთი მანქანის სამუშაო საათების რიცხვსა და საათობრივ წარმადობაზე.

საკოქსე წარმოების საწარმოო პროგრამა განისაზღვრება 6%-ანი სინესტის მქონე კოქსის გამოშვების მიხედვით. საჭიროა შემდეგი მონაცემები: ერთ საკოქსე ბატარეაში ღუმლების რაოდენობა და მოცულობა მ³-ში, ბატარიების რიცხვი, ერთი ბატარიის სამუშაო დღეები წელიწადში და ბატარიის წარმადობა ფაქტობრივად სამუშაო დღე-ღამეში.

უმეტესად წარმოების უწყვეტი ციკლის მქონე საწარმოებში, სადაც გამოყენებულია აგრეგატები, წარმოების მოცულობა დამოკიდებულია აგრეგატების სიდიდესა და მათი სიმძლავრის გამოყენების დონეზე. მაგალითად, მეტალურგიული ქარხნის თუჯის წარმოების პროდუქციის გასაანგარიშებლად უნდა ვიცოდეთ ბრძმედის რაოდენობა, თითოეულის სასარგებლო მოცულობა მ³-ში, სასარგებლო მოცულობის გამოყენების კოეფიციენტის გაუმჯობესების დავალება, რომელიც განმტკიცებული უნდა იყოს შესაბამისი ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებებით, აგრეთვე სამუშაო დროის ფონდი, რომლის გასაანგარიშებლადაც კალენდარულ დღეებს (365) აკლებენ ბრძმედის ცხელი და ცივი რემონტის დღეების რაოდენობას.

ფოლადის წარმოების საწარმოო პროგრამის გასაანგარიშებლად საჭიროა შემდეგი მონაცემები: მარტენის ღუმლების რაოდენობა და თითოეული მათგანის ქვედის ფართობი მ²-ში, ღუმელების სამუშაო დროის ფონდი. იგი უდრის წლის კალენდარულ დღეთა რიცხვს გამოკლებული ცივი და ცხელი რემონტის ჩასატარებლად საჭირო დრო.

ღუმელის მუშაობის მაჩვენებელი განისაზღვრება ნამუშევარი

თვეებიდან 3-4 საუკეთესო თვის შედეგების მიხედვით პროდუქციის მოცულობის გაანგარიშებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს ღუმლების მუშაობის მაჩვენებლების გაუმჯობესების მიზნით საანგარიშო წელს განხორციელებული და საგვემსოფნო მონიტორინგის შემუშავებული ისეთი ღონისძიებების გავლენა, როგორც: ღუმელის სიმძლავრისა და თბური დატვირთვის გაზრდა; ჟანგბადის გამოყენება ღნობის პროცესის ინტენსიფიკაციის ღონის ახამაღლებლად; საკაზმე მასალების შედგენილობის, მომზადებისა და ხარისხის გაუმჯობესება; ღუმლების მუშაობის ავტომატიზაცია და მოცდენების შემცირება; თბომდეგი ცეცხლგამძლე მასალების გამოყენება ღუმელის კამარისა და რევენერატორების წყობისათვის; ფოლადის ჩამოსხმის გამოყენებული წესის შეცვლა უფრო პროგრესულით; სხმულის წონის გადიდება, "ვიწრო ადგილების" აღმოფხვრა და სხვ.

ახლამოქმედებული აგრეგატებიდან მისაღები პროდუქციის მოცულობა განისაზღვრება საპროექტო სიმძლავრეების, მათი ამოქმედების ვადებისა და სიმძლავრეთა ათვისების ნორმატივების გათვალისწინებით.

ნაგლინის წარმოების მოცულობა განისაზღვრება საგლინავი დგანების მიხედვით ნაგლინის სორტების შესაბამისად. გაანგარიშების საფუძველია საპროექტო სიმძლავრე თუ იგი ათვისებულია ან გაანგარიშებითი სიმძლავრე, თუ საპროექტო სიმძლავრე წინა წელს არ იყო ათვისებული ანდა გაანგარიშებითი სიმძლავრე, რომელიც განისაზღვრება დგანის მუშაობის საუკეთესო მაჩვენებლების მიხედვით. ამისთვის საჭიროა დადგინდეს საანგარიშო წლის განვლილ თვეებში მიღწეული საუკეთესო საშუალო სადღეღამისო წარმადობა, აგრეთვე გათვალისწინებული იქნეს გლინვის ტექნოლოგიური პროცესის ინტენსიფიკაციის ღონის ამაღლების, "ვიწრო ადგილების" აღმოფხვრის, წარმოების პროცესის კომპლექსური მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის, მოწინავე გამოცდილების გამოყენების ღონისძიებების განხორციელების მოსალოდნელი შედეგები.

ზემოთ აღნიშნულის გათვალისწინებით ნაგლინის წარმოების წლიური მოცულობა შეიძლება განისაზღვროს ფორმულით:

$$Q = [365 \cdot (t_n + t_k)] B_c \cdot 3, \text{ სადა:}$$

Q - ნაგლინის წარმოების წლიური მოცულობაა საგლინაო დგანების მიხედვით (ტონა);

I_n - დგანის გაჩერება საგვემო-გამაფრთხილებელ რემონტებს გამო (დღე);

I_k - დგანის გაჩერება კაპიტალური რემონტისათვის (დღე);

B_c - დგანის საშუალო სადღეღამისო წარმადობა ნომინალურ დღე-ღამეში (ტონა);

3 - განამზადი, რომელსაც საგვემო წელს გამოიყენებს ქარხანა შემდგომ გადასამუშავებლად (ტონა).

თუ საგლინაო წარმოების მუშაობის რეჟიმით დახვეწებისა და სადღესასწაულო დღეებში დგანები გაჩერებულია, მაშინ ეს დღეებიც აკლდება კალენდარულ დღეთა რიცხვს. დგანის მუშაობის დროის ხანგრძლივობის განსაზღვრისას გასათვალისწინებელია აგრეთვე ცვლელის შორის მუშაობის შეწყვეტა, მიმდინარე შეჩერებები, გლინების შენაცვლებისა და დგანის გამართვისათვის საჭირო დრო.

მანქანათმშენებელი საწარმოების საწარმოო პროგრამის განსაზღვრის დროს, გარდა მის პროდუქციაზე მოთხოვნისა, ითვალისწინებენ ნედლეულის რესურსებით (შავი და ფერადი ლითონები, პლასტიკური მასები და ა.შ.) წარმოების უზრუნველყოფის შესაძლებლობას, აგრეთვე წარმოების სპეციალიზაციის გაღრმავებისა და კოოპერირების გაფართოების, საწარმოო შესაძლებლობათა (პირველყოელისა, საწარმოო სიმძლავრეების) გაღიძურების, "ვიწრო ადგილების" გამიფერისა და სხვა ფაქტორების გაკვლენას.

თბოელექტროსადგურების საწარმოო პროგრამა გაიანგარიშება ელექტრობლოკების მიხედვით კვტ-ში. გაანგარიშებისათვის ამოსავალი მონაცემებია: ელექტრობლოკების რაოდენობა და სიმძლავრე, სამუშაო დღეების რაოდენობა წელიწადში, რომელიც უდრის კალენდარულ დღეთა რაოდენობას (365 დღე) გამოკლებული შეჩერებები ხარემონტოდ და სხვა მიზეზებით, აგრეთვე სათბობი რესურსებით ელექტროსადგურის უზრუნველყოფის შესაძლებლობები.

პიდროელექტროსადგურების საწარმოო პროგრამა განისაზღვრება დადგმული ელექტროტურბინების რაოდენობის, სიმძლავრისა და მუშაობის წლიური დროის მიხედვით. გასათვალისწინებელია

აგრეთვე, განსაკუთრებით კი საქართველოს სინამდვილისათვის, წყლის რესურსების სეზონური ცვალებადობა, სადგურის წყალ-საცავების წყლით შევსების შესაძლებლობები, ელექტროტურბინების გაჩერება, გამოწვეული სარემონტო სამუშაოების შედეგად და სხვა მიზეზებით.

მსუბუქი და კვების მრეწველობის საწარმოთა საწარმოო პროგრამის განმსაზღვრელია როგორც მოთხოვნა შესაბამისი სახეობის პროდუქციაზე, ისე მოხმარებული სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულისა და ფართო მოხმარების საქონლის წარმოებისათვის გამოყენებული სამრეწველო, განსაკუთრებით ქიმიური მრეწველობის ნედლეულისა და მასალების წარმოების შესაძლებლობები, საწარმოო სიმძლავრეების გაზრდის რეზერვები და ზოგიერთი სხვა ფაქტორი.

საწარმოო პროგრამის გაანგარიშება რამდენადმე განსხვავებულად წარმოებს მსუბუქი და კვების მრეწველობის ქვედარგებისა და საწარმოების მიხედვითაც.

მსუბუქი მრეწველობის ერთ-ერთი დიდი დარგია საფეიქრო მრეწველობა, რომლის საწარმოები სპეციალიზებულია მზა ქსოვილის ტექნოლოგიური პროცესის სტადიების მიხედვით - ნართისა და ხამი ქსოვილის წარმოება და ხამი ქსოვილის დამუშავება ანდა სამივე ეს სტადია კომბინატის ტიპის საწარმოშია გაერთიანებული. საწარმოო პროგრამის გაანგარიშება აღნიშნული სტადიების მიხედვით განსხვავებულად ხდება.

მაგალითად, სართავი წარმოების საწარმოო პროგრამას გაიანგარიშებენ ცალ-ცალკე ნატურალური ბოჭკოს ნართის, ნატურალური და ქიმიური ბოჭკოს გარკვეული პროპორციით შერევის შედეგად დამზადებული და 100%-ანი ქიმიური ბოჭკოს ნართის წარმოების მიხედვით. სართავი წარმოების პროდუქციის მოცულობის (Q) გასაანგარიშებლად საჭიროა შემდეგი მონაცემები: დადგმული თითისტარების რაოდენობა წლის დასაწყისსა და წლის ბოლოს, გამართული თითისტარების საშუალო წლიური რაოდენობა (BC), წელიწადში სამუშაო დღეების რაოდენობა (D), ცვლიანობის კოეფიციენტი (K_c), ცვლის ხანგრძლივობა (I) მოცდენების გათვალისწინებით, საათობრივი წარმადობა 1000 თითისტარზე გაანგარიშებით კ/ნომრობით (B_r), ნართის საშუალო ნომერი, მოწყობილობის სამუშაო დროის გამოყენების კოეფიციენტი

(K_p). გამოიყენება ფორმულა:

$$Q = \frac{B_c \cdot D \cdot K_c \cdot B_r \cdot K_p}{1000} ;$$

$$K_p = \frac{100 - \Pi_p}{100} , \text{ სადაც:}$$

Π_p არის მოწყობილობათა მოცდენა ტექნოლოგიური და ტექნიკური მიზეზით.

საქსოვი წარმოების პროდუქციის მოცულობას (Q) განსაზღვრავს: დადგმული და გამართული საქსოვი დაზგების რაოდენობა (M_c), სამუშაო დღეები წელიწადში (D), ცვლიანობის კოეფიციენტი (K_c), სამუშაო ცვლის ხანგრძლივობა (t) მოცდენების გათვალისწინებით, საქსოვი დაზგის საათობრივი წარმადობა (B_r), ქსოვილის საშუალო სიმჭიდროვე (Φ) და ხამი ქსოვილის საშუალო სიგანე (M).

გამოიყენება ფორმულა:

$$Q = \frac{M_c \cdot D \cdot K_c \cdot t \cdot B_r \cdot M}{1000 \cdot \Phi}$$

რამდენადმე განსხვავებულად ხდება სამკერვალო საწარმოს საწარმოო პროგრამის გაანგარიშება. მასობრივი წარმოების სამკერვალო საწარმოებში გამოიყენება აგრეგატები ან ნაკადური სისტემა. ამიტომ პროდუქციის მოცულობას ანგარიშობენ აგრეგატებისა და ნაკადების მიხედვით ნატურაში (ცალობით) ასორტიმენტულ ჭრილში, შემდეგი მონაცემების გამოყენებით: სამუშაო ადგილების რაოდენობა აგრეგატზე ან ნაკადზე (R_p), სამუშაო დღეების რაოდენობა წელიწადში (D), ცვლიანობის კოეფიციენტი (K_c), სამუშაო ცვლის ხანგრძლივობა (t), სამუშაო დროის დანახარჯები პროდუქციის ერთეულზე საათობით (T_{eg}).

ფორმულა მიიღებს ასეთ სახეს:

$$Q = \frac{R_p \cdot D \cdot K_c \cdot t}{T_{eg}}$$

შენიშვნა. ჩვენ საწარმოო პროგრამის განხორციელების მეთოდური საკითხები განვიხილეთ მრეწველობის ხელშეწყობის დარგის მაგალითზე, რაც გარკვეულ წარმოდგენას იძლევა აღნიშნულ საკითხზე. ცოდნის განმტკიცებისა და მკვლევარების გამოსამუშავებლად საწარმოო პრაქტიკის დროს უნდა მოიძიონ საწარმოო პროგრამის გაანგარიშების დარგობრივი მეთოდური მითითებები, გულდასმით შეისწავლონ იგი საწარმოს მასალების გამოყენებით რამდენიმე ვარიანტად გაიანგარიშონ და დაასაბუთონ საწარმოო პროგრამა.

საკითხები განსაზღვრავს

1. საწარმოო პროგრამის არსი, მაჩვენებლები, მრეწველობის განვითარების გეგმის სხვა განყოფილებებთან კავშირის ხასიათი.
2. სამრეწველო პროდუქციაზე მოთხოვნის განსაზღვრა: მოთხოვნის სახეობა, ფორმის რეაგირება მოთხოვნის ცვლილებებზე.
3. სამრეწველო პროდუქციაზე მოთხოვნის განმსაზღვრელი ფაქტორები.
4. ფართო მოხმარების საქონელზე მოთხოვნის განსაზღვრის პიროვნული და ფსიქოლოგიური ფაქტორები.
5. პროდუქციის სასიცოცხლო ციკლი.
6. საწარმოო პროგრამის დასაბუთების აუცილებლობა და მიზანი.
7. საწარმოო პროგრამის დასაბუთება საწარმოო სიმძლავრებით: არსი, სიმძლავრის სახეობა, მისი გაანგარიშება, სიმძლავრეზე მოქმედი ფაქტორები, საწარმოო სიმძლავრეთა ბალანსი.
8. საწარმოო პროგრამის დასაბუთება მატერიალური რესურსებით.
9. მატერიალური რესურსების ბალანსი.
10. საწარმოო პროგრამის დასაბუთება შრომითი რესურსებით.
11. საწარმოო პროგრამის დასაბუთება ფინანსური რესურსებით.
12. კოოპერირებულ მიწოდებათა გეგმა.
13. საწარმოო პროგრამის გაანგარიშების თავისებურებები მრეწველობის დარგების საწარმოთა მიხედვით.

1. გაიანგარიშეთ მოთხოვნა პროდუქციაზე მოთხოვნილი რელი ფაქტორების მიხედვით. საწარმოო პრაქტიკაში მოხერხებული იხარგებლეთ საწარმოში არსებული მასალებითა და აღრიცხვის ფორმებით. სხვა შემთხვევაში გამოიყენეთ პირობითი მონაცემები.

2. გაიანგარიშეთ საწარმოო სიმძლავრეები და ამ სიმძლავრეების ბალანსი კონკრეტული საწარმოს, აგრეთვე პირობითი მონაცემების გამოყენებით.

3. გაიანგარიშეთ მოთხოვნა შრომით რესურსებზე საწარმოს მონაცემების გამოყენებით. შეადგინეთ შრომითი რესურსების ბალანსი.

4. განსაზღვრეთ მოთხოვნა მატერიალურ რესურსებზე. შეადგინეთ მატერიალური რესურსების ბალანსი საწარმოო პრაქტიკის ობიექტის მონაცემების გამოყენებით.

5. დაასაბუთეთ საწარმოო პროგრამა ფინანსური რესურსებით. შეგიძლიათ გამოიყენოთ კონკრეტული საწარმოს მასალები.

III განოვითარება

მეცნიერულ - ტექნიკური პროგრამის პროგრამის პრაქტიკულობაში

VII თავი

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრამის, მისი პართა და პოლიტიკური უწყობიანობის უწყობა

საქართველოში ეკონომიკის განვითარების პროგრამის წარმატებით განხორციელება შესაძლებელია მხოლოდ ეროვნული ეკონომიკის მძლავრი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის საფუძველზე. მისი შექმნა კი დამოკიდებულია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრამის (მტპ) ტემპებზე, მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების შემუშავებასა და დანერგვაზე ეკონომიკის ყველა დარგსა და ადამიანის საქმიანობის ყველა სფეროში. მხოლოდ ასეთ პირობებშია შესაძლებელი მთლიანი ეროვნული პროდუქტისა და შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპების დაჩქარება, წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ყველა მაჩვენებლის არსებითი გაუმჯობესება. ამიტომ სწორად უნდა შევაფასოთ მტპ-ის როლი და მნიშვნელობა საქართველოს მიერ დასახული განვითარების მიზნებისა და ამოცანების გადაწყვეტაში.

1. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრამის არსი და როლი სამრეწველო წარმოების განვითარებაში

მტპ ზემოქმედებს როგორც წარმოების მატერიალურ-ნივთობრივ, ისე პიროვნულ ფაქტორებზე (სამუშაო ძალაზე), რომელიც მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების უშუალო შემოქმედელი, დანერგავი და გამოყენებელია თავისი საქმიანობის ყველა სფეროში.

მტპ-ის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი შედეგია ახალი პროგრესული ტექნიკის შექმნა, გამოყენებულის სრულყოფა, მოძველე-

ბული ტექნიკის ახლით შეცვლა და სხვ. დიდი მნიშვნელობა აქვს ტექნოლოგიური პროცესების სრულყოფას. ახალი ტექნიკის დანერგვის მაღალი ეკონომიკური ეფექტიანობის მიღწევა შესაძლებელია შესაბამისი პროგრესული ტექნოლოგიების გამოყენებით შემთხვევაში. ამიტომ პროგრესული ტექნოლოგიური პროცესების შერჩევა და დანერგვა, გამოყენებული ტექნოლოგიების სრულყოფა მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების თანამედროვე მიღწევების გათვალისწინებით მტკ-ის ერთ-ერთი ძირითადი მოთხოვნაა. სხვაგვარად წარმოუდგენელია არა მხოლოდ ახალი ან გაუმჯობესებული შრომის საშუალებების ეფექტიანი გამოყენება, არამედ მზა პროდუქციისათვის აუცილებელი ხარისხობრივი მაჩასიათებლების მიცემაც.

ახალი ტექნიკის შექმნისა და ეფექტიანი გამოყენების პრობლემა დაკავშირებულია შრომის საგნების სრულყოფასთანაც. იცვლება ამ საგნებისადმი წაყენებული მოთხოვნები, აუცილებელი ხდება უფრო პროგრესული სახეობის ნედლეულის, მასალების, სათბობისა და ენერჯის შექმნა, გამოყენებული ტრადიციული სახეობების ნედლეულისა და სხვა შრომის საგნების ხარისხობრივი მაჩასიათებლების არსებითად გაუმჯობესება. მხოლოდ ასეთ პირობებშია შესაძლებელი პროგრესი როგორც ტექნიკისა და ტექნოლოგიაში, ისე მომხმარებელთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაში. ამიტომ შრომის საგნების სრულყოფა, მათი ახალი და გაუმჯობესებული სახეობების შექმნა და წარმოებაში დანერგვა მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა.

მაღალი ეკონომიკური ეფექტიანობის მიღწევა, რაც წარმოების განვითარების უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა, შეუძლებელია წარმოების ორგანიზაციისა და მართვის მეცნიერულ საფუძველზე შემუშავებული ფორმებისა და მეთოდების გარეშე. ამიტომ ახალი, გაუმჯობესებული ტექნიკისა და ტექნოლოგიების გამოყენება დღის წესრიგში აყენებს შესაბამის ცვლილებებს წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციაში, წარმოების მოქმედ სისტემაში. მტკ-ის ერთ-ერთი ამოცანაა წარმოების ორგანიზაციისა და მართვის სისტემის სრულყოფა, პროგრესული სისტემის შემუშავება და დანერგვა წარმოებაში, ადამიანის საქმიანობის ყველა სფეროში.

შრომის საშუალებებისა და წარმოების ტექნოლოგიების,

წარმოების ორგანიზაციისა და მართვის დახვეწა-გაუმჯობესება, ახალი პროგრესული სახეობების მასალებისა და ენერჯის შექმნა, გამოყენებელი სახეობების სრულყოფა შეუძლებელია მეცნიერების შესაბამისი დარგების განვითარების, ფარმაკოტექნიკური მეცნიერულ-კვლევითი სამუშაოების გაშლის გრძელვადიანი უშუალოდ მონაწილეობს საზოგადოებრივი წარმოების სრულყოფასა და მაღალი საწარმოო შედეგების მიღწევაში. სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების შედეგების საფუძველზე იქმნება სრულიად ახალი ტიპის წარმოებები და შესაბამისი სამრეწველო დარგები, ახალი სახეობების პროდუქცია, მათ შორის წარმოების საშუალებები. მეცნიერება გვაძლევს შესაძლებლობას, შევადნოთ კოსმოსში, უკეთ ჩაეწვდეთ ღედამიწის წიაღს და ადამიანთა სასარგებლოდ გამოვიყენოთ იქ არსებული რესურსები, ენერჯია, საზოგადოების სამსახურში ჩავეყენოთ ჩვენთვის მანამდე წარმოუდგენელი და მიუწვდომელი ბუნებრივი რესურსებიც კი, შევქმნათ ახალი სინთეზური და ხელოვნური ნედლეული და მასალები, ენერჯია და ა.შ. ამიტომ არის, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქაში მეცნიერება იქცა უშუალო საწარმოო ძალად. მეცნიერული აღმოჩენები ეროვნული სიმდიდრის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი, მისი გადიდების მაღალეფექტიანი წყარო და ფაქტორი გახდა.

ამრიგად, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი არის შრომის საშუალებებისა და ტექნოლოგიური პროცესების, წარმოების ორგანიზაციისა და მართვის განვითარების, ახალი სახეობების ნედლეულის, მასალებისა და ენერჯიის შექმნის, ტრადიციული სახეობების სრულყოფისა და ყოველივე ამისათვის საჭირო მეცნიერულ-კვლევითი სამუშაოების გაშლის განუწყვეტელი პროცესი.

საზოგადოების განვითარებაში მტკ-ს უდიდესი როლი ეკისრება. მისი მნიშვნელობა, კიდევ უფრო გაიზარდა მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქაში. ადრინდელთან შედარებით შეიცვალა მტკ-ის მიზანი და მასშტაბურობა. ამიტომ აუცილებელია სწორად განისაზღვროს მისი მიზანი და განვითარების მიმართულებები, ამოცანები უახლოესი და შორეული პერსპექტივისათვის.

მეცნიერულ-ტექნიკურმა პროგრესმა უნდა უზრუნველყოს როგორც უკვე ჩამოყალიბებული საწარმოო და პირადი მოთხოვნები.

ნიღებების დაკმაყოფილება, ახალი მოთხოვნების წარმოქმნა-განვითარება, მისი შინაარსობრივად გამდიდრება და გამრავალფეროვნება, ისე საზოგადოების არსებობის უფრო მაღალი ფორმებისა და საშუალებების ძიება, საზოგადოებრივი ურთიერთობების ახალი, არსებულთან შედარებით უფრო სრულყოფილი ფორმების დამკვიდრება.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მტპ ზემოქმედებს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა მხარეზე, პირველ ყოვლისა კი წარმოების სამივე ელემენტზე - შრომის იარაღებზე, შრომის საგნებზე და საკუთრივ სამუშაო ძალაზე. მხოლოდ მათი სისტემატური სრულყოფითა და უკეთ გამოყენებით შეიძლება მიღწეულ იქნეს ეკონომიკის ყველა დარგისა და სფეროს, მართვის როგორც ძირეული, ისე მაღალი დონის შესაბამისი რგოლების ფუნქციონირების ეფექტიანობის მაჩვენებლების სისტემატური გაუმჯობესება, მთლიანი ეროვნული პროდუქტის, საერთოდ მატერიალური და სულიერი დოვლათის გადიდება, მთელი საზოგადოებისა და მისი ყოველი წევრის კეთილდღეობის დონის განუხრელი ზრდა.

მტპ მრეწველობაში პროდუქციის მოცულობის ზრდის, მისი ასორტიმენტული სტრუქტურის სრულყოფისა და ხარისხის გაუმჯობესების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. იგი სამრეწველო წარმოების მუშაობის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესებაზე პირველ ყოვლისა ზემოქმედებს შრომის იარაღების სრულყოფის, მათი ახალი სახეობების შემუშავებით და წარმოებაში დანერგვით. ამ მიზნით მუშავდება აგრეთვე შესაბამისი მეთოდები და ორგანიზაციული ფორმები, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს შრომის საშუალებების მაღალეფექტიანი გამოყენება.

ტექნიკის, როგორც ადამიანის სწარმოო საქმიანობის საფუძვლის მაღალი დონე და წარმოებაში მისი გამოყენების მასშტაბი მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს მრეწველობის სწარმოო-ეკონომიკურ შესაძლებლობებს, მუშაობის ყველა რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლების ცვლილებების მიმართულებებს. მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქაში ტექნიკა სულ უფრო მეტად იჭრება ადამიანის საქმიანობის ყველა სფეროში.

ამ პროცესს აძლიერებს ისიც, რომ მტპ-ის შედეგად არსებითად იცვლება შრომის იარაღების ხარისხობრივი მახასიათებ-

ლები, იქმნება და წარმოებაში გამოიყენება როგორც მთლიანი წარმადობის სპეციალიზებული ავტომატური მანქანები, რომლებიც და კომპიუტერული ტექნიკა, კვანტური გენერატორები, მანქანათა ავტომატური სისტემები, ისე უახლესი ელექტრონული ტექნიკის მანქანები და მოწყობილობები მცირე და საშუალო მანქანების წარმოებისათვის, რაც მეტად აუცილებელია მცირე ბიზნესისა და მეწარმეობის განვითარებისათვის.

მტპ-ის როლი მით უფრო დიდია, რაც უფრო სწრაფად ვითარდება საკუთრივ მეცნიერება და წარმოებაში ინერგება მეცნიერული აღმოჩენები, გამოგონებები, სიახლეები. მეცნიერების განვითარების შედეგად იქმნება ახალი ტექნიკა და მუშავდება ახალი ტექნოლოგიური პროცესები. ამდენად, მეცნიერების განვითარების ტემპები, მეცნიერულ სიახლეთა გამოყენების მასშტაბი განსაზღვრავს ტექნიკური პროგრესის ტემპებსა და მასშტაბებს. თავის მხრივ, მეცნიერების განვითარება დამოკიდებულია წარმოებისა და სპეციალური სამეცნიერო ლაბორატორიების ტექნიკური ბაზის დონეზე. მეცნიერებისა და ტექნიკის ურთიერთდამოკიდებულება უზრუნველყოფს მტპ-ის უსაზღვრო შესაძლებლობებს, იმ კეთილდღეობას, რაც შეიძლება საზოგადოებას მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებამ მოუტანოს.

სიახლეები მეცნიერებასა და ტექნიკაში ემყარება უკვე ჩამოყალიბებულ შეხედულებებსა და მათი რეალიზაციით მიღწეულ შედეგებს. გარკვეულ ეტაპზე, როდესაც ბუნებასა და საზოგადოებაში გამოელენილი განვითარების ახალი ფაქტების ახსნა არსებული მეცნიერული თეორიებისა და კანონების მეშვეობით შეუძლებელი ხდება, წარმოიშობა წინააღმდეგობა მეცნიერებასა და პრაქტიკას (ცხოვრებას) შორის. ამიტომ აუცილებელია ახალი თეორიების შემუშავება, ძველი თეორიების განვითარება, მათი შეზღუდულობისა და ახალი პრაქტიკული მონაცემებისადმი შეუსაბამობის გამოაშკარავება. პრაქტიკულად დგება მოვლენების ახსნისადმი ახლებურად მიდგომის, შესაბამისი მეცნიერული თეორიებისა და მეთოდოლოგიური საფუძვლების, წამოჭრილი თეორიული და პრაქტიკული საკითხების ახლებურად გადაწყვეტის აუცილებლობა, ეს კი რევოლუციაა მეცნიერების განვითარებაში.

რევოლუცია მეცნიერებაში იწვევს შესაბამის რევოლუციურ ნახტომებს ტექნიკაში, მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების წარმო-

ბაში გამოყენების მასშტაბების გაფართოებასა და ტექნიკის დან-
ქარებას, მეცნიერების განვითარებისათვის აუცილებელი მატერი-
ალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნას. ამის გამოყენებით უკვე
უფრო მეტად მეცნიერებატევადი ხდება.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მეცნიერებისა და ტექნიკის
პროგრესი ემყარება კაცობრიობის მიერ საუკუნეების განმავლობაში
დაგროვილ ცოდნასა და პრაქტიკაში მისი გამოყენებით მიღებულ
გამოცდილებას. შესანიშნავად აქვს ნათქვამი გერმანელ ფილოსო-
ფოსს ლაიბნიცს: სამყაროში ყოველივე ისეთ კავშირშია, რომ
თანამედროვეობა ყოველთვის მალავს თავის წიაღში მომავალს
და არსებული მდგომარეობა ბუნებრივი სახით აისახება მხოლოდ
უშუალოდ წინამორბედის მეშვეობით. დიდი ხნით ადრე გამოჩნდა
მეცნიერთა მიერ პროგნოზირებული ბევრი იდეა, შემდგომში
რომ იქცა რეალობად. ასევე, ადრე მიღებული ბევრი მახალის
წარმოებაში გამოყენება მოხერხდა მათი შექმნიდან მხოლოდ
50-100 წლის შემდეგ, როდესაც შემუშავდა შესაბამისი ტექნო-
ლოგიური პროცესები, მომზადდა წარმოების ტექნიკური ბაზა.

ამდენად, პროგრესი მეცნიერებასა და ტექნიკაში არ შემოი-
ფარგლება ერთი ერის ან სახელმწიფოს საზღვრებით. დროთა
განმავლობაში მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეები იქცევა საერთო-
საკაცობრიო კუთვნილებად. ამიტომ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგ-
რესი თავისი ბუნებით ინტერნაციონალური ხასიათისაა.

მეცნიერულ-ტექნიკური აღმოჩენების გამოყენება დამოკიდებუ-
ლია ამა თუ იმ ქვეყნის მეცნიერულ და საწარმოო პოტენციალზე,
მის ეკონომიკურ შესაძლებლობებზე. ამიტომ არცთუ იშვიათად
სიახლეები მეცნიერებასა და ტექნიკაში ინერგება არა იქ, სადაც
იგი შეიქმნა, არამედ საამისოდ საჭირო პირობების მქონე სხვა
ქვეყანაში და, ცხადია, პირველ ყოვლისა, ხწორედ ეს ქვეყანა
იმკის მთელ მის სიკეთეს.

XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მეცნიერული იდეები
და აღმოჩენები ექსპორტის, ყიდვა-გაყიდვის უმნიშვნელოვანეს
საგნად იქცა. მოგებული რჩება ის ქვეყანა, რომელსაც აქვს
ეკონომიკური და საწარმოო-ტექნიკური შესაძლებლობები შეიძინოს
იდეები და აღმოჩენები, მიიწვიოს კვალიფიციური სპეციალისტები,
დადოს ხელშეკრულებები მეცნიერულ-ტექნიკური პრობლემების
დამუშავებაზე და ა.შ. "ტენის" ექსპორტი ამ საუკუნის ერთ-ერთი

უმნიშვნელოვანესი სიახლეა.

ტექნიკას მიაკუთვნებენ შრომის საგნების იმ ნაწილს, რომელიც გამოიყენება შრომის იარაღების დასამზადებლად. სწორედ ამ მიზნით გამოყენებული შრომის საგნების ხარისხობრივი მახასიათებლებზეა დამოკიდებული შრომის საშუალებების ტექნიკური ღონე და გამოყენების ხასიათი. მტკ შედეგად შესაძლებელი გახდა შრომის საგნებისათვის წინასწარ მიეცათ განსაზღვრული ხარისხობრივი მახასიათებლები, შეექმნათ ისეთი შრომის საგნები, რომელთა მახასიათებლების მსგავსი არ მოიპოვება ბუნებაში, მათ გარეშე კი შეუძლებელია სხვადასხვა მეცნიერული და ტექნიკური პრობლემის გადაწყვეტა. ხარისხოვანი ფოლადი, მრავალი სახეობის ხელოვნური და სინთეზური მასალები, ენერჯის ახალი წყაროები და სხვ., მრეწველობის სანედლეულო და სათბობ-ენერგეტიკული ბაზის გაფართოების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია.

შრომის საგნების ხარისხზე დიდად არის დამოკიდებული შრომის იარაღებისა და საერთოდ ძირითადი კაპიტალის გამოყენების ღონე, გამოყენებული ტექნოლოგიების ხასიათი, შრომის დანახარჯების შემცირება და შრომის ნაყოფიერების ზრდა, პროდუქციის მასალატეკვადობის შემცირება და წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ღონის ამაღლება.

წარმოების გადიდებისა და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ტექნოლოგიური სისტემების შემუშავება და წარმოებაში დანერგვა. ეფექტიანია მხოლოდ მეცნიერულად დასაბუთებული ტექნოლოგიების გამოყენება. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგად გახდა შესაძლებელი შრომის საგნების მექანიკური წყვეტილი მრავალპერაციული დამუშავებიდან ქიმიური, ელექტროქიმიური, ელექტროფიზიკური, ბიოლოგიური ტექნოლოგიების გამოყენებით დამუშავების უწყვეტ პროცესზე გადასვლა. ინერგება პლასმური და ფზენილის მეტალურგია, მოცულობრივი ტვიფრა, უთითისტარო რთვა და უმაქლო ქსოვა, ელექტროლიტური ხეხვა, ქიმიური ღარვა, შრომის საგნების დამუშავება ელექტრონაპერწკლით, ულტრაბგერითი, პლასმური, ელექტრონული და ლაზერული სხივებით და ა.შ.

ტექნოლოგიების სრულყოფა უზრუნველყოფს ბუნებრივი რესურსების რაციონალურ გამოყენებას, ნარჩენების რაოდენობის

შემცირებასა და მათ მაქსიმალურ უტილიზაციას, წყლის მრავალჯერად (დაბშული ციკლით) გამოყენებას, ბუნების დაცვას წარმოების ნარჩენების მანუე გაელენისაგან. სასარგებლო წიაღისეულის საბადოების დამუშავების პროგრესული ტექნოლოგიური სისტემების, მათი მოპოვების, გამდიდრებისა და დამუშავების პროგრესული ტექნოლოგიური პროცესების გამოყენებით იზრდება ნედლეულისგან სასარგებლო ელემენტების მიღება, მცირდება დანაკარგები.

ზემოთ აღნიშნულის თვალსაჩინო მაგალითების მოყვანა საქართველოს ხინამდვილიდანაც შეიძლება. სწორედ ახალი ტექნოლოგიის შემუშავებით შეძლეს ქართველმა მეცნიერებმა ქვანახშირის სუსპენზიის (წყალში არეული დაფქვილი ქვანახშირი) მიღება. იგი 30%-მდე ამცირებს ქვანახშირის დანახარგებს და ეკოლოგიურადაც მისაღებია.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მასალა და ენერგოდამზოვი ტექნოლოგიების შექმნასა და გამოყენებას. ქართველმა მეცნიერებმა აქაც თქვეს თავისი ხიტყვა. მათ ელექტროდანადგარებასა და აირდანადგარებში ელექტროენერჯისა და აირის მუდმივი მიწოდების ნაცვლად შეიმუშავეს იმპულსური მიწოდების პრინციპი. ეკონომია 1/3-ს აღწევს. ამასთან, ეს მეთოდი ეკოლოგიურადაც ეფექტიანია.

პროგრესული ტექნოლოგიების გამოყენებით შესაძლებელია დანახარგებისა და პროდუქციის მასალატევალობის შემცირება, მანქანა-მოწყობილობების გამოყენების გაუმჯობესება, შრომის დანახარგების შემცირება, წარმოების ინტენსიფიკაციისა და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის ღონის ამადლება.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი წარმოების ინტენსიფიკაციის გაღრმავების უმნიშვნელოვანესი პირობაა. იგი უზრუნველყოფს შრომის საშუალებების, შრომის საგნებისა და მუშახელის გამოყენების შესაძლებლობათა მაქსიმალურად ამოქმედებას. დამატებითი მატერიალურ-ტექნიკური, შრომითი და ფინანსური რესურსების წარმოებაში ჩართვის გარეშე იზრდება წარმოების მოცულობა, უმჯობესდება პროდუქციის ხარისხი, მცირდება პროდუქციის მასალატევალობა, კაპიტალტევალობა, შრომატევალობა, იზრდება კაპიტალუკუება და შრომის ნაყოფიერება, მცირდება წარმოების დანახარგები, იზრდება მოგება და წარმოების ეკონომიკური

ეფექტიანობის დონე. ამიტომ არის, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქაში წარმოების ინტენსიფიკაცია აქცია ეკონომიკის განვითარების უპირატეს მიმართულებად, მთლიანი ეროვნული პროდუქტის, ეროვნული შემოსავლის და მთლიანი ეროვნული პროდუქტის გადიდების უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად.

წარმოების პროცესში, საერთოდ, საქმიანობის სხვა სფეროებშიც, ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების დანერგვა, ახალი სახეობის შრომის საგნების შექმნა და გამოყენება მოითხოვს მაღალი კვალიფიკაციის მუშაკებს, წარმოებისა და შრომის მაღალ კულტურას. შრომის შინაარსი იცვლება - იგი უფრო საინტერესო ხდება, შრომით დანახარჯებში იზრდება გონებრივი შრომის ხვედრითი წილი. გასათვალისწინებელია, რომ თუ მტკ თავდაპირველ ეტაპზე განუზომლად აძლიერებდა ადამიანის ფიზიკურ უნარსა და შესაძლებლობებს, თანამედროვე ეტაპზე იგი მკვეთრად ზრდის ადამიანის ინტელექტუალურ შესაძლებლობებს და ამ საფუძველზე იზრდება ცოცხალი შრომის გეონომიკური და სოციალური ეფექტიანობა. ამიტომ მტკ განაპირობებს მომუშავეთა კვალიფიკაციის ამაღლებისა და მათი კულტურულ-ტექნიკური განვითარების დონის ზრდის აუცილებლობას. იქმნება ახალ-ახალი პროფესიები და სპეციალობები, ქრება ზოგიერთი, განსაკუთრებით მძიმე, მავნე და არაკვალიფიციურ შრომით პროცესებთან დაკავშირებული პროფესია და სპეციალობა. ახალ პირობებში იზრდება პროფესიულ-კვალიფიციური მომთხოვნელობა, როგორც მუშების, ისე ინჟინერ-ტექნიკური მუშაკებისადმი. სხვაგვარად შეუძლებელია თანამედროვე რთული ტექნიკის - ავტომატური და ნახევრად ავტომატური მანქანებისა და მოწყობილობების, პროგრამული მართვის დანადგარების, მანქანათა ავტომატური სისტემების, ავტომატური ნაკადური ხაზების, ავტომატიზებული საწარმოო უბნების, საამქროებისა და მთლიანად საწარმოების, წარმოების მართვის ავტომატური სისტემების, ელექტრონულ-გამომთვლელი და კომპიუტერული, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის სხვა უმნიშვნელოვანესი მიღწევების მაღალეფექტიანი გამოყენება. წარმოების მუშაკები უნდა ფლობდნენ საჭირო თეორიულ ცოდნასა და აუცილებელ საწარმოო-პრაქტიკულ ჩვევებს. კადრების უმაღლესი პროფესიონალიზმის გარეშე შეუძლებელია მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარება და შესაბამისი სიახლეების წარმოებაში

დანერგვა.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგად ქუშების შრომაც იღებს უპირატესად გონებრივი შრომის ხასიათს. ქვეყნის მშენებელთა პროფესიულ-კვალიფიციური სტრუქტურა უზრუნველყოფს მოქმედითობა, იცვლება დამოკიდებულება შრომისადმი, იზრდება პასუხისმგებლობა და შრომის ხარისხის დონე. ბუნებრივია ეს განაპირობებს ტექნოლოგიური რეჟიმის დარღვევების თავიდან აცილებას, წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ელემენტების უკეთ გამოყენებას.

ამრიგად, მტპ, ზემოქმედებს რა წარმოების ყველა ელემენტზე, უზრუნველყოფს შრომის ნაყოფიერების განუხრულ ზრდას, რაც წარმოების პროცესის მატერიალურ-ნივთობრივი ელემენტების სრულყოფასა და უკეთ გამოყენებასთან ერთად სამრეწველო წარმოების, მატერიალური და ინტელექტუალური დოვლათის ზრდისა და კონომიკური ძლიერების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი უდიდეს გავლენას ახდენს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის სრულყოფაზე. ახალი წარმოებების შექმნისა და შესაბამისი სამრეწველო დარგების ფორმირების შედეგად გამოვლინდება პრიორიტეტული მნიშვნელობის დარგები, განისაზღვრება მათი უპირატესი განვითარების მიმართულებები, ახლებურად წყდება წარმოების კონცენტრაციის, სპეციალიზაციისა და კომბინირების პრობლემები, საწარმოო ერთეულებს, დარგებსა და ქვეყნებს შორის საწარმოო კავშირურთიერთობის საკითხები, ფართოვდება თანამშრომლობა მეცნიერულ-ტექნიკური და საწარმოო საქმიანობის დარგში, ძლიერდება ინტეგრაციის პროცესები, უმჯობესდება მრეწველობის განლაგება და ა.შ.

მტპ ბუნებრივი რესურსების წარმოების პროცესში ჩართვის, ნედლეულისა და მასალების კომპლექსურად გადამუშავების, ნარჩენების გამოყენების დიდ შესაძლებლობებს ქმნის. ამით მცირდება წარმოებაზე ბუნებრივ-გეოგრაფიული გარემოს გავლენა.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის შედეგად უმჯობესდება სამრეწველო საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის კონომიკური ეფექტიანობის ყველა მაჩვენებელი, კერძოდ, იზრდება ძირითადი და საბრუნავი კაპიტალის გამოყენება (კაპიტალუკუება და კაპიტალ-

ტვეალობა, სიმძლავრეთა გამოყენების კოეფიციენტი), უმჯობესდება პროდუქციის ხარისხი, მცირდება პროდუქციის შრომატევადობა, მასხალატვეალობა, იზრდება შრომის ნაყოფიერება, მცირდება ხელფასის დანახარჯები პროდუქციის ერთეულზე, იზრდება წარმოების მოგება და რენტაბელობა.

ამიტომ არის, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი ეროვნული ეკონომიკისა და მთელი საზოგადოების განვითარების უმნიშვნელოვანესი პირობაა, მძლავრი ფაქტორია. მას უდიდესი საკაცობრიო მნიშვნელობა აქვს. ამის გამო მტკ საზოგადოების, მთელი კაცობრიობის სისტემატური ზრუნვის უმნიშვნელოვანესი საგანია.

2. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ძირითადი მიმართულებები

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი რთული და უწყვეტი პროცესია. მსხვილი მანქანური ინდუსტრიის განვითარების, ელექტროენერჯის მიღების, ქიმიური ტექნოლოგიების შემუშავებისა და წარმოების პროცესში მათი გამოყენების შედეგად გამოიკვეთა მტკ-ის, როგორც ერთიანი სისტემის, სამი ძირითადი მიმართულება - წარმოების ელექტროფიკაცია, წარმოების კომპლექსური მექანიზაცია და ავტომატიზაცია და წარმოების ქიმიზაცია. ზოგიერთი ავტორი ცალკე მიმართულებად ასახელებს ტექნოლოგიური პროცესების სრულყოფასაც. ტექნოლოგიური პროცესების სრულყოფისა და ახალი ტექნოლოგიების შექმნის დიდი მნიშვნელობის მიუხედავად, მისი მტკ-ის ცალკე მიმართულებად გამოცხადება არ იქნებოდა მართებული, რადგან ტექნოლოგიური პროცესები, როგორც წესი, დამყარებულია წარმოებაში ელექტროენერჯისა და ქიმიური მეთოდების (ლითონების დამუშავება ელექტროენერჯის გამოყენებით, ელექტროქიმიური, ელექტროფიზიკური და სხვა ტექნოლოგიების დანერგვა და ა.შ.) გამოყენებაზე. ამიტომ უმჯობესია ტექნოლოგიური პროცესების სრულყოფის საკითხები განვიხილოთ მტკ-ის ზემოთ დასახელებულ სამ ძირითად მიმართულებასთან ერთად.

ბოლო ხანს ყურადღებას ამახვილებენ მტკ-ის უახლეს მიმართულებებზეც. არც ეს შეიძლება ჩაითვალოს მართლმად, რადგან უახლესი ტექნიკის თანამედროვე საშუალებები გამოყენებული ტექნოლოგიები და სხვა სიახლეები გრძელდება მიმართულებები მეცნიერებასა და ტექნიკის განვითარებაში, არამედ მტკ-ის ამა თუ იმ ძირითადი მიმართულების მაღალი საფეხური ანდა შექმნილია მათი ინტეგრაციის საფუძველზე.

მტკ-ის სამივე ძირითადი მიმართულება ვითარდება არა ერთიმეორისაგან იზოლირებულად, არამედ ურთიერთკავშირში, ერთიმეორეს განაპირობებს, ხელს უწყობს ურთიერთგანვითარების პროცესს, რაც აჩქარებს საერთოდ მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესს.

წარმოების ელექტრიფიკაცია ნიშნავს წარმოების პროცესში ელექტროენერჯიის გამოყენებას.

ელექტროენერჯიას დიდი უპირატესობა აქვს ენერჯიის სხვა სახეობებთან შედარებით. შეიძლება ენერჯიის გადაცემა შორ მანძილზე ნაკლები დანაკარგებით; ადვილად გარდაიქმნება სხვა სახის (მექანიკურ, სითბურ და ა.შ.) ენერჯიად; ახასიათებს კონცენტრაციისა და დანაწევრების დიდი უნარი; მისი გამოყენების სფერო მეტად ფართოა, ამასთან იგი ხელსაყრელია ხანიტარულ-პიგიენური თვალსაზრისითაც. გასათვალისწინებელია ელექტროენერჯიის წარმოებისათვის საჭირო წყაროების სიმრავლეც: თბოენერჯია, ჰიდროენერჯია, ატომის ენერჯია, ენერჯიის არატრადიციული წყაროები (თერმული წყლები, მზისა და ქარის ენერჯია, ზღვის მიმოქცევის ენერჯია და სხვ.).

ელექტროენერჯია წარმოების პროცესში გამოიყენება ამძრავ ძალად, ტექნოლოგიური მიზნით (ელექტროჭრა და შედუღება, ელექტროთერმია, ელექტროწრთობა, ელექტროქიმიური და ელექტროფიზიკური ტექნოლოგიები და სხვ.), წარმოების მართვისა და კონტროლის საშუალებებში, გათბობა-განათებისათვის.

წარმოების ელექტრიფიკაციის დონე განისაზღვრება შემდეგი მაჩვენებლებით:

შრომის ელექტროშეიარაღება. განასხვავებენ შრომის პოტენციურ და ფაქტობრივ ელექტროშეიარაღებას. შრომის პოტენციური ელექტროშეიარაღების გაანგარიშება ხდება დადგმული ელექტრომანქანებისა და აპარატების სიმძლავრის (N) გაყოფით მუშების რიცხვზე (P), ფორმულით:

$\Theta_{\Sigma} = \frac{N}{P}$. იგი გვიჩვენებს რა რაოდენობის ელექტროძენქანებისა და აპარატების სიმძლავრე (კვტ) მოდის ერთ მუშაზე. შრომის ფაქტობრივი ელექტროშეიარაღების ($\Sigma\Phi$) გასაანგარიშებლად ფაქტობრივად მოხმარებული ელექტროენერგია ($\Sigma\Phi_{\text{ფაქტობრივი}}$) ნაკლებია მუშების რიცხვზე ან დროის განსაზღვრულ პერიოდში (თვე, წელიწადი) მუშების მიერ გამოყენებული კაცდღეების (კაცსაათების) რაოდენობაზე. $\Theta_{\Sigma} = \frac{\Theta}{P}$;

წარმოების პროცესების პოტენციური ელექტრიფიკაციის (q_n) კოეფიციენტი. იგი უდრის ელექტროამძრავების (N_m) და სხვა ტექნოლოგიური დანადგარების (ელექტრაპარატები და ა.შ.) (N_{Σ}) შეფარდებას საწარმოს ჯამურ ენერგეტიკულ სიმძლავრესთან (N_c).

$$q_n = \frac{N_m + N_{\Sigma}}{N_c}$$

წარმოების ელექტრიფიკაციის კოეფიციენტი (K_3). იგი გაიანგარიშება ელექტროძრავებისა და ტექნოლოგიური დანადგარების მიერ მოხმარებული ელექტროენერგიის (Θ) რაოდენობის გაყოფით საწარმოო მიზნით მოხმარებული ყველა სახეობის ენერგიის (თბური, მექანიკური, ელექტრო) რაოდენობაზე (Θ_{Σ}).

$$K_3 = \frac{\Theta}{\Theta_{\Sigma}}$$

ტექნოლოგიური პროცესების ელექტრიფიკაციის კოეფიციენტი (K_T) ახასიათებს ტექნოლოგიური მიზნით გამოყენებული ელექტროენერგიის ხვედრით წონას წარმოებაში მოხმარებული ელექტროენერგიის მთლიან რაოდენობაში.

$$\Theta_T = \frac{\Theta_T}{\Theta} \cdot 100$$

პროდუქციის ელექტროტევადობის კოეფიციენტი (q_p). იგი განისაზღვრება წარმოებაში გამოყენებული ელექტროენერგიის ღირებულების (C_p) გაყოფით საწარმოს მთლიან პროდუქციაზე (B).

$$q_3 = \frac{C_3}{B}$$

წარმოების ელექტრიფიკაცია აჩქარებს წარმოების პროცესს, ზრდის მისი ინტენსიფიკაციის დონეს. ელექტროენერჯის მოხმარების საფუძველზე შემუშავებული ტექნოლოგიების დანერგვით უმჯობესდება შრომის საგნების გამოყენება, მცირდება პროდუქციის მასალატევადობა, უმჯობესდება ძირითადი კაპიტალის გამოყენება და პროდუქციის ხარისხი, იზრდება წარმოების პროცესების მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის დონე, შესაბამისად - შრომის ნაყოფიერებაც.

ელექტროენერჯის გამოყენების ბაზაზე აღმოცენდა და განვითარდა ელექტრონიკა, ნახვეარგამტარების ტექნიკა, რადიოტექნიკა, თანამედროვე რადიოლოკაციური საშუალებები და მრავალი სხვა. მხოლოდ ელექტროენერჯის გამოყენებით არის შესაძლებელი თანამედროვე გამოთვლითი ტექნიკის ფუნქციონირება, ტელემექანიკის განვითარება, წარმოებისა და ტექნოლოგიური პროცესების მართვის სისტემების დანერგვა, მანქანებისა და მექანიზმების მართვა და კონტროლი მათ მუშაობაზე, მრავალი ტექნიკური და ორგანიზაციული პრობლემის გადაწყვეტა. ამიტომ არის, რომ ელექტრიფიკაცია მრეწველობისა და მთელი ეკონომიკის მძლავრი განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი გახდა. იგი იქცა მტკ-ის პირველი რიგის ძირითად მიმართულებად.

წარმოების ელექტრიფიკაციის საფუძველია ელექტროენერგეტიკული მრეწველობა. იგი მოიცავს თბო- და ჰიდროელექტროსადგურებს, ატომურ და არატრადიციული ენერჯიების გამოყენების საფუძველზე აგებულ ელექტროსადგურებს, აგრეთვე მომსახურე საწარმოებსა და მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემ ხაზებს.

ამა თუ იმ ქვეყნის ელექტროენერგეტიკული მრეწველობის განვითარების დონეს და ელექტროენერგეტიკული მეურნეობის თავისებურებებს განსაზღვრავს ენერგორესურსების სახეობები და მათი სამრეწველო შესაძლებლობები. ზოგი ქვეყანა მდიდარია ორგანული ენერგორესურსებით (ქვანახშირი, ნავთობი, გაზი, ფიქალები და ა.შ.), ზოგი ჰიდრორესურსებითა და არატრადიციული სახეობის ენერგორესურსებით. ზოგიერთ ქვეყანას აქვს ბირთვული ენერჯიის შემცველი რესურსები და მათი გამოყენების ხელსაყრელი

პირობები.

საქართველო ჰიდრორესურსებით ერთ-ერთი უმდიდრესი ქვეყანაა. აქ მოიპოვება აგრეთვე ქვანახშირი და მურანახშირის მნიშვნელოვანი რესურსებიც. არის ნათობის და კუნებრივი გაზის რესურსის აღმოჩენის პერსპექტივაც. გადამწვეტი მნიშვნელობა მაინც ჰიდრორესურსებს აქვს. საქართველოს 26 ათასი დიდი, საშუალო და მცირე მდინარის სრული პოტენციალი 160 მლრდ კვტს-დეა ნავარაუდები, ხოლო 320-მდე ძირითადი მდინარის თეორიული ენერგეტიკული პოტენციალი 137 მლრდ კვტ-საათს აღწევს. ამჟამად პრაქტიკულად შესაძლებელია საქართველოს მდინარეებზე აიგოს 300-მდე მცირე, საშუალო და დიდი სიმძლავრის ჰიდროელექტროსადგური, რომლებიც გამოიმუშავენ 40 მლრდ კვტ-სთ ელექტროენერგიას.* თუ ამას დაეკავშირებთ სხვა განახლებად ელექტროენერგეტიკულ რესურსებს (მზე, ქარი, თერმული წყლები, ბიოლოგიური პროცესები, წყალბადი და სხვ.), ნათლად წარმოგვიდგება მთლიანად განახლებადი ელექტროენერგეტიკული რესურსების გამოყენების შესაძლებლობები, რაც ჯერჯერობით ძალზე მცირეა ათვისებული. მაგალითად, დღეისათვის ამოქმედებულია ჰიდრორესურსების პოტენციური შესაძლებლობების მხოლოდ 10-12%, გამოიმუშაებული ელექტროენერგიის მიხედვით კი - 5 %-ზე ნაკლები. ამის გამო ქვეყანა იძულებულია განავითაროს თბოელექტროენერგეტიკაც, უმეტესად შემოტანილი ენერგორესურსების გამოყენებით. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს მდინარეებში წყლის დებუტი წლის სეზონების მიხედვით მკაფად მერყევა. დიდი წყალსაცავების აგება, რაც დიდ კაპიტალურ დანახარჯებს საჭიროებს და მშენებლობაც საკმაოდ ხანგრძლივია, უარყოფითად მოქმედებს რეგიონის კლიმატურ პირობებზე, სხვა მაჩვენებლებზე. წყლის ქვეშეკცევა სავარგულების ნაწილი, ნადგურდება ტყეები. ეს საზიანოა ისედაც მცირემიწიანი ქვეყნისათვის. მაგრამ ყოველივე ეს არ ნიშნავს, რომ ხელი უნდა ავიდოთ წყალსაცავების მშენებლობაზე. ყველა კონკრეტულ

* გივი სვანიძე. განახლებადი ენერგორესურსების პერსპექტივები. გაზ. "საქართველოს რესპუბლიკა". 25 ოქტომბერი, 1991 წ.

შემთხვევაში საკითხის გადაწყვეტა ყოველმხრივ შესწავლას საჭიროებს ეკონომიკური, სოციალური, ბუნებრივ-კლიმატური, ეკოლოგიური და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით.

ამიტომ აუცილებელია ბაზისური თბოელექტროსადგურების მშენებლობაც. ამჟამად თბილისის სრეხი მთლენიველ მქმნენიველ ენერგორესურსებზეა დამოკიდებული. შეფერხებები გაზის მოწოდებაში იწვევს სრეხის სიმძლავრეების არასრულად გამოყენებას. აუცილებელია აიგოს მძლავრი ბაზისური რეჟიმით მომუშავე თბოელექტროსადგური დასავლეთში (ქუთაისის მახლობლად), რომელიც ადგილობრივ ენერგორესურსებზე (ტყიბულის ქვანახშირი) იმუშაებს.

ბაზისური თბოელექტროსადგურები მოახდენს ელექტროენერჯის წარმოების რეგულირებას წლის განმავლობაში, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც მასზე მოთხოვნილება დიდია, ჰიდროელექტროსადგურების შესაძლებლობები კი მნიშვნელოვნად მცირდება მდინარეებში წყლის დებუტის მკვეთრად დაცემის გამო.

საქართველოს ელექტროენერჯეტიკაში პრიმატი უნდა მიენიჭოს ჰიდროელექტროენერჯეტიკის განვითარებას. დიდი წყალსაცავის მქონე ჰიდროელექტროსადგურებთან ერთად უნდა გაიშალოს საშუალო და მცირე სიმძლავრის ადგილობრივი (სოფელი, რაიონი, რეგიონი) მნიშვნელობის ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობა. ამით თავიდან ავიცილებთ მაღალი ძაბვის ხაზით ელექტროენერჯის გადაცემას შორ მანძილზე. გაიზრდება ადგილობრივი მოსახლეობის ზრუნვა საკუთარი ელექტროსადგურებისა და ქსელის შეუფერხებელი მუშაობისათვის. მოწოდებას იმსახურებს სპეციალური საპროექტო ინსტიტუტის მიერ მდინარე გუბაზოულზე ორ ათეულამდე მცირე სიმძლავრის ჰესის მშენებლობის პროექტების შედგენა. ანალოგიური საშუალებები უნდა შესრულდეს სხვა რეგიონების, განსაკუთრებით საქართველოს მთიანეთის მდინარეების გამოსაყენებლადაც. შეიძლება შეტი ყურადღება მიგვექცია არატრადიციული, განახლებადი ენერგორესურსების, აგრეთვე სარწყავ სისტემაში გამდინარე წყლების გამოყენებისთვისაც. შეიძლება აიგოს ინდივიდუალური და ჯგუფური გამოყენების ელექტროსადგურები.

ელექტროენერჯის გამომუშავებასთან ერთად შეიძლება თბოელექტრო და წყალსაცავიანი ჰიდროელექტროსადგურების სხვა

დადებით მხარეების გამოყენებაც. თბოელექტროსადგურების მშენებლობისას გასათვალისწინებელია სითბური ენერჯის გამოყენება საბინაო-კომუნალურ და სასათბურე მეურნეობებში და სხვ. წყალსაცავების ბაზაზე შეიძლება მოეწყოს სათბურე მეურნეობა, აიგოს სარწყავი ნაკებობები, სპორტულ-გამაჯანსაღებელი და სასაქონებელი, ჯანმრთელობის დაცვის ობიექტები, მოგვარდეს ქალაქისა და დასახლებული პუნქტების წყლით მომარაგებისა და მრავალი სხვა სამეურნეო-ეკონომიკური საკითხი.

ყოველივე ზემოთქმული უზრუნველყოფს ელექტროენერგეტიკაში დაბანდებული კაპიტალის ეკონომიკური ეფექტიანობის გაზრდას, მისი უკუგების გადიდებას, დააინტერესებს ადგილობრივ და უცხოელ ინვესტორებს, საქმიან წრეებს დააბანდონ კაპიტალი, შემოიტანონ საჭირო მატერიალურ-ტექნიკური რესურსები ამ მეტად მნიშვნელოვანი და მაღალეფექტიანი დარგის გასავითარებლად. ამით დაჩქარდება ქვეყნის ელექტროენერგეტიკული პრობლემის გადაწყვეტა.

წარმოების კომპლექსური მექანიზაცია და ავტომატიზაცია. წარმოების მექანიზაცია არის წარმოების პროცესში ხელით მომუშავეთა შეცვლა მანქანებით, მექანიზმებითა და აპარატებით. განასხვავებენ ნაწილობრივ და სრულ ანუ კომპლექსურ მექანიზაციას. წარმოების ნაწილობრივი მექანიზაციის დროს ხელით შრომა მანქანურით იცვლება მხოლოდ შრომის საგნის დამუშავების ძირითადი ოპერაციების შესასრულებლად. კომპლექსური მექანიზაციის დროს მექანიზმები გამოიყენება წარმოების დამხმარე-მომსახურე ოპერაციების შესასრულებლადაც. მაშასადამე, შრომის საგნის დამუშავების ყველა ტექნოლოგიური პროცესი სრულდება მანქანების, აპარატებისა და მექანიზმების გამოყენებით, ხოლო წარმოების მართვის ოპერაციები - ხელით.

კომპლექსური მექანიზაციის უმაღლესი ეტაპია წარმოების ავტომატიზაცია. წარმოების ავტომატიზაციის დროს მანქანებით, აპარატებითა და მექანიზმებით სრულდება როგორც ტექნოლოგიური პროცესები, ისე მანქანა-მოწყობილობებისა და მთლიანად წარმოების მართვის ოპერაციებიც. წარმოების ავტომატიზაციამაც განვითარების ორი ეტაპი განვლო, ნაწილობრივი და სრული ანუ კომპლექსური ავტომატიზაციის. პირველ ეტაპზე მანქანები, აპარატები და მექანიზმები, გამოიყენება როგორც ტექნოლოგიურ, ასევე წარმოების

მართვის პროცესებში. წარმოების მართვის პროცესში შენარჩუნებულია ხელით შრომაც. წარმოების კომპლექსური მექანიზაციის დროს კი წარმოების ყველა პროცესი - მანქანების მანქანაზე, მანქანაზე დამაგრება, გარდაქმნის ოპერაციების შემდეგ ნაკეთობის მანქანიდან მოხსნა და ა.შ., ინფორმაციის მიღება წარმოების პროცესების მიმდინარეობის შესახებ და კონტროლი წარმოების პროცესის მიმდინარეობაზე მექანიზმების მეშვეობით სრულდება. ამ ეტაპზე წარმოებაში ინერგება ნახევრად ავტომატური და ავტომატური მანქანები და მოწყობილობები, მანქანების სინქრონული აგრეგატები, მანქანათა სისტემები, ტექნოლოგიური პროცესების შესახებ ინფორმაციების მიღებისა და დამუშავების ავტომატური სისტემები და ა.შ. წარმოებაში ფართოდ გამოიყენება უახლესი თაობის გამოთვლითი ტექნიკა, კომპიუტერული სისტემები და სხვ. ავტომატიზებულ წარმოებაში იცვლება წარმოების მუშებისა და ინჟინერ-ტექნიკურ მუშაკების (იტმ) შრომის შინაარსი. მათ ევალებათ წინასწარ შემუშავებული პროგრამის მიხედვით სამუშაო მდგომარეობაში მოიყვანონ მანქანები და მოწყობილობები, მექანიზმებისა და აპარატების მეშვეობით თვალყური ადევნონ ტექნოლოგიური პროცესების მიმდინარეობას და მათი დარღვევისა თუ შეფერხების შემთხვევაში მიიღონ სათანადო გადაწყვეტილებები.

მექანიზაციის საშუალებათა წარმოებასა და ხელითი შრომის მექანიზაციის დიდი ხნის ისტორია აქვს. მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების შესაბამისად, წარმოების მექანიზაცია-ავტომატიზაციის დონე სწრაფად მატლდებოდა. აუცილებელი გახდა ამ პროცესის მართვა, შეფასება, რაც საჭიროებდა შესაბამისი მაჩვენებლების შერჩევასა და გამოყენებას. ამისათვის ამჟამად გამოიყენება შემდეგი მაჩვენებლები:

შრომის ტექნიკური შეიარაღება (კაპიტალშეიარაღება). იგი უდრის ძირითადი საწარმოო კაპიტალის აქტიური ნაწილის შეფარდებას (K_2) სამრეწველო-საწარმოო პერსონალის, მათ შორის საწარმოო მუშების რიცხვთან (P) და გინისაზღვრება ფორმულით:

$$K = \frac{K_2}{P}$$

შრომის მექანიკური შეიარაღება (M_B). მისი განგარანდება ხდება მექანიკური ენერჯიის დანახარჯთა (M_C) გაყოფით იმავე პროცესში დახარჯული ცოცხალი შრომის ჯამზე (T_x) კაცდღეებში ან კაცსაათებში. გამოიყენება ფორმულა:

$$M_B = \frac{M_C}{T_x}$$

წარმოების პროცესების მექანიზაციის კოეფიციენტი (K_M). იგი განისაზღვრება მანქანების მეშვეობით დამზადებული პროდუქციის (Π_N) გაყოფით პროდუქციის მთელ მოცულობაზე (Π_0). მრავალნომენკლატურიან წარმოებაში ან იქ, სადაც შეუძლებელია მანქანების გამოყენებით დამზადებული პროდუქციის მოცულობის განსაზღვრა, მექანიზებულ პროცესებზე დასაქმებული მუშების რიცხვი გაიყოფა დასაქმებული მუშების საერთო რაოდენობაზე. განგარანდება წარმოებს ფორმულით:

$$K_M = \frac{\Pi_N}{\Pi_0} ; \text{ ან } K_M = \frac{P_M}{P_0}$$

წარმოების პროცესების ავტომატიზაციის კოეფიციენტი (K_a). იგი განისაზღვრება ავტომატურ მოწყობილობებზე დამზადებული პროდუქციის (Π_a) გაყოფით პროდუქციის მთელ მოცულობაზე (Π_{M0}), გამოიხატება ფორმულით:

$$K_a = \frac{\Pi_a}{\Pi_{M0}}$$

თუ ავტომატურ მოწყობილობებზე დამზადებული პროდუქციის გამოყოფა შეუძლებელია, მაშინ ავტომატური მოწყობილობების ან ავტომატური ხაზების რაოდენობა უნდა გაიყოს მოწყობილობათა საერთო რაოდენობაზე.

ნაკადური, ნახევრად ავტომატური და ავტომატური ხაზების რაოდენობა. საჭიროა ასეთი ხაზების რაოდენობის შეჯამება. ავტომატური ხაზები კი წარმოების ავტომატიზაციის საშუალებათა ყველაზე პროგრესული სახეობაა.

წარმოებაში დანერგილი ახალი სახეობის მანქანების, აგრეგატების, აპარატების, მექანიზმებისა და ხელსაწყოების რაოდენობა, ტიპაჟი და სიმძლავრე.

წარმოებისა და საერთოდ ადამიანის დასაქმების ყველა სფეროს მექანიზაცია და ავტომატიზაცია საზოგადოების განვითარების ობიექტური პროცესია. მექანიზაციის, განსაკუთრებით წარმოების ავტომატიზაციის გარეშე შეუძლებელია წინააღმდეგობის დაძლევა საზოგადოების სულ უფრო განვითარებად და მხარდ მოთხოვნილებებსა და მათი დაკმაყოფილების შესაძლებლობებს შორის. ეს წარმოების ავტომატიზაციის განუხაზღვრელი შესაძლებლობებისა და მაღალი ეფექტიანობის შედეგია.

წარმოების მექანიზაცია და ავტომატიზაცია აჩქარებს წარმოების პროცესს და ზრდის პროდუქციის მოცულობას ბევრად ნაკლები კაპიტალური დაბანდების გამოყენებით. ამის გამო მცირდება ხვედრკაპიტალური დაბანდების პროდუქციის ერთეულზე და გაწეული კაპიტალური დაბანდების გამოსყიდვისათვის საჭირო დრო, იზრდება კაპიტალუკუგება.

წარმოების მექანიზაცია და ავტომატიზაცია ზრდის ცოცხალი შრომის ეფექტიანობას, ამსუბუქებს როგორც ფიზიკურ, ისე რთულ შემოქმედებით, განსაკუთრებით მაღალკვალიფიციურ შრომას. შემოქმედებითი შრომის სირთულე და სიძნელე გამოწვეულია თანამედროვე პირობებში მისი შინაარსის გართულებითა და გამდიდრებით, ინფორმაციის მოზღვაკებითა და მისი დამუშავების მაღალი შრომატევადობით. ავტომატური სისტემების დანერგვით წარმოების მუშაკი თავისუფლდება მძიმე და მავნე შრომითი საქმიანობისაგან. ადამიანი მანქანის მიერ დამორჩილებული ფიზიოლოგიური არსებიდან იქცევა მანქანის დამკვეთდარებულ ინტელექტუალური ფუნქციების შემსრულებლად. ამდენად, შეიცვალა ადამიანისა და მანქანის შერთების წესი და შესაბამისად სისტემის "ადამიანი-მანქანას" შინაარსი.

წარმოების ავტომატიზაციის შედეგად იცვლება შრომის შინაარსი. წარმოების მუშაკი, ერთი მხრივ, თავისუფლდება მძიმე და მავნე ფიზიკური შრომისაგან, მეორე მხრივ, იზრდება ინტელექტუალური შრომის ხვედრითი წონა, რაც, ბუნებრივია, იწვევს ინტელექტუალური დატვირთვის გაზრდას, შრომით პროცესებში გონებრივი დამახულობის ამაღლებას, პასუხისმგებლობის გაძლიერებას. ავტომატური მანქანების, მანქანათა სისტემების, ავტომატური

ხაზებისა და სხვა რთული და მაღალი წარმადობის მექანიზმების მომსახურება მუშისაგან მოითხოვს მაღალ კვალიფიკაციას და მუშაობის უმაღლეს კულტურას. შრომა უფრო ნაყოფიერი ხდება, რაც დამატებითი მუშახელის გარეშე წარმოების გადიდების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია.

მომავალში ავტომატიზაცია შესაძლებელს გახდის შემცირდეს მუშაობის ხანგრძლივობა და გაიზარდოს თავისუფალი დრო, რომლის გონივრული გამოყენებით დიდი სულიერი დოვლათის წარმოებაც შეიძლება.

წარმოების მექანიზაცია და ავტომატიზაცია ხელს უწყობს წარმოების საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ფორმების განვითარებას. ღრმავდება წარმოების სპეციალიზაცია, ფართოვდება საწარმოო კავშირურთიერთობები, ახლებურად წყდება წარმოების რატიონალური სიდიდის შერჩევის, წარმოების ტიპების (მასობრივი, სერიული, ერთეულბადი წარმოება) განსაზღვრისა და წარმოების სხვა ორგანიზაციული საკითხები.

ავტომატიზაციის საშუალებათა გამოყენებით ადამიანი ხელ უფრო მეტად იჭრება ბუნებაში, იმორჩილებს და თავის სახარგებლოდ იყენებს ბუნების ძალებს, აღწევს მანამდე წარმოუდგენელ სიერცეში (კოსმოსი, ოკეანეებისა და დედამიწის სიღრმეები და სხვ.).

წარმოების მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის შედეგად უმჯობესდება შრომის საშუალებებისა და მატერიალური რესურსების გამოყენება, იზრდება კაპიტალუკუება და ნედლეულიდან და მასალებიდან პროდუქციის გამოსავლიანობა, მცირდება პროდუქციის კაპიტალტევადობა, მასალატევადობა, თბოტევადობა და ენერგოტევადობა, უმჯობესდება პროდუქციის ხარისხი, იზრდება შრომის ნაყოფიერება, მცირდება პროდუქციის შრომატევადობა და ხელფასის დანახარჯები პროდუქციის (სამუშაოს) ერთეულზე, პროდუქციის თვითღირებულება, ხოლო პროდუქციის წარმოების ხარჯებში მცირდება ცოცხალი შრომისა და მატერიალური რესურსების დანახარჯები და იზრდება ძირითადი კაპიტალის ამორტიზაციის ანარიცხების ხვედრითი წონა. ამასთან, დიდდება წარმოების მოცუბა, რენტაბელობის დონე და წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის

ყველა სხვა მაჩვენებელი. ამის შედეგად წარმოების მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის დანერგვის ღონისძიებებზე გაწეული დანახარჯების ამოღება შესაძლებელია ბევრად ნაკლებ დროში, ვიდრე მრეწველობის გამოცდილების მიხედვით დანახარჯთა გამოსყიდვით კლდე-კონკრეტული მიხედვით ხასიათის გათვალისწინებით განისაზღვრება რამოდენიმე თვიდან 2-4 წლამდე პერიოდით.

რა მდგომარეობაა საქართველოს მრეწველობაში (იხ. ცხრილი 3). 1990 წლის 1 ივლისის მდგომარეობით ჩატარებული ერთდროული აღრიცხვის მასალების მიხედვით, მრეწველობაში დადგმული იყო 2406 მექანიზებული ნაკადური ხაზი, აქედან 389 იმპორტული. დამაფიქრებელია ის, რომ 1990 წლის იანვარ-ივლისში დაიდგა მხოლოდ 30 ნაკადური ხაზი, რაც 1989 წელს დადგმული ნაკადური ხაზების მხოლოდ 25%-ია, ხოლო 1981-1985 წლებში დადგმული ხაზების საშუალოწლიური რაოდენობის 17,6%. 1990 წლის იმავე პერიოდში დაიდგა მხოლოდ 9 ავტომატური ხაზი, რაც წინა წლის 34,6%-ის ტოლია. დაახლოებით ასეთივე მდგომარეობაა სხვა მაჩვენებლების მიხედვითაც. საშუალოდ ერთ სამრეწველო საწარმოზე მოდიოდა 2,3 მექანიზებული ნაკადური ხაზი. მექანიზებული და ავტომატური ნაკადური ხაზების მხოლოდ 4,6% დაიდგა წარმოების დამხმარე საამქროებში. ამიტომ არის, რომ დამხმარე - მომსახურე მუშებზე მოდიოდა სამრეწველო-საწარმოო მუშების თითქმის ნახევარი. საერთოდ კი მრეწველობის მუშაკთა მხოლოდ 50%-ზე ოდნავ მეტი მექანიზებულ და ავტომატიზებულ შრომაში იყო ჩაბმული. არც ინჟინერ-ტექნიკური მუშაკებისა და მოსამსახურეების შრომის პროცესში იყო გამოყენებული საჭირო სახეობისა და რაოდენობის მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის საშუალებები, მმართველობითი შრომის თანამედროვე ტექნიკა.

ბოლო წლებში საქართველოში დატრიალებული ტრაგედიის გამო, რამაც გამოიწვია წარმოების მოშლა, საწარმოთა ქონების, მათ შორის უნიკალური, ოქროს ფასად შექმნილი უახლესი ტექნიკის, მექანიზმებისა და აპარატურის დატაცება, მითვისება, განადგურება და ა.შ., მრეწველობაში შრომის მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის შესაძლებლობები მკვეთრად შემცირდა. მათ

მექანიზებული და ავტომატური ხაზების უზენაესი და
 საამქროების რაოდენობა საქართველოს მრეწველობაში
 1990 წლის I ივლისის მდგომარეობით
 (ერთდროული აღრიცხვის მასალები)*

	სულ	მათთან იმპორ- ტული	მ.შ.		დაიდგა სულ 1990 წ. I-VI-ში
			ძირითად სამქრო- ებში	დამხმარე სამქრო- ებში	
1. მექანიზებული ნაკადური ხაზი	2406	389	2351	55	30
2. ავტომატური ხაზი	380	146	324	56	9
3. კომპლექსურად მექანიზებული უზნები და საამქროები	1207	-	-	-	14
4. ავტომატიზებული უზნები და სამქროები	103	-	-	-	11
5. კომპლექსურად ავტომატიზებული უზნები და საამქროები	22	-	-	-	1

აღდგენასა და ამოქმედებას წლები და დიდი რაოდენობის საინ-
 ვესტიციო საშუალებები დასჭირდება. საბაზრო ეკონომიკა აძლიე-
 რებს კონკურენციას როგორც საწარმოებს, ისე ქვეყნებს შო-
 რის. იმარჯვებს ის საწარმო და ქვეყანა, რომელიც თანამედროვე

* საქართველო ციფრებში 1990წ. თბ., 1991, გვ. 78-79; Промышленность
 Грузинской ССР. Статистический сборник. Тб., 1989, стр. 97-99.

ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით უზრუნველყოფს წარმოების მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის მაღალ დონეს. საქართველო დიდი ძილისხმევა და გონიერი მოქმედება შექმნილი მდგომარეობის გამოსასწორებლად.

წარმოების ქიმიზაცია. მრეწველობაში ქიმიზაცია ნიშნავს წარმოების პროცესში ქიმიური ნედლეულის, მასალების და საერთოდ, ქიმიური მრეწველობის პროდუქციის გამოყენებას და შრომის საგნების დამუშავების ქიმიური მეთოდების (ტექნოლოგიების) თანდათანობით დანერგვას.

ქიმიურ პროდუქციას ადამიანი უხსოვარი დროიდან იყენებდა. ქიმიურ გარდაქმნაზე დამყარებული წარმოებები ბევრ ქვეყანაში ჯერ კიდევ ახალ წელთაღრიცხვამდე დიდი ხნით ადრე არსებობდა. წარმოების პროცესში ქიმიური ტექნოლოგიების გამოყენება სამრეწველო გადატრიალებასთან არის დაკავშირებული. თავდაპირველად იგი საფეიქრო მრეწველობაში გამოიყენეს. XX საუკუნის 20-30-იან წლებში პოლიმერული ქიმიის სამრეწველო რეალიზაციით დასაბამი მიეცა ქიმიზაციის თანამედროვე ეტაპს.

მრეწველობის ქიმიზაციის საფუძველი, მისი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა ქიმიური მრეწველობაა. მისი, როგორც მრეწველობის დამოუკიდებელი დარგის ფორმირება XVIII საუკუნის შუა პერიოდიდან იწყება. საქართველოში დაიწყო ქიმიური ნედლეულის მოპოვება XIX საუკუნის ბოლოს, ხოლო დარგის ჩამოყალიბებას დასაბამი მიეცა XX საუკუნის 30-იანი წლებიდან.

ქიმიურ მრეწველობაში ქიმიურთან ერთად გამოიყენება სხვა პროცესებიც - მექანიკური, თბური, დიფუზიური, აირადი და მრავალი სხვა, რაც აუცილებელია ქიმიური რეაქციებისათვის, შრომის საგნების დასამზადებლად და საბოლოო პროდუქტის აუცილებელ კონდიციამდე დასაყვანად. მაგრამ ძირითადი მაინც ქიმიური ტექნოლოგიებია.

წარმოების ქიმიზაცია მტკ-ის ერთ-ერთი ძირითადი მაღალეფექტიანი მიმართულებაა. იგი მრავალ მხრივ ზემოქმედებს როგორც მრეწველობის განვითარების ყველა ტექნიკურ-ეკონომიკურ მაჩვენებელზე, ისე ეკონომიკის ყველა დარგისა და სფეროს განვითარებაზე.

შრომის საგნების დამუშავების ქიმიური მეთოდების გამო-

ყენებით წარმოების პროცესი ჩქარდება და უფრო ინტენსიური ხდება, რაც პროდუქციის წარმოების გადიდებისა და შესაბამისად სხვა ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების გაუმჯობესების მნიშვნელოვანი ფაქტორია. შავ მეტალურგიაში თუჯის და ფოლადის სადნობ ღუმელებში ჟანგბადის ჩაბერვით ჩქარდება დნობის პროცესი, მცირდება სათბობის დანახარჯები, უმჯობესდება ბრძმედისა და მარტენის ღუმელების გამოყენების მაჩვენებლები. მოპოვებით მრეწველობაში ასაფეთქებელი ნივთიერებების გამოყენებით მნიშვნელოვნად იზრდება წიაღისეულის მოპოვება. ფოლადის წარმოებაში თერმოქიმიური პროცესებისა და მარეგილირებელი ლითონების (მანგანუმი, ქრომი, კობალტი, ბორი და სხვ.) გამოყენებით მიიღება ხარისხიანი ფოლადი, ხოლო მანქანათმშენებლობაში მისი გამოყენებით ჩქარდება ლითონის ტრის პროცესი და, ბუნებრივია, იზრდება ჩარხების წარმადობაც.

ქიმიური მეთოდების გამოყენებით ფართოვდება მრეწველობის სანედლეულო ბაზა. კერძოდ, იქმნება შესაძლებლობა დამზადდეს ახალი სახეობის ნედლეული და მასალები, მათ შორის ისეთებიც, რომლის მსგავსიც ბუნებაში ან არ მოიპოვება, ან მოკლებულია იმ ხარისხობრივ მაჩვენებლებს, რაც აქვს ქიმიური წესით დამზადებულ ნედლეულსა და მასალებს. ცნობილია, რომ მენდელეევის პერიოდული სისტემის 100-ზე ცოტა მეტი ქიმიური ელემენტიდან უკვე მიღებულია 50 ათასზე მეტი არაორგანული და დაახლოებით 3 მლნ ორგანული შენაერთი, მათ შორის ისეთებიც, რომლებსაც ნატურალურთან შედარებით უკეთესი, ხშირად განსაკუთრებული ხარისხობრივი მახასიათებლები აქვს. ქიმიური პროცესების შედეგად შესაძლებელი ხდება პროდუქციას მიეცეს წინასწარ განსაზღვრული ხარისხი, რაც უზრუნველყოფს როგორც მაღალი ხარისხის საბოლოო პროდუქციის წარმოებას, ისე მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მრავალი პრობლემის გადაწყვეტას.

ქიმიური ტექნოლოგიების გამოყენებით წარმოებული პროდუქციით შეიძლება შეიცვალოს ნატურალური ნედლეული: პლასტიკური მასალებით შავი და ფერადი ლითონები, ხელოვნური კაუჩუკით ნატურალური (ბუნებრივი) კაუჩუკი, ხელოვნური და სინთეზური ბოჭკოებით, ხელოვნური ტყავითა და ტყავის შემცველებით - ნატურალური ბოჭკოები და ტყავი და ა.შ. ეს მეთოდი მწარმოებლებისა და მომხმარებლებისთვის დიდად ეფექტიანია, რადგან

ხელოვნური და სინთეზური მასალების წარმოება უფრო იაფია, საჭირო სანედლეულო რესურსებიც საკმაოდ მოიპოვება, ნატურალური ნედლეულის წარმოების შესაძლებლობებზე უმჯობესად დულაა.

ქიმიური წესით მიღებული ზოგიერთი ნედლეული და მასალა გამოირჩევა სიმსუბუქითა და სიმტკიცით, თბოგაუმტარობით, ყინვაგამძლეობით, მდგრადობით სიმჟავეებისა და ბუნებრივ-კლიმატური პირობების ცვალებადობისადმი. მხედველობაში მისაღებია ისიც, რომ ხელოვნური და სინთეზური ნედლეულის წარმოებისათვის საჭირო რესურსები მოიპოვება თითქმის ყველა რეგიონში. ამიტომ იგი გავლენას ახდენს წარმოების განლაგებაზე, სრულყოფს მას.

მრეწველობის სანედლეულო ბაზის გაზრდას ქიმიზაცია იმითაც უწყობს ხელს, რომ საშუალებას იძლევა, მატერიალური რესურსები გადაამუშავდეს კომპლექსურად, გამოყენებული იქნეს მისი ყველა სასარგებლო კომპონენტი, გადაამუშავდეს წარმოების ნარჩენები, მოხდეს მათი უტილიზაცია, დაინერგოს უნარჩუნო ტექნოლოგიები და ა.შ.

ქიმიური მეთოდების მეშვეობით მიღებული პროდუქციის გამოყენების სფერო ძალზე ფართოა. იგი მრეწველობის გარდა გამოიყენება სოფლის მეურნეობაში (სასუქები, მცენარეთა დაცვის საშუალებები, სამკურნალო პრეპარატები მეცხოველეობისათვის და ა.შ.), ადამიანის ჯანმრთელობის დასაცავად. ამ საფუძველზე წარმოიშვა ქიმიურ-ფარმაცევტული მრეწველობა. დიდია მშენებლობისა და ტრანსპორტის მოთხოვნილება ქიმიური მრეწველობის პროდუქციაზე. ქიმიური მრეწველობა ამზადებს მრავალი დასახელების მოხმარების საგნებს. ქიმიური ტექნოლოგიების გამოყენებით საგრძნობლად ფართოვდება კვების პროდუქტების წარმოება და ა.შ.

ქიმიური მრეწველობა ამზადებს და ვკონომიკის ყველა დარგსა და სფეროს აწვდის უკვე წარმოებული პროდუქციის ხარისხობრივი მახასიათებლების შენარჩუნების გაზანგძლივებისათვის აუცილებელ საშუალებებს, როგორცაა მრავალნაირი საღებავი, ლაქი და სხვა ქიმიკატები ლითონის კოროზიისაგან დასაცავად, მერქნის გასაყენთად; ტარისა და ტარის მასალებს პროდუქციის შესანახად და გადასაზიდად; ქიმიურ საშუალებებს

წვლის გასაწმენდად, ქსოვილებისა და ქურქულის დასაცავად და სხვ.

დიდად ეფექტიანია ისეთი ქიმიური ტექნოლოგიების გამოყენება, როგორიცაა კატალიზური პროცესების, მატერიალური დაბალი ტემპერატურების, მაღალი წნევისა და ღრმა უსიკვანძო დაწნურგვა წარმოებაში, ქიმიური მეცნიერების სხვა მიღწევების გამოყენება და ა.შ.

წარმოების ქიმიზაციის შედეგად იზრდება შრომის ნაყოფიერება, იცვლება შრომის ხასიათი, იზრდება კაპიტალუკუება, უმჯობესდება მატერიალური რესურსების გამოყენება და პროდუქციის ხარისხი, მცირდება პროდუქციის თვითღირებულება, იზრდება მოგება და წარმოების რენტაბელობის დონე.

ქიმიური მრეწველობის განვითარების დაჩქარებით, წარმოების სხვა დარგებში მისი პროდუქციისა და ქიმიური ტექნოლოგიების გამოყენებით იცვლება მრეწველობისა და მთელი ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურა. იგი სულ უფრო პროგრესული ხდება, უმჯობესდება საწარმოო ძალთა განლაგება. ყოველივე ეს ნათლად შეტყვევებს წარმოების ქიმიზაციის განვითარების, მისი დონის ამაღლების აუცილებლობაზე.

წარმოების ქიმიზაციის დონის დასადგენად გამოიყენება შემდეგი მაჩვენებლები:

ქიმიური ტექნოლოგიით მიღებული მასალების, ნახევარფაბრიკატებისა და ნაკეთობების ხვედრითი წონა საწარმოს მატერიალური დანახარჯების (გარდა სათბობისა) საერთო მოცულობაში ღირებულებითი და ნატურალური გამოსახულებით (%-ით);

პროდუქციის დასამზადებლად გამოყენებული ქიმიური წარმოების მასალებისა და ნახევარფაბრიკატების სახეობათა რაოდენობა და ხვედრითი წონა მოცემულ საწარმოში გამოყენებული ყველა სახეობის მასალების საერთო რაოდენობაში (%-ით);

ქიმიური, ელექტროქიმიური და სხვა ტექნოლოგიური პროცესებითა და მეთოდებით მასალების დამუშავების შრომატევადობის ხვედრითი წონა გამოშვებული პროდუქციის საერთო შრომატევადობაში (%-ით);

ნედლეულის, ნაკეთობების (პროდუქციის), ქიმიური ტექნოლოგიის მეშვეობით გადასამუშავებლად (დასამუშავებლად) გამო-

ყენებული ქიმიური (ელექტროქიმიური და ა.შ.) მოწყობილობების ხვედრითი წონა საწარმოში გამოყენებული ყველა სახეობის მოწყობილობების საბალანსო ღირებულებებში (%-ით)

ქიმიური მრეწველობის წინმსწრები ტექნიკური აუცილებლობაა. სხვაგვარად შეუძლებელი იქნება ქიმიური მეცნიერების განვითარება, რაც მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა, შეუძლებელი იქნება ასევე საერთოდ წარმოებისა და მთლიანად ეკონომიკის ქიმიზაციის პროცესის დაჩქარება. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ქიმიური მრეწველობის პროგრესული ქვედარგების განვითარებას, როგორცაა პოლიმერების, სინთეზური კაუჩუკის, ხელოვნური და სინთეზური ბოჭკოების, ნატურალური ნედლეულის სხვა შემცველების წარმოება, ახალი პროგრესული სახეობის მასალებისა და ენერჯის შექმნა, პრაქტიკაში გამოყენება და ა.შ.

ქიმიური მრეწველობა არა მხოლოდ პროგრესული დარგია, რომელიც გარკვეულად განსაზღვრავს მრეწველობისა და ეკონომიკის სხვა დარგებისა და სფეროების განვითარებას და მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საზოგადოების მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაში, არამედ იგი მაღალეფექტიანი დარგიც არის. მაღალია კაპიტალური დაბანდების ეკონომიკური ეფექტიანობა, ბევრად ნაკლები დრო სჭირდება გაწეული კაპიტალური დაბანდების ამოგებას.

ქიმიურ მრეწველობაში კაპიტალის დაბანდების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის დროს აუცილებელია იმ ეფექტის გათვალისწინებაც, რომელსაც იღებენ ქიმიური მრეწველობის პროდუქციისა და ქიმიური ტექნოლოგიების გამოყენებულ საწარმოებში. გასათვალისწინებელია აგრეთვე ქიმიური მრეწველობისათვის საჭირო ნედლეულისა და მასალების, ელექტროენერჯის მიმწოდებელი დარგების განვითარებაში კაპიტალდაბანდებით მიღებული ეკონომიკური ეფექტიც. ქიმიური მრეწველობა კი დიდი რაოდენობით იყენებს ელექტროენერჯიას. მისი ზოგიერთი დარგი ელექტროტექვად დარგებს მიეკუთვნება. ქიმიურ მრეწველობას სჭირდება შესაბამისი მანქანა-მოწყობილობები, აპარატები და მექანიზმები. ქიმიური პროცესების მართვა შეუძლებელია მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის საშუალებების გამოყენებულად. მაშასადამე, ქიმიზაციის განვითარება დამოკიდებულია მანქანათმ-

შენებლობის შესაბამისი დარგის - ქიმიური მანქანათმშენებლობის განვითარებაზე. ამ საკითხის გადაწყვეტა განაპირობებს საერთოდ მანქანათმშენებლობის განვითარების დაჩქარებას, ცვლილებებს მის შიდადარგობრივ სტრუქტურაში. ყოველივე ამას საზოგადოებრივ საფუძვლად მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ეფექტი მოაქვს.

3. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მართვა, დაგეგმვა, სტიმულირება

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი როგორც უკვე აღინიშნა, განვითარების უწყვეტი პროცესია. იგი ზეგავლენას ახდენს სასოგადოებისა და ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების ყველა მხარეზე, მათ შორის ეკონომიკისადმი სამეურნეო ხელმძღვანელობის სისტემაზე. თავის მხრივ, მტპ, როგორც სისტემა საჭიროებს მეცნიერულად დასაბუთებული მართვის მექანიზმს, რომელიც მოიცავს მართვას, დაგეგმვას, ეკონომიკურ სტიმულირებას, შესაბამისი მეცნიერულ-ტექნიკური ღონისძიებების ყოველმხრივ გააზრებას, კრიტიკულ შეფასებას, ეკონომიკური ეფექტიანობის გაანგარიშებას, მოსალოდნელი ეფექტის განსაზღვრას, საჭირო მატერიალურ-ტექნიკური და ფინანსური რესურსების გათვლას, მათი მიღების წყაროების დადგენას და ა.შ. მხოლოდ ის ქვეყანა შეიძლება გახდეს ეკონომიკურად ძლიერი, რომელიც ზრუნავს მეცნიერულ-ტექნიკური პროტენციის განუწყვეტელ ზრდაზე და სწორად წყვეტს ზემოთ აღნიშნულ საკითხებს. მტპ-ის მართვა სამეურნეო-ეკონომიკური ხელმძღვანელობის სფეროს მიეკუთვნება, მისი უმნიშვნელოვანესი ელემენტია. რეგულირებადი ეკონომიკის პირობებში სახელმწიფო რეგულირება უნდა გავრცელდეს მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესზეც ხელსაყრელი გარემოს შექმნით. ამ მიზნით უნდა იქნეს გამოყენებული საკრედიტო, საგადასახადო და სხვა ფინანსური ბერკეტები. აუცილებელია შემუშავდეს სახელმწიფო პოლიტიკა მტპ-ის დარგში და იგი წარმოადგენდეს ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკისა და პროგრამის შემადგენელ ნაწილს.

ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკის მიზნები და ამოცანები განსაზღვრავს მტპ-ის მიზნებს, ამოცანებსა და მათი განხორციელების საჭირო მართვის ეკონომიკური და პოლიტიკური მექანიზმების ჩასაყობსა და შინაარსს, საჭირო მატერიალურ და ფინანსურ რესურსებზე მოთხოვნების დაკმაყოფილების ფორმებსა და წყაროებს.

სახელმწიფოს მასშტაბით უნდა განისაზღვროს მტპ-ის ძირითადი მიმართულებები, სახელმწიფო და სახელმწიფოთაშორისი მნიშვნელობის სამეცნიერო-კვლევითი პრობლემები როგორც ფუნდამენტური, ისე გამოყენებითი მეცნიერებების დარგში. პრობლემების შერჩევის დროს აუცილებელია პრიორიტეტების პრინციპების მოთხოვნების დაცვა. დიდი მნიშვნელობა აქვს სამეცნიერო-კვლევითი სახელმწიფო პროგრამების შემსრულებელთა სწორად შერჩევას, რაც კონკურსის წესით უნდა მოხდეს. ეს ეხება, როგორც საკუთარი ქვეყნის, ისე სხვა დაინტერესებული ქვეყნების შესაბამის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრებსა და საწარმოო-სამეურნეო ორგანიზაციებს. მტპ-ის პროგრამები უნდა დამუშავდეს აგრეთვე ეკონომიკური რაიონების, ქვეყნის რეგიონების, წარმოების დარგების, მსხვილი საწარმოო ერთეულების (კორპორაცია, კონცერნი, ფირმა, გაერთიანება და ა.შ.) მიხედვით. მათი მიზანია ხელის შეწყობა სახელმწიფო პროგრამების განხორციელებისათვის, აგრეთვე საკუთარი ამოცანების გადაწყვეტის უზრუნველყოფა - წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარება, მაღალი ეკონომიკური შედეგების მიღება.

ქვეყნის მასშტაბით მტპ-ის დარგში სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავების ცენტრია შესაბამისი სახელმწიფო ორგანო. საქართველოში ასეთი ორგანოა ეკონომიკის სამინისტროს მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების დეპარტამენტი. სხვა ქვეყნებში განსხვავებული სახელწოდებებიც აქვთ. მისი ერთ-ერთი ამოცანაა ქვეყანაში მოქმედი მძლავრი სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრების (მეცნიერებათა აკადემია და მისი ინსტიტუტები, უმაღლესი სასწავლებლები და მათი კათედრები და სხვა, სამეცნიერო ლაბორატორიები, ეკონომიკის დარგობრივი ინსტიტუტები, საპროექტო-საკონსტრუქტორო დასაწესებულებები და ა.შ.) მუშაობის კოორდინაცია.

უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნებს შორის მეცნიერულ-ტექნიკური თანამშრომლობის განვითარებას. ამჟამად სამთავრობო ხელშეკრულებებში გათვალისწინებულია სამეცნიერო-ტექნიკური ურთიერთობების განვითარებაც, მის საფუძველზე კომპლექსური ფორმდება სამთავრობო და უწყებათაშორისი შეთანხმებები. მათში განისაზღვრება ხელშეკრულების (შეთანხმების) დამდები მხარეებისათვის მისაღები სამეცნიეროკვლევების პრიორიტეტული მიმართულებები, თანამშრომლობის ფორმები, დაფინანსების წყაროები, ურთიერთპასუხისმგებლობა, მიღებული შედეგების რეალიზაციის წესი და სხვ.

მეცნიერული კვლევის, ახალი ტექნიკის შექმნისა და დანერგვის შესაბამისი პასუხისმგებელი რგოლი (ორგანო) იქმნება მართვის ქვემდგომ ღონეებზეც.

მტპ-ის მართვის მეტად საპასუხისმგებლო პროცესია გეგმის შედგენა, რაც გამომდინარეობს თვით პროგრამების განხორციელების ეკონომიკური და სოციალური მნიშვნელობიდან. გეგმაში აისახება ახალი ტექნიკისა და პროგრესული ტექნოლოგიური პროცესების შემუშავებისა და დანერგვის, წარმოების ორგანიზაციისა და მართვის სრულყოფის ღონისძიებათა განხორციელების კონკრეტული დავალებები, რომლებიც გარკვეული აზრით განსაზღვრავს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების სხვა სფეროების ყველა რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მაჩვენებელს, როგორც შორეული, ისე უახლოესი პერიოდისათვის. წარმოების მასშტაბები, გამოსაშვები პროდუქციის მოცულობა, ნომენკლატურა და ასორტიმენტი, ინვესტიციების მოცულობა, შრომის ნაყოფიერების ზრდა და პროდუქციის თვითღირებულების შემცირება, ძირითადი კაპიტალის, საწარმოო სიმძლავრეებისა და მატერიალური რესურსების გამოყენების დონე, ფინანსური რესურსები და საწარმოო პროგრამის სხვა ძირითადი მაჩვენებლები დიდად არის დამოკიდებული მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებისა და წარმოებაში მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების დანერგვის დავალებებზე.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაგეგმვის უმნიშვნელოვანესი ეტაპია ხანგრძლივი პერიოდისათვის მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების პროგნოზების დამუშავება. ამ საქმეში

დიდა შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოს - საქართველოში ეკონომიკის სამინისტროს მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების დეპარტამენტისა და მეცნიერებათა აკადემიის როლი. დარგობრივ სამინისტროებთან და უწყებებთან, სხვა სამეცნიერო ცენტრებთან ერთად, ისინი აანალიზებენ მეცნიერული გამოკვლევებისა და წარმოების ტექნიკური დონის მონაცემებს, სხვა ქვეყნების მიღწევებს მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში, განსაზღვრავენ მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების ძირითად მიმართულებებს, რაც აისახება ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატორული გეგმის შესაბამის განყოფილებაში და მაჩვენებლებში.

მსხვილი საწარმოო ერთეულების (მსხვილი ქარხნები და ფაბრიკები, კორპორაციები, კონცერნები, ფირმები, გაერთიანებები და სხვა) და დარგობრივი სამინისტროების მტკ-ის გეგმებში შეიძლება განისაზღვროს ძირითადი მაჩვენებლები: მეცნიერულ-ტექნიკური პრობლემების დამუშავება; ახალი სახეობების პროდუქციის შემუშავება, წარმოებაში დანერგვა და ათვისება; პროგრესული ტექნოლოგიებისა და წარმოების პროცესების მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის საშუალებების დანერგვა; პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება; უმნიშვნელოვანესი სახეობის პროდუქციის სტანდარტიზაცია; გამოთვლითი ტექნიკის დანერგვა; უცხოეთში ლიცენზიების გაყიდვა და უცხოური ლიცენზიებისა და ახალ ნაკეთობათა ნიმუშების შექმნა.

კონკრეტული დარგისა და წარმოების თავისებურებების, მათ წინაშე დასახული მიზნებისა და ამოცანების ხასიათისა და განხორციელების პირობების გათვალისწინებით გეგმაში შეიძლება სხვა სახის დაეალებების შეტანაც.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის სტიმულირება

მტკ-ის მართვის სისტემის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხია მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებისა და დანერგვის პროცესში მონაწილე ყველა ფიზიკური და იურიდიული პირის სტიმულირების ორგანიზაცია. იგი მოიცავს როგორც მატერიალურ

(ეკონომიკურ), ისე მორალურ წახალისებას.* დიდი მნიშვნელობა აქვს სტიმულირების ორივე ფორმის ურთიერთშეხამების საკითხის სწორად გადაწყვეტას.

მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების ეფექტიანდობა პროდუქციის საბოლოო მოხმარების პროცესში. მთლიანი ეფექტის ფორმირებაში კი მრავალი ფიზიკური და იურიდიული პირი მონაწილეობს, დაწყებული იღვის ავტორით (ავტორებით) და მეცნიერულად გამფორმებლებით, დამთავრებული მისი ნიუთონ-რივი მატერიალიზებისა და გამოყენების პროცესებში მონაწილეებით. სქემატურად ეს შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს: იდეა-მეცნიერული გაფორმება - შემუშავება - წარმოებაში დანერგვა (საცდელი ნიმუშების დამზადებისა და შესაბამისი საცდელ-ლაბორატორიული სამუშაოების ჩათვლით) - ათვისება-მოხმარება. მონაწილეთა რიცხვს მიეკუთვნებიან, აგრეთვე შესაბამისი საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციები, კონსულტანტები, ექსპერტები და სხვ. ამიტომ აუცილებელია თითოეული მათგანის წვლილის განსაზღვრა საერთო ეფექტის ფორმირებაში და შესაბამისად მიღებული ეფექტის ხარჯზე წახალისება.

ეკონომიკური სტიმულირების ფორმები და საშუალებები განსხვავებულია ფიზიკური და იურიდიული პირების (შრომითი კოლექტივების) მიხედვით:

ა) მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესში მონაწილეთა ეკონომიკური წახალისების ფორმებია: ხელფასი დახარჯული შრომის რაოდენობისა და ხარისხის მიხედვით; ფულადი და სხვა მატერიალური ჯილდოები მაღალეფექტიანი მუშაობისათვის; სხვა სა-

* მორალურ წახალისებას მიეკუთვნება: მთავრობის ორდენებითა და სახელობითი სიგელებით დაჯილდოება, საერთაშორისო, ეროვნული, უწყებრივი და სხვა პრემიებისა და ლაურეატის წოდების მინიჭება; პირის დამსახურების ფართო მასშტაბისათვის გაცნობა; ინფორმაციის საშუალებებით სახელების უკვდავყოფა; დიდ სამეცნიერო-ტექნიკურ ფორუმებში (სიმპოზიუმები, კონფერენციები, სამეცნიერო სესიები და ა.შ.) მონაწილეობა და წახალისება დამსახურების მიხედვით და მრავალი სხვ.

ნის მატერიალური წახალისებები;

ბ) იურიდიული პირების წახალისება შეიძლება: შეღავათიანი სადაბევერო სისტემის გამოყენებით; შეღავათიან ტარიფებში; მიერ გარანტირებული კრედიტების მიცემით; მატერიალური მხარდაჭერით; სხვა სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაფინანსებით და ა.შ.

4. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების ფაქტორები

მტპ-ს დასაბამი შორეულ წარსულში მიეცა. ჯერ კიდევ ანტიკური პერიოდის მეცნიერული აღმოჩენები, პროგნოზები და ტექნიკური გადაწყვეტილებები, იმჟამინდელი განვითარების დონის გათვალისწინებით, დღესაც მეცნიერებისა და სპეციალისტების აღტაცებას იწვევს. ეს პროცესი ვითარდებოდა და უფრო მაღალ დონეებსა და მასშტაბებს აღწევდა საზოგადოების განვითარების შემდგომ ეტაპებზე. ეს პროცესი უფრო სწრაფად განვითარდა მსხვილი მანქანური ინდუსტრიის განვითარების, გასაკუთრებით კი მეცნიერულ - ტექნიკური პროგრესის თანამედროვე ეტაპებზე. ბუნებრივია, მტპ მომავალშიც კიდევ უფრო დაჩქარდება.

მტპ-ზე, როგორც პროცესზე და მისი ტემპების დაჩქარებაზე, მრავალი ფაქტორი ახდენს გავლენას. მათ სრულად ამოქმედებას შესაბამისი პირობების შექმნა და მომწიფება სჭირდება. ფაქტორები თანდათანობით ვლინდებოდა, მწიფდებოდა პირობები ახალ-ახალი მეცნიერულ-ტექნიკური იდეების წარმოსაშობად და მათ განსახორციელებლად.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დამაჩქარებელ ფაქტორთაგან აღსანიშნავია:

მეცნიერების განვითარების მაღალი დონე და ამისათვის აუცილებელი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ახალი მეცნიერული იდეებისა და თეორიების ფორმირება შეუძლებელია სათანადო მეცნიერული ბაზის გარეშე. მოვლენის განვითარების პროგნოზიც კი ცოდნათა გარკვეულ სისტემას ეყარება. მით უმეტეს, ეს ითქმის ახალი (პრინციპულად ახალი) თეორიების შესახებ. თეორიული მოსაზრებები, თუ ზოგიერთი პრაქტიკულად არ შემოწმდა (ლაბორატორიულად მაინც), შეიძლება შორს აღმოჩნდეს ჭეშმარიტებისაგან. რაოდენ მართალი

იყო მ. ლომონოსოვი, როდესაც წერდა: ერთ ცდას უფრო მაღლა ვაყენებ, ვიდრე ათას აზრს, რომელიც მხოლოდ განსჯისგან წარმოდგება. ცდას კი შესაბამისი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა უსაჭიროება. ასეთი თანამედროვე ბაზის არქონა ბოჭავს მეცნიერების განვითარებას და, შესაბამისად, მეცნიერების დაქვარებას. მხოლოდ იმ ქვეყნების სამეცნიერო-ტექნიკურმა დაწესებულებებმა, რომლებსაც მაღალი პოტენციალი და განვითარებული სამეცნიერო მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა აქვთ. კაცობრიობის ისტორიაში ხშირი იყო შემთხვევა, როდესაც მეცნიერული იდეები და პროგნოზები, თეორიულიც კი, განუხორციელებელი რჩებოდა სათანადო სამეცნიერო მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის არქონის გამო, რაც შეუძლებელს ხდიდა საწარმოო პირობებში მათ შემოწმებას, დაზუსტებასა და სრულყოფას;

წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარება. აქ იგულისხმება როგორც ახალი ტექნიკის დანერგვისა და პროგრესული ტექნოლოგიების გამოყენების ტექნიკური შესაძლებლობები, ისე წარმოების რაციონალური ორგანიზაციის საკითხების გადაწყვეტის დონე, მეცნიერული და ტექნიკური სიახლეების შესაბამისი ახალი სახეობის ნედლეულის, მასალებისა და ენერჯის შექმნისა და გამოყენებისათვის საჭირო პირობები. დიდი მნიშვნელობა აქვს საპროექტო და საკონსტრუქტორო ორგანიზაციების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის დონის ამაღლებასაც. ტექნიკური სიახლეების წარმოებაში დანერგვისა და ათვისების პროცესში ზუსტდება მათი კონსტრუქციები და შემოთავაზებული ტექნოლოგიური პროცესები, ხოლო პროექტებისა და სამუშაო ნახაზების დამუშავებისას ზუსტდება და სწორდება მეცნიერულ-ტექნიკური ნაშრომების ზოგიერთი დებულება, ნაკეთობათა ზოგიერთი დეტალის მახასიათებლები და ა.შ.

ისტორიაში ცნობილია ბევრი შემთხვევები, როდესაც მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების, მათ შორის დიდი მნიშვნელობის აღმოჩენებისა და გამოგონებების საზოგადოების ინტერესებისათვის გამოყენება საქმით დროით გადაიდო წარმოების ტექნიკური ბაზის დაბალი დონის გამო. ბევრი მათგანი, გამოყენებისათვის საჭირო პირობების მომზადებამდე მორალურადაც მოძველდა. ამიტომ ყოველი ქვეყანა უნდა ცდილობდეს შექმნას წარმოების ისეთი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, რომელიც უზრუნველყოფს

დიდი სიკეთის მომტანი მეცნიერულ-ტექნიკური სახელების წარმოებაში დანერგვას, ათვისებასა და საჭირო რაოდენობით წარმოებას;

სამეცნიერო დაწესებულებებისა და წარმოებულ-ტექნიკური ციების მთელი პერსონალის კვალიფიციურ-პროფესიული მომზადების დონე, მათი და მთლიანად საზოგადოების ფსიქოლოგიური განწყობა მეცნიერულ-ტექნიკური სახელების შემუშავების, წარმოებაში დანერგვა-ათვისებისა და გამოყენებისადმი. სხვა თანაბარ პირობებში ამ ფაქტორს გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. საქმე ის არის, რომ ადამიანთა გარკვეული ჯგუფი, კერძოდ, შემოქმედებითი შრომით დასაქმებულები, საზოგადოებას სთავაზობს მეცნიერულ-ტექნიკურ იდეებს, შეიმუშავებს და ასაბუთებს ახალ თეორიებს. სხვების ძირითადი ფუნქციაა ამ სახელების საზოგადოების სამსახურში ჩაყენება. დაბოლოს, მატერიალიზებული მეცნიერულ-ტექნიკური სახელები გამოყენებულ უნდა იქნეს.

მეცნიერულ-ტექნიკური სახელების შექმნა შესაბამისი პრობლემისადმი კრიტიკულად, ახლებურად მიდგომის შედეგითაა. ეს შეუძლიათ მხოლოდ თეორიულად უკეთ მომზადებულ და პრაქტიკულად გამოცდილ მუშაკებს. ამიტომ სისტემატური ზრუნვა ყველა დონის მუშაკის (მეცნიერი იქნება იგი თუ ინჟინერ-ტექნიკური მუშაკი) პროფესიულ-კვალიფიციური დონის ამაღლებაზე ქვეყნის ერთ-ერთი უპირველესი ამოცანაა.

ცხადია, სახელების დანერგვა და გამოყენება ზრდის ადამიანთა ფსიქოლოგიურ დატვირთვას, ზოგჯერ უარესდება სახელებისადმი განწყობა. გარკვეული ჯგუფები ავლენენ კიდევ სახელების გამოყენებისადმი საწინააღმდეგო დამოკიდებულებასაც. არის შემთხვევები, როდესაც მეცნიერულ-ტექნიკური სახელების, მათ შორის ახალი მოხმარების საგნების გამოყენებისათვის საზოგადოების არცთუ მცირე ნაწილი ფსიქოლოგიურად მოუზადებული აღმოჩნდება. ამის გამო ფერხდება მოთხოვნების დაკმაყოფილებაც, და კვლავწარმოების პროცესიც. ამიტომ სახელების გამოყენების მიმართ საზოგადოებაში ფსიქოლოგიური ბარიერის მოსალოდნელი წარმოქმნა წინასწარ უნდა იყოს პროგნოზირებული სოციალურ-ფსიქოლოგიური გამოკვლევების გზით და განხორ-

ციელდეს შესაბამისი ღონისძიებები მის დასაძლევად, საზოგადოებაში მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლისადმი დადებითი განწყობის გამოსამუშავებლად;

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მაღალეფექტური მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების შემუშავება და დანერგვა წარმოებაში დიდ დანახარჯებთან არის დაკავშირებული. ზოგიერთი დანახარჯის ანაზღაურების ვადას საკმაოდ დიდი დრო სჭირდება. წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნის თანამედროვე მასშტაბები, მეცნიერული კვლევის სახელმწიფო პროგრამის განხორციელება, მისთვის საჭირო მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნა, მეცნიერთა მრავალრიცხოვანი კადრების მომზადება, მათი შრომის ანაზღაურებისათვის საჭირო ფინანსური რესურსები და სხვა, ამ პროცესებთან დაკავშირებული დანახარჯების დაფარვა მხოლოდ დიდი ეკონომიკური შესაძლებლობების მქონე ქვეყნას შეუძლია. ამიტომ მაღალია იმ ქვეყნის მეცნიერული პოტენციალი, რომელსაც შეუძლია გამოიყოს ფინანსური და სხვა საშუალებები მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებისათვის, "ნოუ-ჰაუს" წესით დაამყაროს კავშირები სხვა ქვეყნების წამყვან მეცნიერებთან, მიიწვიოს ისინი და ა.შ;

სახელმწიფოთათმორისი სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობის განვითარება. XX საუკუნის ბოლო ათწლეულებში თანამშრომლობის მრავალი ფორმა შემუშავდა, დაიხვეწა, სრულყოფილი გახდა. ამჟამად გამოიყენება თანამშრომლობის შემდეგი ფორმები:

- სამეცნიერო-ტექნიკური მიღწევებისა და მოწინავე საწარმოო გამოცდილებების ურთიერთგაზიარება;
- კონსულტაციები უმნიშვნელოვანესი სამეცნიერო-ტექნიკური პოლიტიკის საკითხებზე;
- მეცნიერების განვითარების პროგნოზირება და უმნიშვნელოვანესი მეცნიერულ-ტექნიკური პრობლემების ერთობლივი დამუშავება;
- მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების ერთობლივი პროგრამების შემუშავება, გაერთიანებული ძალებით განხორციელება, აგრეთვე მეცნიერებატექნოლოგიის ტექნოლოგიების შექმნა და

მათი ათვისების პროექტების შედეგა;

- ერთობლივი სამეცნიერო კოლექტივებისა და ლაბორატორიების, საინოვაციო ფირმებისა და ორგანიზაციების ჩამოყალიბება;

- მეცნიერ-მუშაკებისა და სპეციალისტების გაცვლა მათი კვალიფიკაციის ამაღლებისა და სტაჟირების ორგანიზაცია, მოწინავე მოსწავლეებისა და სტუდენტების გაცვლა და სხე;

- მონაწილეობა დაფინანსებისა და ეკონომიკის დარგებში ერთობლივი სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების შედეგების დანერგვაში;

- ერთობლივი სემინარების, სამეცნიერო კონფერენციებისა და სიმპოზიუმების, საქმიანი შეხვედრების ორგანიზაცია;

- მხარუთა სპეციალისტების სტაჟირება სამეცნიერო-კვლევით დაწესებულებებში, უმაღლეს სასწავლებლებში, ტექნოპარკებში, არქივებში, ბიბლიოთეკებსა და მუზეუმებში, ლაბორატორიებში, სამეცნიერო ცენტრებში და ა.შ. შეიძლება მოეწვოს ერთობლივი საველე გამოკვლევები და ექსპედიციებიც;

გარდა სამთავრობათაშორისო ურთიერთობებისა, ერთმანეთთან თანამშრომლობენ სხვადასხვა ქვეყნის სამინისტროები და უწყებები, სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებები და უმაღლესი სასწავლებლები, ფირმები, სამეცნიერო ორგანიზაციები, სამეცნიერო საზოგადოებები, ცალკეული მეცნიერები და მაღალი დონის სპეციალისტები.

მტკ-ის ტექნოპარკზე გავლენას ახდენს ქვეყნის შიდაპოლიტიკური მდგომარეობა, საერთაშორისო ურთიერთობების ხასიათი (ქვეყნებს შორის დაძაბულობა, საომარი მოქმედებები, ცივი ომის პოლიტიკა და ა.შ.). დიდი მნიშვნელობა აქვს მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების შექმნის მიზნისა და გამოყენების სფეროს სწორად განსაზღვრას, კერძოდ თუ რისთვის გამოიყენებენ მას - სამხედრო თუ მშვიდობიანი მიზნით. აღნიშნულის გათვალისწინებით უნდა შეირჩეს მეცნიერებისა და ტექნიკის პრიორიტეტული დარგები და წარმოებები, განისაზღვროს მეცნიერებისა და ტექნიკის პრიორიტეტული მიმართულებები, ქვეყნის სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის გამოყენების სფერო.

5. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის თავისებურებები

მტპ-ის მართვის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო სწრაფად განხორციელებული ეტაპია მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების შემუშავების, წარმოებაში დანერგვის, ათვისებისა და გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრა. არცთუ იშვიათად კარგი მეცნიერული იდეები ან წინადადებები ტექნიკის დარგში არაეფექტიანია, ანდა წარმოების განვითარების მოცემულ ეტაპზე მისი გამოყენება მიზანშეწონელია.

მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების შემუშავებისა და წარმოებაში დანერგვით (გამოყენებით) მიღებული ეფექტი მით უფრო მეტი იქნება, რაც უფრო ხარისხიანად და დროულად შესრულდება სამუშაოები ამ პროცესის ყველა ეტაპზე, დაწვებული ფუნდამენტური გამოკვლევებისა და იდეის ფორმირებით, დამთავრებული სიახლეების წარმოების ათვისებით და გამოყენებით. ამიტომ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება "მეცნიერება - ტექნიკა - წარმოება - გამოყენება" - ყველა ეტაპის მიხედვით სამუშაოთა ორგანიზაციის სრულყოფას, მთლიანად და თითოეულ ეტაპზე დანახარჯთა სწორად განსაზღვრას, ციკლის ეტაპების მიხედვით მონაწილეთა სტიმულირების ეფექტიანი მექანიზმის შემუშავებასა და გამოყენებას. ეკონომიკური სტიმულების განსაზღვრას საფუძვლად უნდა დაედოს საერთო ეკონომიკურ ეფექტში თითოეული მონაწილის როლისა და წვლილის ობიექტური შეფასება და მიღებული შედეგის სამართლიანი განაწილების პრინციპი.

ფუნდამენტური კვლევის ეტაპზე იქმნება იდეები. ეს საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესია და დიდ დანახარჯებთან არის დაკავშირებული. კვლევის შედეგს შეიძლება ჰქონდეს აღმოჩენებისა და გამოგონებების მნიშვნელობა, მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებაში გადატრიალების ტოლფასი იყოს. სიახლეთაგან უნდა შეირჩეს ისეთები, რომელთა განხორციელება და გამოყენება პრაქტიკულად შესაძლებელი და ეკონომიკურად მიზანშეწონილია. ამავე დროს განისაზღვრება გამოყენების სფეროები და მოხალოდნელი შედეგი. შემდგომი მეცნიერული კვლევის შედეგად

მიღებული ინფორმაციის მეშვეობით გრძელდება სამუშაოები ტექნიკის, ტექნოლოგიისა და ნაკეთობათა ნიმუშების შესაქმნელად, ეკონომიკური დასაბუთებისათვის.

ეროვნული

მეცნიერული გამოკვლევების პრაქტიკულად განხორციელებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ნაკეთობის კონსტრუქციული - ტექნოლოგიური გადაწყვეტილებების შესამოწმებლად საცდელი ნიმუშების დამზადებას, მათ გამოცდას საწარმოო ან რეალურ საწარმოო პირობებთან მიახლოებულ საწარმო-ექსპერიმენტულ პირობებში. გამოცდის შედეგად მიღებული ინფორმაციის მიხედვით ზუსტდება ნაკეთობის დაპროექტებული კონსტრუქცია, დამზადების ტექნოლოგია, განისაზღვრება მუშაობის რეჟიმი, დასამზადებლად საჭირო მატერიალური და შრომითი დანახარჯების ნორმები და ნორმატივები, ნაკეთობის ფასი. თუ ნაკეთობა შეესაბამება მსოფლიო სტანდარტებს, მოსალოდნელი მოთხოვნების შესწავლის გათვალისწინებით შეიძლება დაიწვოს მისი ხერხული ან მასობრივი წარმოება.

მხედველობაშია მისაღები, რომ ბაზრის კონიუნქტურის ცვლილება წარმოშობს გაზრდილ მოთხოვნებს მეცნიერულ-ტექნიკურ სიახლეებზე, ანდა, პირიქით, საერთოდ ან გარკვეული დროის განმავლობაში ვერ დამკვიდრდება იგი ბაზარზე. ამიტომ ბაზრის კონიუნქტურის ცვლილების ანალიზის შედეგები გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ტექნიკის განვითარების პროგნოზირებისა და ტექნიკურ სიახლეთა წარმოების დაგეგმვისას.

ციკლის დამამთავრებელ ეტაპს წარმოადგენს ახალი პროდუქციის წარმოებაში დანერგვა ან თუ იგი სახალხო მომხმარებლის საგანია, ბაზრის მეშვეობით საბოლოო მომხმარებლებისათვის მიწოდების პროცესი. პროდუქციის ხარისხის დონე, მისი ვარგისიანობა სარგებლიანობის თვალსაზრისით ზუსტდება და შემწინეული ნაკლოვანებები სწორდება გამოყენების პროცესში მომხმარებლებიდან მიღებული ინფორმაციებისა და საქმიანი კონკრეტული წინადადებების გათვალისწინებით. სიახლის იდეის ავტორი-ორგანიზაცია (ავტორი, ავტორთა ჯგუფი) და დამამზადებელი საწარმო დაინტერესებული უნდა იყვნენ პროდუქციის გამოყენებლებისაგან მიიღონ ობიექტური ინფორმაცია, რათა სრულყო პროდუქცია და გაახანგრძლივონ პროდუქციის სახიცოცხლო ციკლი და მყარად დაიმკვიდრონ ადგილი ბაზარზე, მოიზიდონ მომხმარებელი

და უზრუნველყონ გარანტირებული მზარდი შემოსავლის (პროცენტების) მიღება.

მტპ-ის მოსალოდნელი ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრა მრავალმხრივ გაანალიზებას, გაანგარიშებას და დასაბუთებას საჭიროებს. იგი მეცნიერული და ორგანიზაციული ურთიერთობების ეკონომიკური მიზანშეწონილობის დასაბუთების საფუძველია და მოითხოვს მეცნიერულ მიდგომას, ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებლების სწორად შერჩევას.

ეფექტიანობის მაჩვენებელთა შემუშავების დროს უნდა ვხელმძღვანელობდეთ შემდეგი პრინციპებით:

პირველი, ეკონომიკური ეფექტიანობის გაანგარიშება უნდა წარმოებდეს მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისი ერთიანი, მეცნიერულად დასაბუთებული და პრაქტიკით შემოწმებული მეთოდოლოგიისა და მეთოდიკის მიხედვით;

მეორე, მაჩვენებლები უნდა ასახავდეს მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების დანიშნულებასა და მტპ-ის განვითარების კანონზომიერებებს. კერძოდ, რა პროცესთან გვაქვს საქმე - პრინციპულად ახალი შრომის იარაღების, შრომის საგნების, ტექნოლოგიების შექმნასთან, თუ არსებულის სრულყოფასთან, მისი ხარისხობრივი მაზასიათებლების გაუმჯობესებასთან და ა.შ.;

მესამე, მაჩვენებლები უნდა ასახავდეს ღონისძიებების დანერგვის შედეგად საწარმო-ეკონომიკური პროცესების განვითარების არსს და სწორ წარმოდგენას იძლეოდეს მისი ცვლილებების კანონზომიერებებზე;

მეოთხე, შესაძლებელი უნდა იყოს პირველადი მასალების მოპოვება.

ასეთ მასალებს მიეკუთვნება: საწარმოების საადრიცხო-სტატისტიკური და გეგმური მონაცემები მთლიანად წარმოების მუშაობისა და ღონისძიების (ახალი ტექნიკის დანერგვა, გამოყენებულის სრულყოფა და სხვ.) შესახებ; საპროექტო გაანგარიშებები; დარგობრივი სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების, საპროექტო-საკონსტრუქტორო და ტექნოლოგიური ორგანიზაციების მონაცემები; მონაცემები წინა წლებში შესაბამისი ღონისძიებების დანერგვის შედეგების შესახებ; ქვეყნის სხვა საწარმოების, აგრეთვე უცხოეთის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრებისა და საწარმოების ანალოგიური ღონისძიებების დანერგვით მიღებული შედეგების ამსახველი მონა-

ცემები.

ახალი ტექნიკის დანერგვის ეკონომიკური ეფექტიანობის გაანგარიშება ხდება მართვის ყველა რგოლში გასატარებელი ღონისძიებების ხასიათის, მნიშვნელობისა და მასშტაბურობის ეფექტურობის წინებით.

ახალი ტექნიკის შექმნის, დანერგვისა და ათვისებისათვის საჭირო კაპიტალური დაბანდების ეკონომიკური ეფექტიანობის გაანგარიშების მეთოდურ-ორგანიზაციულ საკითხებზე საუბარი იყო საღვეციო კურსის დასაწყისში.*ამჟამად ჩვენ ვისაუბრებთ მხოლოდ გაანგარიშების ზოგიერთი თავისებურების შესახებ. ამასთან, უნდა დავიმახსოვროთ, რომ ახალი ტექნიკისა და საერთოდ ნებისმიერი ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიების დანერგვის შემთხვევაში კაპიტალურდაბანდებათა ნორმატიულ კოეფიციენტად გამოიყენება 0,15. გამოითქვა მოსაზრებები, რომ უმჯობესი იქნება კოეფიციენტი 0,16-მდე გაიზარდოს. ეფექტიანობის ერთიანი ნორმატიული კოეფიციენტის გამოყენებით შესაძლებელია მიღწეულ იქნეს ერთნაირი მიდგომა ახალი ტექნიკის დანერგვის ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრისადმი მთელი საზოგადოებრივი წარმოების მასშტაბით.

ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებების ეკონომიკური ეფექტიანობის გაანგარიშების მოქმედი მეთოდიკით, ახალი ტექნიკისა და საერთოდ ნებისმიერი ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიების ეკონომიკური ეფექტიანობის გასაანგარიშებლად ერთმანეთს უნდა შეუედაროთ დაყვანილი დანახარჯები საბაზო და ახალი ტექნიკის მიხედვით. ეს ზოგადად შეიძლება გამოისახოს ფორმულით:

$3=3_1-3_2$. სადაც: 3 არის ახალი ტექნიკის შემუშავებისა და დანერგვის დაყვანილი დანახარჯები;

3_1 და 3_2 - შესაბამისად დაყვანილი დანახარჯებია საბაზო და ახალი ვარიანტების მიხედვით.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ეკონომიკური ეფექტიანობის გაანგარიშებისას საჭიროა გავითვალისწინოთ:

* იხ. თემა: წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობა და მისი ღონისძიებების ძირითადი მიმართულებები..

ა. თუ ნაკეთობის კონსტრუქციისა და მისი დაზღვევის ტექნოლოგიის შეცვლის ღონისძიებები არ იწვევს არავითარ ეკონომიკურ ზარკვებს გამოშვებული პროდუქციის საექსპლუატაციო მანქანათმშენებლობაში, მაშინ მოსალოდნელი ეფექტის გაანგარიშება შესაძლებელია მხოლოდ იმ საწარმოში (დარგში), სადაც უკვე არსებობს უშვებენ;

ბ. თუ ახალი, გაუმჯობესებული საექსპლუატაციო მანქანათმშენებლობის მქონე შრომის საშუალებების გამოყენებას სარგებლობა მოაქვს მომხმარებლისთვისაც, მაშინ მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის გაანგარიშების დროს უნდა გავითვალისწინოთ, როგორც მწარმოებლის, ისე მომხმარებლის მიერ მისაღები (მიღებული) ეფექტი.

აღნიშნულის გასაანგარიშებლად საჭიროა შემდეგი მონაცემები: საბაზო და ახალი შრომის საშუალებების დაყვანილი დანახარჯები (31 და 32); საბაზოსთან შედარებით ახალი შრომის საშუალებების წარმადობის ზრდის კოეფიციენტი (B1 და B2); საბაზოსთან შედარებით ახალი შრომის საშუალებების სამსახურის

ვადის კოეფიციენტი $\frac{P_1 + E_H}{P_0 + F_H}$; ეფექტიანობის ნორმატიული

კოეფიციენტი (0,15); შრომის ახალი საშუალებების გამოყენების მთელი პერიოდისათვის საბაზოსთან შედარებით მომხმარებლის ეკონომია მიმდინარე საექსპლუატაციო ხარჯებსა და თანმხლებ კაპიტალურ დაბანდებათა ანარიცხებზე

$\frac{(U'_1 - U'_2) - E_H(K'_2 - K'_1)}{P_2 + E_H}$ საბაზო

და ახალი შრომის საშუალებების გამოყენების შემთხვევაში მომხმარებლის თანმხლები კაპიტალური დაბანდებები, რომელიც გათვლილია ახალი შრომის საშუალებებით დაზღვეული პროდუქციის მოცულობაზე (K_1 და K_2); საანგარიშო წელს შრომის ახალი საშუალებების წარმოების წლიური მოცულობა ნატურალურ ერთეულში (A_2). ეკონომიკური ეფექტის გასაანგარიშებლად გამოიყენება ფორმულა:

$$\Theta = \left[31 \frac{B_2}{B_1} \cdot \frac{P_1 + E_H}{E_H} + \frac{(U'_1 - U'_2) - E_H(K'_2 - K'_1)}{P_2 + E_H} - 32 \right] A_2$$

გ. ახალი ან გაუმჯობესებული შრომის საგნების წარმოებისა და მოხმარების წლიური ეკონომიკური ეფექტის განსაზღვრის მიზნით გამოყენებული მეთოდიკა გეთავაზობს ფორმულას:

$$\Theta = [3I \frac{Y_1}{Y_2} + \frac{U'1 - U'2 - E_{II}(K'2 - K'1)}{Y_2}] - \sum_{i=1}^n A_i$$

სადაც: Y_1 და Y_2 არის შესაბამისად მომხმარებლის მიერ გამოშვებული პროდუქციის ერთეულზე საბაზო და ახალი შრომის საგნების ხვედრი დანახარჯები, ნატურალურ ერთულში;

დ. თუ ახალი ტექნიკა გამოიყენება რამდენიმე სფეროში, რაც იშვიათთ არ არის, მისი წარმოებისა და გამოყენების წლიური ეკონომიკური ეფექტის გაანგარიშება შეიძლება ფორმულით:

$$\Theta = \sum_{i=1}^n \Theta_i A_i$$

სადაც: n არის ახალი ტექნიკის გამოყენების სფეროების რაოდენობა;

Θ_i - ახალი ტექნიკის ერთეულის წარმოებითა და გამოყენებით მიღებული წლიური ეკონომიკური ეფექტია, რომელსაც იყენებენ მოხმარების i სფეროში;

A_i - საანგარიშო წელს გამოშვებული ახალი ტექნიკის ის ნაწილია, რომელიც გათვალისწინებულია i სფეროში გამოსაყენებლად, ნატურალურ ერთეულებში;

ე. მოქმედ საწარმოებში დასანერგი ახალი ტექნიკის ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის დროს გათვალისწინებული უნდა იყოს საწარმოო ძირითადი კაპიტალის აღდგენითი ღირებულება და პროდუქციის თვითღირებულება ახალი ტექნიკის დანერგვამდე და დანერგვის შემდეგ. განსხვავება საწარმოო ძირითადი კაპიტალის ღირებულებას შორის ახალი ტექნიკის დანერგვამდე და დანერგვის შემდეგ არის დამატებით კაპიტალურ დაბანდებათა სიდიდე. თუ მოქმედ საწარმოში ახალი ტექნიკის დანერგვის შემდეგ ძირითადი საწარმოო კაპიტალის ნაწილის გამოყენება საერთოდ შეუძლებელია (სხვა სფეროშიც კი), არამორტიზებული ძირითადი კაპიტალის ღირებულება ემატება დამა-

ტებით კაპიტალდაბანდებებს და მისი გამოსყიდვა ხდება ახალი ტექნიკის დანერგვის ხარჯზე.

ამ შემთხვევაში დამატებით კაპიტალდაბანდებთან გამოსყიდვის ვადას ადგენენ ფორმულით:

$$T_{ok} = \frac{K_2 - K_1 + K_y}{C_1 - C_2} \text{ ან } T_{ok} = \frac{K_2 - K_1 + K_y}{\Pi_1 - \Pi_2}$$

სადაც: K_2 არის ძირითადი კაპიტალის ღირებულება ახალი ტექნიკის დანერგვის შემდეგ;

K_1 - მოქმედი საწარმოს ძირითადი კაპიტალის ღირებულება;

K_y - ლიკვიდირებული ძირითადი კაპიტალის არაამორტიზირებული ნაწილი;

C_1 და C_2 - წლიური პროდუქციის თვითღირებულება ახალი ტექნიკის დანერგვამდე და დანერგვის შემდეგ; Π_1 და Π_2 - წლიური მოგება ახალი ტექნიკის დანერგვამდე და დანერგვის შემდეგ.

მტკ-ის ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის, ახალი და გაუმჯობესებული ტექნიკის წარმოებაში დანერგვისა და ათვისების, აგრეთვე გამოყენების ეკონომიკური მიზანშეწონილობის საკითხის გადაწყვეტის დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს შედარების ბაზის სწორად შერჩევას და დროის ფაქტორის გათვალისწინებას.

მოქმედი მეთოდიკით შედარების ბაზად გამოყენებული უნდა იყოს შესაცვლელი ტექნიკა და ტექნოლოგია, ქვეყნის სხვა საწარმოებში გამოყენებული ანალოგიური ტექნიკის ტექნიკურ - ეკონომიკური მაჩვენებლები, აგრეთვე სხვა ქვეყნებში უკვე გამოყენებული მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეები. უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს ისეთი შრომის საშუალებების, ტექნოლოგიებისა და შრომის საგნების შექმნა და გამოყენება, რომლებიც უკეთესია ან შეესაბამება მსოფლიოს საუკეთესო სტანდარტებს.

დროის ფაქტორის გათვალისწინებას უნდა მივუდგეთ ორი თვალსაზრისით: პირველი. როდესაც აუცილებელია ახალი ტექნიკის, ტექნოლოგიებისა და შრომის საგნების შექმნის, წარმოებაში დანერგვისა და ათვისების, აგრეთვე მომხმარებლისათვის მიწოდებისა და ამ უკანასკნელის მიერ საპროექტო თუ სხვა პარამეტრების მიხედვით მათი გამოყენების პროცესის დაჩქარება, თუ ეს გამოიწვევს მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურ-

სების დაზოგვას; მეორე. არის ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც შექმნილი ეკონომიკური და სოციალური პირობების გამო აუცილებელია გარკვეული პრობლემების საჩქაროდ გადაწყვეტა, მაგრამ ჯერ კიდევ არაა დამუშავებული ალტერნატიული ვარიანტები და არ არის შესაძლებლობა შეირჩეს საუკეთესო ვარიანტი და არ არის შექმნილი საჭირო ეკონომიკური, ფსიქოლოგიურ - სოციალური და სხვა პირობები. თუ ეს საკმარისად დიდ დროს მოითხოვს, შეიძლება ოპტიმალურად ჩაითვალოს გადაწყვეტილების ის ვარიანტი, რომელიც უზრუნველყოფს წამოჭრილი პრობლემების მოგვარებას თუნდაც ნაწილობრივ, თუმცა წმინდა ეკონომიკური ეფექტიანობის თვალსაზრისით შეიძლება იგი არ იყოს საუკეთესო, ოპტიმალური ვარიანტი. ასეთი ვარიანტის ეკონომიკური ეფექტიანობა იმაში მდგომარეობს, რომ ვივით დროს და იქმნება ხელსაყრელი პირობები მომავლისათვის განვითარების დასაჩქარებლად, პრობლემების უკეთ გადასაწყვეტად. ბაზრის კანონები მეტად მკაცრია იმათ მიმართ, ვინც "მეტისმეტად სიფრთხილის", გაუბედაობის, რისკის შიშით გაუმართლებლად აჭიანურებს პრობლემის გადაწყვეტას.

საკითხები გასამართლებლად

1. მტკ-ის არსი და მისი როლის დახასიათება.
2. მტკ-ის დაჩქარების საკაცობრიო მნიშვნელობა.
3. მტკ-ის ძირითადი მიმართულებები, მათ შორის ურთიერთკავშირი.
4. წარმოების ელექტრიფიკაცია: არსი, დონის მაჩვენებლები, ეკონომიკური ეფექტიანობა.
5. ელექტროენერგეტიკული მეურნეობა, როგორც წარმოების ელექტრიფიკაციის საფუძველი.
6. საქართველოს ელექტროენერგეტიკული მეურნეობის თანამედროვე მდგომარეობა და სამომავლო ამოცანები.
7. წარმოების მექანიზაცია და ავტომატიზაცია: არსი, სახეობები, დონის მაჩვენებლები, ეკონომიკური ეფექტიანობა.

8. სისტემის: "მანქანა-ადამიანი" და "ადამიანი-მანქანის" დახასიათება.

9. წარმოების შექანიზაცია - ავტომატიზაციის განვითარების თანამედროვე მდგომარეობის დახასიათება.

10. წარმოების ქიმიზაცია: არსი, დონის მაჩვენებლები, ეკონომიკური ეფექტიანობა.

11. მტპ-ის მართვისა და დაგეგმვის ორგანიზაცია.

12. მტპ-ის სტიმულირება.

13. მტპ-ის დანქარების ფაქტორები და პირობები.

14. მტპ-ის ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მეთოდური საკითხები.

საპარჯიშო

1. საწარმოს მონაცემებისა და სტატისტიკური კრებულების მასალების გამოყენებით გაიანგარიშეთ და გააანალიზეთ:

ა) წარმოების ელექტრიფიკაციის დონე, მისი ცვლილებები.

ბ) წარმოების შექანიზაციისა და ავტომატიზაციის დონე და დაადგინეთ მისი ცვლილებების კანონზომიერებები.

გ) შეისწავლეთ წარმოებაში ქიმიური ტექნოლოგიებისა და ქიმიური მრეწველობის პროდუქციის გამოყენების მდგომარეობა და მიღებული ეკონომიკური ეფექტი.

2. კონკრეტული მასალების გამოყენებით განსაზღვრეთ მეცნიერულ-ტექნიკურ სიახლეთა დამუშავებისა და დანერგვის ეკონომიკური ეფექტიანობა ვარიანტების მიხედვით და დაასაბუთეთ შერჩეული ვარიანტის ოპტიმალობა.

საპარლამენტო პროდუქციის ხარისხი და მისი გავრცელების უზრუნველყოფის
კანონმდებრივი და სოციალური უზრუნველყოფის
შედეგად

1. პროდუქციის ხარისხის ეკონომიკური შინაარსი და მაჩვენებლები

საწარმოს მიერ გამოშვებული პროდუქცია დადებითად შეფასდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი აკმაყოფილებს მომხმარებელთა მოთხოვნას, მაშასადამე, იგი ხარისხიანია.

ხარისხში იგულისხმება პროდუქციის (მომხმარებლის) დანიშნულებით განსაზღვრულ გარკვეულ ნიშან-თვისებათა ერთობლიობა, რომელთა შესრულებითაც დგინდება მომხმარებლისათვის მისი ვარგისიანობის დონე და თანამედროვე მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების უნარი. პროდუქციის დანიშნულება მრავალნაირია. შესაბამისად, განსხვავებულია მისი ხარისხობრივი მაჩასიათებლებიც.

პროდუქციის გამოსადგობითი სარგებლიანობის, ანუ მისი ხარისხის განმსაზღვრელი მაჩასიათებლები განსხვავებულია როგორც პროდუქციის ჯგუფების, ისე ცალკეულ ჯგუფში შემავალ ნაკეთობათა სახეობის მიხედვითაც. მაგალითად, ცალკეული სახეობის წიაღისეულის (ქვანახშირი, ნავთობი, სხვადასხვა ლითონური მადნები, არამადნეული წიაღისეული და სხვ.) გამოსადგობითი სარგებლიანობის დონე მნიშვნელოვნად განსხვავებულია. კერძოდ, ქვანახშირის სახეობები ერთიმეორისაგან განსხვავდება თბონარიანობით, ფუჭი მინარეების შემცველობით; რკინის, სპილენძის და სხვა სახეობის მადნები - სასარგებლო კომპონენტების (რკინა, სპილენძი და ა.შ.) შემცველობით, მათი აღდგენისუნარიანობით, ფუჭი ქანებისა და ტექნოლოგიური თვალსაზრისით სხვა არასასარგებლო მინარეების შემცველობით და სხვ., მაშასადამე, გამოსადგობის დონით.

ყოველგვარ პროდუქციას ხარისხობრივი მაჩასიათებლების მიხედვით აქვს განსხვავებული რაოდენობრივი გრადაციაც. სხვადასხვა პროდუქცია ერთიმეორისაგან განსხვავდება გამოყენების ხანგრძლივობით, ტექნიკური მაჩასიათებლებით, შეფერილობით, სიმაგრით, მედეგობით, სიმკვრივით და ა.შ. მაშასადამე, პროდუქცი-

ის ხარისხი უაღრესად რთული ცნებაა და მის სწორად გაგებას როგორც ეკონომიკური შინაარსის, ისე ტექნიკურ-ტექნოლოგიურ თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. გასაგებების წინაპირობებია ისიც, რომ საზოგადოების განვითარებასთან ერთად (მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარება, საზოგადოების წევრთა ეკონომიკური და კულტურული კეთილდღეობის ღონის ამაღლება და ა.შ.) იზრდება მოთხოვნა მაღალი ხარისხის (სარგებლოების) მქონე პროდუქციაზე, რაც განაპირობებს პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების აუცილებლობას.

პროდუქციის ხარისხობრივი მაჩასიათებლების დიდი განსხვავებულობის მიუხედავად, შესაძლებელია ხარისხის ღონის გაზომვა და მისი სრულად შემეცნება. მაგრამ ეს შეუძლებელია ერთი მაჩვენებლით, როგორც მნიშვნელოვანიც უნდა იყოს ის. ამიტომ აუცილებელია პროდუქციის ხარისხის მაჩვენებელთა კლასიფიკაცია სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით.

სამრეწველო პროდუქციის ხარისხი უნდა შეფასდეს სწარმოო-ტექნიკური, ტექნოლოგიური, საქონელმცოდნეობითი და სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით. ხარისხის მაჩვენებლები განსხვავებულია პროდუქციის ეკონომიკური დანიშნულების (წარმოების საშუალებები და მოხმარების საგნები) მიხედვითაც. მეტიც, ეს მაჩვენებლები განსხვავდება ზემოთ დასახელებულ ორ მთავარ ჯგუფში პროდუქციის ქვეჯგუფებისა და სახეობების მიხედვით. კერძოდ, შრომის საშუალებებისა და შრომის საგნების, კვების პროდუქტებისა და სხვა სახეობის მოხმარების საგნების მიხედვით და ა.შ. ხარისხის მაჩვენებლები სხვადასხვაგვარია ერთი და იმავე დანიშნულების პროდუქციის განსხვავებულ პირობებში გამოყენების დროსაც. მაგალითად, კონკრეტული მარკის ავტომობილის, სხვა სახეობის მანქანებისა და მოწყობილობების, ზოგიერთი დასახელების საგნების (ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი და ა.შ.) ხარისხის მაჩვენებლები განისაზღვრება იმის მიხედვით თუ მათი გამოყენება როგორი კლიმატური პირობების (ზომიერი, ცივი, ცხელი) მქონე რაიონებშია გათვალისწინებული.

სამრეწველო პროდუქციის ხარისხის ღონის დასადგენად გამოიყენება ერთეულეზადი და კომპლექსური მაჩვენებლები. ერთეულეზადი მაჩვენებლები გამოხატავს პროდუქციის (ნაკეთობის) ერთ რომელიმე თვისებას. მაგალითად, ცალკეული სახეობის

მანქანები და მოწყობილობები ერთმანეთისაგან განსხვავდება საწარმოო რესურსების, სიჩქარის, ტვირთამწვობის, წარმადობის მიხედვით. კომპლექსურ მაჩვენებლებში აისახება სამრეწველო პროდუქციის რამდენიმე თვისება.

სამრეწველო პროდუქციის ფორმირების სტადიების მიხედვით განასხვავებენ საპროექტო, საწარმოო და საექსპლუატაციო ხარისხობრივ მაჩვენებლებს. ხარისხის ზოგიერთი მაჩვენებლით შეიძლება დავახასიათოთ ერთი სახეობის ანდა ერთგვაროვანი ან გარკვეული დანიშნულების პროდუქციის განსახლვერული ჯგუფის ვარგისიანობის დონე.

შრომის საშუალებების, ზოგიერთი სახეობის შრომის საგნებისა და ფართო მოხმარების საქონლის ვარგისიანობის გარკვეული მაჩვენებლები შეიძლება გამოისახოს ერთი და იმავე მაჩვენებლით. მაგალითად, გამოყენების ხანგრძლივობით, სიმსუბუქით, ეკოლოგიურობით, რემონტვარგისიანობით და ა.შ. ამავე დროს თითოეული მათგანისათვის დამახასიათებელია ვარგისიანობის სპეციფიკური თვისებებიც.

შრომის საშუალებების ხარისხის ტექნოლოგიურ-ეკონომიკურ მაჩვენებლებს მიეკუთვნება: ხანგამძლეობა, საიმედოობა, ტექნოლოგიურობა, ერგონომიკურობა, ესთეტიკურობა, სტანდარტიზაციისა და უნიფიკაციის მაჩვენებლები, ეკონომიურობა. ბოლო ხანს ყურადღება მიექცა პროდუქციის ხარისხის საპატენტო-სამართლებრივი ხასიათის მაჩვენებლებსაც.

შრომის საშუალებათა ხანგამძლეობა არის პროდუქციის (მანქანების, მოწყობილობების, ხელსაწყოების და ა.შ.) თვისება, წინასწარ დადგენილი დროის განმავლობაში შეინარჩუნოს მუშაობის უნარი ექსპლუატაციის და ფუნქციონირების განსახლვერულ პირობებში. პროდუქციის ხანგამძლეობის განსახლვერის დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს მანქანა-მოწყობილობებისა და კვანძების ერთნაირი გამძლეობის უზრუნველყოფას. ცხადია, მანქანის ნაწილების იდეალურად ერთგვაროვანი სიმტკიცის უზრუნველყოფა ტექნიკურად შეუძლებელია, თუმცა გარკვეული აზრით მათი სამსახურის ვადის გამოთანაბრება არ არის გადაუჭრელი პრობლემა. იგი წარმოების მოცულობის გაზრდის და საწარმოო რესურსების ეკონომიის მნიშვნელოვანი რეზერვია. კერძოდ, იზო-

გება კაპიტალური დაბანდება სწრაფი ტემპით სათაღარიკო ნაწილების დამამზადებელი საწარმოო სიმძლავრეების შესაქმნელად, მცირდება რემონტის ხარჯები და სარემონტო სამუშაოთა შესასრულებლად წარმოების პროცესის შეჩერების შემთხვევებში მზადდება მანქანა-მოწყობილობების დატვირთვა დროში, მცირდება სამონტაჟო-ციის ანარიცხების ოდენობა ერთეულ პროდუქციაზე და უმჯობესდება საწარმოთა მუშაობის სხვა ეკონომიკური მაჩვენებლები.

საიმედოობა არის შრომის საშუალებების თვისება წინასწარ განსაზღვრული დროის განმავლობაში შეინარჩუნოს შეუფერხებელი და განუწყვეტელი მუშაობის უნარი ექსპლუატაციის დადგენილ პირობებში. შრომის საშუალებების საიმედოობის გადიდება ამცირებს გაუთვალისწინებელ შეჩერებებსა და შეფერხებებს მუშაობის პროცესში, თავიდან გვაცილებს მათი გამოსწორებისათვის საჭირო დანახარჯებს და მოცდენას. ამიტომ იგი საწარმოო სიმძლავრეთა უკეთ გამოყენების, სამრეწველო პროდუქციის წარმოების გადიდების, საწარმოს მუშაობის სხვა ეკონომიკური და ტექნიკური მაჩვენებლების გაუმჯობესების მნიშვნელოვანი რეზერვია.

პროდუქციის ტექნოლოგიურობის დონეს ადგენენ ნაკეთობის აწყობადობისა და პროგრესული მასალების გამოყენების კოეფიციენტები, პროდუქციის მასალატეკვადობისა და შრომატეკვადობის, რემონტარგისიანობის მიხედვით. სამრეწველო პროდუქციის ტექნოლოგიურობის მაღალი დონე მიიღწევა სწორი კონსტრუქციულ-ტექნოლოგიური გადაწყვეტის შედეგად, რაც ამარტივებს მონტაჟის პროცესს, ზრდის შრომის ნაყოფიერებას, ამცირებს მატერიალურ დანახარჯებს პროდუქციის წარმოებაზე და ა.შ.

უდიდესი მნიშვნელობა აქვს პროდუქციის ერგონომიურობის დონის ამაღლებას. ერგონომიურობის მაჩვენებლების გათვალისწინება განპირობებულია ადამიანების განსხვავებული ანთროპომეტრული, ფიზიოლოგიური, ფსიქოლოგიური, აგრეთვე პიგიურული თავისებურებებით. აღნიშნულის შესაბამისად განისაზღვრება როგორც მთლიანად ნაკეთობის, ისე მისი ცალკეული დეტალების, კვანძების, ინსტრუმენტების სიდიდე (ზომა), ფორმა, შეფერილობა და სხვა მახასიათებლები. ნაკეთობის ერგონომიკურ მაჩვენებლებზე დიდადაა დამოკიდებული მუშაობის პირობები, სამუშაო პოზა, მოძრაობის ხასიათი, სუნთქვითი ფუნქციები, სამუშაო ადგილზე ინსტრუმენტების განლაგება და სხვ. ყოველივე ეს უზრუნველყოფს

შრომის იარაღების ექსპლუატაციის მოხერხებულობას, შრომითი ფუნქციების სიმარტივეს, მომუშავეის დაძაბულობის დონის, საერთოდ, მისი ფიზიკური და ფსიქოლოგიური დატვირთვის, აგრეთვე საწარმოო ტრაუმების შემცირებას. იზრდება შრომის სპეციალისტების მიმზიდველობა და იქმნება სხვა ხელსაყრელი პირობები მძაფრ-ნაყოფიერი მუშაობისათვის.

ბოლო ხანს გაიზარდა მომთხოვნელობა ნაკეთობის ესთეტიკურობისადმი. ნაკეთობის ინფორმაციული გამოხაზულება, ორიგინალურობა, ჰარმონიულობა, კომპოზიციური მთლიანობა, გარემოსა და სტილისადმი შესაბამისობა, დამუშავების სიფაქიზე დადებითად ზემოქმედებს მუშაკის ფსიქიკაზე, განაწყოებს მას მაღალნაყოფიერი შრომისათვის, ამაღლებს ნაკეთობის როგორც მწარმოებლის, ისე მომხმარებლების ესთეტიკურ გემოვნებას, მათ სწრაფვას წარმოებისა და შრომის მაღალი კულტურისადმი და ა.შ.

ნაკეთობის სტანდარტიზაციისა და უნიფიკაციის დონის დასახასიათებლად გამოიყენება: ა) ნაკეთობის აწვობადობის კოეფიციენტი, რომელიც წარმოადგენს იძლევა იმის შესახებ თუ რამდენად არის გაჯერებული ნაკეთობა სტანდარტული და უნიფიცირებული დეტალებითა და კვანძებით.

ბ) განმეორებადობის კოეფიციენტი. მისი მეშვეობით განისაზღვრება ნაკეთობის დასამზადებლად გამოყენებული დეტალებისა და ნაწილების უნიფიკაციის დონე. სტანდარტული და უნიფიცირებული დეტალებისა და კვანძების ხვედრითი წონის გადიდებით იზრდება პროდუქციის მსხვილსერიული და მასობრივი წარმოების მასშტაბები, ჩქარდება ნაკეთობის და პროდუქტების, კონსტრუირების, წარმოებაში მისი ათვისების პროცესი, რაც ხელს უწყობს წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებლების გაუმჯობესებას. კონსტრუქტორი ახალი მანქანის ან სხვა ნაკეთობის კონსტრუქციის დამუშავების დროს უნდა ცდილობდეს და ვალდებულიც არის გაზარდოს სტანდარტული და უნიფიცირებული დეტალებისა და კვანძების ხვედრითი წონა გამოყენებული დეტალებისა და კვანძების საერთო რაოდენობაში. წინასწარ არის განსაზღვრული მისი მინიმალურად დასაშვები დონე.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების მნიშვნელობა უნდა შეფასდეს ეკონომიკური და სოციალური თვალსაზრისითაც. ხარი-

სხი ყველა შემთხვევაში უნდა გაუმჯობესდეს ისე, რომ შესაბამისი ღონისძიებების შემუშავებაზე, წარმოებაში დანერგვასა და გაუმჯობესებული ხარისხის პროდუქციის გამოყენებაზე (ექსპლოატაციაზე) ერთობლივი ხვედრითი დანახარჯები შემცირდეს. შესაბამის შემთხვევაშია გამართლებული ეკონომიკური თვალსაზრისით კმაღარ, უკეთესი ხარისხის პროდუქციის წარმოება ან უკვე ათვისებულის ხარისხის სრულყოფა. გაუმჯობესებული ხარისხის პროდუქციის წარმოებამ ეკონომიკური და სოციალური ხარჯებლობა უნდა მოუტანოს, როგორც მწარმოებლებს, ისე ამ პროდუქციის მომხმარებლებსაც, გაუმჯობესოს მათი მუშაობის ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლები. ამიტომ ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში აუცილებელია დადგინდეს და სათანადო მაჩვენებლების გამოყენებით დასაბუთდეს ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური და სოციალური პარამეტრები.

საპატენტო-სამართლებრივი მაჩვენებლების გამოყენების მიზანია საპატენტო სიწმინდის (სამართლიანობის) უზრუნველყოფა და საპატენტო უფლებების დაცვა როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე უცხოეთში. საპატენტო-სალიცენზიო საქმიანობის სწორი ორგანიზაცია მეტად აქტუალურია საქართველოსათვის, რომელიც ახლა იწყებს საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლას და, შესაბამისად, მეწარმეობის განვითარებას. ამიტომ აუცილებელია შემუშავდეს საპატენტო საქმიანობის მარეგულირებელი საკანონმდებლო და ნორმატიული აქტები მსოფლიო სტანდარტების დონეზე. თუ რამდენად საპასუხისმგებლოა ეს, ამას მოწმობს აშშ-ის გამოცდილება. აშშ-ში შექმნილია საპატენტო ბიურო, რომლის ხელმძღვანელებსა და ზოგიერთ სპეციალისტს ნიშნავს აშშ-ის პრეზიდენტი სენატთან შეთანხმებით, იმ წესით, რომელსაც იყენებენ სახელმწიფო უმაღლესი თანამდებობის პირების, კერძოდ, მინისტრების დანიშვნისას.* ეს ზრდის ამ სამსახურის როლს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში და აძლიერებს მის პასუხისმგებლობასაც.

მიუხედავად საქართველოში უკვე დაგროვილი გამოცდილები-

* ი. კეკელიაშვილი. საპატენტო საქმის ორგანიზაცია აშშ-ში. "ეკონომიკა". 1993, N7, გვ. 63-64.

სა, საჭიროა აღნიშნული სამსახურების ორგანიზაციის და მუშაობის მიმართულებებისა და პრინციპების დახვეწა, საქართველოს სინამდვილის შესაბამისი მოდელის შემუშავება, ტექნიკური ბაზის შევსება, საპატენტო ლიცენზიების გაყიდვის თუ ტექნოლოგიის სამართლებრივი ნორმების შემუშავება და ა.შ. საქართველოს ამ დარგში საკმაოდ მაღალი მეცნიერული პოტენციალი აქვს. ორგანიზაციულ-სამართლებრივი საქმის მოგვარება გაზრდის როგორც გამოგონების მფლობელის, ისე ქვეყნის შემოსავალს.

შრომის საგნების ვარგისიანობის დონის დასადგენად გამოიყენება მაჩვენებელთა სისტემა. მათი სიმრავლე და მრავალგვარობა განპირობებულია შრომის საგნების დიდი ნაირსახეობითა და თითოეული მათგანისათვის წაყენებული განსხვავებული ხარისხობრივი მოთხოვნებით. მაგალითად, წიაღისეულისთვის, გარდა ზემოთ აღნიშნული ხარისხობრივი მაჩვენებლებისა, მთავარია აგრეთვე მისი დამუშავების სიადვილე და ეკონომიურობა, შრომის საშუალებათა ექსპლუატაციის მაჩვენებლების გაუმჯობესება, დამზადებული პროდუქციის მაღალი ხარისხის უზრუნველყოფა, სიმსუბუქე და გამძლეობა, ტრანსპორტაბელობა, ხარისხობრივი თვალსაზრისით ერთგვაროვნება, მოპოებისა და გადამუშავების დაბალი თვითღირებულება, კომპლექსური გადამუშავების შესაძლებლობა და ა.შ. კვების პროდუქციის დასამზადებლად გამოყენებულ შრომის საგნებს უნდა ახასიათებდეს განსაზღვრული გემო, არომატი, კვებითუნარიანობა და სხვ. სპეციფიკურია სხვა სახეობის სამომხმარებლო საქონლის, სამეურნეო ინვენტარისა და ა.შ. დასამზადებლად გამოსაყენებელი შრომის საგნების ხარისხობრივი მაჩვენებლებიც.

მოხმარების საგნების ხარისხის მაჩვენებლები განსხვავებულია სასურსათო და არასასურსათო საქონლის (ქსოვილები, ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი, საგალანტერეო ნაწარმი, ტრიკოტაჟი, პარფიუმერია, სამეურნეო და კულტურულ-საყოფაცხოვრებო დანიშნულების საგნები და ა.შ.) მიხედვით.

ზანგძლივი გამოყენების მოხმარების საგნების ხარისხის დასადგენად გამოიყენება შრომის საშუალებების ხარისხის განმსაზღვრელი მაჩვენებლებიც - ზანგამძლეობა, საიმედოობა, ტექნოლოგიურობა და სხვ. ქსოვილების, ტანსაცმლის, ფეხსაცმლისა და ზოგიერთი სხვა სახეობის მოხმარების საგნების ხარისხი განი-

საზღვრება აგრეთვე ფერის, ფასონის, მოდის, მდგრადობისა და სხვა მაჩვენებლებით. სასურსათო დანიშნულების მომხმარებლის საგნების ხარისხის ძირითადი მაჩვენებლებია გემო, არომატი, კვებითუნარიანობა, ქიმიური შედგენილობა, ადამიანის ორგანიზმისათვის მავნე მინარევების შემცველობა და სხვა.

დიდი მნიშვნელობა აქვს პროდუქციის, განსაკუთრებით მოხმარების საგნების გაფორმებისა და შეფუთვის ხარისხს. კარგად გაფორმებული და შეფუთული მოხმარების საგნები მომხმარებელს ალექტრავს მისი შექმნის სურვილს. ამ თვალსაზრისით გაფორმება (შეფუთვა) რეკლამის როლსაც ასრულებს.

ამა თუ იმ დანიშნულების პროდუქციას ხარისხობრივი მახასიათებლების მიხედვით ყოფენ სორტებად ან სორტის თანაბარ-მნიშვნელოვან მარკებად, თანრიგებად და ა.შ. სორტი (მარკა, ხარისხობრივი თანრიგი და სხვა) როგორც პროდუქციის ხარისხობრივი თვალსაზრისით ცალკე გამოყოფილი კატეგორია, გამოხატავს პროდუქციის ხარისხობრივი მახასიათებლების ისეთ დონეს, რომელიც შეესაბამება ამ პროდუქციაზე მომხმარებლის მიერ წაყენებულ მოთხოვნებს.

პროდუქციის სორტებად დაყოფა, როგორც წესი, გამოიყენება კვებისა და მსუბუქ მრეწველობაში, მეტალურგიაში და მრეწველობის ზოგიერთ სხვა დარგში. მაგალითად, ქსოვილისა და ფეხსაცმლის, კონსერვისა და პურპროდუქტების ხარისხის დონე სორტების მიხედვით განისაზღვრება. გამოყოფენ პირველი, მეორე და მესამე სორტის პროდუქციას. ცემენტისა და აგურის წარმოებაში სორტის თანაბარი მნიშვნელობით გამოიყენება მარკა, სამშენებლო კერამიკის წარმოებაში - ხარისხობრივი თანრიგი და ა. შ. მრეწველობის ზოგიერთი დარგის საწარმოთა პროდუქციის ხარისხობრივი მახასიათებლების ამგვარი დიფერენციაცია საერთოდ არ ხდება, იგი მიუღებელია. მაგალითად, მანქანები და მოწყობილობები, სატრანსპორტო საშუალებები, სახალხო მოხმარების ხანგრძლივი გამოყენების ელექტრო-ტექნიკური ნაკეთობები, ან კიდევ, კოქსი და ცეცხლგამძლე აგური და ზოგიერთი სხვა დანიშნულების პროდუქციაც უნდა შეესაბამებოდეს მხოლოდ სტანდარტით განსაზღვრულ ხარისხობრივ მახასიათებლებს და მათგან ყოველგვარი გადახრა დაუშვებელია.

დანიშნულების მიხედვით პროდუქციის ვარგისიანობის

განმსაზღვრელი ხარისხობრივი მანკეულობების მიხედვით პროდუქცია იყოფა სახეობებად, სახეობები - ქვესახეობებად. ქვესახეობების გამოყოფის საფუძველია გარკვეული სახეობის პროდუქციის რამდენადმე განსხვავებული ხარისხობრივი მახასიათებლები. პროდუქციის ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი და ა.შ.) ხარისხობრივი მახასიათებლები მოხმარების პროცესში მათი ურთიერთშენაცვლების შესაძლებლობას. ქვესახეობების მიხედვით (სხვადასხვა დანიშნულების ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი, კონსერვი, პურპროდუქტები და სხვა) პროდუქციის დაყოფის შემთხვევაში ურთიერთშენაცვლება შესაძლებელია:

სხვა თანაბარ პირობებში, თუ პროდუქცია მაღალი ხარისხისაა და იზიდავს მომხმარებლებს თავის განსაკუთრებული ხარისხობრივი უპირატესობით, ეს ნიშნავს, რომ იგი მაღალი ღირსების პროდუქციაა, მაშასადამე ასეთი პროდუქცია მკვიდრდება ბაზარზე.

ზოგიერთი სახეობის მოხმარების საგნების ხარისხის დასადგენად გამოიყენება ქულობრივი სისტემა. ყოველ ცალკეულ კერძო მანკეუბებს მინიჭებული აქვს გარკვეული კოეფიციენტი (ქულა), რომელიც განსაზღვრავს მის როლს ნაკეთობის ვარგისიანობის საერთო შეფასებაში. ქულათა მაქსიმუმი უმაღლესი ხარისხის მანკეუბებელია. ქულების მიხედვით ზოგიერთი მოხმარების საგანი იყოფა სორტებად, რაც პროდუქციის ხარისხის გრადაციის განმსაზღვრელია.

მოხმარების საგნების ხარისხის განსაზღვრის დროს დიდა სუბიექტური ფაქტორის როლი. განსხვავებული გემოვნებისა და კულტურული განვითარების ადამიანები რამდენადმე განსხვავებულად აღიქვამენ პროდუქციის ხარისხის ამა თუ იმ მახასიათებელს. ამიტომ განსხვავებულია პროდუქციის შეფასების დონეც, მაგრამ სუბიექტური ფაქტორი გადამწყვეტი არ არის.

პროდუქციის ხარისხის განსაზღვრისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მის ეკოლოგიურ სიწმინდეს - ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის წარმოებით თავიდან ავიცილებთ გარემოს გაჭუჭყიანებას და ამის გამო მოსალოდნელ მავნე შედეგებს, მათ შორის ადამიანთა ჯანმრთელობის გაუარესებასაც.

2. პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობა

ეროვნული

სამრეწველო (და არა მხოლოდ სამრეწველო) პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი ცენტრალური პრობლემაა. ამ ამოცანის გადაწყვეტა როგორც ობიექტური აუცილებლობა ნაკარნახევი ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მიზნებით. შრომის პროდუქტის ხარისხობრივი პარამეტრების გაუმჯობესება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ეპოქაში წარმოების ინტენსიფიკაციისა და ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა. ამიტომ პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების პროცესი ისევე უწყვეტი ხასიათისაა, როგორც თვით წარმოების, მთელი საზოგადოების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროცესი.

სამრეწველო პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორიცაა. მაღალი ხარისხის შრომის იარაღებისა და შრომის საგნების გამოყენების გარეშე შეუძლებელია ელექტრონიკის, რადიოტექნიკის, ატომური ტექნიკის, კოსმოსური და საავიაციო ტექნიკის, მინიატიურული ტექნიკის, მიკროძრავებისა და მრავალი სახეობის მიკრომონწილობების, თანამედროვე ნახევრად ავტომატური და ავტომატური სისტემების, მიკროსტრუქტურების შექმნა და სხვა სახეობის პროგრესული ნაკეთობების წარმოება. უმაღლესი ხარისხის შრომის საშუალებებისა და შრომის საგნების გამოყენებით შეიძლება პროდუქციას მიეცეს ისეთი თვისებები, როგორიცაა მაღალი წარმადობა და შრომის საგნების ზუსტად დამუშავების უნარი, შრომის საშუალებებს - ნაკლები გაბარიტი და წონა, საჭირო სიმტკიცე და გამძლეობა, მაგნიტური კლასიკან დაცვის მაღალი უნარი და ა.შ.

შრომის საგნების ხარისხის გაუმჯობესება, გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, მაღალი ხარისხის პროდუქციის წარმოების საფუძველიცაა. მაღალი და გაუმჯობესებული ხარისხის ნედლეულის, სათბობისა და სხვა მატერიალური რესურსების გამოყენებით მცირდება დანაკარგები და, შესაბამისად, მატერიალური დანახარჯები პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე, უმჯობესდება მატერია-

ლური რესურსების, ძირითადი საწარმოო კაპიტალისა და საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების ისეთი მაჩვენებლები, როგორიცაა პროდუქციის მასალატევალობა, ნედლეულისგან პროდუქტში გამო-სავლიანობა, კაპიტალუკუება და პროდუქციის კაპიტალტევალობა, საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების კოეფიციენტი და სხვა ტექნიკო-ეკონომიკური მაჩვენებლები.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება დამატებითი პროდუქციის წარმოების ტოლფასია. შრომის საშუალებებისა და ზოგიერთი სახეობის სახალხო მოხმარების საგნების ხანგამძლეობისა და საიმედოობის გადიდებით იზოგება ნედლეული, მასალები, სათბობი, ენერგია და ცოცხალი შრომა, მცირდება დანახარჯები, რაც საჭირო იქნებოდა შესაბამისი დანიშნულების დამატებითი პროდუქციის გამოსაშვებად. საბურავების გარბენის მანძილის 50%-ით გადიდება პოტენციურად ამავე რაოდენობის დამატებითი პროდუქციის წარმოებას განაპირობებს. ასევე შეიძლება ვიმსჯელოთ ფეხსაცმლის, ტანსაცმლის, საყოფაცხოვრებო დანიშნულების ხანგრძლივი გამოყენების პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების დროსაც.

სამრეწველო პროდუქციის ხარისხის გასაუმჯობესებლად აუცილებელია გარკვეული რაოდენობის კაპიტალური დაბანდებებიც, მაგრამ ის მნიშვნელოვნად ნაკლებია იმ დანახარჯებზე, რაც საჭირო იქნებოდა დამატებითი სიმძლავრეების ასამოქმედებლად როგორც საბოლოო პროდუქციის გამომშვებ საწარმოებში, ისე მომიჯნავე დარგებსა და წარმოებებში თუნდაც დამატებითი მატერიალური რესურსების მოპოვებისა და წარმოებისათვის.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებით მცირდება შრომის იარაღებისა და ხანგრძლივი გამოყენების მოხმარების საგნების რემონტის, მათი ტრანსპორტირების, ენერგიის, სავწავის, ზეთისა და სხვა მასალების დანახარჯები. სახალხო მეურნეობის მასშტაბით ასეთი დანახარჯები საკმაოდ დიდია.

ამრიგად, პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება ერთ-ერთი დიდი მნიშვნელობის ხარჯთსაწინააღმდეგო ფაქტორია. ჩვენი სამრეწველო პროდუქცია გამოირჩევა მაღალი მასალა-, თბო- და ენერგოტევალობით. პროდუქციის წარმოებაზე გაწეული ცოცხალი შრომის დიდი დანახარჯების გამო მაღალია პროდუქციის შრომატევალობა და დაბალია შრომის ნაყოფიერების დონე. პროდუქციის

ხარისხის გაუმჯობესების ყველა შესაძლებლობის გამოყენებით, მიუხედავად იმისა, რომ იზრდება ერთდროული დანახარჯები. წარმოება მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ეფექტს იღებს უფრო დიდი იქნება საბაზრო ეკონომიკის პერიოდში, საბაზრო ურთიერთობების დროს ძლიერდება კონკურენცია მწარმოებლებს შორის როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საგარეო ბაზრებზე. კონკურენციაში იმარჯვებს მხოლოდ ის კერძო თუ სახელმწიფო საწარმო, რომელიც ნაკლები დანახარჯებით აწარმოებს მეტი რაოდენობის მაღალი ხარისხის კონკურენტუნარიან პროდუქციას. ბაზრის კანონები აიძულებს მეწარმეს იზრუნოს მომხმარებლის მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად. სხვაგვარად იგი ვერ დამკვიდრდება ბაზარზე, ეს კი გაკოტრებას მოასწავებს.

პროდუქციის ხარისხის ამაღლებას აქვს უდიდესი პოლიტიკური და სოციალური მნიშვნელობაც. მომხმარებლებისა და საერთოდ საზოგადოებრიობის წარმოდგენაში იზრდება იმ ქვეყნის პოლიტიკური იმიჯი და რწმენა, საიდანაც მათ მიეწოდებათ მაღალი ხარისხის პროდუქცია, რაც ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკური და კულტურული განვითარების მაღალი დონის აღიარებას.

პროდუქციის ხარისხის ამაღლებაზე სისტემატური ზრუნვა, შესაბამისი ღონისძიებების შემუშავება და განხორციელება ცვლის მუშაკის შეგნებას, მის დამოკიდებულებას საქმისადმი, აძლიერებს პასუხისმგებლობას აწარმოოს და მომხმარებელს მიაწოდოს მხოლოდ მაღალი ხარისხის, მისი მოთხოვნის შესაბამისი პროდუქცია. ეს აიძულებს მას აიმაღლოს პროფესიული მომზადების დონე, დაეუფლოს შესაბამის ტექნიკასა და ტექნოლოგიას, მუშაობის მაღალ კულტურას და ა.შ. ამისათვის კი საჭიროა ზოგადი განათლების დონის ამაღლებაც.

მაღალი ხარისხის პროდუქციის გამოყენება გარკვეულ ზეგაგაღწევის ახდენს მომხმარებლის პროფესიონალიზმზეც, მისი შრომითი ჩვევების სრულყოფასა და კულტურის დონეზე. მის შრომას უფრო მიმზიდველსა და ნაყოფიერს ხდის და სხვ.

ამრიგად, პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება, გარდა იმისა, რომ აუმჯობესებს ასეთი პროდუქციის როგორც მწარმოებლების, ისე მომხმარებლების ეკონომიკურ და სოციალურ მდგომარეობას, მათში იწვევს მნიშვნელოვანი ხასიათის ცვლილებებსაც,

რასაც პერსპექტივაში დიდი შედეგები მოჰყვება. როგორც ზემოთქმულიდან ირკვევა, ხარისხის გაუმჯობესების, უფრო მაღალი ხარისხის მახასიათებლების მქონე პროდუქციის გამოშვების პოლიტიკური და სოციალური შედეგები დიდია. იგი მრავალმხრივ ვლინდება, თუმცა მისი ეფექტიანობის აბსოლუტურ ეკონომიკურ მაჩვენებლებში ზუსტად გამოსახვა შეუძლებელია, განსაკუთრებით ასეთი პროდუქციის წარმოებისა და მოხმარების საწყის ეტაპზე. მაშასადამე, პოლიტიკური და სოციალური ეფექტი, როგორც წესი, მერმისს გამოვლინდება.

საქართველო მომავალში უფრო მეტად უნდა ჩაებას შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში, უნდა გააფართოოს საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობები, გახდეს მსოფლიო ბაზრის აქტიური მონაწილე, რაც შესაძლებელია მხოლოდ მაღალი ხარისხის, კონკურენტუნარიანი, მსოფლიოს საუკეთესო სტანდარტების შესაბამისი ხარისხის პროდუქციის წარმოების შემთხვევაში. ამით ამაღლდება ქვეყნის საერთაშორისო ეკონომიკური და პოლიტიკური ავტორიტეტი, გაიზრდება სხვა ქვეყნების მთავრობებისა და ცალკეული ბიზნესმენების, საქმიანი წრეების წარმომადგენლების დაინტერესება საქართველოსთან ეკონომიკური, პოლიტიკური და, ცხადია, სხვა სახის ურთიერთობების დამყარებით.

3. პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ძირითადი ფაქტორები

სამრეწველო პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების გზების სწორად განსაზღვრა და შესაბამისი ფაქტორების სრულად ამოქმედება შესაძლებელია მხოლოდ ხარისხის პრობლემის ყოველმხრივი გააზრების საფუძველზე.

პირველ ყოვლისა უნდა გაირკვეს, რა იგულისხმება პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ცნებაში. საქმე ის არის, რომ საბჭოთა პერიოდში პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებას მიაკუთვნებდნენ წუნდებული პროდუქციის მოცულობისა და ხვედრითი წონის შემცირებას მთლიან პროდუქციაში ანდა მის ლიკვიდაციას, რეკლამაციების რაოდენობის შემცირებას, ხარისხის

დაბალი დონიდან შემდგომ საფეხურამდე აყვანას, მუორე და მესამე სორტის პროდუქციის გადაყვანას პირველ სორტში და ა.შ. თუ უფრო ღრმად ჩაეწვდებით მოვლენის არსს, ამგარა, რომ სინამდვილეში მოსახმარად ვარგისი პროდუქციის უფრო მეტი როდია ხარისხიანი. მით უფრო იგი არ არის წმელეფო ტარეუ სხის. ამიტომ წუნის შემცირება არ ნიშნავს, რომ გამოშვებული პროდუქცია ხარისხიანია მომხმარებლის პოზიციის გათვალისწინებით, რომ იგი შეესაბამება პროდუქციაზე საზოგადოებრივ მოთხოვნებს. განა ცოტაა შემთხვევა, როდესაც წუნის პროცენტი მცირდება, მათ შორის მნიშვნელოვნად, დანარჩენი პროდუქცია გამოსაყენებლად ვარგისად ითვლება, მაგრამ ფაქტობრივად იგი დაბალი ხარისხისაა ან კიდევ, არ არის გამორიცხული მთლიან პროდუქციაში წუნდებული პროდუქციის მოცულობისა და ხვედრითი წონის დროებითი გადიდებისას, პროდუქციის ძირითადი ნაწილის ხარისხი არსებითად გაუმჯობესებული იყო. მაშასადამე, დაუშვებელია პირდაპირი კავშირის დამყარება წუნდებული პროდუქციის (რეკლამაციის) შემცირებასა და ხარისხის გაუმჯობესებას შორის.

აუცილებელია დადგინდეს პროდუქციის ხარისხის საზოგადოებრივად ნორმალური დონე, მისი განმსაზღვრელი პარამეტრები. ეს პარამეტრები დამოკიდებულია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დონესა და მასში მოსალოდნელ ცვლილებებზე, აგრეთვე საზოგადოების ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ განვითარებაზე. იმის გამო, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი განუწყვეტლივ მიმდინარეობს, მისი გაკლენით ასევე განუხრელად განვითარებადია საზოგადოებრივი წარმოება, ცხოვრების ეკონომიკური და სოციალური პირობები, კულტურა და ა.შ. პროდუქციის ხარისხის ნორმალური დონეც ცვალებადია. ამიტომ პროდუქციის ხარისხის ამაღლება (გაუმჯობესება) უნდა გაიანზრებოდეს, როგორც დადგენილი ხარისხის ნორმალური დონიდან ხარისხის პარამეტრების გაზრდა. ხარისხის ნორმალურ დონეში კი უნდა იგულისხმებოდეს ხარისხობრივი პარამეტრები, რომლებიც უზრუნველყოფს პროდუქციაზე ხარისხობრივი მახასიათებლების გათვალისწინებით საზოგადოებრივი მოთხოვნის სრულად დაკმაყოფილებას. პროდუქციის ხარისხის რეალურად გაუმჯობესება ნიშნავს ხარისხის რეალურ, საზოგადოებრივად აუცილებელ დონესთან მიახლოებას.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების პრობლემის განხილვა-
ვად აუცილებელია სრულად ჩაეწვდეთ პრაქტიკაში გამოყენებული
ცნებების - "პროდუქციის განახლების" და "ახალი პროდუქციის"
შინაარსს და მათ კავშირს ხარისხის პრობლემასთან.

ზოგიერთი მკვლევარი სამართლიანად აყენებს საკითხს პრო-
დუქციის "სიახლის" დიფერენცირებული დონეების დადგენის შე-
სახებას.

"პროდუქციის განახლება" ხდება მაშინ, როდესაც ტრადიციუ-
ლად ქვეულ ნაკეთობაში შეაქვთ პრინციპულად ახალი ტექნიკური
კომპონენტები და ამგვარად სრულყოფენ მას, არსებითად იცვლება
დამზადების ტექნოლოგია. სრულყოფილი ნაკეთობა კი უკეთ
დააკმაყოფილებს მომხმარებლის მოთხოვნას. ამ საფუძველზე
წარმოებიდან და მოხმარებიდან იღვევება მისი მოძველებული
ანალოგი. "პროდუქციის განახლებისა" და "პროდუქციის ხარისხის
გაუმჯობესების" პარამეტრები განსხვავებულია. თუ ხარისხის
გაუმჯობესების შედეგად დამზადების ტექნოლოგია პრინციპულად
არ იცვლება, ხოლო ხარისხობრივი პარამეტრები უმჯობესდება
მხოლოდ არსებული კონსტრუქციისა თუ მოდელის ფარგლებში
ანდა ძირითადი სამომხმარებლო თვისებები უცვლელი რჩება
და იცვლება მხოლოდ ნაკეთობის გარეგანი სახე და გაფორმება
მოდის, ესთეტიკის, გამოყენების მოხერხებულობისა თუ სხვა
მიზნით, ასეთ შემთხვევაში ადგილი აქვს მხოლოდ არსებული
ხარისხობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესებას და არა ახალი
სახმარი ღირებულების ფორმირებას, "პროდუქციის განახლებას".

იმ შემთხვევაში, როდესაც წარმოებაში გამოიყენება პრო-
დუქციის პრინციპულად ახალი, მანამდე არარსებული დონე,
იგი შეფასდება როგორც გამოგონება და მასზე ფორმდება საავ-
ტორო უფლება და პატენტი. ნაკეთობას ატარებენ რეგისტრაციაში,
როგორც სამრეწველო ნიმუშს სერიული და მასობრივი წარმოე-
ბისათვის. იგი ფიქსირდება ახალი სტანდარტით ან ტექნიკური
პირობებით. ასეთი ნაკეთობა უკვე არის "ახალი პროდუქცია".
მას აქვს ახალი, უფრო მაღალი სახმარი ღირებულება და
შესწევს უნარი, წარმოშვას ახალი მოთხოვნები. შეიძლება ასეთ
"სიახლეს" გამოჩენის მომენტისათვის არც ჰქონდეს ისეთი მაღა-
ლი ხარისხობრივი პარამეტრები, როგორც აქვს წარმოებაში

უკვე ათვისებულ ნაკეთობას, მაგრამ იგი თანდათან დაიხვეწება წარმოებისა და მოხმარების პროცესში მიღებული დამატებითი მასალების საფუძველზე გამოვლენილი ნაკლოვანებების გამოწვევების შედეგად.

ამრიგად, "ახალი პროდუქცია" წარმოადგენს გამოვლენის ან აღმოჩენის ანდა უკვე ათვისებული პროდუქციის განახლების პროცესის შედეგს, როდესაც ნაწარმში არსებითი ხასიათის ცვლილებების შუგანით მისი ხარისხობრივი პარამეტრები იმდენად იზრდება, რომ ფორმირდება პრინციპულად ახალი სამომხმარებლო ღირებულება. ამის გამო ახალი არსებითად განსხვავდება ძველისაგან. ამის საუკეთესო მაგალითია ნახევარგამტარებზე მომუშავე ტელევიზორი ნათურებიან ტელევიზორთან შედარებით, ტრანზისტული რადიომიმღები ჩვეულებრივ (ნათურებიან) რადიომიმღებთან შედარებით და ა.შ. როდესაც იზრდება მხოლოდ ტელევიზორის ეკრანის, ან მაციერის ტეკადობა, ან იცვლება ნაკეთობის მხოლოდ გარეგანი გაფორმება და სხვა, ასეთი განახლება არ იწვევს "ახალი პროდუქციის" წარმოქმნას.*

პროდუქციის "სიახლის ღონის" დიფერენციაციის დროს გათვალისწინებული უნდა იქნეს ნაკეთობის დამამზადებელი საწარმოს დანახარჯების ცვალებადობა და გაწეული რისკის ღონე, ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებების განხორციელების ვადები, განახლებულ პროდუქციაზე მომხმარებელთა მოთხოვნის დინამიკა და სხვ. გარკვეული დროა საჭირო სიახლეების შემუშავებასა და წარმოებაში ათვისების, შესაბამისი ფინანსური რესურსებისა და ფასების ფორმირებისათვის და ა. შ.

ჩვენს პრაქტიკაში გამოიყენებოდა და მოშავალშიც შეიძლება გამოვიყენოთ პროდუქციის განახლების ღონის შეფასების ისეთი მაჩვენებლები, როგორცაა: ახალდამუშავებული პროდუქციის ნიმუშების რაოდენობა წელიწადში; პროდუქციის ნომენკლატურის განახლების ტემპი; დრო ნაკეთობის დაპროექტიბიდან მის სერი-

* Г.Д. Кравченко. Процесс повышения качества продуктов труда как закономерность НТП и формы его проявления. Вестник Московского Университета. Сер.6. Экономика, 1992. N2, стр. 11-19

ულ წარმოებამდე; ახალი პროდუქციის ხვედრითი წონა მთლიან პროდუქციაში.

საქართველოს ეკონომიკური განვითარების წინაპირობების გამოცდილებები ცხადყოფს, რომ მეურნეობრივ სექტორში იმ დროს გამოყენებული სამეურნეო მექანიზმი არ იძლეოდა რეალურ საშუალებას სამრეწველო საწარმოებს სასურველი რაოდენობით გამოეშვათ მსოფლიოს საუკეთესო სტანდარტების შესაბამისი პროდუქცია. მაღალი ტრიბუნებიდანაც კი გაისმის, რომ ჩვენი ქვეყნის მრეწველობის პროდუქციისათვის წარსულშიც და მომავალშიც საუკეთესო ბაზარი იყო და არის ყოფილ საბჭოთა კავშირში შემავალი, ამჟამინდელი დამოუკიდებელი ქვეყნები. მაგრამ ეს მხოლოდ დროებითი მოვლენაა. საერთაშორისო ბაზრის მოთხოვნებს ჯერჯერობით სულ რამდენიმე სახეობის პროდუქცია თუ აკმაყოფილებს.

სამრეწველო პროდუქციის ხარისხობრივი მაჩვენებლები კიდევ უფრო გაუარესდა ბოლო პერიოდში. განსაკუთრებით ცუდი მდგომარეობა შეიქმნა საქართველოს სამრეწველო პროდუქციის განმსაზღვრელ დარგებში. ამან კი შეამცირა ქვეყნის საექსპორტო პოტენციალი.

ასეთი მდგომარეობა გამოიწვია არა მხოლოდ ბოლო წლებში ქვეყანაში მიმდინარე პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა პროცესებმა, არამედ უფრო ხანგრძლივი დროის განმავლობაში შემუშავებულმა და გამოყენებულმა ტექნიკური, ორგანიზაციული და ეკონომიკური ხასიათის პოლიტიკამაც, დანერგილმა სამეურნეო მექანიზმმა, რაც არ იძლეოდა პროდუქციის ხარისხის ამაღლების ეფექტიანი ფაქტორების ამოქმედებისა და შესაბამისი რეზერვების სრულად გამოყენების შესაძლებლობას.

პროდუქციის ხარისხის ამაღლებაზე მრავალი ფაქტორი მოქმედებს. ეს გამოწვეულია პროდუქციის დანიშნულების მრავალგვარობითა და ხარისხობრივი მახასიათებლების დიდი განსხვავებულობით. ფაქტორები, მათი მოქმედების თავისებურებებისა და შედეგების გათვალისწინებით, პირობითად შეიძლება გაერთიანდეს სამ მთავარ ჯგუფად: მეცნიერულ-ტექნიკური, ეკონომიკური და ორგანიზაციული ხასიათის ფაქტორებად. თითოეული ჯგუფის ფაქტორები მოქმედებს არა იზოლირებულად, არამედ ურთიერთ-

კავშირში, რადგან მიზანი ერთია - შრომის პროდუქტის ხარისხობრივი მახასიათებლების გაუმჯობესება, ხარისხის საზოგადოებრივი დონის ამაღლება, მომხმარებელთა მოყვარეობის სრულად დაკმაყოფილება. მეცნიერულ-ტექნიკური ხასიათის ფაქტორები მით უფრო მაღალ შედეგებს განაპირობებს, რაც უფრო მეტად იქნება დაკავშირებული ეკონომიკური და ორგანიზაციული ხასიათის ფაქტორების მოქმედებასთან და პირიქით. მიუხედავად ამისა, ფაქტორთა ჯგუფების მოქმედების პრინციპები, პირობები და შედეგები განსხვავებულია.

მეცნიერულ-ტექნიკური ხასიათის ფაქტორები: პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება, "განახლებული პროდუქციის" და "ახალი პროდუქციის" წარმოება მეცნიერების განვითარების, გამოგონებებისა და აღმოჩენების შედეგია. ნახევარგამტარების გამოგონებამ და გამოყენებამ რადიოტექნიკაში, სატელევიზიო მოწყობილობებისა და ბევრი სხვა სახეობის სამრეწველო და სახალხო მოხმარებისათვის გათვალისწინებული პროდუქციის წარმოებაში რევოლუციის ტოლფასი როლი შეასრულა, პროდუქციის ხარისხი მანამდე წარმოუდგენელ დონემდე აიყვანა და ეს ზღვარი არ არის. მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქაში პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების პროცესმაც რევოლუციური ხასიათი მიიღო, მაგრამ ეს არ გამოირიცხავს ამ პროცესის ევოლუციურ განვითარებას. ამდენად, როგორც უკვე ითქვა, პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების პროცესი ისევე უწყვეტია, როგორც თვით მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი. იგი შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ იმ ცოდნის ფარგლებში, რომელიც კაცობრიობამ დააგროვა განვითარების მოცემულ ეტაპზე. მაგრამ ყოველივე ეს ცვალებადია. იგი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ იქნება წარმოება უზრუნველყოფილი ფუნდამენტური და გამოყენებითი მეცნიერებების უახლესი მიღწევებით. ეს კი აუცილებელია ბუნებაში არსებული ნივთიერებების სრულად შესასწავლად და გამოსაყენებლად, პრინციპულად ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების, მაღალი ხარისხისა და განსაკუთრებული თვისებების მქონე ნედლეულისა და მასალების შესაქმნელად, ადამიანის შრომის ეფექტის გასაღიძვბლად. ნებისმიერ საზოგადოებაში მეცნიერული და ტექნიკური ცოდნა შრომის პროდუქტში მატერიალიზდება იმდენად, რამდენად ხელსაყრელ პირობებსაც ქმნის ამისათვის საზოგადოება.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი აჩქარებს მაღალი ხარისხის პროდუქციის წარმოებას და, ახევე ქმნის მანამდე უცნობ, უფრო მაღალი სამომხმარებლო ღირებულების პროდუქტებს. მათ შორის მტკ ხელს უწყობს რა ახალი მოთხოვნების წარმოშობას, რასაც ბითად ცვლის სამომხმარებლო სტრუქტურას, საზოგადოების მოთხოვნებსა და მოხმარებაში ახდენს რევოლუციური ხასიათის გარდაქმნებს, აყვავს იგი ახალ, უფრო მაღალ თვისებრივ დონემდე.

ამრიგად, პროდუქციის ხარისხის დონის ამაღლება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგად არის და მისი განვითარების აუცილებელი პირობაც. ამიტომ ამ ორი განსხვავებული, იმავედროულად ურთიერთდაკავშირებული პროცესის განვითარების შეხამება აუცილებელი და დიდი ეფექტიანობის მომცემია.

მეცნიერულ-ტექნიკური ხასიათის ფაქტორებს მიეკუთვნება:

ა) პროდუქციის ტექნიკური სრულყოფა, მისი ტექნიკური დონის ამაღლება. ეს პროცესი იწყება პროდუქციის შექმნის იდეის წარმოქმნიდან და შრომის პროდუქტში მატერიალიზდება პროექტისა და კონსტრუქციის დამუშავების, მისი დასაბუთების, საცდელი ნიმუშების დამზადების, გამოცდისა და შემდგომი სრულყოფის სტადიებში. აქ ვლინდება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის სწორი ორგანიზაციის ეკონომიკური ეფექტიანობა, ვინაიდან მასზე დამოკიდებული პროდუქციის (ნაკეთობის) საპროექტო-საკონსტრუქტურო გადაწყვეტის ხარისხი. საქმიანობა ისე უნდა წარიმართოს, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს ციკლის: იდეა-დაპროექტება (კონსტრუირება) - წარმოება - გამოყენების ხანგრძლივობის შემცირება. იდეა იხვეწება, ზუსტდება როგორც დაპროექტების (კონსტრუქციის დამუშავების) და წარმოების, ისე მისი გამოყენების (ექსპლუატაციის) პროცესში დაკვირვებების მასალების ანალიზის საფუძველზე.

პროდუქციის ტექნიკური დონის ამაღლება დაკავშირებულია მის განახლებასთან. ბუნებრივია, დაუსუვებელი და შეუძლებელია მთელი პროდუქციის ტოტალური განახლება. განახლების მასშტაბი და დონე სხვადასხვა ჯგუფის საქონლისათვის ერთნაირი არ არის. ზოგიერთი სახეობის საქონლის განახლება ან არ არის საჭირო, ან დასაშვებია შეზღუდული ოდენობით. მაშასადამე, აუცილებელია ასორტიმენტისა და ხარისხის სტაბილური დონის

შენარჩუნება. ეს უპირველესად ეხება კვების პროდუქტების ზოგიერთ სახეობას. ცნობილია ისიც, რომ კულტურულ-საყოფაცხოვრებო დანიშნულების პროდუქციის დაახლოებით მესამედი ყოველწლიურად ძველდება. სამაგიეროდ წარმოების საშუალებების წარმოების მაღალი დონე პროდუქციის ხარისხის შეფასების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კრიტერიუმია. კონკურენცია აიძულებს საწარმოებს დააჩქარონ პროდუქციის განახლება. ამას მოწმობს განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებაც. იაპონიის წამყვანი ავტომშენებელი ქარხნები ავტომობილების მოდელებს ცვლიან ყოველ 3-4 წელიწადში. იმავე დროს ყოველ 6 თვეში ხდება ტექნოლოგიური პროცესებისა და თვით პროდუქციის სრულყოფა. ფორდის ქარხნები ყოველწლიურად უშვებენ ახალი მოდელის პროდუქციას, საბჭოთა კავშირში კი საყოფაცხოვრებო დანიშნულების ტექნიკის განახლებას 6-10 წელიწადზე მეტი სჭირდებოდა. საქართველოში ახალი პროდუქციის ათვისების საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდი იყო, მათ შორის მანქანათმშენებელი კომპლექსის საწარმოებშიც. საქართველოს სტატისტიკური კრებულების მონაცემების მიხედვით, 1986-1988 წწ. ახალი პროდუქციის წარმოების ათვისებას 6-10 და მეტი წელიწადი სჭირდებოდა. 1988 წელს შექმნილი ნიმუშებიდან გადაწყდა მხოლოდ 41 %-ის საწარმოო ათვისება. ხშირად ირღვეოდა "სიახლისა" და "განსაკუთრებული მოდური" ინდექსების მქონე პროდუქციის წარმოების სტანდარტების მოთხოვნები და სხვ. პროდუქციის დაბალი ტექნიკური დონის გამო დაბალი იყო მომხმარებელთა მოთხოვნის დაკმაყოფილების დონეც;

ბ) წარმოების ტექნიკური დონის ამაღლება. თანამედროვე ურთულესი და უმაღლესი ხარისხის პროდუქციის წარმოება მოძველებული მანქანა-მოწყობილობებით შეუძლებელია. ამიტომ აუცილებელია წარმოების ტექნიკური ბაზის განახლება, მისი აღჭურვა თანამედროვე ავტომატური და ნახევრად ავტომატური მანქანებით, პროგრამული მართვის ჩარხებით, მექანიზებული, ავტომატური და კომპლექსურად ავტომატიზებული უბნების, საამქროების, წარმოებებისა და საწარმოების ორგანიზაცია. ტექნოლოგიური პროცესების მართვა უნდა მოხდეს ელექტრონულ-გამომთვლელი ტექნიკის გამოყენებით. დიდი მნიშვნელობა აქვს მანქანა-მოწყობილობების მუშაობის რეჟიმის სწორად განსაზღვრასა და მის უთუოდ დაცვას, სხვა თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების გამო-

ყენებას. სიზანტე და გაუმართებელი დაფოვნება ამ საქმეში მეტად საზიანოა;

გ) ტექნოლოგიური პროცესების სრულყოფილი პროგრესული ტექნოლოგიების დანერგვა და დადგენილი ტექნოლოგიური რეჟიმების უზრუნველყოფა.

ტექნოლოგია პრიორიტეტულად განსაზღვრავს წარმოებული პროდუქციის ხარისხს. როგორც განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებიდან ირკვევა, მრეწველობის პროდუქციის, განსაკუთრებით, რთული მანქანა-მოწყობილობების დაბალი ხარისხი თითქმის ხანახვეროდ გამოწვეულია მოძველებული ტექნოლოგიების გამოყენებით და დადგენილი ტექნოლოგიური რეჟიმების დარღვევით. განვითარების თანამედროვე ეტაპზე მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი გვთავაზობს სრულიად ახალ ტექნოლოგიურ სისტემებს. მექანიკური ტექნოლოგიების ნაცვლად ნედლეულისა და მასალების დამუშავება ხდება ბიოლოგიური, ქიმიური, ელექტროქიმიური, რადიაციული, ლაზერული, პლაზმური და სხვა მეთოდებით. მეტალურგიაში სულ უფრო მეტად გამოიყენება ფხვნილების ტექნოლოგია და ფოლადის უწყვეტი ჩამოსხმის მეთოდი. ბევრ ქვეყანაში შავი ლითონების ამოსავალი ნედლეულიდან - რკინის მადნიდან - ფოლადს იღებენ თუჯის წარმოების გვერდის ავლით, უშუალოდ. ფოლადის ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით აწარმოებენ ელექტროფოლადს. ყოველივე ეს ამცირებს წარმოების ციკლის ხანგრძლივობას და იძლევა მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ეფექტს. კვების მრეწველობაში გამოიყენება ქიმიური ტექნოლოგიები, მათ შორის კვების პროდუქტების სწრაფი გაყინვის ტექნოლოგია, რაც ბოსტნეულს, ხილს, კენკრას და სხვა პროდუქტებს უნარჩუნებს ბუნებრივ გარეგნულ სახეს, გემოს, არომატს, ფერს და სხვა ხარისხობრივ მაჩასიათებლებს, არ იცვლება მათში კვებითი ნივთიერებების შემცველობა, მაშასადამე, ყუათიანობა, თითქმის უცვლელი რჩება ვიტამინები და სხვ. ქიმიური ტექნოლოგიების გამოყენებით ამზადებენ ზესუფთა და ზემტკიცე მასალებს, რომელზეც დიდი მოთხოვნაა. შეიძლება ბევრი სხვა მაგალითის მოტანაც. მაგრამ საკითხის ნათელსაყოფად, ვფიქრობთ, აღნიშნულიც საკმარისია.

ტექნოლოგიების სრულყოფის პროცესმა თანამედროვე ეტაპზე

რევოლუციური ხასიათი მიიღო. მეოცე საუკუნის უკანასკნელი მესამედიდან დაიწყო ტექნოლოგიური რევოლუცია, რაც მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის შედეგი და მისი უმეტესად განვითარებაა. იგი სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს, ამიტომ არის, რომ ტექნოლოგია იქცა ექსპორტის ობიექტადაც. ქვეყნებს შორის გაჩაღდა კონკურენცია უახლესი კონკურენტუნარიანი ტექნოლოგიების შექმნისა და ექსპორტისათვის, ისეთი ტექნოლოგიების შემუშავებისათვის, რომელიც უზრუნველყოფს ოპერაციების სიმცირესა და განუწყვეტლობას, შესრულების სიზუსტეს, ამოსავალი ნედლეულისთვის თანდაყოლილი ხარისხობრივი მახასიათებლების, საჭიროების შემთხვევაში ნივთიერებათა სტრუქტურის შეცვლას. პროდუქტიდან არასასურველი, მავნე მინარევების გამოდევნას, როგორცაა ნიტრატები და მძიმე მეტალები კვების პროდუქტებში და ა.შ.

ტექნოლოგიური პროცესების სრულყოფა უნდა ხდებოდეს პროდუქციის ფორმირების ყველა სტადიაზე, დაწყებული პროდუქციის დასამზადებლად საჭირო ამოსავალი ნედლეულისა და მასალების, მანქანა-მოწყობილობების წარმოებით და დამთავრებული საბოლოო პროდუქციის დამზადების ტექნოლოგიის დამუშავებით.

დაუსვებელია დადგენილი ტექნოლოგიური რეჟიმიდან უმნიშვნელო გადახრა, მისი დაუსაბუთებელი შეცვლა ან შეკვეთაც კი. ამას ადასტურებს განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებაც. ყველა ასეთი შემთხვევა აუარესებს პროდუქციის ხარისხს.

საქართველოს ძლიერი მეცნიერული და ტექნიკური პოტენციალი აქვს უახლესი, კონკურენტუნარიანი ორიგინალური ტექნოლოგიების შესამუშავებლად, განსაკუთრებით ქვეყნის სამრეწველო პროფილის განმსაზღვრველ დარგებსა და წარმოებებში. ამავე დროს აუცილებელია ზოგიერთი პროდუქციის წარმოების ტექნოლოგიების შექმნაც. ამდენად, საქართველო უნდა გახდეს მოწინავე ტექნოლოგიების როგორც ექსპორტიორი, ისე იმპორტიორი ქვეყანა.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური ხასიათის ფაქტორები:

ა) პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების დაგეგმვა.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისა და მისი ფუნქციონირების პირობებში დიდი მნიშვნელობა აქვს წარმოების განვითარების, მათ შორის პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების წინასწარ

განსაზღვრული ღონისძიებების შეუფერხებელ განხორციელებას, რაც აისახება პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების გეგმაში. ასეთ გეგმას სრული სახით ადგენენ საწარმოებში მუშაობის მართვის სხვა ძირეული რგოლები.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების გეგმის შედგენის საფუძველია ამ დარგში სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული პოლიტიკა და შესაბამისი სტრატეგია უახლოესი და შორეული პერსპექტივისათვის. ამის მაგალითია იაპონიის საბაზრო ეკონომიკის მოდელი, რომელიც გულისხმობს საწარმოებისა და ფირმების სახელმწიფო რეგულირებას ეკონომიკური ფაქტორების ყოველმხრივი გააქტიურების გზით. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება პროდუქციის ხარისხის ამაღლებას.

პროდუქციის ხარისხის ამაღლების სახელმწიფო პოლიტიკისა და სტრატეგიის მიხედვით განისაზღვრება ხარისხის გაუმჯობესების ძირითადი მიმართულებები. იგი უნდა ემყარებოდეს არსებული მდგომარეობის ამსახველი მასალების ღრმა ანალიზს. ხელისუფლების აღმასრულებელი და ფუნქციონალური ორგანოები, აგრეთვე დარგობრივი სამინისტროები შეიმუშაებენ მთლიანად ეკონომიკისა და მისი ძირითადი დარგების მიხედვით პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების პროგნოზებსა და ძირითად მაჩვენებლებს ზანგრძლივი პერიოდისათვის, მათ შორის ეროვნული სტანდარტების სრულყოფის, ქვეყნის მასშტაბით პროდუქციის ხარისხის მართვის, ხარისხის დარგში განსაკუთრებული მნიშვნელობის ღონისძიებების განსახორციელებლად საჭირო მატერიალური და ფინანსური რესურსების წყაროების ფორმირებისა და ზოგიერთი სხვა ეკონომიკური ბერკეტის გამოყენების მექანიზმებს.

საწარმოების (ფირმების) პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების გეგმის შედგენისას გამოიყენება აგრეთვე საკუთარი და სხვა ქვეყნის მომხმარებლებთან (შემკვეთებთან) დადებული ხელშეკრულებებით განსაზღვრული პროდუქციის ხარისხის პარამეტრები. დიდი მნიშვნელობა აქვს მარკეტინგული სამსახურების მიერ მოპოვებულ ინფორმაციებს, სოციალური გამოკვლევების მასალებს და სხვ.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების გეგმაში განისაზღვრება შემდეგი დავალებები: საწარმოს (ფირმის) სტანდარტებისა და

ტექნიკური პირობების სრულყოფა, საუკეთესო ვარიანტი და მსოფლიო სტანდარტებისადმი მათი შესაბამისობის მიღწევა; ახალი და გაუმჯობესებული ხარისხის პროდუქციის წარმოების მოცულობის გაზრდა; ახალი სახეობის პროდუქციის შექმნა, ათვისება და სეროულად (მასობრივად) წარმოება კონკრეტული ვადების აღნიშვნით; მოძველებული ნაკეთობის წარმოებიდან ამოღება ან მისი სრულყოფა; პროდუქციის ატესტაციისა და სერტიფიკაციის ორგანიზაცია; სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების დარგში; პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური ეფექტიანობა და სხვ. მრეწველობის დარგისა და საწარმოს მუშაობის სპეციფიკის გათვალისწინებით გვემაში, გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, შეიძლება სხვა დავალებების შეტანაც.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების საგვემო დავალებათა შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით უნდა შემუშავდეს შესაბამისი ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებების გეგმა. მასში აიხაზება ღონისძიებათა შინაარსი, განხორციელების ვადები, მოხალოდნელი ეკონომიკური ეფექტი და სხვა მაჩვენებლები;

ბ) საფინანსო-საკრედიტო სისტემის სრულყოფა. სახელმწიფო ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელმა ორგანოებმა ქვეყნის საფინანსო-საკრედიტო სისტემის საკანონმდებლო და განკარგულებითი ხასიათის აქტების შემუშავებისა და დამტკიცების დროს უნდა გაითვალისწინონ ისეთი ღონისძიებებიც, რომლებიც ხელს შეუწყობს პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების საფინანსო-საკრედიტო საფუძვლების განმტკიცებას. საქმე ის არის, რომ პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ღონისძიებათა განხორციელება საჭიროებს მნიშვნელოვან დანახარჯებსა და საკმაოდ ხანგრძლივ დროს, მით უმეტეს, როდესაც საკითხი ეხება პრინციპულად ახალი პროდუქციის წარმოებას, რაც უმეტესად დაკავშირებულია გამოგონებასთან და აღმოჩენასთან. მისი დაფარვის წყაროა მეწარმის საკუთარი სახსრები და ნახესხები საშუალებები. ცალკეულ შემთხვევაში ამ მიზნით სახსრები შეიძლება გამოყოს მომხმარებელმა (დამკვეთმა) საწარმოებმაც მათთვის საჭირო ხარისხის პროდუქციის შემუშავების, ათვისებისა და წარმოების ხარჯების გარკვეული ნაწილის დასაფინანსებლად.

იმ შემთხვევაში თუ საწარმო მონაწილეობს მეცნიერულ-

ტექნიკური პროგრესის სახელმწიფო მნიშვნელობის პროგრამების რეალიზაციაში და ასრულებს პრინციპულად ახალი პროდუქციის გამოშვების სახელმწიფო შეკვეთებს, მისი შემუშავებისა და ათვისება-წარმოების ხარჯების ნაწილი შეიძლება დაიფაროს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ან მმართველობის სხვა ორგანოების რესურსებიდან. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ჩვენი ქვეყნისათვის საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პირობებში. როგორც უკვე აღინიშნა, პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებისა და ახალი პროდუქციის წარმოების ათვისების ღონისძიებათა განხორციელება საწარმოებს შეუქმნის გარკვეულ დროებით სიძნელეებს, რაც ხელსაყრელი არ არის თვით სახელმწიფოსათვისაც. ამიტომ ასეთი საწარმოების სახელმწიფო მხარდაჭერა აუცილებელია.

დიდია ეროვნული და კომერციული ბანკების როლიც. სახელშეკრულებო საფუძველზე პრიორიტეტული წესით და შეღავათიან პირობებში კრედიტები უნდა გაიცეს იმ საწარმოებზე, რომლებიც შეიმუშავენ და ითვისებენ ახალ და გაუმჯობესებული ხარისხის პროდუქციას, აფართოებენ პროდუქციის ასორტიმენტს, ახორციელებენ წარმოების ტექნიკური განახლებისა და ხელახალი აღჭურვის, პროგრესული ტექნოლოგიების შემუშავების, შეძენისა და დანერგვის სამუშაოებს და სხვ.

მხარდაჭერას საჭიროებს საექსპორტო პროდუქციის შემუშავებელი, ამთვისებელი და დამამზადებელი, აგრეთვე ამისათვის აუცილებელი ნედლეულის, მასალებისა და მაკომპლექტებული ნაკეთობების მიმწოდებელი საწარმოები და ორგანიზაციები. აუცილებლობის შემთხვევაში შესაბამისი ხარჯების დასაფარავად მათ კრედიტი შეიძლება მიეცეთ ვალუტითაც, რომელიც დაიფარება პროდუქციის ექსპორტიდან მიღებული შემოსავლის ხარჯზე. ასეთ საწარმოებს შეიძლება დროებით დაუდგინდეთ მოკების (შემოსავლის) დაბეგრის შეღავათიანი ნორმატივები და პირობები და ა.შ.;

გ) მატერიალური დაინტერესებისა და პასუხისმგებლობის გაძლიერება. პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების პრობლემის გადაწყვეტა, როგორც უკვე ითქვა, გარკვეულ ეკონომიკურ რისკთან და სიძნელეებთან არის დაკავშირებული. შრომით კოლექტივებში ღონისძიებათა განხორციელების საწყის ეტაპზე ხშირად

იქმნება ეკონომიკური და ორგანიზაციული ხასიათის სიმწვანეები. ამიტომ აუცილებელია პროდუქციის ფორმირების შესაბამისი სტადიების შემსრულებელი შრომითი კოლექტივების მატერიალურად წახალისება ხარისხის გაუმჯობესების სამუშაოებში წარმატებით. ვიღუობის გათვალისწინებით.

პროდუქციის ხარისხის დაგეგმილი და მიღწეული დონე, როგორც შრომითი კოლექტივის საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის შედეგების შეფასების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელი, გათვალისწინებული უნდა იყოს შრომის ანაზღაურების ორგანიზაციის დროს. მთავარია სწორად განისაზღვროს შრომის ხარისხი, მისი გავლენა პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებაზე და შრომის ანაზღაურების ოდენობა.

ეკონომიკური წახალისების წყარო საწარმოს შემოსავალია (მოგება). მისი ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორი არის პროდუქციის ხარისხი. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში დამოკიდებულება პროდუქციის ხარისხსა და ფასს შორის კიდევ უფრო გაიზრდება, შესაბამისად გადიდება საწარმოების შემოსავალიც. ამიტომ ეკონომიკური სტიმულირების ისეთი სისტემა უნდა შემუშავდეს, რომელიც შრომით კოლექტივს დააინტერესებს დაამზადოს მხოლოდ მაღალი ხარისხის პროდუქცია. პრაქტიკამ ცხადყო წარმოების გადიდების, მათ შორის პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების საბჭოური სისტემის არასაკმაო ეფექტიანობა, რაზეც დიდი გავლენა მოახდინა მწარმოებლის მონოპოლიურმა მდგომარეობამ და ფასების ცენტრალიზებული დაწესების სისტემამ. სასურველი შედეგი არ მოგვცა ეგრეთწოდებულმა "ფასწანამატის" შემოღებამაც. მაშასადამე, აუცილებელია უფრო ეფექტიანი ფინანსური და საკრედიტო ბერკეტების ამოქმედება, საბაზრო ეკონომიკის შესაბამისი ეკონომიკური და მორალური სტიმულირების მექანიზმის შემუშავება.

ეკონომიკური სტიმულირების მექანიზმის შემუშავების დროს გათვალისწინებული უნდა იქნეს მოგებიდან (შემოსავლიდან) სახელმწიფო ბიუჯეტში შენატანების შეღავათიანი ნორმატივები იმ საწარმოებისათვის, რომლებიც ამზადებენ დიდი სახალხო-მეურნეობრივი მნიშვნელობის ახალ პროდუქციას, პრინციპულად აუმჯობესებენ არსებულის ხარისხს, თუ ყოველივე ეს დაკავშირებულია ახალი საწარმოო სიმძლავრეების ამოქმედებასთან. შეღავა-

თიანი ნორმატივების გამოყენების ხანგრძლივობა უნდა განისაზღვრებოდეს ამოქმედებულ საწარმოო სიმძლავრეთა თვისების ნორმატიული ვადის გათვალისწინებით. მოგებული ნუკლეოტიდ შენატანების ნორმატივები შეიძლება შეუმცირდეს კონკრეტულ გასაგზავნი სერტიფიცირებული პროდუქციის დამამზადებელ საწარმოებსაც. პროდუქციის მწარმოებელმა საწარმომ ბიუჯეტში შენატანების შეღავათიანი ნორმატივების გამოყენებით მიღებული დამატებითი შემოსავლების ნაწილი უნდა გადასცეს პროდუქციის (ნაკეთობის) დამმუშავებელ შრომით კოლექტივსაც, რაც გაზრდის დაინტერესებას ნამუშევრის ხარისხის გაუმჯობესების საქმეში. მისი ოდენობა განისაზღვრება ხელშეკრულებით შეღავათიანი ნორმატივის მთელი პერიოდისათვის. ამავე წესით მათ შეიძლება გადაეცეთ სავალუტო შემოსავლების ნაწილიც.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების სტიმულირების სისტემა, მეთოდები, ფორმები უნდა იცვლებოდეს კონკრეტული ამოცანების თავისებურებათა გათვალისწინებით. ყველა შემთხვევაში უნდა დასაბუთდეს სტიმულირების გამოსაყენებელი სისტემის ეკონომიკური მოზანშეწონილობა, განისაზღვროს მოსალოდნელი ეკონომიკური ეფექტი.

დიდი მნიშვნელობა აქვს პროდუქციის ხარისხისათვის პასუხისმგებლობის სისტემის სწორად შემუშავებასა და ამოქმედებას. მან უნდა მოიცავს პროდუქციის ფორმირების პროცესის ყველა მონაწილეს. საჭიროა ურთიერთპასუხისმგებლობის მექანიზმის დახვეწა. ამ პროცესს დააჩქარებს კონკურენციის რეალურად განვითარება, მონოპოლიზმისა და პროდუქციის დეფიციტის აღმოფხვრა.

პირველ ყოვლისა საჭიროა მწარმოებლისა და მომხმარებლის (შემკვეთის) ურთიერთპასუხისმგებლობის გაძლიერება. ცივილიზებული ქვეყნების საწარმოებში მომხმარებლის მოთხოვნა განსაზღვრავს პროდუქციის ხარისხობრივ პარამეტრებს. იგი ფორმდება დამკვეთსა და მწარმოებელს შორის დადებული ხელშეკრულებით. მისგან გადახრა დაუშვებელია, თუ იგი არ შეესაბამება მომხმარებლის ინტერესებს. პირველ ყოვლისა უნდა გაძლიერდეს პასუხისმგებლობა მეცნიერულ-ტექნიკური გადაწყვეტილების ხარისხისათვის. ამიტომ აუცილებელია მხარეთა ურთიერთპასუხისმგებლობის გაძლიერების მიზნით სახელშეკრულებო წესით დამყარ-

დეს ურთიერთობა სამეცნიერო-კვლევით დაწესებულებებსა და პროდუქციის დამამზადებელ საწარმოებს შორის. პირველ უნდა დაეკისროს მეცნიერულ-ტექნიკური გადაწყვეტილებების უზარისხობით გამოწვეული ზარალის ანაზღაურება ანდა მანქანების უზარისხობის დეფექტების უსასყიდლოდ გასწორება. დამუშავების უზარისხობის უარი თქვას დეფექტის მქონე მეცნიერული ნამუშევრის მიღებაზე, მოითხოვოს გაცემული თანხის უკან დაბრუნება ზარალის გადახდით და სხვ. შემკვეთმა უნდა ივალდებულოს მაღალი ხარისხის მეცნიერულ-ტექნიკური ნამუშევრის მიხედვით წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული დამატებითი მოგების ნაწილი გადასცეს ნამუშევრის შემსრულებელ სამეცნიერო დაწესებულებას ან უშუალო შემსრულებელს.

უნდა გაძლიერდეს პროდუქციის ხარისხის კონტროლის სახელმწიფო და საუწყებო (საწარმოო) ორგანიზაციების პასუხისმგებლობაც. განსაკუთრებით ეს აუცილებელია საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ ეტაპზე. სრულყოფას საჭიროებს მათი ეკონომიკური სტიმულირების მექანიზმიც. ხარისხის დარგში კონტროლის ორგანოს მიერ არასწორად გაცემული ხარისხის დამამტკიცებელი ყველა ცნობა უნდა გაუქმდეს, ხოლო გამცემმა პასუხი უნდა აგოს როგორც ადმინისტრაციული, ისე ეკონომიკური სანქციების გამოყენებით.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ორგანიზაციული ხასიათის ფაქტორები:

ა. პროდუქციის სტანდარტიზაცია
და მისი სრულყოფა

სამრეწველო პროდუქციის სტანდარტი არის ნორმატიულ-ტექნიკური დოკუმენტი, რომლითაც განისაზღვრება ამა თუ იმ სახეობის შრომის პროდუქტის ხარისხის მიმართ წაყენებული მოთხოვნები. ტექნიკური პირობები მოიცავს ტექნიკური დოკუმენტაციის კომპლექტს, რომელშიც მოცემულია პროდუქტისადმი წაყენებული მოთხოვნები, განსაზღვრულია მისი ხარისხობრივი პარამეტრები, ზომები და ხარისხის სხვა მაჩვენებლები. ტექნიკური პირობები დგება მხოლოდ იმ პროდუქტიაზე, რომელზეც სტანდარტი

ჯერ კიდევ არ არის დამტკიცებული.

პროდუქციის სტანდარტიზაცია ნიშნავს პროდუქციის სახეობის მიხედვით ხარისხობრივი მახასიათებლების ნორმატივების შემუშავებასა და დამტკიცებას, რომლებიც შემდგომში უზრუნველყოფენ როგორც ვტალონი, ნიმუში დამზადებული პროდუქციის (საკეთობის) ვარგისიანობის დონის (ხარისხის) დასადგენად.

სტანდარტები უნდა შეესაბამებოდეს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მსოფლიო დონეს და ხელს უწყობდეს მის შემდგომ დაჩქარებას.

მოქმედების სფეროს, დამუშავებისა და დამტკიცების დონის მიხედვით სტანდარტი არის ეროვნული, დარგობრივი და საწარმოო ანუ სამეურნეო ობიექტების. ეროვნულ სტანდარტებს შეიმუშავენ და ამტკიცებენ სახელმწიფო ხელისუფლების შესაბამისი სამსახური, საქართველოში - სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის დეპარტამენტი. განსაკუთრებული მნიშვნელობის სტანდარტებს ამტკიცებენ ქვეყნის მთავრობა, დარგობრივ სტანდარტებს - სამინისტრო (უწყება); სამეურნეო ობიექტებისას - საწარმოები, ფირმები და სხვა სამეურნეო ერთეულები.

საქართველოს სახელმწიფო სტანდარტებით განისაზღვრება მოთხოვნები ერთგვაროვანი პროდუქციის ჯგუფებზე, საჭიროების შემთხვევაში კი კონკრეტული სახეობის პროდუქციაზეც, აგრეთვე დებულებები, რომლებიც უზრუნველყოფს ტექნიკურ ერთიანობას პროდუქციის შემუშავების, წარმოების, ექსპლუატაციისა და გამოყენების დროს, სხვა სახის საერთო ტექნიკური წესები და ნორმები.

სამეურნეო ობიექტების სტანდარტებით განისაზღვრება მოთხოვნები კონკრეტული პროდუქციის, (მოდელის, მარკის) მიმართ. ცხადია, ეს მოთხოვნები უნდა შეესაბამებოდეს სახელმწიფო (საერთაშორისო) სტანდარტების მოთხოვნებს.

ტერიტორიული ნიშნის მიხედვით განასხვავებენ ეროვნულ, რეგიონულ და საერთაშორისო სტანდარტებს. ეროვნული სტანდარტები მოქმედებს კონკრეტულ ქვეყანაში (სახელმწიფოში), მაგალითად, საქართველოში და ა.შ. რეგიონული სტანდარტები - მსოფლიოს გარკვეულ რეგიონში (ევროპა, ამერიკა და ა.შ.). რეგიონული სტანდარტიზაციის ორგანიზაციას ხელმძღვანელობენ

შესაბამისი რეგიონების სათანადო სამსახურები, ევროპაში - სტანდარტიზაციის ევროპის კომიტეტი, ამერიკაში - პანამერიკული კომიტეტი და ა.შ., ხოლო საერთაშორისო სტანდარტების შემუშავებას - შესაბამისი საერთაშორისო ორგანიზაციები (ISO) უზრუნველყოფს საერთაშორისო ელექტროტექნიკური კომისია და ტექნოლოგიური

ყველა ქვეყანაში შექმნილია სტანდარტიზაციის სახელმწიფო სისტემა და მიღებულია შესაბამისი კანონმდებლობა. სტანდარტიზაციის სახელმწიფო სისტემის ამოცანაა უზრუნველყოს სტანდარტიზაციის სფეროში ერთიანი სამეცნიერო-ტექნიკური პოლიტიკის გატარება, შექმნას და გამოიყენოს შესაბამისი ნორმატიული დოკუმენტები, შეიმუშაოს სტანდარტების სახელმწიფო რეგისტრაციის წესი და განახორციელოს სახელმწიფო ზედამხედველობა სტანდარტების მოთხოვნათა დაცვაზე.

სტანდარტები სრულყოფას საჭიროებს. ამიტომ ხდება მათი პერიოდული (3-5 წელიწადში ერთხელ) გადასინჯვა მეცნიერებასა და ტექნიკაში განხორციელებული ცვლილებების გასათვალისწინებლად. პროდუქციის სტანდარტიზაციის ახალი ეტაპია კომპლექსურ სტანდარტიზაციაზე გადასვლა. იგი გულისხმობს მასალების, ნახევარფაბრიკატების, მაკომპლექტებული ნაკეთობებისა და წარმოების ტექნიკური აღჭურვილობის ურთიერთდაკავშირებული სტანდარტების შემუშავებასა და დანერგვას, რაც უზრუნველყოფს მაღალი ხარისხის პროდუქციის წარმოებას, აგრეთვე პროდუქციის ხარისხის გასაუმჯობესებლად საჭირო წარმოების ორგანიზაციისა და მომზადების სრულყოფას.

კომპლექსური სტანდარტიზაცია დაკავშირებულია ე.წ. პერსპექტიული (წინმსწრები) სტანდარტების შემუშავებასა და დანერგვასთან. ასეთი სტანდარტები სამეცნიერო-კვლევითი და საპროექტო-საკონსტრუქტორო ორგანიზაციებისა და საწარმოებისათვის ასრულებს ორიენტირის როლს, რომელიც მიღწეულ უნდა იქნეს გარკვეული დროის (წლების) შემდეგ ახალი, მაღალი ხარისხის პროდუქციის შემუშავების, კონსტრუირებისა და ათვისების დარგში. კომპლექსური სტანდარტების დამუშავების ყველაზე ეფექტიანი მეთოდია ხარისხის პრობლემისადმი მიზნობრივ-პროგრამული მიდგომა. ამ მეთოდით განისაზღვრება პროგრამის მიზანი, მისი მიღწევის გზები, ეტაპები, საჭირო რესურსები, მოსალოდნელი ეკონომიკური ეფექტი და პროგრამის რეალიზაციაზე პასუხისმგებელი

უწყება (უწყებები).

ასეთი პროგრამების დამუშავება ყოფილ საბჭოთა კავშირში, მათ შორის საქართველოში 70-იანი წლებიდან დაიწყო. თუმცა მას ხელშეახები დადებითი შედეგები არ მოჰყოლია.

დამოუკიდებელ საქართველოში პროდუქციის სტანდარტიზაციის მიზნობრივი პროგრამები უნდა დამუშავდეს განვითარების ახალი ეკონომიკური პირობების, კერძოდ საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნების გათვალისწინებით. ეს საჭიროა იმიტომაც, რომ საქართველოს მრეწველობის პროდუქციის ხარისხის მაჩვენებლები ბოლო პერიოდში უფრო და უფრო უარესდებოდა. ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებს შორის საქართველო მრეწველობის მთლიან პროდუქციაში ხარისხის უმაღლესი კატეგორიის პროდუქციის ხვედრითი წონის მიხედვით 1988 წელს IX ადგილზე იყო, ნაცვლად 1980 წლის პირველი და 1985 წლის მეხუთე ადგილისა. წლიდან წლამდე უარესდებოდა პროდუქციის ხარისხობრივი მახასიათებლები, იზრდებოდა წუნდებული პროდუქციის მოცულობა, კლებულობდა კონკურენტუნარიანი პროდუქციის ღირებულება და ხვედრითი წონა. 1990 წელს ახალშექმნილი მანქანების, დანადგარების, აპარატების, ხელსაწყოებისა და ავტომატიზაციის საშუალებების მხოლოდ 5% აღემატებოდა ყოფილი საბჭოთა კავშირისა და მსოფლიოს საუკეთესო ანალოგებს ტექნიკური დონის მიხედვით. ან კიდევ, 1988 წელს ხარისხის უმაღლესი კატეგორიის პროდუქციაზე მოდიოდა მთლიანი პროდუქციის 8,3%.

ბოლო ხანს ეს მაჩვენებლები საგრძნობლად შემცირდა. ამიტომ პროდუქციის სტანდარტიზაციის რეალური მიზნობრივი პროგრამების დამუშავება და მისი შესრულებისათვის საჭირო ღონისძიებების განხორციელება ქვეყანას გამოიყვანს პროდუქციის ხარისხის დარგში შექმნილი მძიმე მდგომარეობიდან.

ამ ამოცანას ისახავს ქვეყნის აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ შემუშავებული სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამა- "სტანდარტიზაცია, მეტროლოგია და სერტიფიკაცია", რომელიც შეტანილია საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების 1996-2000 წლების ინდიკატორულ გეგმაში. პროგრამის მიზანი სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის სახელმწიფო

სისტემის შექმნა და სრულყოფა. მიმდინარე ხუთწლიურში ჩამოყალიბდა და გამოყენებული იქნება სტანდარტიზაციის მორმატიული დოკუმენტების ფონდი და ეტალონური ბაზა, სერტიფიკაციის სამუშაოების ორგანიზაცია მოეწყობა საბაზრო-ეკონომიკის მოთხოვნებისა და საერთაშორისო პრაქტიკის გათვალისწინებით. პროგრამით გათვალისწინებული ღონისძიებების გატარება უზრუნველყოფს მომხმარებელთა, სახელმწიფოსა და მეწარმეთა ინტერესების დაცვას, პროდუქციის (მომსახურების) ხარისხისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას მტპ-ის შესაბამისად, გაზომვითა ერთიანობას, ხელს შეუწყობს საერთაშორისო სამეცნიერო-ტექნიკურ თანამშრომლობასა და ვაჭრობაში ტექნიკური დაბრკოლებების დაძლევას;*

ბ. პროდუქციის ხარისხის კონტროლის ორგანიზაციის სრულყოფა

სამრეწველო პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების პროცესი სისტემატურ კონტროლს საჭიროებს. ეს გამოწვეულია პროდუქციის სახეობათა დიდი მრავალფეროვნებით, მწარმოებლისა და მომხმარებლის სიმრავლით, მათი ინტერესების განსხვავებულობით, ხარისხის მაჩვენებლების პარამეტრების დინამიკურობით, ხარისხის გაუმჯობესების სიმწელებითა და საკმაოდ მაღალი მგრძობიარობით, განსაკუთრებით მომხმარებლის მხრივ და ა.შ. მიზეზთა ერთი ნაწილი განაპირობებს პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების აუცილებლობას, სხვა წარმოშობს ხარისხის პარამეტრების დაუცველობის შესაძლებლობას. ამიტომ პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების კონტროლის ფორმების, მეთოდებისა და საშუალებების, აგრეთვე შესაბამისი სამსახურების ორგანიზაციული სტრუქტურისა და თვით კონტროლის ორგანიზაციის საკითხების სწორად გადაწყვეტას უდიდესი ეკონომიკური და სოციალური მნიშვნელობა აქვს. მისი მიზანია არ დაუშვას პროდუქციის წარმოება და

* იხ. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების 1996-2000 წლების ინდიკატური გეგმა. თბ., 1996. გვ. 230.

მომხმარებლისათვის მიწოდება დამტკიცებული სტანდარტების ტექნიკური პირობებისა და ხელშეკრულებებით გათვალისწინებული მოთხოვნებიდან უმნიშვნელო გადახვევითაც კი. კონტრაქტში უნდა შეეხოს პროდუქციის ფორმირების ყველა სტადიაზე მისი მიწოდებას. ყველა იურიდიულ და ფიზიკურ პირს.

პროდუქციის ხარისხის კონტროლს ამჟამად ახორციელებს როგორც სპეციალური სახელმწიფო სტრუქტურები, ისე დარგობრივი და საწარმოს შესაბამისი სამსახურები, აგრეთვე პროდუქციის ხარისხის მაკონტროლებელი საერთაშორისო ორგანიზაციები.

პროდუქციის ხარისხის შემოწმების სახელმწიფო სისტემა მოიცავს შესაბამის ცენტრალურ ორგანოსა და მას დაქვემდებარებულ ადგილობრივ ორგანოებს. საქართველოში, როგორც აღვნიშნეთ, ასეთი ორგანოა სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის დეპარტამენტი (საქსტანდარტი). მის განკარგულებაშია ხარისხის შემოწმების ლაბორატორიები და სხვა სამსახურები. საჭიროების შემთხვევაში გარკვეულ სამუშაოებს ასრულებენ სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებებიც. ბევრ ქვეყანაში ეფექტიანია მომხმარებელთა საზოგადოების მიერ განხორციელებული კონტროლი.

პროდუქციის ხარისხის კონტროლის ერთ-ერთი ეფექტიანი ფორმაა სერტიფიკაცია. მისი მეშვეობით ზუსტად განისაზღვრება სათანადო სახით იდენტიფიცირებული პროდუქციის შესაბამისობა ნორმატიული დოკუმენტის ერთი ან რამდენიმე მოთხოვნისადმი. სერტიფიკაციის მოქმედი წესების შესაბამისად სერტიფიცირებულ პროდუქციაზე გაიცემა შესაბამისობის სერტიფიკატი (სერტიფიკატი). ყველა ქვეყანაში, მსგავსად სტანდარტიზაციისა, მოქმედებს პროდუქციის სერტიფიკაციის სახელმწიფო სისტემა, რომელსაც ევალება უზრუნველყოს სერტიფიკაციის სფეროში ერთიანი სამეცნიერო-ტექნიკური პოლიტიკის გატარება, სერტიფიკაციის ძირითადი დებულებების, წესების, პრინციპებისა და შესაბამისი ორგანიზაციული სტრუქტურების დადგენა, სერტიფიკაციის ორგანოების, ლაბორატორიების (ცენტრების) მიმართ წაყენებული მოთხოვნების და მათი აკრედიტაციის წესების განსაზღვრა, სერტიფიცირებულ პროდუქციაზე და სერტიფიკაციის აკრედიტებული ორგანოების საქმიანობაზე საინსპექციო კონტროლისა და სერტიფიკაციის მიზნების

რეალიზაციისათვის საჭირო სხვა წესების შემუშავება.
პროდუქციის სერტიფიკაციის სახელმწიფო სისტემა მოიცავს: სტანდარტიზაციისა და სერტიფიკაციის ეროვნულ ენციკლოპედიაში გარეგანი პროდუქციის სერტიფიკაციის ორგანოებს (მათ შორის შესაბამის ცენტრალურ ორგანოებს.), საგამოცდო ლაბორატორიებს, რომლებსაც ვვალებათ შესაბამისი სამუშაოების ჩატარება.

პროდუქციის სერტიფიკაცია ორი ხარისხია: **სავალდებულო** და **ნებაყოფლობითი**. სავალდებულო მოიცავს ყველა იმ პროდუქციას, რომლის სტანდარტებიც ითვალისწინებს მოთხოვნებს პროდუქციის უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, მოქალაქეთა ქონებისა და გარემოს დასაცავად, ანდა ასეთი პროდუქციის ნუსხა განსაზღვრულია მთავრობის გადაწყვეტილებით.

პროდუქციის ნებაყოფლობითი სერტიფიკაცია ტარდება პროდუქციის დამამზადებლის (შემსრულებლის), გამყიდველის ან მომხმარებლის ინიციატივით.

პროდუქციის სერტიფიკაციის შემდეგ სერტიფიკაციის ორგანოს დადებითი გადაწყვეტილების შემთხვევაში განმცხადებელს ეძლევა შესაბამისობის სერტიფიკატი, რომლის საფუძველზეც განისაზღვრება საწარმოს უნარი სტაბილურად გამოუშვას სტანდარტით განსაზღვრული ხარისხის პროდუქცია. მას ეძლევა აგრეთვე უფლება პროდუქციას გაუკეთოს შესაბამისი ნიშანდობა, რაც რეგისტრირებულ უნდა იქნეს სერტიფიკაციის სახელმწიფო რეესტრში.

საქართველო მხოლოდ ახლა გადადის სამრეწველო პროდუქციის სერტიფიკაციის სისტემაზე. ქვეყნის მთავრობამ სტანდარტიზაციისა და სერტიფიკაციის კანონის შესაბამისად მიიღო დადგენილება საქართველოში პროდუქციის სავალდებულო სერტიფიკაციის ეტაპობრივად შემოღების შესახებ (1994 წ. 29. 08), ამავდროს შეიმუშავა პროდუქციის სავალდებულო სერტიფიკაციის ნუსხა შესაბამისი ეტაპების მიხედვით.

დიდ ეფექტს იძლევა პროდუქციის ხარისხის რაციონალური კონტროლის შიდასაწარმოო ორგანიზაცია, მათ შორის შიდასაწარმოო ერთეულების მიხედვით - საამქრო, საწარმოო უბანი, სამუშაო ადგილები. საწარმოში შექმნილია პროდუქციის ხარისხის კონტროლის შესაბამისი სამსახურები. საქართველოში შემოღებული იყო პროდუქციის ხარისხის დარგში დირექტორის მოადგილის

თანამდებობაც. საამქროებში ფუნქციონირებდა ხარისხის კონტროლის ჯგუფები. პრაქტიკაში გამოიყენებოდა კონტროლის სისტემაც. მთავარი ის არის, რომ სწორად განსაზღვროს თითოეული მათგანის ფუნქციები და პასუხისმგებლობა, განხორციელდეს მათი საქმიანობის რაციონალიზაცია. ამ მხრივ დიდი გამოცდილება აქვს აშშ-ს, იაპონიას, ევროპის განვითარებულ ქვეყნებს და სხვა სახელმწიფოებს. განსაკუთრებით ეფექტური გამოდგა პროდუქციის ხარისხის კონტროლის იაპონური სისტემა, ე.წ. ხარისხის წრეების (ჯგუფების) მუშაობა საწარმოებში.*

იაპონიის ხარისხის სამსახურები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ შემსრულებლის, განსაკუთრებით ოსტატის პროფესიული მომზადების დონის ამაღლებას. პროდუქციის ხარისხის კონტროლის წრეში გაერთიანებულია მომუშავეთა მცირე რაოდენობა (6-10 ადამიანი). ამ წრის ძირითადი ამოცანაა არა მხოლოდ შეამოწმოს პროდუქციის ხარისხი, არამედ ძირითადად გააანალიზოს მასთან დაკავშირებული პრობლემები, მონაწილეობა მიიღოს კომპანიის (ფირმის და ა.შ.) პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებისა და მისი კონტროლის ორგანიზაციის სტრატეგიის შემუშავებაში, წამოაყენოს კონკრეტული წინადადებები პრობლემების გადაწყვეტის გზების შესახებ, იზრუნოს მომუშავეთა პროფესიული ოსტატობის ასამაღლებლად, მათში პასუხისმგებლობის გრძნობის გამოსამუშავებლად და ა.შ. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ იაპონელი მუშა ყოველთვის ცდილობს არ დაუშვას სტანდარტის დარღვევა, დადგენილი ტექნოლოგიური რეჟიმისაგან გადახვევა. მისთვის მეტად ძვირფასია ფირმის პრესტიჟი. ხარისხის წრეში მონაწილეობენ კვალიფიციური ინჟინრებიც. წარმატებებიც თვალსაჩინოა. აღსანიშნავია ისიც, რომ წრის წევრთა მიერ წამოყენებული წინადადებების საერთო რაოდენობით და ერთ მუშაზე გაანგარიშებით, წინადადებების დასაწერად მიღებისა და მათი დანერგვის მიხედვით იაპონია მოწინავეა მსოფლიოში.

* Ч.Маклиман. Японская промышленная система. М., 1988, стр. 207-213.

სახლდარგარეთის ქვეყნებში კარგ შედეგს იძლევა პროდუქციის ხარისხის კონტროლის მომხმარებელთა საზოგადოებების შექმნაც. ეს სცადეს ყოფილ საბჭოთა კავშირშიც, მაგრამ წარმატებას სასურველი მასშტაბი და ფორმები არ მიუღია. პროდუქციის დაბალი იყო ეკონომიკური ეფექტიც. ასეთი საზოგადოებების შექმნის მთავარი ამოცანა იყო მკაცრი კონტროლის დაწესება პროდუქციის ხარისხზე და მომხმარებელთა ინტერესების დაცვა, მწარმოებელთა მიერ პროდუქციის ხარისხის დარგში კანონიერების დარღვევის მცდელობის აღკვეთა. ასეთი საზოგადოებების შექმნა, მათი სახელმწიფო და დარგობრივი (ტერიტორიული) ორგანოების ორგანიზაციული სტრუქტურის სწორად განსაზღვრა, შესაბამისი წესდებების შემუშავება, იურიდიულ პირად აღიარება, მუშაობის კოორდინაცია და სხვა დიდ გავლენას მოახდენს საქართველოში სამრეწველო პროდუქციის ხარისხის ამაღლების პრობლემების გადაწყვეტაზე.

გ. წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის სრულყოფა

ეს უაღრესად კომპლექსური მნიშვნელობის ფაქტორია, უფრო ზუსტად, ფაქტორთა ჯგუფია. ჩვენი ქვეყნის მრეწველობის პროდუქციის დაბალი ხარისხი გარკვეულწილად გამოწვეული იყო წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის დაბალი დონით, წარმოებისა და შრომის დაბალი კულტურით. იგი ვერ უპასუხებდა მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მოთხოვნებს და არ შეესაბამებოდა მსოფლიო სტანდარტებს, რის გამოც უარყოფითად ზემოქმედებდა მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებაზე.

იმისათვის, რომ წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციამ ხელი შეუწყოს პროდუქციის ხარისხის დონის მნიშვნელოვნად ამაღლებას, საჭიროა ყურადღება გამახვილდეს შემდეგ საკითხებზე:

ახლებურად უნდა გადაწყდეს მრეწველობის დარგებისა და საწარმოების, აგრეთვე შიდასაწარმოო სპეციალიზაციის საკითხები. წარმოების სპეციალიზაციამ უნდა უზრუნველყოს ფუნქციითა განაწილების სრულყოფა საწარმოს შიგნით და საწარმოებს შორის. თითოეული საწარმოო ერთეულისა თუ მისი შემადგენელი ნაწი-

ლების (საწარმოო უბნები და სამუშაო ადგილები) მიხედვით უნდა ამაღლდეს წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის დონე, სამუშაოს შესრულების კულტურა, მომუშავეთა მანქანებისა და პასუხისმგებლობა.

წარმოების სპეციალიზაცია დაკავშირებულია პროდუქციის ფორმირებისათვის საჭირო დეტალების, კვანძების, აგრეგატებისა და ა.შ. უნიფიკაციის დონის ამაღლებასთან. უნიფიკაციის შედეგად, ერთი მხრივ, იზრდება პროდუქციის სახეობა, სორტების რაოდენობა და სხვ. მეორე მხრივ, მოცემულ სახეობაში მცირდება თვისებრივად განსხვავებული კომპლექტების რაოდენობა. კონსტრუქციული ერთგვაროვნობისა და მსგავსობის გაზრდა ქმნის პირობებს მათი დარგთაშორისი სპეციალიზებული სერიული წარმოებისათვის. ამით გაუმჯობესდება როგორც ცალკეული დეტალების, კვანძებისა და აგრეგატების ხარისხი, ისე იმ პროდუქციის ხარისხობრივი პარამეტრებიც, რომელშიც გამოიყენებენ ასეთ დეტალებსა და მაკომპლექტებელ ნაკეთობებს.

უნიფიკაცია ამცირებს ერთგვაროვანი დანიშნულების პროდუქციის მეტიმეტ მრავალგვარობას და გაუმართლებელ მრავალტიპურობასაც. ეს იძლევა საშუალებას, დაინერგოს მოწყობილობის შექმნის აგრეგატული პრინციპი, ე.ი. მოეწიოს განსხვავებული დანიშნულების ურთიერთშენაცვლებადი კვანძებისა და აგრეგატებისაგან შედგენილი მანქანებისა და მოწყობილობების წარმოება, ამასთან, ცხადია, ამაღლდეს პროდუქციის ხარისხობრივი მაჩასიათებლები.

გადასაწყვეტია წარმოების ორგანიზაციის სხვა პრობლემებიც, როგორცაა კოოპერირებული კავშირების, საწარმოს სიდიდის, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების, მონოპოლიზმის დაძლევისა და სამართლიანი, ჰუმანური კონკურენციისათვის ყოველმხრივი ხელშეწყობის, აგრეთვე საწარმოში თანამედროვეობის შესაბამისი წარმოების ორგანიზაციის მეთოდებისა და ფორმების დანერგვის, გამოყენებულის სრულყოფისა და სხვა საკითხები.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების მნიშვნელოვან შესაძლებლობათა ამოქმედება დამოკიდებულია შრომის ორგანიზაციის სრულყოფაზე. კერძოდ, უნდა შეირჩეს და სათანადოდ დასაბუთდეს შრომის კულტურის, მუშაობის ხარისხის განმსაზღვრელი მაჩვენებ-

ლები. პროდუქციის ხარისხის ამაღლების ღონისძიებათა სისტემაში მნიშვნელოვანი ადგილი უნდა დაეთმოს ყველა პროფესიის მუშაკთა პროფესიული ოსტატობის ღონის ამაღლებას, მანუშკონფესიულ თვითშეგნებას, შრომისადმი დამოკიდებულებას, სკამსებს. უნდა დაჩქარდეს შრომის ორგანიზაციის თანამედროვე მეთოდებისა და ფორმების გამოყენება, ახლის შემუშავება, ამ საქმეში მოწინავე საწარმოებისა და ქვეყნების გამოცდილების შესწავლა და ჩვენი პირობების გათვალისწინებით გამოყენება. დიდ ეფექტს მოიტანს წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის ატესტაციის სისტემის გამოყენება, შესაბამისი მეთოდისა და მანქანების შემუშავება.

სამრეწველო პროდუქციის ხარისხის მაღალი ღონის მიღწევა შეუძლებელია წარმოების მართვის გამართული, ყოველმხრივ გააზრებული თანამედროვე მექანიზმის შემუშავების, მარკეტინგული სამსახურების შესაძლებლობათა გამოყენების, ხაერთოდ საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნების შესაბამისი სისტემის დანერგვის გარეშე.

4. პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მეთოდური საკითხები

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება შეიძლება განსხვავებული გზებითა და შესაბამისი ფაქტორების ამოქმედებით. განსხვავებულია დანახარჯები და მოსალოდნელი ეფექტიც. ამიტომ აუცილებელია შემუშავდეს რამდენიმე ვარიანტი და თითოეულის მიხედვით განისაზღვროს მოსალოდნელი და ფაქტობრივი (საბოლოო) ეკონომიკური ეფექტი. ფაქტობრივი ეფექტის საფუძველზე განისაზღვრება შერჩეული ვარიანტის სისწორე და ის სარგებლობა, რომელიც პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების შედეგად მიიღო კონკრეტულმა შრომითმა კოლექტივმა, მთლიანად საზოგადოებამ.

ვიდრე პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ღონისძიებებს შევიშუშავებდეთ და მათი რეალიზაციის ეკონომიკურ ეფექტს გავიანგარიშებდეთ, საჭიროა ფაქტობრივი მდგომარეობის დეტალური ანალიზი და ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური ბარამეტრების

განსაზღვრა დაზუსტება.

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესება გარკვეულ მიზანს უნდა ისახავდეს, იქნება ეს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარება თუ საზოგადოების მოთხოვნების უკეთ დაკმაყოფილება. საზოგადოებისათვის სულ ერთი არ არის, რა გზებითა და საშუალებებით, როგორი დანახარჯებით გადაიჭრება ეს პრობლემა.

გასათვალისწინებელია დროის ფაქტორის მნიშვნელობაც. დროის ფაქტორი ორი თვალსაზრისით უნდა განვიხილოთ. პირველ ყოვლისა, საჭიროა განისაზღვროს დრო, რომელიც აუცილებელია პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებისთვის გაწეული დანახარჯების ასანაზღაურებლად და დამატებითი შემოსავლის (მოგების) მისაღებად. ბუნებრივია, უნდა დაჩქარდეს მოგების მიღება, ე.ი. შეშვირდეს განსაზღვრული მოგების მიღებისთვის საჭირო დროის ხანგრძლივობა. ეს დამოკიდებულია გატარებული ღონისძიებების ხარისხზე, მის პროგრესულობაზე, მასშტაბებზე, დანახარჯების რაოდენობაზე, ორგანიზაციულ-ტექნიკურ და ეკონომიკურ პირობებზე და სხვ. მეორე, დროის ფაქტორი უნდა განვიხილოთ აგრეთვე იმის დასადგენად, როგორია მოცემულ პერიოდში ქვეყნის თუ საწარმოს რეალური შესაძლებლობები მეცნიერულ-ტექნიკური, ეკონომიკური და ორგანიზაციული თვალსაზრისით განახორციელოს პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების რადიკალური ღონისძიებები. ასეთი პირობები მეტად განსხვავებულია ქვეყნის, მრეწველობის დარგებისა და საწარმოების მიხედვით. დიდი მნიშვნელობა აქვს ხარისხის პარამეტრების სწორად განსაზღვრასაც. მხედველობაშია მისაღები კონკრეტული მომხმარებლისა და მთლიანად საზოგადოების მოთხოვნები გაუმჯობესებული ხარისხის პროდუქციაზე. პროდუქციისათვის საჭიროზე მეტი ხარისხობრივი მაჩასიათებლების მიცემა სასურველ შედეგებს არ გამოიღებს, თუ ეს დაკავშირებულია დასაშვებზე მეტ დანახარჯებთან. პირიქით ეს ამცირებს ეფექტს. ამიტომ აუცილებელია პროდუქციის ხარისხის ოპტიმალური ღონის უზრუნველყოფა. ასეთ დონედ მიგვაჩნია პროდუქციის ხარისხის ის პარამეტრები და მაჩვენებლები, რომლის მისაღწევად საჭირო დანახარჯებიც ნაკლები იქნება გაუმჯობესებული ხარისხის პროდუქციის გამოყენების შედეგად მიღებულ ეკონომიაზე.

ხარისხის ოპტიმალური დონე უნდა განისაზღვროს ყველა სახეობის პროდუქციის მიხედვით. მაგალითად, შრომის საშუალებების ხანგამძლეობის განსაზღვრის დროს გასაუფლებლად შეიძლება მათი მორალური ცვეთის პერიოდიც. არ არსებობს უნივერსალური მანქანა-მოწყობილობების წარმადობის დასაშვებზე, ე.ი. საჭიროზე მეტად გაზრდა, რადგან უმეტეს შემთხვევაში ეს იწვევს სიმძლავრეთა გამოყენების მაჩვენებლების გაუარესებას და ერთეული სიმძლავრის მატებაზე დანახარჯების მეტისმეტად გადიდებას. ანალოგიურად უნდა გადაწყდეს შრომის საგნების ხარისხის გაუმჯობესების საკითხიც. როგორც ადრე აღვნიშნეთ, ნებისმიერი წიაღისეული ძირითად სასარგებლო ელემენტთან ერთად შეიცავს განსაზღვრული რაოდენობის სხვა, მათ შორის არასასარგებლო მინარევებსაც (ფუქტანებს). ამიტომ აუცილებელია წიაღისეულის პირველადი დამუშავება-გამდიდრება. მაგალითად, უნდა განისაზღვროს ტექნიკური და ეკონომიკური თვალსაზრისით ნაცრის დასაშვები შემცველობა კოქსში, გოგირდისა - მადანში, ნახშირბადისა - ფოლადში და ა.შ. ეს საჭიროა იმიტომ, რომ დასაშვებზე მეტი ფუჭი მინარევები ნედლეულში აუარესებს მზა პროდუქციის ხარისხსაც და საწარმოს მუშაობის ძირითად ტექნიკურ-ეკონომიკურ მაჩვენებლებსაც. ამ თვალსაზრისით უნდა განვიხილოთ აგრეთვე მოხმარების საგნების ხარისხის ოპტიმალური დონის საკითხიც, მათ შორის ხანგრძლივი გამოყენების მოხმარების საგნებისაც. ხარისხის დონე ეკონომიკური და სოციალური თვალსაზრისით მისაღები უნდა იყოს მომხმარებლისათვის.

პროდუქციის ხარისხის განსაზღვრის დროს აუცილებელია სწორად შეირჩეს შედარების ბაზა. ასეთ ბაზად შეიძლება გამოვიყენოთ საუკეთესო ეროვნული და საერთაშორისო სტანდარტებითა და ტექნიკური პირობებით განსაზღვრული ხარისხობრივი მაჩვენებლები მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის პერსპექტივის გათვალისწინებით.

იმ შემთხვევაში, როცა ქვეყანას არ შეუძლია დაამზადოს მსოფლიოს სტანდარტების შესაბამისი პროდუქცია, ან გამოყენებული პროდუქცია (ნაკეთობა) ტექნიკური თვალსაზრისით მიჩნეულია პროგრესულად, ამასთან ამ პროდუქციის ხარისხობრივი მაჩვენებლის გაუმჯობესება შესაძლებელია, იგი შეესაბამება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მოთხოვნებს და აკმაყოფილებს მომ-

ხმარებლის სურვილს, შედარების ბაზად შეიძლება ავიღოთ წარმოებაში უკვე ათვისებული და ექსპლუატაციაში გამწვანებული, ე.ი. უკვე გამოყენებული პროდუქცია (ნაკეთობა):

პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური ეფექტიანობის გასაანგარიშებლად აუცილებელია ზუსტად განისაზღვროს პროდუქციის ხარისხის გასაუმჯობესებლად გასაწევი (უკვე გაწეული) დამატებითი ერთდროული და მიმდინარე დანახარჯები. დამატებითი კაპიტალური დაბანდების გაზრდას იწვევს ხარისხის გაუმჯობესებისათვის საჭირო სამიებო-საპროექტო სამუშაოების ჩატარების, ახალი მოწყობილობების შექმნის, საწარმოო ფართობის გაზრდის აუცილებლობა და სხვ. მიმდინარე ხარჯებისას კი - ნედლეულისა და მასალების ხარჯვის ნორმებისა და მათი ფასების გადიდება, მაღალი ხარისხისა და ძვირად ღირებული მატერიალური რესურსების გამოყენება, გაუმჯობესებული ხარისხის პროდუქციის წარმოებისთვის მომუშავეთა ძირითადი და დამატებითი ხელფასის გადიდება და ა.შ..

გაუმჯობესებული ხარისხის პროდუქციის წარმოებასთან დაკავშირებული დამატებითი დანახარჯები გაიანგარიშება ხარჯთაღრიცხვისა და კალკულაციის მუხლების მიხედვით. ასეთი პროდუქციის წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრა ძნელი არ არის. მას აღგენენ საბაზო და ახალი პროდუქციის წარმოებაზე გაწეული დანახარჯებისა და მიღებული შედეგების ურთიერთშედარებით. უფრო ძნელია გაუმჯობესებული ხარისხის პროდუქციის, განსაკუთრებით შრომის საშუალებების გამოყენებით მომხმარებლის მიერ მიღებული ეკონომიკური ეფექტის ზუსტად განსაზღვრა და ამის გამო ხაერთო ეკონომიკური ეფექტის გაანგარიშება. ეს იმითაცაა გამოწვეული, რომ ჯერჯერობით არ არის შემუშავებული საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნების შესაბამისი ხაერთო ეკონომიკური, მათ შორის პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის სრულყოფილი მეთოდიკა, შესაბამისი ინსტრუქცია და საგეგმო-სააღრიცხვო ფორმები. მიუხედავად ამისა, ასეთი გაანგარიშება შეიძლება. პირველ ყოვლისა უნდა დავასაბუთოთ შრომის საშუალებების ხარისხის გამსაზღვრელი ძირითადი მაჩვენებლების (ხანგამძლეობის, საიმედოობის, წარმადობის) გაუმჯობესების მიზნით დანერგილი

(დასანერგო) ღონისძიებების ეკონომიკური მიზანშეწონილობა. გაანგარიშებები უნდა გაკეთდეს ყველა შესაძლო ვარიანტის მიხედვით და მათგან შეირჩეს უკეთესი, ოპტიმალური ვარიანტი. ეს შეიძლება აეხსნათ ქვემოთ განხილული შედარებითი მართლად პირობითი მაგალითით: ჩარხსაშენებელმა ქარხანაში შემდეგი ვარიანტების ხანგამძლეობის გაღივების სამი ვარიანტი. (იხ. ცხრ. 3).

ცხრილი 3.

N	მაჩვენებლები	ზომის ერთეული	საბაზო წელი	ვარიანტები		
				I	II	III
1.	წლიური პროდუქცია	ცალი	1000	1000	1000	1000
2.	ხანგამძლეობა	წელი	5	7	8	9
3.	დანახარჯები I ცალი ჩარხის დამზადებაზე	ლარი	680,0	788,8	836,4	945,0
4.	დანახარჯები მთელ პროდუქციაზე	ათასი ლარი	680,0	788,8	836,4	945,0

როგორც მე-3 ცხრილიდან ჩანს, წლიური პროდუქცია ყველა ვარიანტის მიხედვით, საბაზოს ჩათვლით, ერთნაირია - 1000 ცალი ჩარხი. განსხვავებულია მხოლოდ ჩარხის ხანგამძლეობა და დანახარჯები.

ვარიანტების მიხედვით ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრისას და ოპტიმალური ვარიანტის შესარჩევად საჭიროა იმ მაჩვენებლების გაანგარიშება, რაც მოცემულია საანალიზო ცხრილში (იხ. ცხრ. 4.).

საანალიზო ცხრილი

N	ზომის ერთეული	საბაზო წელი	ვარიანტები			
			I	II	III	
1.	ჩარხის ხანგამძლეობის ზრდა	%-ით	100	140	160	180.
2.	საბაზოსთან შედარებით ჩარხის ხანგამძლეობის გასაღიდეზღად გაცეული ხარეები ერთ ჩარხზე გაანგარიშებით	ღარი	-	108,8	156,4	265,0
3.	ღანახარეები საშუალოდ ხანგამძლეობის ერთ წელიწადზე გაანგარიშებით	ღარი	136,0	112,7	104,5	105,0
4.	ღანახარეა ეკონომია საბაზო წელიწადთან შედარებით ერთ წელიწადზე გაანგარიშებით	ღარი	-	23,3	31,4	31,0
5.	ღამატებითი ღანახარეები საშუალოდ ხანგამძლეობის ერთი წლით გასაღიდეზღად	ღარი	-	54,4	53,1	66,2
6.	წლიური ეკონომიკური ეფექტი ტა სულ	ათღარი	-	23,3	31,4	31,0

საანალიზო ცხრილის მონაცემების მიხედვით შემოთავაზებული სამი ვარიანტიდან ოპტიმალურია მეორე ვარიანტი. ასეთი დასკვნის საშუალებას იძლევა შემდეგი: მეორე ვარიანტით საშუალოდ ხანგამძლეობის ერთ წელიწადზე გაანგარიშებით ღანახარეები ნაკლებია, ვიდრე საბაზო წელს და პირველი და მესამე ვარიანტის მიხედვით. პირველ და მესამე ვარიანტთან შედარებით ნაკლებია აგრეთვე ხანგამძლეობის საშუალოდ ერთი წლით გასაღიდეზღად საჭირო ღანახარეებიც და, რაც მთავარია, მეორე ვარიანტით მოსალოდნელი წლიური ეკონომიკური ეფექტი 34,7%-ით სჭარბობს პირველი ვარიანტის შესაბამის მაჩვენებელს, ხოლო მესამე ვარიანტთან შედარებით წლიური ეკონომიკური ეფექტი 400 ღარით მეტია.

ანალოგიურად ხდება პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებაზე მოქმედი სხვა ფაქტორების შედეგების გაანგარიშებაც.

შრომის საშუალებების, აგრეთვე ხანგრძლივი გამოყენების მოხმარების საგნების ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრისათვის შეიძლება გამოვიყენოთ დაშვებითი კაპიტალური დაბანდების გამოსყიდვის ვადის, დაყვანილი დანახარჯების, კაპიტალუკუების, ხვედრი კაპიტალური დაბანდების ფორმულები და სხვა გაანგარიშებებიც.

საკითხები განამორკვევად

1. პროდუქციის ხარისხის ეკონომიკური შინაარსი.
2. პროდუქციის ხარისხის განსაზღვრული მაჩვენებლები საქონლის ძირითადი ჯგუფების მიხედვით.
3. პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობა.
4. " პროდუქციის განახლების" და "ახალი პროდუქციის" ეკონომიკური შინაარსი და მაჩვენებლები.
5. სამრეწველო პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების მეცნიერულ-ტექნიკური, ეკონომიკური და ორგანიზაციული ხასიათის ფაქტორების მოქმედების თავისებურებების დახასიათება.
7. პროდუქციის სტანდარტიზაცია და სერტიფიკაცია.
8. პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებით ეკონომიკური დაინტერესებისა და პასუხისმგებლობის გაძლიერების მექანიზმი.
9. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მეთოდების საკითხები.

საკვარჯიშო

შეადგინეთ ამოცანები პროდუქციის ხარისხზე მოქმედი ცალკეული ფაქტორის მიხედვით 2-3 და მეტი ვარიანტისათვის პირობითი ან სამრეწველო საწარმოს მონაცემების გამოყენებით და დაასაბუთეთ საუკეთესო (ოპტიმალური) ან ეკონომიკური თვალსაზრისით მისაღები ვარიანტის უპირატესობა.

- რ. ასათიანი. მომსახურება და საბაზრო სისტემა თბილისი, ტ. I, თბილისი, 1993.
- რ. ასათიანი. ეკონომიკის (განმარტებითი ლექსიკონი). თბილისი, თსუ გამომცემლობა; საგამომცემლო ფირმა "სიახლე", 1996.
- ე. ბოლოკაძე. მარკეტინგი. სახელმძღვანელო. თბილისი, საგამომცემლო ფირმა "სიახლე", 1996.
- ზ. გალდავა. მენეჯმენტის საფუძვლები (მართვის ხელოვნება, სამეწარმეო საქმიანობა). ტ. I, თბილისი, თსუ გამომცემლობა, 1991.
- ჯ. კახნიაშვილი. მაკროეკონომიკა. სახელმძღვანელო, I ნაწილი. თბ., საგამომცემლო ფირმა "სიახლე", 1996.
- ო. კეკელაშვილი. საპატენტო საქმის ორგანიზაცია აშშ-ში. "ეკონომიკა", 1993, N7.
- რ. კრიჭინაშვილი. მოთხოვნილების გამოკვლევა და მომხმარებელთა ტიპოლოგია. საქართველოს ბიზნესის შეცნობისათა აკადემიის მოამბე. ტ. I, 1995.
- ა. ლევშიცი. საბაზრო ეკონომიკის შესავალი. ლექციების კურსი. თარგმანი რუსულიდან. თბილისი, თსუ გამომცემლობა, საგამომცემლო ფირმა "სიახლე", 1996.
- ბ. მალაშხია, ო. მახარაძე. კაპიტალური დაბანდების და ძირითადი ფონდების ეფექტიანობა. თბ., 1987.
- ბ. მალაშხია. მექანიზაცია და ავტომატიზაცია წარმოებაში. სოციალურ-ეკონომიკური პირობებები. თბ., 1984.

ა. მერკვილაძე. ახალი ტექნიკის ეფექტის განაწილების საკითხისათვის. "ეკონომისტი", 1990, №6.

ბ. მეჭკაბიშვილი, სახელმწიფო და ეკონომიკური თბილისი, თსუ გამომცემლობა, 1995.

გ. პაპავა, ვ. პაპავა, სამრეწველო საწარმოს ორგანიზაცია, დაგეგმვა და მართვა. სახელმძღვანელო. "განათლება", თბ., 1985.

სამუელსონი პ., ნორდხაუსი ვ.ე. ეკონომიკსი. (სახელმძღვანელო). ძირითადი შინაარსი თბ., 1992.

ნ. ხანთელაძე. საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბების პრობლემები. თბ., 1992.

საქართველოში სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების 1996-2000 წლების ინდიკატური გეგმა. თბ., გამომცემლობა "აზრი", 1996.

საქართველოს კანონი "გაკოტრების საქმეთა წარმოების შესახებ". პარლამენტის უწყებანი, 1996. N 19-20.

საქართველოს კანონი მეწარმეთა შესახებ. თბ., გამომცემლობა "JUS", 1994.

საქართველოს კანონი მეწარმეთა შესახებ. საქართველოს რესპუბლიკის კანონში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ. თბ., 1996.

საქართველოს კანონი მონოპოლური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ. გაზ. "საქართველოს რესპუბლიკა", 26.09, 1996.

საქართველოს კანონი პროდუქციისა და მომსახურების სერთიფიკაციის შესახებ. პარლამენტის უწყებანი, 1996. N 19.

საქართველოს კანონი სტანდარტიზაციის შესახებ. პარლამენტის უწყებანი, 1996. N 19.

საქართველოს კანონი მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ. პარლამენტის უწყებანი, 20 მარტი 1996.

საქართველოს კანონი აღმასრულებელი ხელისუფლების სტრუქტურისა და საქმიანობის წესის შესახებ. თბილისი, 1997 წლის 15 აპრილი.

ეროვნული

საქართველოს რესპუბლიკის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პირველი ინდიკატური გეგმა (1993-1995). "ეკონომიკა". 1993. N2.

საქართველო ციფრებში. 1990 წ. თბ., 1991.

გ. სვანიძე. განახლებადი ენერგორესურსების პერსპექტივები. გაზ. "საქართველოს რესპუბლიკა", 25.10.1991.

ზ. სოსელია. წარმოების ეფექტიანობა საქართველოს სსრ კვების მრეწველობაში. თბ., 1995.

ი. ქვაჩაზია. ეკონომიკური აზროვნება და მისი თავისებურებები. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე ტ. I, თბ., 1995.

გ. ყუფუნია. საკუთრების ფორმებისა და საწარმოო ტიპების სრულყოფის საკითხები. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე. ტ. I, თბ., 1995.

პ. ჩაგელიშვილი. ანტიმონოპოლიური რეგულირების მეთოდები და პრინციპები საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე. ტ. I, თბ., 1995.

პ. ჩაგელიშვილი. მრეწველობის ეკონომიკა. თბ., თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1995.

რ. ჩაგუნავა, ქიშია. იხ. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. 10. თბ., 1986.

თ. ჩიკვაიძე. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება XXI საუკუნის მიჯნაზე და ბიზნესის ძირითადი ამოცანები. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე. ტ. I, 1995.

თ. ჩიკვაიძე. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების ეკონომიკური პრობლემები. თბ., 1988.

დ. ძნელაძე. ეკონომიკა, მეწარმეობა და სწავლება. თბ., 1995.

თ. ჭიაბრიშვილი. მაკროეკონომიკური თეორიიდან მაკროეკონომიკურ დაგეგმვამდე. გაზ. "თბილისი" 15.04.1993.

მ. ჯიბუტა. სამეურნეო მექანიზმი: არსი, სტრუქტურა, განვითარების პერსპექტივები. თბ., "მეცნიერება". 1985.

Ансофф И. Стратегическое управление. (Сокращенный перевод с английского). М., "Экономика", 1989.

Бузгалин. А. В. Переходная экономика. Курс лекции. М., "Экономика", 1994.

Василев Ю.П. Управление развитием производством. Опыт США. М., "Экономика". 1989.

Хойер В. Как сделать бизнес в Европе. М., "Прогресс", 1992.

Грузинов. В. П. Предприятия и предпринимательства. Учебное пособие. М., Софит, 1994.

Дворцин М.; Юсин В. Н. Технодинамика. Основы теории формирования и развития технологических систем. М., "Дикси", 1993.

Долан Эдвин Дж. Микроэкономика. Пер. с англ. Санкт-Петербург, 1996.

Ефименков В. И. Эффективность комплексной механизации и автоматизации. М., "Экономика", 1993.

Ильина Р. Об индикативном (рекомендательном), планировании в капиталистических странах. "Плановое хозяйство", 1990, N11.

Индикативное планирование развития экономики. "Экономист", 1993, №9.

Казаков А.П., Минаев Н.В. Экономика (микро- и макро-) и прикладная экономика). Учебный курс по основам экономической теории и предпринимательству. М., 1996.

Как добиться успеха. Практические советы деловым людям. Под общей редакцией В. Е. Хруцкого. М., "Республика", 1992.

Как работают японские предприятия. М., "Экономика", 1982.

Кэмпбелл Р. Макконнелл, Стэнли Л. Брю. "Экономикс", М; 1992.

Корняков В. Технологическое потребление. "Экономист", 1993, №8.

Филип Котлер. Основы маркетинга. Пер. с англ. М., "Прогресс", 1990.

Кравченко Г. Д. Процесс повышения качества продуктов труда как закономерность НТП и формы его проявления. "Вестник московского университета". Сер. 6, "Экономика", 1992, №2.

Куприанов Е. М. Стандартизация и качество промышленной продукции. М. "Высшая школа", 1985.

Лапуста М. Г.; Никитин Д. Н. Стимулирование повышения качества продукции. М., 1986.

Лешинер Р. Е. Электрификация и эффективность общественного производства. М., 1981.

Маклиман Ч. Японская промышленная система. Пер. с англ. М., "Прогресс", 1988.

Максимова. В.Ф. Микроэкономика. Учебник. М., 1996.

Менкью Н. Грегори. Макроэкономика. Пер. с англ., Изд. Московского университета, М., 1994.

Мескон М.Х., Алберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. Пер. с англ., М., 1992.

Месхия Я.Е. Вопросы методологии регионального экономического прогнозирования. М., 1983.

Месхия Я.Е. Теория и практика макроэкономического прогнозирования. М., 1989.

Оучи У. Методы организации производства: японский и американский подходы. М., "Экономика", 1984.

Папава Г.В. Методология экономического анализа и маркетингового управления конечными результатами производства. Тб., "Мецниереба", 1992.

Прогнозирование социально-экономического развития регионов. Сборник научных трудов. Минск, 1990.

Промышленность Грузинской ССР. Статистический сборник, Тб., 1989.

Раппопор. В. Ш. Диагностика управления: практический опыт и рекомендации. М., "Экономика". 1988.

Санк Д. С. Управление производительностью: Планирование, измерение и оценка, контроль и повышение. М., "Прогресс", 1989.

Симоненко Н. Балансовый метод в рамках индикативного планирования. "Экономист", 1993, №10.

Смирницкий Э.К. Экономические показатели промышленности. Справочник. М., 1974.

Спандарьян. В. Деловая Япония. М., 1991.

Узумов М. Домбровский. Механизация и автоматизация в промышленности. М., "Экономика", 1992.

Филар Е. Бизнес-план. Пер. с польского. Тб., 1994.

Фишер Стенли, Дорнбуш Рудигер, Шмалензи Ричард. Экономика. Пер. с англ. М., "Дело ЛТД", 1995.

Хачатуров С. Экономическая эффективность автоматизации промышленного производства. М., 1992.

Хайман Д. Н. Современная микроэкономика: анализ и применение. Пер. с англ., М., "Финансы и статистика", 1992.

Хейне Пол. Экономический образ мышления. Пер. с англ., М., 1991.

Хруцкий В. Реферат статьи Питера Друкера - "Труд и управление в современном мире" и послесловие к нему. "Российский экономический журнал", 1993, N5.

Чомахидзе Д. Топливо-энергетический комплекс ГССР: Тенденции и перспективы развития. Тб., 1990.

Шоабергер Р. Японские методы управления производством (Сокращенный перевод с английского). М., 1988.

Экономические проблемы научно-технического прогресса. Третье издание. М., 1984.

Экономика предприятия. Под редакцией В. Я. Горфинкеля, Е. М. Купрякова. М., 1996.

Экономика. Учебник по курсу "Экономическая теория". Издание 2-е, переработанное и дополненное. Под редакцией А.С. Булатова. Изд. БЕК. М., 1997.

წინასიტყვაობის მკვიდრ	ქეჩუცხელი	3
შესავალი	ზინგლიცხევაძე	4
I თავი. მრეწველობის ეკონომიკური შინაარსი და მისი განვითარების შესწავლის მეთოდოლოგიური საკითხები		4
1. მრეწველობის ეკონომიკური შინაარსი და მისი როლი კვლევარშობის პროცესში		4
2. "მრეწველობის ეკონომიკის" საგანი და მისი შესწავლის მეთოდოლოგიური საფუძვლები		7
საკითხები გასამეორებლად		19

I განყოფილება

მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა და მკონომიკური მუშაქტიანობა		20
II თავი. მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა და მისი განვითარების ძირითადი მიმართულებები		20
1. მრეწველობის დარგისა და დარგობრივი სტრუქტურის ცნება. დარგობრივი სტრუქტურის პროგრესულობის კრიტერიუმი		20
2. მრეწველობის დარგთა ეკონომიკური კლასიფიკაცია		26
3. მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის განმსაზღვრელი ფაქტორები		32
4. მრეწველობის დარგთაშორისი კავშირების შესწავლისა და პროგნოზირების მეთოდები		37
5. საქართველოს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურა და მისი განვითარების ძირითადი მიმართულებები		47
საკითხები გასამეორებლად		60
სავარჯიშო		60

III თაკვი.	წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობა და მისი დონის ამაღლების ძირითადი მიმართულებები მრეწველობაში	61
1.	წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის კრიტერიუმი	61
2.	წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებლები	70
3.	კაპიტალური დაბანდების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მეთოდები	79
4.	წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების გზები	89
	საკითხები გასამეორებლად	97
	სეკარჯიშო	98

II განყოფილება

მრეწველობის მართვისა და დაგეგმვის მეცნიერული საფუძვლები	99
--	-----------

IV თაკვი.	მრეწველობის სამეურნეო ხელშეწყობის ორგანიზაციული საფუძვლები	99
1.	სამეურნეო ხელშეწყობის არსი და პრინციპები	99
2.	მრეწველობის მართვის მეთოდები	114
3.	მრეწველობის მართვის თანამედროვე ორგანიზაციული სტრუქტურა	120
4.	მრეწველობის მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები	131
	საკითხები გასამეორებლად	140

V	თაკვი. მრეწველობის განვითარების პროგნოზირებისა და დაგეგმვის თეორიული საფუძვლები	142
1.	პროგნოზირებისა და დაგეგმვის არსი, პრინციპები, მეთოდები	142
2.	მრეწველობის განვითარების გეგმის სახეები, განყოფილებები და მანქენებელთა სისტემა.	159
3.	ინდიკატორული დაგეგმვა და მისი ორგანიზაცია საქართველოში	167
4.	მრეწველობის განვითარების დაგეგმვის ორგანიზაცია და მისი სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები	176
	საკითხები გასამეორებლად	181

VI	თაკვი. საწარმოო პროგრამა და მისი დასახულების მეთოდოლოგიური საფუძვლები	182
1.	საწარმოო პროგრამა: არსი, მანქენებლები	182
2.	საწარმოო პროგრამის დასახულება	191
2.1.	საწარმოო პროგრამის დასახულება საწარმოო სიმძლავრეებით	192
2.2.	საწარმოო პროგრამის დასახულება მატერიალური რესურსებით	198
2.3.	საწარმოო პროგრამის დასახულება შრომითი რესურსებით	201
2.4.	საწარმოო პროგრამის დასახულება ფინანსური რესურსებით	203
3.	კოოპერირებულ მიწოდებათა გეგმა	204
4.	საწარმოო პროგრამის დაგეგმვის თავისებურებები მრეწველობის დარგთა საწარმოების მიხედვით	205
	საკითხები გასამეორებლად	211
	საკვარჯიშო	212

III ბანკოვოლუბა

ეკონომიკურ-ტექნიკური პროგრამის მრავალწლიობაში

ეროვნული
ბანკი

VII თავი. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი, მისი მართვა და ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასება	213
1. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის არსი და როლი სამრეწველო წარმოების განვითარებაში	213
2. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ძირითადი მიმართულებები	223
3. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მართვა, დაგეგმვა, სტიმულირება	241
4. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების ფაქტორები	246
5. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის თავისებურებები	251
საკითხები გასამეორებლად	258
სავარჯიშო	259

VIII თავი. სამრეწველო პროდუქციის ხარისხი და მისი გაუმჯობესების ეკონომიკური და სოციალური შედეგები	260
1. პროდუქციის ხარისხის ეკონომიკური შინაარსი და მაჩვენებლები	260
2. პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობა	269
3. პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ძირითადი ფაქტორები	272
4. პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მეთოდური საკითხები	297
საკითხები გასამეორებლად	303
სავარჯიშო	303
ბიბლიოგრაფია	304

გამომცემლობის რედაქტორი ც. ნიკოლეიშვილი
მხატვარი ა. ბუაძე
ტექნიკური რედაქტორი თ. ფირცხელანი
კორექტორი ლ. ციბაძე

გადაეცა წარმოებას 25.11.96; ხელმოწერილია დასაბუქლად
15.07.97; საბუქლი ქაღალდი 60X84 1/16; პირობითი ნაბუქლი
თაბახი 20,60; სააღრ.-საგამომცემლო თაბახი 19,00.

ფასი სახელშეკრულებო

საგამომცემლო ფირმა "სიახლე", 3880030, თბილისი,
ყიფშიძის ქ. N10.

შპს "კარტოგრაფია"

Гаручава Павел, Соселия Сергей

Экономика промышленности

I часть

Учебное пособие

(на Грузинском языке)

Издательская фирма "Сиахле"

Тбилиси 1998

Paul Garuchava, Serge Soselia

Economy of industry

I part

Textbook

(in Georgian language)

Publishing firm "Siakhle"

Tbilisi 1998

ბიბლიოთეკის კოდი	ბიბლიოთეკის კოდი	დაბეჭდილია	შენიშვნა
51	-	14	გადაღობვა
59	14	-	განვითარების
59	15	-	განვითარების
73	-	1	ნაწილებს
109	9	-	აუცილებლობა:
185	10	-	წა სხვ.)
199	-	11	მანქანა-შიმნილობები
205	-	1	მ/მ
211	7	-	მ/მ
217	-	4	რეკონსტრუქცია
249	7	-	აუცილებლობა, ანალიზების ვადას
255	-	9	$(U_1 - U_2) - E_H (K_1 - K_2)$
263	-	17	$P_2 + E_H$
268	10	-	კონსტრუქციები
278	-	17	შესაძლებელია: სტატისტიკა

